

ΣΥΝ

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

112

ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων

Κατὰ τὸ ἐπίσημον Πρόδγραμμα τοῦ Ὑπουργείου
τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1886

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὸν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τὸν σφραγῖδα τῶν Καταστημάτων θεωρεῖται κλοπῆμα.

Σ.Κ. Συντάχθη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΔΙΑΜΗΝΗ ΕΛΛΑΣ

ΕΛΛΑΣ ΗΓΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΩ:

ΤΡΙΤΩ. ΓΥΜΝΑΣΙΩ.

ΑΘΗΝΩΝ

1876 — 1886

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρώτη κυρίως ἀφορμὴ τοῦ παρόντος βιβλίου ὑπῆρξαν μελέται πρὸς ὅλως ἄλλον σκοπὸν ἐπιχειρηθεῖσαι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀναλαβὼν τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ, ἀφορῶν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην καὶ ἄλλου τοιούτου στοιχειώδους συγγράμματος (¹) μὲν παρεκάλεσε νὰ συντάξω διδακτικὸν ἐλληνικῆς γραμματολογίας βιβλίον, ἡναγκάσθην πρὸς τοῦτον τὸν εἰδικὸν καὶ κύριον σκοπὸν νὰ μεθαρμόσω καὶ τὴν ὥλην καὶ τὴν μέθοδον τῆς πραγματείας. "Οθεν καὶ ὑπὸ ταύτην καὶ μόνην τὴν ἔποψιν πρέπει νὰ κριθῶσι τὰ Στοιχεῖα ταῦτα, διότι τότε μόνον θὰ φανῶσι

(¹) Πάντα τὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ γραμματολογικὰ βιβλία εἶναι τὰ ἔξης: 'Ανθίμου Γαζῆ 'Ελληνικὴ βιβλιοθήκη (ἐν Βενετίᾳ 1807 εἰς δύο τόμους)—Σχοινόφιου (μετάφρασις ἐπὶ τοῦ Schoell Συνοπτικὴ Ἰστορία τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας (=γραμματείας 'Ἐν Βιέννη 1816 εἰς 4 τόμ.)—Γ. Γενναδίου 'Ελληνικὴ γραμματεία ἡ γραμματολογία μεταφρ. ἐκ τοῦ 'Ιω. Χριστ. Λ. Σχαπφίου ('Ἐν 'Αθήναις τύποις Κορομηλᾶ 1849).—Ν. Δ. Τρικκέως καὶ Β. 'Ι. Σχινᾶς 'Ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς φιλολογίας μεταφρ. ἐκ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως τοῦ δανικοῦ συγγρ. τοῦ Τρέγεδερ ('Αθήνης τύποις Φιλαδελφέως 1851).—Εμμ. Γαλάνης 'Ελληνικῆς γραμματολογίας ἔγχειρίδιον μεταφρ. μετὰ προσθηκῶν ἐκ τοῦ γερμ. τοῦ Κοππίου (ἐν 'Αθήναις ἔκδ. γ'. τύποις Βλαστοῦ 1885)—Κ. Εὐσταθοπούλου Σύνοψις τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας (ἐν 'Αθήναις τύποις Κρύπτης 1885).—Εἰς ταῦτα προσθετέα ὡς βοηθητικὸν γραμματολογικὸν βιβλίον καὶ τοῦ μακαρίτου Δ. Πανταζῆς η Συλλογὴ βίων ἀρχαίων Ἑλλήνων πεζογράφων καὶ ποιητῶν (ἐν 'Αθήναις ἔκδ. δ' τύποις Μαυρομάκτου 1872).—Ατελῆς ἔμεινεν ἡ ὑπὸ Κ. 'Ασωπίου λεξικογραφικῶς συντεταγμένη 'Ιστορία τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἡς ἔχομεν μόνον τὸν Α' Τόμον (Α—Ζ) ἐν 'Αθήναις τύποις Βλαστοῦ 1850.

καλῶς ἔχοντα πολλά, ἄτινα ἄλλως καὶ ἐγὼ εἶμαι πρόθυμος νὰ ὅμοιογήσω ὅτι κατ' ἄλλον Ἰων τρόπον ἔπρεπε νὰ ἐκτεθῶσιν ἥ νὰ διατεθῶσι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ οὐδεμίαν μὲν ἕκδοσιν ἀνέγραψα οὐδὲν δὲ γραμματολογικὸν βιβλίον ξένον, πλὴν Ἰων τινῶν λίαν εὐπορίστων ἥ μᾶλλον εὐχερῶς προσιτῶν, διὰ λόγους λίαν εύνοήτους, προσεπάθησα δὲ τούναντίον πᾶν ὅ, τι παρ' ἡμῖν γραμματολογικὸν ἐγράφη νὰ σημειώσω καὶ πᾶσαν παρ' ἡμῖν γενομένην ποιητοῦ ἥ συγγραφέως ἕκδοσιν νὰ ἀναγράψω, νομίζων ὅτι ὁσαδήποτε καὶ οἰαδήποτε καὶ ἀν εἶναι τὰ ἡμέτερα καλὸν εἶναι νὰ τὰ γινώσκωμεν. Άλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀναγραφὴ δὲν εἶναι βεβαίως πλήρης καὶ τελεία, διότι ὅχι μόνον ἀναγκαίως δὲν περιελήφθησαν ἐν αὐτῇ τὰ παλαιότερα τῶν βιβλίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων βιβλίων ἥ διατριβῶν οὐκ δίλγα εἶναι τὰ εἰς ἔμε ἀγνωστα ὅσον δίλγα καὶ εἶναι τὰ πάντα· τὸ δὲ πρᾶγμα δὲν θὰ φανῇ παράδοξον εἰς τὸν ἡξεύροντα πῶς ἔχουσι τὰ τῆς βιβλιογραφίας παρ' ἡμῖν. Μεταφράσεις δὲ νεοελληνικάς, ἃν καὶ ἐπειθύμουν, ἐπεισθην ὅτι ὁδύνατον θὰ ἥτο ἐν τοιούτῳ ἐγχειριδίῳ νὰ ἀναγράψω, διότι καὶ πλεῖσται εἶναι καὶ ἡ ἀναγραφὴ αὐτῶν ἔπρεπε καὶ ὑπὸ δίλγων τούλαχιστον λέξεων νὰ συνοδεύηται, ὅπερ θὰ ἥγε τὸ πρᾶγμα εἰς μῆκος πολὺ.

Μεταχειρίζομαι δὲ ὡς καὶ ἐν τῷ ἐν ἀρχῇ ὁρισμῷ φαίνεται, τὴν λέξιν γραμματείαν ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς παρὰ Γάλλοις littérature, τὴν δὲ λέξιν γραμματολογίαν ὡς ἵσα δυναμένην πρὸς τὴν ιστορίαν τῆς γραμματείας, τούτους δὲ τοὺς ὄρους παρ' ἄλλων πρότερον γραψάντων ἥ διδάξαντων λαδῶν, μάταιον νομίζω περὶ αὐτῶν νὰ μακρηγορήσω, ἀφ' οὐ μάλιστα τὰ κατὰ τοὺς ὄρους τούτους ἱκανῶς διελεύκανθησαν⁽¹⁾.

Βοηθήματα δὲ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν πλὴν τῶν γνωστῶν με-

(1) Ἐγράφησαν περὶ τῶν ὄρων τούτων ἵκανὰ ὑπὸ Δ. Μαυροφρύδου (ἐν Φιλίστορος τόμ. α' σελ. 149), ὑπὸ Λ. Κυπριανοῦ (ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφρ. τῆς Ιστορ. τῆς ἑλλην. φιλολογίας τοῦ Μυλλέρου σελ. 10'. καὶ ἔτης) καὶ ὑπὸ Ιω. Πανταζίδου (ἐν τῇ Ἐστίᾳ τῆς 31 Αὔγουστου 1886).

γάλων γραμματολογικῶν βιβλίων καὶ μικρότερά τινα ἐγχειρίδια γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ (ιδίᾳ τὸ τοῦ Nageotte) καὶ οὐκ ὀλίγας διατριβὰς καὶ πραγματείας. Ἐκάστου δὲ τῶν βιοθήμάτων τούτων ἔγινε κατὰ τὸ πλεῖστον μνεία ἐν τῷ προσήκοντι ἑκάστοτε τόπῳ δι’ ὑποσελίδου σημειώσεως. Νομίζω δὲ ὅτι πρέπει ὄνομαστὶ νὰ ἀναφέρω ὅτι πολὺ ὠφελήθην καὶ ἐκ τῆς καλλίστης γραμματολογικῆς πραγματείας, ἦν ἔχει προτάξει ὁ Chassang τοῦ Γαλλοελληνικοῦ λεξικοῦ του καὶ τῶν γραμματολογικῶν μερῶν τῆς Γενικῆς Ἰστορίας τοῦ κ. Δ. Ν. Βερναρδάκη μάλιστα εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν περιόδων καὶ ἐκ τῶν ἔξης πραγματειῶν· τῆς τοῦ Δ. Θερειανοῦ τῆς ἐπιγραφούμενης Ἡ παράλληλος πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (ἐν ταῖς Φιλολογικαῖς Ὑποτυπώσεσιν ἐν Τεργέστῃ 1885), τῆς τοῦ Θ. Λιβαδᾶ Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν μελέτην τῆς ποιήσεως (Ἐν Τεργέστῃ 1865) καὶ εἴ τινος ἄλλης ἀκόμη. Τὸ δὲ περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς κεφάλαιον ἐσταχυολογήθη ὅλον ἐκ τῆς Ἰστορίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης τοῦ μακαρίου Μαυροφρύδου. Καὶ ὡς πρὸς τοὺς τεχνικοὺς ὄρους καὶ τὰς τεχνικὰς φράσεις τὰς εἰς τὴν γραμματολογικὴν γλῶσσαν ἀρμοδίας δὲν ἀπώκνησα νὰ ἐπιζητήσω τὸ κατὰ τὸ δυνατὸν ἑκάστοτε βέλτιστον, συχνάκις ἀνατρέχων ὅχι μόνον εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, εἰς τὸν Διονύσιον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τεχνογράφους, ἀλλ’ ἀκόμη καὶ εἰς βίους παλαιοὺς καὶ εἰς σχόλια καὶ εἰς δραμάτων ὑποθέσεις καὶ εἴ τι τοιοῦτο. Καὶ πάλιν δὲν ἔχω τὴν ιδέαν ὅτι πολλὰ κατώρθωσα, διότι δὲν εἶναι καὶ ἐκ τῶν εύχερεστάτων τὸ πρᾶγμα· τοῦτο ἀς μὴ λησμονήσωσιν ὅσσι τυχόν μέλλουσι νὰ κρίνωσι τὸ βιβλίον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Αὐγούστου 1886.

Σ. Κ. Σ.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όνομαζόμεν έλληνικήν γραμματειαρ ἡ ἑλληνικὰ γράμματα, γενικώτερον μὲν τὸ σύνολον τῶν ἑλληνιστὶ γεγραμμένων γλωσσικῶν μνημείων, εἰδικώτερον δὲ τὸ σύνολον τῶν ἐρτέχρων ελληνικῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων, ἔκεινων δηλαδὴ, ἀτινακαὶ διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ὅτοι τὴν ὕλην ἢ τὴν οὐσίαν καὶ διὰ τὴν ἔξωτερικὴν αὐτῶν μορφὴν ὅτοι τὸ εἶδος εἰναι: ἔξια λόγου καὶ τρόπον τινὰ χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσιν εἰς ἡμάς τὸ καθολικὸν πνεῦμα τοῦ παραχόντος αὐτὰ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐλληνικὴν δὲ γραμματολογιαρ ἡ ιστορίαν τῶν γραμμάτων ὄνομαζόμεν τὴν ιστορικὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐρτέχρων ελληνικῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων, καθ' ὃσον ἐν αὐτοῖς εἴραι ἥρωμέρα ἢ τε ὕλη καὶ τὸ εἶδος. Πᾶσα δηλαδὴ ἡ διανοητικὴ τοῦ ἔθνους παραγωγὴ διαιρεῖται εἰς οὐσίαν ἢ ὕλην καὶ εἰς τύπους ἔξωτερικούς ἢ εἶδος. Καὶ τὴν μὲν ἀλλήθειαν τῆς ὕλης ἐρευνᾷ ἡ ιστορία τῆς ἐπιστήμης, τὸ δὲ πάλιν τυπικὸν ἡ ιστορία τῆς γλώσσης ἢ ἡ γραμματικὴ κατὰ τὴν εὑρυτάτην αὐτῆς σημασίαν, ἢ δὲ γραμματολογία, ὡς εἴπομεν, ἔξετάζει ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα καθ' ὃσον εὑρίσκονται ἡμοῦ συνηνωμένα καὶ ἔχουσι λάθη ὠρισμένον τινὰ γραμματειακὸν τύπον.

Ο γραπτὸς καθ' ὅλου λόγος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα εἴδη τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον, ἐπάτερον δὲ τῶν εἰδῶν τούτων ὑποδιαιρεῖται πάλιν εἰς τρία: ἡ μὲν ποίησις εἰς τὸ θέατρον ἢ τὴν ἐποποίαν, εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ εἰς τὸ δρᾶμα, ὁ δὲ πεζὸς λόγος εἰς τὴν ιστοριογραφίαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν φητορείαν. Τὰ δὲ τρία τῆς ποίησεως εἴδη ἀνταποκρίνονται πρὸς

τὰ ἴσαριθμα τοῦ πεζοῦ λόγου· τὸ μὲν ἔπος πρὸς τὴν ἴστορίαν, ἡ δὲ λυρικὴ ποίησις πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, τὸ δὲ δρᾶμα πρὸς τὴν ῥητορίαν. "Ἐκαστον δὲ πάλιν τῶν ἐξ τούτων εἰδῶν διαιρεῖται εἰς ὑπάλληλα εἰδὴ στενώτερα, περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

Τὰ εἰδὴ τοῦ λόγου μόνον παρὰ τοῖς "Ελλησιν ὑπῆρχαν αὐτοφυῆ προϊόντα φυσικῶς ἀναπτυχθέντα ἐξ ἐσωτερικῆς τινος καὶ ἐνδομύχου ἀνάγκης τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Παρήχθη λοιπὸν ἕκαστον τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς προσήκοντας καὶ ἀνεπτυχθη κατὰ τὴν τάσιν καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν τῆς παραγαγούσης αὐτὸ φυλῆς· ὅθεν πολλὴν ἔσχον φοπὴν πρὸς τὴν δριστικὴν διαμόρφωσιν τῶν γραμματειακῶν τύπων καὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἕκαστος τῶν τύπων τούτων παρήχθη καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς φυλῆς, παρ' ἡ ἀνεπτύχθη. Ἀλλ' ὅμως εἰναι φανερὸν ὅτι εἰς τὴν διάπλασιν παντὸς ποιήματος ἡ συγγράμματος ἔχει κατὰ πολὺ συντελέση καὶ ὁ προσωπικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἐκπονήσαντος αὐτὸ ἐξόχου ποιητοῦ ἡ συγγραφέως, διὰ τοῦτο δὲ ἐν τῇ γραμματολογικῇ θεωρίᾳ τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου συνερευνῶνται καὶ αἱ βιωτικαὶ περιστάσεις τῶν προαγαγόντων αὐτὰ ποιητῶν ἡ συγγραφέων (α).

Θέλομεν δὲ πραγματευθῆ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τὴν ἐλληνικὴν γραμματολογίαν ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατὰ τὴν εἰδογραφικὴν μέθοδον ἦτοι κατὰ τὰ διάφορα εἰδὴ τοῦ λόγου, ἀργόμενοι ἀπὸ τῆς ποιήσεως, διότι παρὰ τοῖς "Ελλησιν ὅπως καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις λαοῖς, πρῶτον παρήχθη ἡ ποίησις καὶ ἔπειτα ἡ ἔντεχνος πεζογραφία.

Πρὸ τούτου δ' ὅμως κρίνομεν καλὸν νὰ προτάξωμεν δύο ἀναγκαιότατα κεφάλαια: α') Περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς καὶ β') Ἰστορικὴν ἔποψιν τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας κατὰ περιόδους καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

(α) Βλ. καθόλου Α. Κυπριανοῦ, Περὶ τῆς ἐλληνικῆς γραμματολογίας ἐν γένει ἐν Φιλιστορος τόμ. α' σελ. 20—30.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

A'.

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν διελέκτων αὐτῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα είναι εἰς τῶν θαλερωτάτων κλάδων τοῦ πολυσχιδοῦς ἀρίου ἡ ἵνδοευρωπαϊκοῦ στελέχους τῶν γλωσσῶν, οὗ οἱ λοιποὶ κλάδοι είναι ἡ παλαιὰ σανσκρίτη μετὰ τῶν νεωτέρων αὐτῆς παραφυάδων, ἡ ζενδικὴ μετὰ τῆς ἀρχαίας τε καὶ νέας περσικῆς, ἡ ἀρμενική, ἡ σλαβική, ἡ γοτθικὴ μετὰ τῶν νεωτέρων γερμανικῶν γλωσσῶν, ἡ κελτικὴ καὶ ἡ λατινικὴ μετά τε τῶν παλαιῶν αὐτῆς παραφυάδων ὄμβρικῆς καὶ ὄσκικῆς καὶ τῶν νεωτέρων αὐτῆς θυγατέρων, τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν.

Ομοιάζει δὲ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μάλιστα πασῶν τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν τῇ λατινικῇ. Δι’ ὅ φαίνεται, ὅτι ἀφ’ οὐ ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς κοινῆς φίλης, ἀμφότεραι ὅμοιοι ἴκανον χρόνον ὡς μία καὶ ἀδιαίρετος γλῶσσα διετέλεσαν. Καὶ ἀφ’ οὐ δὲ διεκρίθησαν ἀλλήλων, ἡ ἑλληνικὴ ἴκανον πάλιν χρόνον διεμεινεν, ὡς εἰκός, μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ὄμοιειδής, ἐν ὅσῳ οἱ Ἑλληνες μία ἀκόμη ὀλιγάριθμος φυλὴ ὅντες μίαν καὶ ὄμοιειδῆ χώραν κατέφκουν καὶ δὲν ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς διαφόρους χώρας. Μετὰ δὲ τῆς διασπορᾶς καὶ τῆς εἰς διαφόρους χώρας ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἥρχισε καὶ ἡ γλῶσσα των νὰ διαφέρῃ ἔστι τῆς, νὰ ἀντιδιαστέλληται πρὸς ἔστι τῆς, ἐν ἑνὶ λόγῳ νὰ διαιρῆται εἰς διαλέκτους.

Ἡ ἡλικία ἡ πρὸ τῆς διακρίσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς ἔστι τὴν καλεῖται πελασγική, ἡ κάλλιον προϊστορική. Ταύτης δὲ τῆς προϊστορικῆς γλώσσης τοὺς κυριωτάτους γαρακτήρας δύναμεθα μὲν ἵσως ἐν συγκρίσεως τῆς μετὰ ταῦτα ἑλληνικῆς πρὸς τε τὴν λατινικὴν καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἀδελφὰς γλώσσας μέγρι τινὸς νὰ πιθανολογήσωμεν, ἀλλ’ ἀσφαλές τι καὶ ωρισμένον καὶ βέβαιον περὶ αὐτῆς ἀδύνατον, ὡς εἰκός, είναι νὰ εἴπωμεν.

1*

'Εκ τῆς παλαιτάτης δ' ἐκείνης γλώσσης πρωισίτχτα ἀποσπασθεῖσαι καὶ τοῦ λοιποῦ μένουσαι πρὸς τὴν κατόπιν ἑλληνικὴν ἀνεπίμικτοι πέραν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πίνδου, πρὸς δὲ καὶ μετ' ὄθνείων στοιχείων συμφυραθεῖσαι, ἀπελείφθησαν ὅλως τῆς προόδου καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κομψότερον ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς ἡ μαχεδονικὴ καὶ ἡ ἡπειρωτικὴ.

'Αφ' οὖ δὲ οἱ "Ἐλληνες εἰς διαφόρους ἀπ'" ἀλλήλων ἀποκεχωρισμένοις γάρ τις καὶ κλίματα διεσπάρησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν, αὐτοὶ μὲν διηρέθησαν εἰς φυλὰς ἡ δὲ γλῶσσα των εἰς διαλέκτους.

"Ηδη πρὸ τοῦ Ὁμήρου (α) ἥσαν διακεκριμέναι τούλαχιστον αἱ τρεῖς αὐται διάλεκτοι : ἡ αἰολικὴ, ἡ ιωνικὴ καὶ ἡ ἀττικὴ αὐτόδηλον δ' ὅτι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ὄρέων τῆς Δωρίδος κατελθόντες Δωριεῖς ἔλαχουν ιδίαν διάλεκτον. Οὕτω δὲ παρίστανται ἡμῖν αἱ τέσσαρες κεφαλαιώδεις διάλεκτοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν φ δέ τινες αὐτῶν καὶ τότε ἥδη πιθανώτατα εἰς μερικωτέρας διαλέκτους διεκρίνοντο, ἡ ύποδιαιρεσίς ἔτι μᾶλλον ἐπέδωκε μετὰ τὴν περαιτέρω ἐντός τε τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὰς ἀποικιας διασπορὰν καὶ σύγκρασιν τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν· οὕτω δ' ἐσχηματίσθησαν πλῆθος ἐπαρχιακῶν καὶ τοπικῶν διαλέκτων. Καὶ τοῦ μὲν αἰολισμοῦ εἴδη διεκρίνοντο τὸ θετταλικόν, τὸ βοιωτικόν, τὸ φωκικόν, τὸ λοκρικόν, τὸ ἀσιατικὸν ἦτοι ιδίως αἰολικὸν καλούμενον καὶ ἄλλα, τούτων δ' ἐκαστον ἵσως εἰς μερικώτερα εἴδη ύποδιηρεῖτο. Δωρίδες δὲ διάλεκτοι ἥσαν ἡ σπαρτιακὴ, ἡ μεσσηνιακὴ, ἡ ἀργολικὴ, ἡ τῶν ιονίων νήσων ἄλλη ἄλλης, ἡ σικελιωτικὴ, ἡ ιταλιωτικὴ, ἡ κρητικὴ, ἡ φοινικὴ, ἡ ιδίως δωρικὴ ἡ ἐν Ἀσίᾳ, ἡ τῶν δωρικῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἄλλη ἄλλης καὶ αἱ τῶν ἄλλων δωρικῶν ἀποικιῶν. Τῆς δὲ ιωνικῆς ἡ ιάδος μόνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ, ἐκτὸς τῶν ἄλλαχοῦ ἀποικιῶν, ἥδη ὁ Ἡρόδοτος (Α', 142) τέσσαρας παραγωγὰς ἦτοι τοπικὰς διαφορὰς διέκρινε, τὴν τῆς καρικῆς Ιωνίας, τὴν τῆς λυδικῆς, τὴν τῆς Χίου μετὰ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ

(α) Κατωτέρω ἐν τῷ περὶ Ὁμήρου μέρει θὰ ἴδωμεν πάθεν προέργυοντας αἱ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀπαντῶσαι διαλεκτικαὶ διαφοραί.

τὴν τῆς Σάμου μόνης, ἐν ᾧ πιθανώτατα καὶ αὐτὸς συνέγραψε καὶ ἂλλα στοιχεῖα ἐγκαταρίξας.

Αἱ ποικίλαι δ' αὐται διαλέκτοι καθ' ὅλου τε καὶ κατὰ μέρος αὐτοτελῆ βίον διήγαγον μέχρι που τῶν μακεδονικῶν χρόνων, αἱ μὲν ὄλως δημοτικαὶ ἀπομείνασαι, αἱ δὲ καὶ ἐντέχνως καλλιεργηθεῖσαι. Οὕτω πρώτη μὲν πασῶν ἐντέχνως εἰδοποιήθη ἡ ἴωνικὴ ὑπὸ τῆς δημητρικῆς ποιήσεως, ἔπειτα ὑπὸ τῆς ἐλεγείας καὶ τῆς λύρας τοῦ Ἀνακρέοντος, ὑπὸ τῆς λογογραφίας, τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου, τῆς ἴωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Δημοκρίτου καὶ ὑπὸ τῆς ἴατρικῆς τοῦ Ἰπποκράτους. "Ἐπειτα ἡ αἰολικὴ τῆς Λέσβου ὑπὸ τῆς λύρας τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπφοῦς· ἡ βοιωτικὴ ὑπὸ Κορίννης τῆς Ταναχραίας· ἡ ἰακωνικὴ ὑπὸ τοῦ Ἀλκυόνος· ἡ σικελιωτικὴ ὑπὸ τοῦ Ἐπιχάρμου καὶ τοῦ Σώφρονος· ἡ ἵταλιωτικὴ ὑπὸ Πίνθιωνος καὶ Σκίρχντος τῶν Ταραντίνων καὶ Βλαίσου τοῦ Καπριάτου καὶ ὑπὸ τῆς πυθαγορικῆς φιλοσοφίας καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ μεγίστου μέρους τῶν ἔξαιριμηθέντων μνημείων ἀκριβῆς χαρακτηρισμὸς καὶ ἔξιστόρησις πασῶν τῶν διαλέκτων καθ' ὅλου τε καὶ μέρος δὲν εἶναι πολὺ εὔχερές νὰ γίνη.

Διδόμεν λοιπὸν ἐνταῦθα τὸν γενικώτατον μόνον χαρακτηρισμὸν τῶν τεσσάρων κεφαλαιωδῶν διαλέκτων τὸν παρὰ τῷ σχολιαστῇ Διονυσίου τοῦ Θρακὸς ('Ανέκδοτα Bekker σελ. 662, 15): «Γινώσκειν δὲ χρή, ὅτι τῶν Ἑλλήνων οἱ μέν εἰσι Δωριεῖς, οἱ δὲ Αἰολεῖς, οἱ δὲ Ἱωνεῖς, οἱ δὲ Ἀττικοί. Συμβεβηκούσας δὲ διὰ τούτων δηλούμεν ποιότητας· καὶ γάρ καὶ οὗτοι τρόποις καὶ ηθεσὶ διαφέρουσιν ἄλληλων. Δοκεῖ γαρ τὸ δώριον ἀνδρωδέστερόν τε εἶναι τοῖς βίοις καὶ μεγαλοπρεπές τοῖς φθόγγοις τῶν ὄνομάτων καὶ τῷ τῆς φωνῆς τόνῳ· τὸ ἴωνικὸν δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ἀνειμένον, χαῦνοι γάρ οἱ Ἱωνεῖς· τὸ δὲ ἀττικὸν εἴς τε διαιταν καὶ φωνῆς ἐπιτέχνησιν ἀεὶ διεφέρει· τὸ δὲ αἰολικὸν τῷ τ' αὐστηρῷ τῆς διαιτῆς καὶ τῷ τῆς φωνῆς ἀρχαιοτρόπῳ διὰ τοῦτο καὶ τὴν βαρύτητα τῶν τόνων καὶ φιλότητα τοῦ πνεύματος ἐζηλώκασι.»

"Οτε δὲ μετὰ τὰ μηδικὰ αἱ Ἀθηναὶ διὰ τε τὴν πολιτικὴν τῶν

πρὸς καὶ τὴν κατὰ τε τὰς τέχνας καὶ τὴν λοιπὴν παιδείαν ὑπεροχὴν ἀπέβησαν μητρόπολις καὶ κοινὸν παιδευτήριον ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἀττικὴ διάλεκτος διὰ μακρᾶς σειρᾶς ποιητῶν καὶ συγγραφέων καλλιεργηθεῖσα ἐφθασεν εἰς τὴν ἀνωτάτην περιωπὴν τῆς εὐεπείας καὶ ἀκριβείας, ἥρχισε καὶ ἡ ἀττικὴ διάλεκτος νὰ, γίνηται κοινὸν ὄργανον συγγραφῆς πρὸς πάντας τοὺς Ἑλληνας. Ἐπειτάθη, δὲ ἡ ὑπερισχυσις αὕτη τῆς ἀτθίδος μάλιστα, ὅτε αὐλικὴ καὶ ἐπίσημος γλῶσσα τῶν Μακεδόνων ἡγεμόνων ἀποβάσα δι' αὐτῶν ἀπανταχόσεις τοῦ τότε ἀνατολικοῦ κόσμου μετεφυτεύηται. Τότε καὶ μὴ Ἀθηναῖοι "Ἑλληνες ἥρχισαν νὰ ἀττικίζωσι καὶ βαρύσαροι νὰ ἔλληνίζωσι. Συνέβη δὲ αὕτη ἡ ἔξαττικησις τῶν Ἑλλήνων κατὶ ἔξελλήνισις τῶν βαρύσαρων οὔτε συγχρόνως οὔτε ἔξισου πανταχοῦ. Ἀλλὰ παρὰ μὲν τοῖς κατὰ τε γένος καὶ γλῶσσαν συγγενέσιν Ἰωσὶ προέβη ταχύτερον καὶ βαθύτερον, ὁψιαίτερον δὲ καὶ ἐπιπολαιότερον παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἑλλησι. Διὰ τῆς νέας δὲ ταύτης καὶ ποικίλης συγκράσεως τοῦ ἀττικισμοῦ μὲ τὰς ἐπαρχιακὰς διαλέκτους συνεφυράθησαν παντοῖαι ἀλλαι τοπικαὶ διάλεκτοι ἔκτοτε μέχρι σήμερον διασωζόμεναι." Αλλαι δὲ πάλιν διάλεκτοι ὑπό τινων ἐλληνιστικαὶ καλούμεναι καὶ τὸν ἔλληνικὸν χαρακτῆρα βαθύτερον ἡ ἐπιπολαιότερον φέρουσαι ἐσχηματίσθησαν παρὰ τοῖς ἔξελληνισθεῖσι λαοῖς τῆς Ἀσίας καὶ Συρίας καὶ Αιγύπτου. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἔλληνιστικῇ διαλέκτῳ εἶναι λ. χ. γεγραμμένη πλὴν ἀλλων βιβλίων ἡ τε μετάφρασις τῶν O' καὶ ἡ Kairή Διαθήκη.

Τῶν δὲ οὕτως ἐσχηματισμένων νεωτέρων ἔλληνικῶν τε καὶ ἔλληνιστικῶν διαλέκτων αἱ μὲν ὕστερον ἔξελληρθρώθησαν πάλιν καὶ παντελῶς ἀπεσβέσθησαν ἐκ βαρύσαρικῆς ἐπιδρομῆς, αἱ δὲ διατηροῦνται μέχρι σήμερον, δῆλον ὅτι τὰς ἐν τῷ χρόνῳ μεταβολὰς ὑποστᾶσαι.

Κοινὴ δὲ γλῶσσα ἡ διάλεκτος ἐκαλεῖτο παρὰ τε τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ Βυζαντινοῖς γραμματικοῖς ὁ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐκπεπτωκὼς ἐκεῖνος καὶ ἔξι ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων οὐσιωδῶς μὲν ἀττικῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ μὴ ἀττικῶν τύπων καὶ στοιχείων συγκεκριμένος ἐλληνισμὸς (Πολύβιος, Στράβων κλπ.).

δ δι' χύτο τοῦτο καὶ πολλάκις τῷ γνησίῳ καὶ καθαρῷ ἀττικισμῷ ἀντιτασσόμενος, ὅστις ὅτο καὶ διέμεινε μέχρις ἐσχάτων κοινὸν ὅργανον τῆς λογιωτέρας τάξεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἑλληνιζόντων. Ἀνάτασιν δέ τινα ἔλασθεν ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος καὶ περισσότερον προσήγγισεν εἰς τὸν καθαρὸν ἀττικισμόν, ὅτε οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν ἐπὶ τὴν τῶν Ἀττικῶν μάλιστα συγγράφεων τραπέντες, ἐν τεχνολογικοῖς καὶ ῥητορικοῖς συγγράμμασιν ἤρχισαν νὰ ἀναλύσωσι τὰ ἀττικὰ ἀριστούργηματα καὶ νὰ κινῶσι τὰ πνεύματα εἰς μίμησιν αὐτῶν. Ἡσαν δὲ μετὰ τοὺς κατὰ θεωρίαν κριτὰς καὶ θαυμαστάς τῆς ἀττικῆς εὐεπίεις, ἕργῳ ἀττικισταὶ οἱ τεώτεροι καλούμενοι σοφισταὶ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων ἀπὸ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου μέχρις Πολύχρονος τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐκτοτε δὲ πάλιν καταπεσών ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος ὁ ἔντεχνος καὶ ἐπιτετηδευμένος, ἡγαγε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τοῖς αὐτολεγομένοις ἀττικισταῖς καὶ ἑλληνισταῖς βίον μακρὸν μὲν ἀλλὰ κακοδήλον καὶ ἐπιβλαστὴ πρὸς τὴν δημώδη γλώσσαν τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ητις ἀρέθη ἐλθοτος εἰς τὰς φοράς τῆς τύχης.

Παραδείγματα τῆς αἰολικῆς, τῆς δωρικῆς καὶ τῆς ιωνικῆς
διάλεκτου ἐν τῷ γραμματειακῷ διαιρεφωθέντι
κεφαλαίωδες αὐτῶν εὑπῷ.

Αἰολικὴ διάλεκτος

Σαπφοῦς

"Αστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελαναν
ἄψ ἀποκρύπτοισι φάενον εἶδος,
ὅπποτα πλήθοισα μάλιστα λάμπῃ
γᾶν ἐπὶ παῖσαν.

Μετάφρασις εἰς κοιτὴν γλῶσσαν.

"Αστέρες μὲν ἀμφὶ καλὴν σελήνην
ἄψ ἀποκρύπτουσι φαενὸν εἶδος,
ὅπταν πλήθουσα μάλιστα λάμπῃ
γῆν ἐπὶ πᾶσαν.

Δωρικὴ διάλεκτος

Πιεράρου (Πνθ. Β').

Μεγαλοπόλιες ὁ Συράκουσαι, βαθυ-
πολέμου
τέμενος "Αρεος, ἀνδρῶν ἵππων τε σι-
δαροχαρμῶν δαιμόνιαι τροφοί,
ὅμιν τόδε τῶν λιπαρῶν ἀπὸ Θηρᾶν
φέρων
μέλος ἔρχομαι ἀγγελίαν τετραορίας
ἐλελίγθονος

Μετάφρασις εἰς κοιτὴν γλῶσσαν.

Μεγαλοπόλεις ὁ Συρακοῦσαι, βαθυ-
πολέμου
τέμενος "Αρεος, ἀνδρῶν ἵππων τε
σιδηροχαρμῶν δαιμόνιαι τροφοί,
ὅμιν τόδε τῶν λιπαρῶν ἀπὸ Θηρᾶν
φέρων

κ.τ.λ.

'Ιωνική διάλεκτος

'Ηροδότου (σὲ ἀρχῇ.)
 'Ηροδότου 'Αλικαρνατέως ιστορίας ἀ-
 πόδεξις
 ηδε, ως μήτε τὰ γενόμενα ἔξανθρώπων
 τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἕργα
 μεγάλα τε καὶ θωμαστὰ, τὰ μὲν
 "Ελλησι, τὰ δὲ βαρβάροις ἀποδε-
 χθέντα ἀκλεῖ γένηται, τά τε ἄλλα καὶ
 δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.
 ηδε, ως μήτε τὰ γενόμενα ἔξανθρώπων
 τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἕργα
 μεγάλα τε καὶ θωμαστὰ, τὰ μὲν
 "Ελλησι, τὰ δὲ βαρβάροις ἀποδειχ-
 θέντα ἀκλεῖ γένηται, τά τε ἄλλα καὶ
 δι' ἣν αἰτίαν ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.

B'.

'Ιστορικὴ ἔποψις τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας.

Θέλομεν προσγυμνησθῆν τῷδε τῷ κεφαλαίῳ δι' ὀλίγων τὴν
 κατὰ περιόδους ιστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἀνα-
 πτύξεως τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, ἵνα καταφαγῇ ως ἐν συνεχεῖ εἰκόνι
 ἡ ὅλως φυσικὴ πορεία, ἥν τὸ ἑλληνικὴ γραμματεία διὰ τῶν χρό-
 νων διέκανεν, οὕτω δὲ προσηκόντως καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν εὐσυ-
 νόπτως χαρακτηρισθῆν ἐκάστη γραμματειακὴ περίοδος. Εἰς πέντε
 περιόδους δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν χρονολογικῶς τὴν ἑλληνικὴν
 γραμματολογίαν, τὰς ἔξης:

α'. Τὴν κυρίως ποιητικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ ι' μέχρι τοῦ ε'
 αἰῶνος π. Χ.

β'. Τὴν ἀττικὴν ἀπὸ τοῦ ε' μέχρι τοῦ γ' αἰῶνος π. Χ.

γ'. Τὴν ἀλεξανδρικὴν ἀπὸ τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ α' μ. Χ.

δ'. Τὴν ἐλληνορωμαϊκὴν ἀπὸ τοῦ α' μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος μ. Χ.

ε'. Τὴν βυζαντινὴν ἀπὸ τοῦ ε' μέχρι τοῦ ιε' αἰῶνος μ. Χ.

Α'. Η ΚΥΡΙΩΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ἀπὸ τοῦ ι' μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος π. Χ.

Τὴν περίοδον τκύτην ὄνομάζομεν κυρίως ποιητική, διότι ἐν
 αὐτῇ εύδοκίμησε μάλιστα ἡ ποιητικὴ κατασκευή, ἥτις καὶ πρώ-
 τιστα παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον.

'Η πρώτη δ' αὕτη περίοδος δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς δύο μέρη:

καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐπικρατεῖ ἡ ἐπική ποίησις, ἡ δὲ ἀκμὴ δύναται νὰ τεθῇ περὶ τὸ χιλιοστὸν π. Χ. ἔτος; καὶ ἐκπροσωπεῖται μάλιστα μὲν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἡ λυρική, ἣτις ἔρχεται περὶ τὸ ἔτος 776 καὶ εὐδοκιμεῖ μέχρι τοῦ ε' π. Χ. αἰῶνος.

'Αλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Ὁμήρου ὑπῆρχαν βεβαίως ποιηταί, ὅμως δὲ μέχρις ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῆς προομηρείου ποιήσεως διεσώθη ἡ τὰ ὄνόματα τοῦ Ὁρφέως, τοῦ Λίνου, τοῦ Μουσαίου, τοῦ Εύμολπου, τοῦ Θαμύριδος, καὶ ἄλλων, οὓς περιβάλλει τὸ σκότος τοῦ μύθου. Πάντως δὲ ὅμως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ πρῶτα παρ' Ἑλλησι ποιητικὰ δοκίμια εἶχον θησκευτικὸν καὶ λυρικὸν γχρακτῆρα καὶ ὅτι οἱ ἡρωῖκοι μῦθοι, ἵξεις ὡν παρήγθη τὸ ἔπος εἶναι κατὰ τι μεταγενέστεροι. Τούτων δὲ τῶν παλαιῶν ἐπικῶν μύθων ἀνευρίσκονται τὰ ἔγχυτα εἰς τὰ ὄνοματά τοῦ λυρικοῦ ἔπη, ἥτινα ὅμως ἀνεπτύχθησαν μετὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν.

Καὶ τὸ μὲν ἡρωϊκὸν ἔπος ἡκματε κυρίως ἐν ταῖς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐλληνικαῖς ἀποικίαις, ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐκαλλιεργήθη παραλλαγὴ τις τοῦ ἀρχικοῦ ἔπους, τὸ διδακτικόν, ὅπερ ἐκπροσωπεῖ δὲ ἐξ Ἀσκρης τῆς Βοιωτίας Ἡσιόδος, ὁ ποιητὴς τῆς Θεογορίας καὶ τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, ὀλίγῳ μετὰ τὸν Ὁμηρον ἀκμάσας. Καὶ κατὰ τὸ μέτρον καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν ὅμοιαζει ἡ Ἡσιόδειος ποίησις πρὸς τὸν Ὁμηρικὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ποιητικὴν ἀξίαν τὰ ἔπη τοῦ Ἡσιόδου εἶναι πολὺ ταπεινότερα τῶν τοῦ Ὁμήρου, ἐν οἷς διαλάμπει τὸ ζωηρὸν πνεῦμα τῶν αἰολικῶν καὶ ιωνικῶν ἀποικιῶν. Κατὰ πολὺ δὲ ταπεινοτέρα εἶναι ὡσαύτως ἡ θέσις τῶν μεθομηρείων κυκλικῶν ποιητῶν, οἷον τοῦ Ἀρκτίνου, τοῦ Λέσχου, τοῦ Στασίνου, κτλ.

Ἡ ἐπική ποίησις εἶναι γέννημα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ἡ δὲ ιστορικὴ ἀκμὴ τῆς ἐποποιίας συμπίπτει πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἡρωϊκοῦ βίου. "Οπου βίος ἡρωϊκὸς ἐκεῖ καὶ ἐπικὴ ποίησις, ὅτε δὲ ἐμφανίζεται ὁ βίος ἡρωϊκός, συνεμφανίζεται καὶ τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος, οἱ δὲ ἐποποιοὶ ἀπῆλθον μετὰ τῶν ἀπογόνων τῶν βασιλικῶν γενῶν εἰς τὰς διαγελώσας ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα διεμορ-

φώθη ή διμηρική ποίησις. "Οθεν ἡ παραχυτὴ τῆς ἐπικῆς σχολῆς ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀλλοιώσεων, αἵτινες ἐπηνέχθησαν εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν. Η βαθμικία καταστροφὴ τῶν μοναρχικῶν πολιτευμάτων καὶ ἡ ἀντὶ τῶν πατριαρχικῶν μοναρχικῶν ἀντικατάστασις αὐτονόμων δημοκρατικῶν ἀπέστρεψαν τὸ ἔλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τῆς λατρείας τοῦ παρελθόντος εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ παρόντος καὶ ἐνεφύσησαν εἰς τὰς ψυχὰς νέαν ποιητικὴν ἔμπνευσιν, τὸ δὲ πρῶτον σημεῖον τῆς ἐκ τοῦ μοναρχικοῦ εἰς τὸν δημοκρατικὸν βίον τροπῆς τοῦ ἔλληνικοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἐκ τῆς ἐπικῆς παραγωγὴ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, τῆς ὁποίας πάλιν τὰ διάφορα εἴδη ἀναλογούσι πληρέστατα πρὸς τὴν τοῦ ἐπους βαθμιαίαν ἀναπτυξίν.

Κατὰ τὸν ὄγδοον λοιπὸν αἰώνων ὅτε ἤρχισαν νὰ τελῶνται αἱ ῥηθεῖσαι μεγάλαι πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἀναφράγνεται πρῶτον γέον μέτρον ἀντὶ τοῦ ἡρωικοῦ ἔξαμέτρου καὶ νέον καθ' ὅλου ποιήσεως εἰδος ἀντὶ τοῦ ἐπικοῦ, τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον καὶ ἡ ἐλεγεία.

Η ἐλεγεία ὑπῆρξεν ἡ γέφυρα ἡ μεταγαγοῦσα τὸ ποιητικὸν πνεῦμα ἀπὸ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως εἰς τὴν λυρικὴν, ἀνάμεικτος καὶ αὐτὴ ὡσα ἔξι ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων. Διεκρίθησαν δὲ ὡς ἐλεγειοποιοὶ δὲ Καλλίνος, δὲ Τυρταῖος, δὲ Μίμνερμος, δὲ Σόλων, δὲ Φωκυλίδης καὶ δὲ Θέογνις.

'Αλλ' ὅμως καὶ τοῦ ἔξαμέτρου ἡ χρῆσις δὲν εἶχεν ὅλως ἐκλείψη, ἔκαμπον δὲ μάλιστα πλὴν ἀλλων χρῆσιν αὐτοῦ ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς των ποιήμασιν οἱ πλεῖστοι τῶν Ἱώνων, τῶν Ἐλεατῶν καὶ τῶν Πυθαγορείων φιλοσόφων, οίον Ἡράκλειτος δὲ Ἐφέσιος, Παρμενίδης δὲ Ἐλεάτης καὶ Ἐμπεδοκλῆς δὲ Ἀκραγαντίνος.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ περίπου χρόνους ἀναφράγνονται καὶ εἰδη λυρικὰ ἀλλα καὶ μέτρα νέα καὶ ποικιλώτερα. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναπτύσσεται ἡ ἴαμβικὴ ποίησις δι' Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, Σιμωνίδου τοῦ Ἀμοργίνου, Ἰππώνακτος, τοῦ μεταποιήσαντος τοὺς ἴαμβους εἰς χωλιάμβους καὶ τοῦ ἐκ Φρυγίας μυθοποιοῦ Αἰσώπου. "Ἐπειτα δὲ ἀφ' οὐ ἡ μοισικὴ ἐσχε τὴν προσήκουσα, ἐπίδοσιν μάλιστα δὲ τοῦ ἐφευρόντος τὴν ἐπτάχορδον κιθάραν Τερπάνδρου

τοῦ Λεσβίου (π. Χ. 676), ἥρχισε νὰ γεωργῆται ἡ καθ' αὐτὸ λυ-
ρικὴ ποιησὶς ἡ καὶ μελικὴ λεγομένη, ἥτις εἰς δύο τέμνεται συο-
λάς, τὴν αἰολικὴν καὶ τὴν δωρικὴν, διακρινομένας ἀπ' ἄλλήλων
ὅχι τόσον διὰ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῶν εἰς ἐκατέραν ἀνη-
κόντων ποιητῶν ἢ τῆς τεχνικῆς συνθέσεως καὶ συνυφῆς τῶν
ποιητικῶν αὐτῶν ἔργων, ὅσον διὰ τῆς διαιλέκτου, ἥν μετεχειρίσθη-
σαν, καὶ ἥτις παρέμεινε καὶ οἷονεὶ ἀπετυπώθη ὡς χαρακτὴρ κυ-
ριώτατος καὶ διακριτικὸς ἐκάστου ἐκ τῶν δύο τούτων λυρικῶν εἰδῶν.

Καὶ ἡ μὲν αἰολικὴ λυρικὴ ἥκμασε μάλιστα ἐν Λέσβῳ καὶ παρὰ
τοῖς Αἰολεῦσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ δὲ μέλη αὐτῆς ἔχουσιν ἀ-
πλουστέραν τὴν σύνθεσιν καὶ ἥδοντο ὑπὸ μιᾶς μόνης φωνῆς πρὸς
τὸν ἕχον τῆς κιθάρας, ὑπόθεσιν ἔχοντα ὅλως εἰς προσωπικὰ συναι-
σθήματα ἀναφερομένην. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ ποιῆται τῆς σχολῆς
ταύτης εἰναι Λέσβιοι μὲν ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφὼ καὶ ἡ Ἡρινα
καὶ ὁ Τάιος Ἀνακρέων. Εἰς τὴν αἰολικὴν δὲ λυρικὴν ἀνήκουσι
καὶ τὰ εἰς τὰ συμπόσια φέρμενα σκδ.lia.

Ἡ δὲ δωρικὴ λυρικὴ ἡ καὶ χορικὴ λεγομένη ἀνεπτύχθη τὸ
πρῶτον παρὰ τοῖς Δωριεῦσι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Σικελίας,
τὰ δὲ συστήματα αὐτῆς εἶναι ἐντεχνότερα καὶ πολιυσυνθετώτερα,
ἥδοντο δὲ ὑπὸ χοροῦ, ὑπόθεσιν δὲ εἰχον γενικωτέρου καὶ ἔθνικω-
τέρου ἐνδιαφέροντος. Οἱ ἐκ Σάρδεων Ἀλκιμάν, ὁ Ἰμεραῖος Στηνί-
χορος καὶ ὁ διθυραμβοποὺς Ἀρίων ὁ Μηθυμναῖος χαρακτηρίζουσι
τὴν πρώτην οὕτως εἰπεῖν φάσιν τῆς δωρικῆς λυρικῆς, ἡς τὴν πλήρη
καὶ τελείαν ἀνέπτυξιν ἐκ προσωποῦσιν ἐκ Τρηγίου Ἰεύκος, ὁ Κεῖος
Σιμωνίδης, καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Βακχυλίδης, μάλιστα δὲ καὶ κατ'
ἔξοχὴν ὁ ὑπάτος πάντων τῶν λυρικῶν, ὁ Θηθαῖος Πίνδαρος.

B'. Η ΑΤΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ἀπὸ τοῦ ε' μέχρι τοῦ γ' αἰῶνος π. Χ.

Τὴν δευτέραν ταύτην καὶ σπουδαιοτάτην περίοδον τῶν ἑλληνι-
κῶν γραμμάτων ὄνομάζομεν ἀττικὴν διότι κατ' αὐτήν, συμπί-
πτουσαν ὡς εἰκὸς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀκμὴν τῶν Ἀθηνῶν, τελει-
οῦντάς καὶ ἐπικρατοῦσι κατ' ἔξοχὴν τὰ ἐν Ἀθήναις διαμορφωθέντα

καὶ ἐν τῇ ἀττικῇ μάλιστα διαλέκτῳ διαπονηθέντα εἰδὴ τοῦ λόγου. Είναι δὲ ἡ περίοδος αὕτη ἡ σπουδαιοτάτη τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας καὶ οίονεὶ τὸ ἔκρον σημεῖον τῆς ἀκμῆς αὐτῆς καὶ τῆς τελειότητος. Κατ' αὐτὴν ἡ ἀττικὴ διαλέκτος γίνεται ἡ καθολικὴ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ μάλιστα τῶν ῥητόρων καὶ τῶν δραματικῶν ποιητῶν. Οὐδὲν ἡττον γράφονταί τινα συγγράμματα καὶ κατὰ ταῦτην τὴν περίοδον καὶ ἐν ἄλλαις τοῦ ἑλληνισμοῦ διαλέκτοις καὶ δὴ ιώνιστὶ ἔγραψεν ὁ Ἡρόδοτος καὶ οἱ ιατροί καὶ δωριστὶ ὁ Φιλόλαος. Καὶ δέ οἱ Ἀθήναι παρήκμασαν πολιτικῶς, παρέμειναν πάλιν ὡς ἡ κυρία ἔδρα τῆς παιδείας καὶ τῶν τεχνῶν.

Ἡ ἔξοχότης λοιπὸν τῆς ἀττικῆς ποιήσεως καὶ πεζογραφίας ὀφείλεται ἔνθεν μὲν εἰς τὸ δαιμόνιον τῶν ἀττικῶν παιητῶν καὶ συγγραφέων, ἔνθεν δὲ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἐπικράτησις τοῦ ἀττικισμοῦ ἔνθεν μὲν εἰς πάντα ταῦτα ὅμοι, ἔνθεν δὲ μάλιστα εἰς τὰς πολιτικὰς περιστάσεις ὄργανον δὲ λαμπρὸν τοῦ ἀττικοῦ πολιτισμοῦ γενομένου πανελληνίου ὑπῆρχεν ἡ ἀττικὴ διαλέκτος. Ἡ ἀττικὴ διαλέκτος τῶν λογίων καὶ τῶν συγγραφέων ἔφθασαν ἐπὶ Δημοσθένους μάλιστα εἰς τὸ ἐπακρον τῆς ἔξομοιώσεως καὶ συνταυτίσεως πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ διθεν καὶ οὐδέποτε δόμοιώς καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔφθασεν εἰς τοιαύτην τελειότητα, εἰς δέσην ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπὶ Δημοσθένους. Εἰς ἵσην δὲ βαθμὸν τελειότητος οὐδὲμια ἄλλη γλῶσσα ἔφθασέ ποτε οὔτε τὸ πάλαι οὔτε ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις.

Τοῦ δὲ ἀττικοῦ πολιτισμοῦ τὸ κυριώτατον βλάστημα είναι τὸ δράμα, τὸ τρίτον καὶ τελειότατον τῆς ποιήσεως εἰδος, δι' οὐ συγχωνεύονται εἰς ἓν ὄργανον ὅλον τὰ στοιχεῖα τῆς τε ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, τῆς μὲν ἐπικῆς ἐν τῷ διαλόγῳ τῆς δὲ λυρικῆς ἐν τοῖς χορικοῖς μέλεσιν. Οἱ δὲ δραματοποιοὶ δικαιότατα δύνανται νὰ προσαγορευθῶσι δημιουργοὶ τῆς ἀττικῆς λέξεως τε καὶ συντάξεως. Τῶν δὲ δύο εἰδῶν εἰς ἡ τέμνεται τὸ δράμα, ἡ μὲν τραγῳδία ἀφωριμήθη ἀπὸ τοῦ διθυράξμου, ὅστις ἐψυχλετο εἰς τιμὴν τοῦ Διονύσου ὑπὸ χοροῦ ὄρχουμένου περὶ τὸν βωμὸν αὐτοῦ, ἡ δὲ

κωμῳδία ἀπὸ τῶν κώμων, οὓς ἐκώμαζον ὡσπάτως ἐν τοῖς Διονυσίοις.

Πατὴρ δὲ τῆς τραγῳδίας εἰναι δὲ Θέσπις (536), οὔτινος μόνον τὸ ὄνομα καὶ ὀλίγα ἀσήμαντα ἀποσπάσματα γινώσκομεν. Καὶ τοῦ Φρυνίχου δὲ τὰ δραματικὰ δοκίμια ἔξηφάνισεν ὁ χρόνος, ὅπως καὶ πάσας μὲν τὰς τραγῳδίας τῶν ἀλλων τραγικῶν πλείστας δὲ τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Ἀλλ' ὅμως τὰ σωζόμενα τῶν τριῶν τούτων φωστήρων τῆς τραγικῆς μούσης εἰναι οὐκανά νὰ παράσχωσιν εἰς ἡμᾶς πλήρη καὶ τελείων ἔννοιαν τῆς ἀκρῆς, εἰς ἣν τὸ δράμα είχε φύσην κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Καὶ τοῦ μὲν μεγαλορρήμονος Αἰσχύλου ἡ δραματικὴ τέχνη εἶναι ἀκόμη ἀτελῆς, διότι δὲ μῦθος καὶ ὡρονομία τῶν δραμάτων αὐτοῦ εἶναι ἀπλῆ καὶ ἀνευ περιπετειῶν· οἱ δὲ χαρακτῆρες τῶν προσώπων ὅλως τυπικοί. Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ὅμως ἐφθασεν ἡ τέχνη εἰς τὴν τελειότητα διότι καὶ δὲ μῦθος εἶναι σύνθετος καὶ πλήρης περιπετειῶν καὶ ὡρονομία ἐντεχνος καὶ σκοπιμωτάτη καὶ οἱ χαρακτῆρες οὐκανῶς ἐκφραστικοί δι' ἐντέχνου καὶ ἐπιδεξίου ἡθογραφίας. 'Ο δὲ Εὐριπίδης εἶναι γνήσιος ἀντιπρόσωπος τῶν μετὰ τὸν Περικλέα χρόνων τῆς ὀχλοκρατίας.' Οὐθεν καὶ παρ' αὐτῷ ἡ τέχνη οὔτε τὸ ὄψος τοῦ Αἰσχύλου ἔχει οὔτε τὸ εὑριθμονικάλλος τοῦ Σοφοκλέους καὶ τὰ πρόσωπα εἶναι ἐν ταῖς τραγῳδίαις αὐτοῦ γυμνὰ πάσης ἴδαινικότητος. 'Αλλ' ὅμως εἶναι κατ' οὐσίαν τραγικώτερος δὲ Εὐριπίδης τὰ πρόσωπα αὐτοῦ οὔτε Τιτᾶνες εἶναι ὅπως τὰ τοῦ Αἰσχύλου οὔτε ἥρωες ὅπως τὰ τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' ἀνθρώποι αἰσθανόμενοι καὶ πάσχοντες ὡς ἡμεῖς καὶ διὰ τοῦτο καὶ πλειότερον ἡμᾶς συγκινοῦντες.

Ἡ δὲ κωμῳδία δὲν ἡκμάσει μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς ἐν 'Αθήναις ὅπως ἡ τραγῳδία, διότι καὶ ἐν Μεγάροις ἐγεωργήθη καὶ πεντήκοντα ἔτη πρὸ τοῦ 'Αριστοφάνους ἦτο ὄνομαστός ἐν Σικελίᾳ δὲ Ἐπίγαρμος. 'Αλλ' ἡ δωρικὴ κωμῳδία τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ τὴν τυραννικὴν τοῦ Ἱέρωνος ἀρχὴν ἔπειπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ εἶναι χαρακτηρίσοισι δὲ ἡ ιωνικὴ κωμῳδία τῶν δημοκρατουμένων' Αθηνῶν. Τρεῖς δὲ διέκρινον φάσεις τῆς ἀττικῆς κωμῳδίας οἱ παλαιοί· τὴν ἀρχαίαν, ἐν ἡ διεκρίθη δὲ 'Αριστοφάνης, δὲ Κρατīνος καὶ δὲ Εὔπολις,

τὴν μέσην, ἵν εἰκόσιοις καὶ ἔξοχὴν δὲ Ἀντιφάνης καὶ δὲ Ἀλεξίς καὶ τὴν νέαν τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Φιλήμονος. Ἐκ τῶν παλαιῶν κωμικῶν εἰς καὶ μόνος διεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' δὲ πάντων ἔξοχώτατος, δὲ Ἀριστοφάνης (423) καὶ τούτου δὲ ἐνδεκα μόνον πλήρεις κωμῳδίας ἔχομεν ἐκ τῶν ἔξηκοντα περίπου δὲ ἐφιλοτέχνησεν. Ἐν ταῖς κωμῳδίαις του δὲ Ἀριστοφάνης ἐκθέτει ἀπὸ σκηνῆς εἰς τὸν γέλωτα τῶν ἑαυτοῦ συμπολιτῶν πάντα τὰ πολιτικά, κοινωνικὰ καὶ θήικὰ κακὰ καὶ ἐλαττώματα τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἥρωες δὲ τῶν δραμάτων του εἶναι πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἔχοντες, εἴτε ἀληθῶς, εἴτε ὡς ἐνόμιζεν διοιτής, τὰς κακίας καὶ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, ὡς πολλοὺς ἀποκαλεῖ ὅχι διὰ πλαστοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν ὄνοματος. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἐνθερμος ζηλωτὴς τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ ἀνδρῶν, τῶν Μαραθωνομάχων, μισεῖ δὲ καὶ ἀποστρέφεται τὸν νέον ἐπὶ τῶν σοφιστῶν καὶ τῆς ὄχλοκρατίκς κόσμου τοῦ συρμοῦ, ὅστις διὰ νὰ καταστήσῃ δῆθεν τὰ πράγματα ὠραίοτερα καὶ κομψότερα κατέστησεν αὐτὰ μικρότερα καὶ γελοῖα. Οὕτω δὲ μὲν ὅλη τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ εἶναι πραγματικωτάτη καὶ θετικωτάτη, τὸ δὲ εἰδος ἡτοι ἡ ποιητικὴ στολή, δι' ἣς περιενέδυσε τὴν ὅλην ταύτην εἶναι δέ, τι φαντασιώδεστατον. Τὰ δύο δὲ ταῦτα ἀντιθετα στοιχεῖα συνηνώθησαν εἰς ἐν ὅλον τόσον ποιητικὸν καὶ μετὰ τοσαύτης ἀγχινοίας καὶ ἐπιδεξιότητος, ὥστε αἱ μὲν κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι τι μοναδικὸν καὶ ἀνέφικτον, αὐτῆς δὲ δὲ Ἀριστοφάνης ὁ ἴδιορρυθμότατος, ἀλλ' ἀμα καὶ μέγιστος κωμικὸς ποιητὴς τοῦ κόσμου, ἡ δὲ γλώσσα αὐτοῦ κανὼν τοῦ εἰλικρινεστάτου ἀττικισμοῦ.

Ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ οἱ παλαιοὶ λογογράφοι Ἐκαταῖος δὲ Μιλήσιος, Φερεκύδης δὲ Λέριος καὶ Ἐλλάνικος δὲ Μυτιληναῖος εἰχον ἥδη προλεάνη τὴν δόδον εἰς τὴν ιστορίαν, τῆς ἡποίες πατὴρ δικαιότατη ἐπωνομάσθη δὲ Ἀλικαρνασσεὺς Ἡρόδοτος (483—413). Ὁ Ἡρόδοτος καίπερ σύγχρονος ὧν τῶν νεωτέρων λογογράφων διαφέρει δῆμως αὐτῶν πολύ κατά τε τὸν σκοπὸν καὶ τὴν διάνοιαν δὲν ἀνέγραψε μόνον ξηρὰν τὴν ιστορικὴν ὅλην, ἀλλ' ἐνεψύσησεν εἰς αὐτὴν πολλαχῶς καὶ πνεῦμα ζωῆς, οὕτως, ὥστε αἱ

έρρεα Μοῦσαι, ας ιωνιστή συνέγραψε Δωριεύς αὐτὸς ὅν, ἔποτε-λούσιν ἐν τῶν πολυτιμοτάτων μνημείων τῆς τε Ἑλληνικῆς γραμ-ματείας καὶ τῆς καθ' ὅλου ιστοριογραφίας.

Τὸν ἀφελῆ καὶ οἰονεῖ ἐπικὸν Ἡρόδοτον διεδέχθη ὁ τῷ ὅντι φι-λόσοφος καὶ κριτικὸς ιστοριογράφος Θουκυδίδης, ὁ κατ' ἔξοχὴν συγγραφεὺς. Ἐν τῇ ἀνυπερβλήτῳ καὶ μοναδικῇ ἔνυγγραφῇ τού θουκυδίδης δὲν ἔξεταζει τὰ πράγματα κατ' ἀρχὰς θρησκευτικὰς ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ βλέπει καὶ κρίνει αὐτὰ ἐκ περιωπῆς καθα-ρῶς πολιτικῆς. Τὸ θεῖον δὲν ὑπάρχει ποσῶς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐφ' ἣς συγκρούονται ἀπ' ἀρχῆς μέχρις τέλους ἀνθρώπινα πάθη καὶ αἰσθή-ματα, ἀνθρώπιναι δυνάμεις καὶ ἀδυναμίαι. Ἐν τῇ ἀποκαλύψει δὲ τῶν ἀνθρωπίνων τούτων ἐλατηρίων καὶ τῇ πρὸς αὐτὰ συγχετίσει τῶν γεγονότων ἔγκειται ἡ ἀρετὴ τοῦ Θουκυδίδου καὶ ἐξ αὐτῆς πηγάζει ὁ πολυδαίδαλος καὶ στρυφός, ἀλλ' ἐμβριθέστατος τρόπος τῆς ιστορικῆς του ἀφηγήσεως ὡς καὶ ἡ λέξις αὐτοῦ καὶ ἡ σύνταξις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ διαλέκτος, ἣν δι συγγραφεὺς μεταχειρίζεται είναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Ἀντιφῶντος, ἥτις δὲν εἶχεν ἀκόμη κατασταθῆ λεια ἐκ τῆς τριβῆς οὐδὲ εἶχεν ἀπο-κτήση τῆς νεωτέρας ἀττικῆς τοῦ Λυσίου, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Εενοφῶντος τὴν χαρίεσσαν ὄμαλότητα ἢ τὴν κοπώδην δεξιότητα τοῦ Πλατωνικοῦ λόγου, διὰ τοῦτο, ἔξαναγκαζομένη νὰ ἐκφράσῃ τὰ πολυσύνθετα καὶ πολυποικιλα ἐκεῖνα νοήματα, προσκρούει εἰς οὐκ ὀλίγας δυσκολίας καὶ ἀποθανεῖ δύσληπτος πολλάκις καὶ σκοτεινή, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς δημηγορίαις.

'Αλλ' ἡ ἀφέλεια καὶ τοῦ λόγου τὸ ἀπλαστον, ὅπερ είναι εἰς τῶν κυριωτάτων χαρακτήρων τοῦ ἀττικοῦ πνεύματος καταφαίνεται μά-λιστα ἐν τῷ Εενοφῶντι, ὃν ἐπωνόμασαν οἱ παλαιοὶ ἀττικὴν μέ-λισσαν. Συνέγραψε δὲν Ἑενοφῶν τὰ τε ιστορικὰ καὶ τὰ φιλοσοφικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, τὰ Ἑλληνικά, τὴν Κύρου Ἀνάθασιν, τὴν Κύρου Παιδείαν, τὰ Σωκράτους Ἀπομνημονεύματα καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ βιβλία ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἀττικῇ διαλέκτῳ καὶ είναι μὲν βε-βαίως κατὰ πολὺ τοῦ Ηλάτωνος ταπεινότερος ὡς φιλόσοφος καὶ τοῦ Θουκυδίδου ὡς ιστορικός. ἀλλ' ἐν τοῖς ἀττικοῖς συγγραφεῦσι,

έξεταζόμενος έχει κατά τὴν κοινὴν πάντων δημολογίαν καὶ εὔροικυν λόγου πολλήν καὶ χάριν καὶ ἡδύτητα καὶ σαφήνειαν.

Πρὸς ἣ δὲ μεταβῶμεν εἰς τοὺς φιλοσόφους, εἰς οὓς φυσικῶς ἔγει ἡμᾶς ὁ Θενοφῶνιστορικὸς ἀμαρτῶν, ὡς εἴπομεν, καὶ φιλόσοφος, πρέπει νὰ γένη ἀπλῆ μὲν μόνον, ἀλλ' ἀναγκαῖς μνεῖα τῶν εὐθὺς μετὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Θενοφῶντα ἀκμασάντων ἴστορικῶν, ὃν δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τὰ συγγράμματα· οὗτοι δὲ εἶναι ὁ Κτησίας ὁ Κνίδιος, ὁ Τίμαχος ὁ Ταυρομενίτης, ὁ Ἐφόρος ὁ Κυμαῖος, ὁ Θεόπομπος ὁ Χίος καὶ ὁ Φίλιστος ὁ Συρακούσιος. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι εἶχον ἐν τε τῇ λέξει καὶ τῇ συντάξει πολὺ τὸ ῥητορικὸν καὶ τὸ γλωσσικὸν καὶ περιέργον, θηρεύοντες δὲ τὸ μυθῶδες καὶ θαυμαστὸν ἢ μικρούμενοι ἀλλούς συγγραφεῖς προγενεστέρους ὥλιγώρουν οὐχὶ σπανίως τῆς ἴστορικῆς ἀληθείας· οὐδὲν ἡττον αἱ συγγραφαὶ αὐτῶν, καὶ ἐπώζοντο, ἀξιόλογον θὰ κατεῖχον θέσιν εἰς τὸν παρὰ τῆς ἀρχαιότητος κληροδοτηθέντα ἡμῖν θησαυρὸν ὅχι μόνον ὡς μνημεῖα γλωσσικά, ἀλλὰ καὶ ὡς ὅλη ἴστορική.

Ἡ δὲ ἑλληνικὴ φιλοσοφία διελθοῦσα τὴν πρώτην αὐτῆς καὶ στοιχειώδη φάσιν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, μετέβη ἐπειτα ἀπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου διὰ τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν δευτέραν αὐτῆς φάσιν καὶ περίοδον, τὴν τῆς ἀκμῆς, ἐν ᾧ ἀνέλαμψαν μάλιστα οἱ δύο μέγιστοι τῆς Ἑλλάδος φιλόσοφοι, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

Εἴπομεν δέ τι ἡ γέφυρα, δι' ἣς ἡ φιλοσοφία μετέβη ἀπὸ τῆς πρώτης περίοδου εἰς τὴν δευτέραν είναι οἱ σοφισταί. Οἱ σοφισταὶ δὲν ἦσαν κυρίως εἰπεῖν φιλόσοφοι, ἀλλὰ πρακτικοί τινες διδάσκαλοι διαφόρων μαθημάτων ἐγκυκλοπαιδικῶν, χρησίμων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν νέων καὶ μάλιστα τῆς ῥητορικῆς τέχνης, ὑπὲρ πάσαν ἀλλην ἀναγκαῖαν ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς ἐκείνοις χρόνοις. Ὅδοι δὲ πάρεργον μόνον τῶν σοφιστῶν τινες ἐρρύθμιζον τὰ μαθήματά των καὶ ἐπὶ τὸ φιλοσοφικώτερον, σπανίως δὲ ἐδιδασκον ιδίως καὶ ἐπίτηδες φιλοσοφίαν. Ἡ κυριωτάτη ἀρχὴ τῶν σοφιστῶν ἦτο ἡ ἀρσις καὶ ἀρνησις πάσης ἀρχῆς καὶ ταύτην ἔξεφρασε Πρωταγόρας ὁ ἔξι Αθηναῖος (48—0412) εἰπὼν «πάντων

χρημάτων μέτρον ἀνθρωπος.» Ἡ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, τοῦτο τὸ ὄνομα λαθόντων διότι ἐπηγγέλλοντο νὰ σορίζωσι τοὺς ἐπὶ μισθῷ μαθητάς των, ἐπέδρασε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πολιτειὴν καὶ ἡθικὴν πορείαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅπερ ἐκτῆς διδασκαλίας ταύτης κυρίως ἐπαιδεύθη καὶ ἀνεπτύχθη διανοητικῶς, ἀλλ' ἀμα καὶ ἔξυχρειώθη, διότι ἡ βάσις τῆς διδασκαλίας ταύτης ἦτο ἡ ἀρνητική μὲν θεωρητικῶς, πρακτικῶς δὲ ἡ ἐγωισμὸς καὶ ἡ ἰδιοτέλεια.

Κατὰ τῆς φοβερᾶς καὶ ὀλεθρίας ταύτης διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἀντέστη οὐ μόνον θεωρητικῶς ἀναιρέσας αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως προσενεγκὼν ἀσυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας του, ἀνὴρ ἐκτακτος καὶ δαιμόνιος, αὐτόχρημα ἥρως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας, Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου Ἀθηναῖος (469—399). Τῆς δὲ διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους ἀλλοι ἀλλως ἀντελήφθησαν καὶ οἱ μὲν προσέσχον τὸν νοῦν μᾶλλον εἰς τὸ θεωρητικόν, οἱ δὲ μᾶλλον εἰς τὸ πρακτικὸν αὐτῆς μέρος. «Οθεν καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους διηρέθησαν μετ' ὅλιγον εἰς διαφόρους φιλοσοφικὰς σχολὰς ἢ αἱρέσις, ὡν ἐπισημότεραι εἰναι, ἡ κυριακὴ τοῦ Ἀντισθένους τοῦ Ἀθηναίου ἡς τέλειος τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ὑπῆρξε Διογένης ὁ Σινωπεύς, ἡ κυρηναϊκὴ ἢ ἡδονικὴ τοῦ Ἀριστίππου, ἡ μεγαρικὴ τοῦ Εὐκλείδου καὶ τέλος ἡ ἀκαδημαϊκὴ. Τῆς δὲ Ἀκαδημίας ἴδρυτης εἰναι δὲ δαιμόνιος Πλάτων ὁ Ἀριστωνος Ἀθηναῖος (429—348), δὲ ἐπιφανέστατος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους, ὅστις ὅχι μόνον ὑπερέβαλε πάντας τοὺς συγχρόνους φιλοσόφους, ἀλλ' ἀπεδείχθη καὶ διέγιστος φιλόσοφος τῆς Ἐλλάδος καὶ τοῦ κόσμου, ἐν φῷ τῷ φιλοσοφίᾳ ἡκμασε καὶ ἐδοξάσθη. Τῆς φιλοσοφίας ἡ ἀληθὴς μέθοδος κατὰ Πλάτωνα εἰναι ἡ διαλεκτικὴ, ἥτις κατ' αὐτὸν εἰναι κυρίως ὅχι ἡ ἐπιστήμη τοῦ διαλέγεσθαι, ἀλλ' ἡ τέχνη τοῦ διανοεῖσθαι. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς ἀναζητοῦντες ἀνευρίσκομεν τὴν ἀλήθειαν, ἥτις εἰναι τὸ ὅντως ὅν, τουτέστιν αἱ ἴδεαι ἢ τὰ εἰδη. Αἱ ἴδεαι δὲ αὐται ἢ τὰ εἰδη εἰναι οὐσίαι ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ τῷ λόγῳ μόνον ληπται, αἱ μόναι ἀληθῶς ὑπάρχουσαι, διότι πάντα τὰ ἀλλα εἰναι ἀνύπαρκτα καὶ ψευδῆ. Ἡ διανικὴ αὕτη φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἰναι τὸ ἴδιανικότατον καὶ ποιητικότατον, ἀλλ' ἀμα καὶ ἐδραιότατον φιλο-

σοφικὸν οἰκοδόμημα. Ὡς δὲ συγγραφεὺς ὁ Πλάτων εἶναι ἀμίμητος διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ καὶ ποικίλας καλλονάς καὶ ὅπως ὡς φιλόσοφος ἐπεκλήθη θεῖος, οὕτω καὶ περὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἐρρέθη, ὅτι ἀν οἱ θεοὶ ποτε ἀπεφάσιζον νὰ λαλήσωσι γλώσσαν ἀνθρωπίνην, ἦθελον ἔκλεψη τὴν γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος. Σώζονται δ' αὐτοῦ 41 φιλοσοφικοὶ διάλογοι, ὧν οἱ ἄριστοι εἶναι οἱ ἔξης: Φαῖδρος, Πρωταγόρας, Γοργίας, Θεοίτης, Σοριστής, Παρμενίδης, Κρατύλος, Συμπόσιον, Φαίδων, Φίληβος, Πολιτεία, Τίμαιος, Απολογία Σωκράτους καὶ Κρίτων.

Οἱ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ μαθηταὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Πλάτωνος Σπεύσιππος, Ξενοκράτης, Πολέμων καὶ Ἀρκεσίλαος, συναποτελοῦσι τὴν λεγομένην ἀρχαὶ τῆς Ἀκαδημίας, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀρκεσίλαου (316—241) καὶ ἐφεξῆς ἀρχεται ἡ μέσην Ἀκαδημία καὶ ἀπὸ Καρνεάδου (214—129) ἡ rēa Ἀκαδημία. Διάφορος δὲ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς εἶναι ἡ Νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία τῶν μ. Χ. μυστικῶν φιλοσόφων Πλωτίνου, Πορφύριου, Ιαμβλίχου, κλπ.

Μαθητὴς δὲ τοῦ Πλάτωνος ἐγένετο, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀπέκλινεν αὐτοῦ δεύτερος κορυφίος τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας αἵρεσις ἀρχῆς Ἀριστοτέλης διὰ Νικομάχου ἐκ Σταχείρων τῆς Μακεδονίας (385—322) διστις τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Πλάτωνος ἀντικατέστησε διὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ὄνομασθείσης μεταφυσικῆς. Ἀλλ' ἡ λογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶναι θεωρητικὴ ἐποπτεία, ὡς ἡ Πλατωνικὴ διαλεκτικὴ, ἀλλὰ σύστημα ἐμπειρικὸν τῶν νόμων, καθ' οὓς διανοεῖται διὰ θεωρῶν, στηριζόμενον ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως. Ἡ ἐπιστήμη διὰ τῶν δύο κυριωτάτων μεθόδων τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἀποδείξεως ἀνερευνῶσα τὸν λόγον ἡ τὸ διατὸν τῶν ὄντων, καταλήγει εἰς ἐσχατά τινα ὅρια, ἀνεπίδεκτα περαιτέρω ἀποδείξεως. Ἐκεῖ ἔχομεν πλέον ὅχι τὸ διύτι, ἀλλὰ τὸ διτι. Ἀλλ' ὁ θεωρῶν μὴ θέλων νὰ περιορισθῇ ἔως ἐδῶ, ἀνερευνᾷ καὶ τούτων τῶν ἀναποδείκτων πραγμάτων τὸν λόγον καὶ τότε γεννᾶται ἡ πρώτη φιλοσοφία ἥντι μεταφυσική.

Καὶ τὴν μὲν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξηγοῦσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ὅσα συμπειριλαμβάνονται ὑπὸ τὸν κοινὸν τίτλον "Op-

γαρον, τὴν δὲ μεταχρυσικὴν ὅσα τεμάχια τοποθετηθέντα μετὰ τὰ φυσικά, τουτέστι κατόπιν τῶν φυσικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸ ὄνομα μεταφυσική· Οὐ τοῦ Ἀριστοτέλης εἶχε πολυμάθειαν ὥσην οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ οὐδὲ μετ' αὐτὸν καὶ εἰς τὴν μελέτην πλείστων πραγμάτων ἐπεδόθη καὶ κατήρτισεν οὕτως ὅλον τι, ὅπερ κυρίως εἰπεῖν δὲν εἶναι πλέον φιλοσοφία, ἀλλὰ σύστημα πάσης μαθήσεως καὶ ἐπιστήμης· Εκ τῶν πολυαριθμῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ὀλίγιστα μόνον ἐσώθησαν ἄχρις ἡμῶν καὶ τούτων οὐδέν τι ἵσως ὅλως ἀβλαβές, ἀδιάφθορον ἢ ἀνελλιπές. Καὶ διακρίνονται μὲν ταῦτα διὰ τὸ βάθος τῶν ἔννοιῶν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ μέχρι τραχύτητος ἀπέριττον τῆς λέξεως καὶ τὸ συνεπτυγμένον τῶν ἀποδείξεων καὶ τῶν συλλογισμῶν καθίστανται πολλαχοῦ δυσνόητα καὶ οιονεὶ ἀποτελοῦσι τὴν γέφυραν τὴν μετάγουσαν ἀπὸ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν.

Ἐργόμεθα τέλος εἰς τὸν ῥήτορικὸν λόγον, τὸ καλλιτεχνικὸν προϊὸν τῆς ῥήτορικῆς τέχνης ἦτοι τῆς τέχνης τοῦ πείθειν διὰ λόγου τοὺς ἀκροατάς· Ἐπειδὴ δὲ στάδιον αὐτῆς είναι ίδιως τὸ πολιτικὸν βῆμα καὶ ἀκμάζει ὅπου ἐπικρατεῖ πλήρης ἐλευθερία λόγου καὶ ὅπου ἡ εὐόδωσις τῶν μεγίστων συμφερόντων τοῦ ἔθνους κρέμαται ἐκ τῆς ικνότητος καὶ τέχνης ταῦτης τοῦ πείθειν, διὰ τοῦτο καὶ ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἡκμασε καὶ ἐκαρποφόρησεν ἡ ῥήτορική· Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ῥήτορες ἦσαν αὐτομάθεις καὶ αὐτοδίδακτοι, ἀλλ' ἀφ' οὐ μετὰ ταῦτα ἡ ῥήτορικὴ ἔγεινε τὸ κυριώτατον ἀντικείμενον τῆς θεωρίας καὶ διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν, ἡ ῥήτορικὴ κατηρτίσθη εἰς θεωρίαν, διδάσκουσαν τοὺς κανόνας τοῦ πείθειν· Ἀφ' οὐ δὲ μετὰ τῆς ἐλευθερίας συνεξέλιπε καὶ τὸ βῆμα, ἡ ῥήτορικὴ παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ τοῖς μετέπειτα ἀπέβη ψιλὴ θεωρία τοῦ πῶς κατεσκεύασαν τοὺς ῥήτορικούς των λόγους οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες. Τούτου δ' ἔνεκα ἡ λέξις ῥήτωρ καὶ ῥήτορικὴ ἔχει παρὰ τοῖς ἀρχαῖοις διάφορον ἐκάστοτε σημασίαν συμφώνως πρὸς τὰς ἀτομικὰς περιστάσεις τοῦ ῥήτορος, ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς χρόνους, ἐν οἷς ἐζῆσε.

Τῶν ἀνευ ῥητορικῆς, τουτέστιν εἰδίκης ἐπὶ τούτῳ θεωρητικῆς προπαιδεύσεως διαπρεψάντων ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ῥητόρων, ἐν οἷς δὲ Σόλων καὶ ὁ Πεισίστρατος καὶ βραδύτερον ὁ Ἀλκιβιαδῆς, ἀριστος ἦτο δὲ Περικλῆς, οὗτινος δὲ λόγος ἦτο καλλιτέχνημα σεμνότητος ἐμβριθοῦς καὶ μεγαλοπρεπείας κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν οὐσίαν. Τὸ δὲ ἀντίθετον ἔχον τοῦ Περικλέους ἦτο δὲ Κλέων. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἐκ προπαιδείας ῥητόρων ὅσους ἐκαρποφόρησεν ἀμέσως ἡ ἐμμέσως ἡ ῥητορικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, οἱ Ἀλεξανδρινοὶ χριτικοὶ ἀπεχώρησαν δέκα τοὺς ἄριστους, οἵτινες πάντες ἀνήκουσιν εἰς τὸν πέμπτον καὶ τὸν τέταρτον αἰῶνα. Οὔτοι δὲ είναι δὲ Ἀντιφῶν δὲ Θαρμούσιος, ὅστις ἔγραψε τοὺς λόγους αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀττικὴν διάλεκτον ὅπως καὶ δὲ Θουκυδίδης, δὲ Ἀνδροκίδης, δὲ Λυσίας, τοῦ δποίου τοὺς λόγους διακρίνει ἀπλαστός τις καὶ φυσικὴ χάρις, τὴν δὲ γλῶσσαν ἔθεώρουν οἱ παλαιοὶ ὡς ἀριστον κανόνα τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, δὲ Ἰσοκράτης παρ' ὧν ἀπειλείανθη δλοσχερῶς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ ἐπακρον τῆς τεχνῆς τελειότητος μάλιστα ὡς πρὸς τὴν περιοδο. *λογικὴν* ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, δὲ Ἰσαῖος, δὲ Λυκοῦργος, δὲ Δημοσθένης, δὲ τοῦ Δημοσθένους δεινὸς ἀντίπαλος Αἰσχύλης, δὲ Ὑπερείδης καὶ δὲ Δείναρχος. Πάντας δὲ τοὺς τε πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἐπεκπαίσει καὶ ὑπερέβαλεν δ κορυφαῖος τῶν ἀττικῶν καὶ μέγιστος ῥήτωρ τοῦ κόσμου Δημοσθένης, παρὰ τῷ δποίῳ ὅπως ἡ ῥητορικὴ δύναμις καὶ δεινότης οὕτω καὶ ἡ ἀττικὴ γλῶσσα, ὡς ἐλέγομεν καὶ ἀνωτέρω, ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἀκμῆς. Ο Δημοσθένης είναι πολὺ ἐντεχνότερος τοῦ Ἰσοκράτους, τὰ ῥητορικὰ σχῆματα ὅπως καὶ τὰ συντακτικὰ είναι παρ' αὐτῷ ἀπειροπληθῆ καὶ ἀπειροποικίλα, ὅσον δ' ἀπέχει ἡ στροφικὴ σύνθεσις τοῦ Πινδάρου μελικῶς καὶ βυθικῶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν μελοποιῶν, ἀλλο τόσον ἀπέχει καὶ ἡ περιοδολογία τοῦ Δημοσθένους ἀπὸ τῆς ἀριστης τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ αὐτῆς τῆς Ἰσοκρατείου. Καὶ ὅμως ἡ μεγίστη αὕτη τεχνικὴ ὑπεροχὴ είναι οὐδὲν παραβαλλομένη πρὸς μίαν ἄλλην οὐσιωδεστέραν, τὸ δὲ οἵτινων ἐντεχνότατος οὗτος λόγος τοῦ Δημοσθένους δέν είναι νεκρός, ἀψυχρός καὶ ψυχρός, ὡς δὲ τοῦ Ἰσοκράτους, ἀλλ' ἐμπνους καὶ ἐμψυ-

χος, πλήρως ζωής και δυνάμεως και σχ! θερμός, όλλα φλογερός. Όλος και πύρινος. Τόσον δ' ύπερεκχειλής είναι η ἐσωτερική αὐτη του Δημοσθενείου λόγου ζωή, ώστε αἱ ἔξωτερικαι ἀρεται ἔξωφρνι-ζονται και εἰ και η ῥητορικὴ κατασκευὴ και σύνθεσις του ἡγήτορος είναι πολυμήχανος και ἐντεχνοτάτη, δὲν φαίνεται ὅμως, η δὲ ἔκρη τέχνη παρίσταται ως τις διαιρονία και ἐνθεος ἀνεν τεχνικῆς συνειδήσεως ἐνεργοῦσα φύσις. Τόσον σφιγκτὰ συνέχεται παρὰ τῷ Δημόσιεν η μορφὴ μὲ τὴν οὔσιαν, τὰ σχήματα μὲ τὴν λογικήν, η γλῶσσα μὲ τὰ πρόγματα. Η δὲ σπανία και δυσκατόρθωτος αὐτη ἀρετὴ είναι τὸ ἀποκλειστικὸν και ἀσφαλέστατον γνώρισμα παντὸς διαιρονίου και μεγάλου ποιητοῦ η συγραφέως.

Γ' Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ἀπὸ τοῦ γ' π. Χ. αἰώνος μέχρι τοῦ α' μ. Χ.

Η περίοδος αὕτη περιλαμβάνει τους χρόνους τῆς μακεδονικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀρχῆς εἴτε τους χρόνους τῶν Πτολεμαίων, είναι δὲ τῆς περιόδου ταύτης ὁ χαρακτὴρ κυρίως γριλολογικός. Τὰ Ἑλληνικὰ δηλαδὴ γράμματα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καλλιεργηθῶσιν ὅπως και πρότερον, ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη ἐρμηνείας και ἔξηγήσεως και ἐκ τούτου προσῆλθεν η γραμματική, η γριλολογία και η κριτική, εἰς ἀ κυρίως ηγούοληθησαν οἱ πολυμαθεῖς γραμματικοὶ τῶν χρόνων ἐκείνων. Καθ' ὅλου δὲ τὸ καλλιτεχνικὸν και ποιητικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρχε πλέον· οὐθεν και η γραμματεία τῶν Ἀλεξανδριῶν δὲν είχε τὸν χαρακτῆρα ἐκεῖνον τῆς φυσικῆς και ἀβιάστου ἐμπνεύσεως, ὃν είχον τὰ προϊόντα τῶν προτέρων περιόδων, δὲν ἦτο ἀθηναϊκὴ ἀλλὰ περιωρισμένη εἰς τὸν κύκλον τῶν λογίων. Τὰ ποιήματα τῶν χρόνων ἐκείνων είναι προϊόντα μιμήσεως τῶν προτέρων ἐνδίξων ποιητῶν τῆς κυρίως Ἐλλάδος η στιχουργικαι ἐκέσεις και περιγραφαι πραγμάτων ἐπιστημονικῶν διότι τότε μάλιστα εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἀντὶ τῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς του λόγου η περὶ τὰς θετικὰς και πρακτικὰς ἐπιστήμας ἀσχολία

Καὶ η γλῶσσα δὲ η Ἑλληνικὴ διαδοθεῖσα διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρου και τῶν διαδόχων κύτου εἰς ἀπαντα τὸν τότε γνωστὸν

καὶ ὅπωσοῦν ἔξημερωμένον ἀνατολικὸν κόσμον, ἔξηλλοις ὥθη οὐσιώδῶς καὶ παρεφθάρη, διότι πρότερον μὲν ἦτο ὄργανον κατ' ἔξοχὴν ποιητικόν, νῦν δὲ ἡναγκάσθη ἔνθεν μὲν νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς σκοπούς βιωτικωτέρους καὶ ὀλιγώτερον καλλιτεχνικούς, ἔνθεν δὲ νὰ συμμεθαρμοσθῇ πρὸς τὸ ἦκιστα λεπτὸν καὶ εὔμουσον πνεῦμα τῶν διαφόρων λαχούντων αὐτὴν ἔθνῶν.

Κέντρον δὲ τῆς νέας ταύτης τοῦ ἐλληνισμοῦ φάσεως, ὅστις καλεῖται μακεδονικὸς ἢ 'Αἰεξαρδριός ἢτο ἢ 'Αλεξάνδρεια καὶ ἴδιως τὸ ἐν αὐτῇ Μουσεῖον, ὅπερ ἔχον λαμπρὰν βιβλιοθήκην καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη, ἔκτισε Πτολεμαῖος ὁ Λάζηος καὶ ὅπου συνήρχοντο καὶ συνειργάζοντο οἱ διάφοροι λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων, κατ' εὐνοίαν καὶ προστασίαν τῶν φιλομούσων Πτολεμαίων.

'Ἐν τοῖς λογίοις τῆς Ἀλεξανδρίνης περιόδου οἱ μάλιστα λόγου ἀξιοί εἶναι ὁ κορυφαῖος τῶν κριτικῶν Ἀρισταρχος ὁ Σαμόθραξ (220) ὁ ἐκδοὺς πλεῖστα γραμματικὰ καὶ κριτικὰ συγγράμματα πρὸς διαφώτειςν καὶ ὑπομνηματισμὸν τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ μάλιστα τοῦ Ὁμήρου, ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βεζάντιος καὶ ὁ Ζηνόδοτος.

'Ἐκ δὲ τῶν ποιητῶν, ὁ Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος (260—230) οὐτινος σώζονται ὅμιλοι τοῦ ἐπικοῦ εἰδους, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τρόδιος ὁ ποιήσας τὰ Ἀργοραντικά, οἱ ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ Φιληπτᾶς ὁ Κῷος καὶ Εὐφορίων ὁ Χαλκιδεύς, ὁ Λυκόφρων ὁ ποιήσας τὴν σκοτεινὴν Ἀιεξάρδρα, οἱ διδακτικοὶ Ἀρατος καὶ Νίκανδρος, ὃν μὲν ἐποίησε τὰ Φαιρόμερα, ὁ δὲ τὰ Θηριακά, ὁ σιλλογράφος Τίμων ὁ Φιλάσιος καὶ ὁ Μένιππος ὁ Σινωπεύς.

'Αλλὰ τὸ ποιητικὸν εἶδος, εἰς ὁ μάλιστα διέπρεψανοι Ἀλεξανδρινοὶ καὶ διπέρ μόνον εἶναι παρ' αὐτοῖς προϊὸν φυσικωτέρας καὶ τῷ ὄντι ποιητικωτέρας ἐμπνεύσεως εἶναι τὸ βουκολικόν. Τὴν βουκολικὴν ποίησιν ἐκπροσωποῦσι μὲν καὶ ὁ Βίων ὁ Σμυρναῖος καὶ ὁ Μόσχος ὁ Συρακούσιος, ἀλλ' ἔξοχος αὐτῆς καὶ μοναδικὸς ἀντιπρόσωπος εἶναι Θεόκριτος ὁ Συρακούσιος (270), οὐτινος τὰ ἐνδωρικὴ γλώσση καὶ ἔξαμέτροις στίχοις γεγραμμένα εἰδύλλια εἶναι τὰ ἀριστα πάντων βουκολικὰ ποιήματα καὶ οίονεὶ ὁ τύπος τοῦ ποιητικοῦ τούτου εἰδους.

‘Η δὲ Ἀλεξανδρινὴ πεζογραφία δὲν δύναται μὲν καὶ αὐτὴ νὰ παραβληθῇ οὔτε κατὰ τὴν γλῶσσαν οὔτε κατὰ τὴν τεχνικὴν κατασκευὴν πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀττικῆς περιόδου, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε, ὡς εἴπομεν, πολυμάθειαν καὶ φιλεπιστημοσύνην τὰ προιόντα αὐτῆς ὑπὸ πραγματικὴν μάλιστα ἔποιψιν. δὲν είναι βεβαίως τοῦ λόγου ἀνάξια.’ Εκ τῶν πεζογράφων ἀς μυημονευθῶσιν ἐνταῦθα διαθηματικὸς Εὐκλείδης, διηγανικὸς Ἀρχιμήδης, οἱ ἴστοριογράφοι: ‘Ἀπολλόδωρος καὶ Διόδωρος διηγειλώτης οἵτινες ἀμφότεροι ἐπέγραψαν τὰ βιβλία των βιβλιοθήκας, ἀφίστανται δὲ κατὰ πολὺ τοῦ ἴστορικοῦ ἐκείνου ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, οὐτινος εἰσηγητὴς ὑπῆρχε κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διθουκυδίδης.’ Ο μέγας τῶν Ἀθηνῶν ἴστοριογράφος εἶχεν ὥσπερ τως ἔκδικη πάσσαν πρὸς τὸ θαυμαστὸν τόσιν ἐκ τῆς ἴστορίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ἐμιμήθησαν τὸ ἀξιόλογον περάδειγμά του οἱ Ἀλεξανδρινοί ἀπ’ ἐναντίας δὲ διηγητικός, διηγανικός, διηγειλώτης, διηγειλέατης, ἀν καὶ ἦσαν σχεδὸν πάντες σύγχρονοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρου τόσον ἡγάπησαν τὸ θαυμαστὸν καὶ διὰ τόσων περιέβαλον μύθων τὴν ἴστορικὴν ἀλήθειαν, ὥστε περὶ τὴν ἀληθινὴν ἴστορίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας μετεδόθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ ἐτέρα μυθῶδης ὅλως καὶ φανταστική, ἤτις βαθυμηδὸν διὰ τῶν αἰώνων ἀλλοιουμένη καὶ παραμορφουμένη κατάντησεν εἰς τὰ εἰς πάντας γνωστὰ περὶ Ἀλεξανδρου μυθάρια.

‘Αλλ’ οὐδὲν ἡττον ἔσχεν ἡ κριτικὴ καὶ κατ’ ἐπιστήμην ἴστοριογραφία ἔξιον τοῦ Θουκυδίδου διάδοχον, τὸν Μεγαλοπολίτην Πολυάνθιον, ὅστις δὲν ἦτο μόνον λόγιος καὶ θεωρητικὸς ἀνὴρ ὥπως οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλ’ ιδίως καὶ κατ’ ἔξοχὴν πρακτικὸς καὶ πολετικός. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ Πολυάνθιου εἰς τὸν Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσέαν είναι τόσον μᾶλλον καταφανής, ὅσον διονύσιος είναι μάλιστα ῥητορικὸς καὶ ἔγραψεν οὐ μόνον ἀκρίτως, ἀλλὰ καὶ ἀτέχνως. Καὶ οὕτως ὅμως είναι πολύτιμος ἡ ἴστορικὴ συγγραφὴ τοῦ Διονυσίου, ὥπως καὶ ἡ τοῦ Διοδώρου, διὰ τὴν ὅλην ἣν ἔχει περισυλλέξῃ ἀλλως δὲ διονύσιος τι-

μαται μάλλον διὰ τὰ ῥητορικὰ αὐτοῦ βιβλία καὶ τὰς περὶ τῶν συγγραφέων τῆς ἀττικῆς περιόδου κρίσεις του.

Μετὰ τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Διονυσίου τάσσεται εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ὁ ἔξ Αμασείας Στράβων ὁ γεωγράφος ὁ συνέχισκε τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Ἐρατοσθένους, τοῦ Ἰππότρυγου καὶ τοῦ Ποσειδωνίου. Οἱ Στράβων ἐπραγματεύθη τὴν γεωγραφίαν ὑπὸ φιλοσοφικὴν μᾶλλον ἢ ὑπὸ κυρίως τεχνικὴν ἐποψίν, γεννηθεῖς δὲ καθ' οὓς χρόνους ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ εἶχε φθάση εἰς τὸ ἐπακρον τοῦ μεγαλείου δὲν ἴλιγγιάσε πρὸ τοῦ ἀγανοῦς ἐκείνου κράτους, οὕτινος τὰ ὄρια συνεξέτεινον καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ πεποιθώς εἰς τὴν ἀδιάλειπτον πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐλληνισμοῦ, δὲν κατεδέχῃ ἀλλὰ παρὰ ἐλληνικὰ βιβλία νὰ ἔχῃ ὡς βοηθήματα εἰς τὸ ἔργον του. Ἐν φ’ δὲ ἡ μεγάλη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν εὐλάβεια κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον ὅποπτον μὴ ἀπατηθῆ ὑπὸ μυθωδῶν παραδόσεων, ὥστε καὶ πρὸς τὸν Ἡρόδοτον πολλάκις ἀπιστεῖ, ἔχει κατὰ παράδοξον ὀντακολουθίαν πίστιν τυφλὴν πρὸς τὸν Ὁμηρον, τοῦ ὄποιου τὰ ἐπη θεωρεῖ ὡς τὴν ἀσφαλεστάτην τῶν ιστορικῶν πηγῶν.

Καὶ ἡ φιλοσοφικὴ παραγωγὴ δὲν διεκόπη καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν περιῆλθον μέχρις ἡμῶν γραπτὰ μνημεῖα, οἷα τὰ ἐκ τῆς προηγουμένης περιόδου ὥστε νὰ εἰναι δυνατὸν ἀκριβῶς νὰ ἀναπλασθῇ ἡ κατάστασις τῆς τότε φιλοσοφίας. Καὶ τῶν πρώτων στωικῶν τὰ δόγματα γινώσκομεν μᾶλλον διὰ τῶν ῥωμαϊκῶν πηγῶν καὶ κατ’ ἔζοχὴν διὰ τοῦ Κικέρωνος, ὅστις εἰς μὲν τὸ βιβλίον αὐτοῦ de officiis ἡκολούθησε τὸ περὶ καθηκοντος τοῦ Παναιτίου, εἰς ἀλλα δὲ φιλοσοφικὰ αὐτοῦ ἔργα τοῦ Ποσειδωνίου τὰ φιλοσοφήματα γνωστότερα δ’ εἰναι τὰ συγγράμματα τῶν περὶ τὸν Ἐπίκουρον. Τοὺς δὲ περιπατητικοὺς ἐκπροσωπεῖ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους Θεόφραστος ἐξ Ἑρεσσοῦ τῆς Λέσβου, οὕτινος ἔχομεν τοὺς Χαρακτῆρας.

Καὶ πάντες μὲν οἱ συγγραφεῖς τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἔβιωσαν βεβαίως ἐν τῷ κυριωτάτῳ τοῦ τότε πολιτισμοῦ κέντρῳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀλλού τῆς ἐλληνικῆς γώρας καὶ μάλιστα

ἐν Ἀθήναις (ἔνθι κυρίως ἐγεωργοῦντο τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ ῥη-
ροικὰ σπουδάσματα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἀλεξανδρειαν, ἔνθι
ἥκμαζε μάλλον ἡ γραμματικὴ καὶ αἱ λεγόμεναι θετικαὶ ἐπιστῆ-
μαι), καὶ δὴ καὶ ἐν Ῥώμῃ (Πολύβιος, Διονύσιος). "Ηδη δὲ καὶ
πρὸ τῆς μακεδονικῆς κατακτήσεως διὰ τῆς διαδόσεως τῆς παι-
δείας εἰχον μαρφωθῇ πολλαχοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, οἷον ἐν
Ῥόδῳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Κολοφῶνι, ἐν Ταρσῷ, ἐν Σιδόνι,
ἐν Γαζῃ, ἐν Γαδάραις διάφορα κέντρα, ἔνθι ἐγεωργεῖτο πρῶτον μὲν
καὶ κυρίως ἡ ῥητορική, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἀλλαὶ ἐπιστῆ-
μαι καὶ διεμορφώθη τὸ πορπῶδες ἐκεῖνο καὶ περίκοσμον ἀσικνὸν
εἶδος τοῦ λόγου, βραχύτερον δὲ ἥρχισαν νὰ ἀμιλλῶνται πρὸς τὰ
κέντρα ἐκεῖνα καὶ οἱ γείτονες βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες. Οἱ Ἀντίοχοι δὲ
μέγας κατέστησε τὴν Ἀντιόχειαν ἀλλην Ἀλεξανδρειαν καὶ συνή-
γαγεν ἐκεῖ παντοειδεῖς λογίους, ἕδρυσε βιβλιοθήκην, ἣς προϊστάτε
Εὐφορίων διοικητῶν, μουσεῖον καὶ σχολὴν ῥητορικῆς. Ἀλλὰ τὸ
κυριώτατον μετὰ τὴν Ἀλεξανδρειαν παιδευτικὸν κέντρον ἦτο τὸ
Περγάμον. Οἱ βασιλεῖς Ἀτταλος δὲ αἱ, οἱ ἰδρυσας τὸ Περγάμηνὸν
βασίλειον ἀφ' οὐ πεπεδίωξε τοὺς Γαλάτας, ἦτο ἀνὴρ φιλομουσάτα-
τος πολλὰ ὑπὲρ τῶν γραμμάτων κατορθώσας, ἐπὶ τὰ ἵχνη δ' αὐ-
τοῦ ἐβαδίσε καὶ δὲ πατρώῶν υἱός του Εὔμενης. Οἱ βασιλεῖς τῆς
Αιγύπτου τὸ κατ' ἥρχας ἀφίνον τὴν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκην νὰ
λαμβάνῃ τὸν ἀναγκαιοῦντα πάπυρον ἐξ Αιγύπτου, ἀλλ' ὅτε διὰ
τῆς μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἀμιλλῆς ἡ σημασία τοῦ Περγάμου
ἥρχισε νὰ γίνηται ἐπίφορος εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν ἀπηγορεύθη ἡ
ἐξαγωγὴ τοῦ παπύρου, οἱ δὲ ἐν Περγάμῳ ἀναγκάσθησαν νὰ ἐπινοή-
σωσι καὶ νὰ παρασκευάζωσιν εἰς τὸ ἔδης τὰς περγαμηνὰς διφλέ-
ρας. Ἐν Περγάμῳ πλὴν τῆς βιβλιοθήκης, ἦτις ἦτο πλουσιωτάτη,
εἴχεν ἰδρυθῇ καὶ μουσεῖον καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον περίφημος ἱστρικὴ
σχολὴ παρὰ τὸ ιερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἦτις βραχύτερον παρήγαγε
τὸν Γαληνόν τὴν δὲ τότε λαμπρότητα τῆς Ἑλληνιζούσης ἐκείνης
πόλεως καταδεικνύουσι καὶ τὰ ἐπ' ἐσχάτων διὰ τῶν ὑπὸ τῆς Γερ-
μανίας ἐνεργηθεισῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν προελλήνοντα εἰς
φῶς μεγαλωπρεπῆ γλυπτικὰ εὑρήματα. Οἱ δὲ ἔξοχώτατος τῆς

Περγαμηνῆς σχολῆς ἀντιπρόσωπος είναι ὁ ἐκ τῆς ἐν Κιλικίᾳ Μαλλοῦ γραμματικὸς Κράτης ὁ σύγχρονος καὶ ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστάρχου, ὅστις ἦτο ὑπέρμαχος τῆς ἀραιογίας ἐν τῇ γλώσσῃ, ἐνῷ δὲ Κράτης ὑπεστήριζε τὴν ἀραιαλλαγά(α). Ὁ Κράτης ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, διότι ἐλθὼν εἰς τὴν Ῥώμην περὶ τὸ ἔτος 167 ὄλιγον χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θωμαίου ποιητοῦ Ἐννίου ὡς πρεσβευτὴς τοῦ βασιλέως Εὐμένους καὶ κατὰ τύχην κατάξας τὸ σκέλος ἡναγκάσθη νὰ διατρίψῃ ἐκεῖ μακρὸν χρόνον διδάσκων. Οὕτω εἰσήχθη διὰ τοῦ Κράτητος ἡ γραμματικὴ διδασκαλία εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐκεῖθεν ἔπειτα εἰς τὰ νεώτερα ἔθνη μετὰ τῶν λογικῶν αὐτῆς διαιρέσεων, τῶν δρισμῶν τῶν μερῶν τοῦ λόγου καὶ τῶν τεχνικῶν αὐτῆς ὅρων, οἵτινες ληφθέντες ἀπὸ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας καὶ μεταφρασθέντες εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐπικρατοῦσιν ἔως τώρα παρ' ἀπασι τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν.

Δ'. ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ἀπὸ τοῦ α' μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος μ. Χ.

Κατὰ τὴν τετάρτην ταύτην περίοδον, καθ' ἣν εἶχε παύση ἐντελῶς πλέον πᾶσα τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴ αὐθυπαρξία, ἡ ποιησις σιγῇ, μόνον δέ τινες ἀγαθοὶ στιχουργοὶ ἀναφαίνονται. Ἡ μιμηταὶ τινες φιλόπονοι τῆς παλαιᾶς μούσης.

Κατὰ τὸν α' μ. Χ. αἰῶνα ὁ Βαθρίας ἐστιχούργησεν εἰς μέτρον χωλιαρθρικὸν αἰσωπείους μύθους, ἐπιγραφομένους μυθιάμβους, δὲ Διονύσιος δὲ ὄνομαχόμενος περιηγητὴς εἰς ἔξαρμέτρους στίχους Οἰκουμένης περιήγησεν. Κατὰ δὲ τὸν γ' αἰῶνα δὲ Ὁππιανὸς ἐγράψε δύο μακρὰ ποιήματα, τὰ Κυρηνετικὰ καὶ τὰ Αἰγαίτικά. Κατὰ δὲ τὸν δ' καὶ ε' δὲ μὲν Κόιντος δὲ Σμυρναῖς ἐποίησε τὰ Μεθ' "Ομηρον" Ἡ Ομήρου παραλειπόμετρα, δὲ δὲ Κόλουθος καὶ δὲ Τρυφόδωρος ἐμιμήθησαν τοὺς κυκλικοὺς καὶ οἱ τρεῖς δ' οὗτοι ποιηταὶ ἀνήκουσι τρόπον τινὰ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Νόννου τοῦ Ηλείωπολίτου,

(α) Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς ἀνωμαλίας ἰδ. μακρὰν πραγματείαν τοῦ Α. Κυπριανοῦ ἐν τῷ 6^ῃ τόμῳ τοῦ Φιλίστορος (1862).

ὅστις ἐπεχείρησε νὰ ἀνανεώσῃ τὸ μυθικὸν ἔπος καὶ ἐποίησε τὰ Διονυσιακά, ποίημα καὶ ἄλλως ἀξιόλογον καὶ διότι διέσωσεν ἡμῖν τοὺς περὶ Διονύσου παλαιοὺς μύθους. 'Αλλὰ τὸ σπουδαίοτατὸν τῶν ἐπικῶν προϊόντων τῆς σχολῆς τοῦ Νόννου εἰναι τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μουσαίου διασωθὲν μικρὸν ποίημα τὸ ἐπιγραφόμενον τὰ καθ' Ἡρὸ καὶ Λέαρδρον, ὅπερ ὑπερέχει πάντων τῶν συγγρόνων ποιημάτων.

Αλλὰ τὸ κυρίως εἰς τὴν περίοδον ταύτην ιδιαῖς ποιητικὸν γένος εἶναι τὸ ἐπίγραμμα. Δύο δὲ συλλογὴν ἐπιγραμμάτων ἔτος ἀρθοτοριαὶ σώζονται· ἡ μὲν πληρεστέρα εἶναι τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἐγένετο ὑπὸ Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ, ἡ δὲ ἄλλη εἶναι τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ συνηθροίσθη ὑπὸ τοῦ Πλανούδη. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν δύο νῦν σωζόμενων ἀνθολογιῶν τοῦ Κεφαλᾶ καὶ τοῦ Πλανούδη ὑπῆρχον ἥδη ὅμοιαι συλλογαί, τοιαῦται δὲ ἵσταν δικάλιος τοῦ Ἀγαθίου κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα μ. Χ. καὶ οἱ στέφαροι Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως (ἀκμάσαντος ἐπὶ Τίθερίου) καὶ Μελεάγρου τοῦ Γαδαρηνοῦ (περὶ τὸ 60 π. Χ.), ὅστις ἦτο εἰς τῶν ἀρίστων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ εἶχε πλέξῃ τὸν στέφαρον αὐτοῦ διὰ τῶν καλλίστων ἀνθέων τῆς παλαιᾶς ποιήσεως· ὅθεν εἴχον εκεῖ θησαυρισθῆ ἐπιγράμματα τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ Ἀρχιλόχου, τοῦ Βακχυλίδου, τῆς Σαπφοῦς. Ἀλλὰ δυστυχῶς διάληκρος δὲν διεσώθη ὁ πολύτιμος στέφαρος, τινὰ δὲ μόνον ἐκ τῶν ἀνθέων του μετεπλέγυθησαν εἰς τὰς μεταγενεστέρας συλλογάς, εἰς τὰς δποίας τὰ παλαιά καὶ καλὰ ἐπιγράμματα συνελέγοντο πάντοτε σπανιώτερα ἵνα ἀφίνηται πλειότερος τόπος εἰς τὰ σύγγρανα προίοντα ἢ τὰ ὀλίγον προγενέστερα. Πλὴν δὲ τούτου οἱ συλλογεῖς δὲν ἐφρόντιζον πάντοτε νὰ ἔξαριθμῶνται ἐὰν τὰ ὑπ' αὐτῶν συλλεγόμενα ἐπιγραμματα, ἀ κοινῶς ἀπεδίδοντο εἰς τινὰ τῶν ἐνδόξων ποιητῶν τῶν παρελθόντων χρόνων ἵσταν τῷ ὅντι γνήσια καὶ διὰ τοῦτο παρεισέφρησαν καὶ φευδεπίγραφα ἐν ταῖς ἀνθολογίαις μεταξὺ τῶν γνησίων. "Οθεν τῶν εἰς ταῖς σωζόμενας ἀνθολογίαις ἐπιγραμμάτων δὲν εἶναι πάντοτε γενέστερα τοῦ ἀρχοῦ τοῦ ἀνθρώπου· τὸν πρώτην ἢ, ἀν δὲ ποιητῆς εἶναι

ἀποδεδειγμένως γνωστός, τὸν χρόνον καθ' ὃν οὔτος ὄκμασεν, ὑπάρχουσι δ' ἐν αὐταῖς τῆς ἀττικῆς περιόδου ἐπιγράμματα, τῆς ἀλεξανδρινῆς, τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς, τῆς βυζαντινῆς. Ἀλλὰ τὰ πλεῖστα εἰναι τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς διότι τότε μᾶλιστα ἀφέθησαν κατὰ μέρος τὰ μεγαλοτεχνότερα τῆς ποιήσεως εἴδη καὶ πασα προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὸ ἐπίγραμμα.

'Ἐν δὲ τῇ πεζογραφίᾳ διετήρησαν τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ κατὰ ταῦτην τὴν περίοδον πάσαν αὐτῶν τὴν παραγωγὴν ἴσχὺν καὶ δύναμιν, τὰ δὲ διάφορο τοῦ πεζοῦ λόγου εἴδη ἐγενρήθησαν ὑπὸ πολλῶν καὶ διακεριμένων, ἀλλὰ δευτερεύοντων ὁ πως δήποτε συγγραφέων, ὡς προεξάρχει δὲ Χιλιωνές Πλούταρχος, δὲ πολυγραφώτατος ἔκεινος καὶ τελειότατος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐποχῆς τῶν νεωτέρων (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιοτέρους) σοφιστῶν, ὡς ἐκλήθησαν κατὰ ταῦτην τὴν περίοδον οἱ κατὰ τὴν προηγουμένην ὄνοματθείντες γραμματικοί. Ἡτο δὲ λογιώτατος ἀγήρ δὲ Πλούταρχος, ἐπίστατο θαυμασίως πάντα ὅσα πρὸ αὐτοῦ εἶχον γραφῆ εἴτε ἐν πεζῷ λόγῳ εἴτε ἐν ποιητικῷ. Τέρπει δὲ ἄμα καὶ διδάσκει ἡ ἀναγγνωσίς τῶν βιβλίων του διά τε τὴν ποικίλην καὶ ἐκλεκτὴν τοῦ συγγραφέως πολυμάχεισαν καὶ τὸ ἀπέριττον αὐτοῦ καὶ ἀφελές. "Οθεν οἱ Παράλιηλοι βλοι καὶ τὰ ἐπιγραφόμενα" Ήθικὰ τοῦ Πλούταρχου εἰναι μὲν ὅλης αὐτῶν τὰς ἐλλειψεις πολυτιμότατον ἀληθῶς χρῆμα. Καὶ τοι δὲ δὲ οἱ Πλούταρχος δὲν φθάνει εἰς τὸ ὑψός οὕτε τοῦ Πλάτωνος οὕτε τοῦ Αριστοτέλους οὕτε τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλ' ὅμως εἰναι διὰ τοῦτο ἵσως, μᾶλλον προσιτὸς εἰς πάντα ἀναγγνώστην. 'Ο νοῦς αὐτοῦ εἰναι μὲν ταπεινότερος, ἀλλ ἀκριβές, μεμετρημένος, ἐρήμιος, ἡ δὲ σύνθεσις τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἔχει μὲν μακρηγορίαν καὶ περισσούπειαν, ἀλλὰ δὲν ἀποβάλλει τὴν φυσικὴν εὐστροφίαν καὶ χάριν, ἦτοι εἰναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν δοκίμων συγγραφέων. 'Ως πρὸς δὲ τὴν γλῶσσαν δὲ Πλούταρχος εἰναι βεβαίως εἰλικρινὲς ἀπαύγασμα τῆς κατὰ τοὺς ἑσυτοῦ χρόνους καταστάσεως τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅσον δὲ ἀπειρος καὶ ἀνεινά τις ἐλληνικῆς πακιδείας λίαν εὐχερῶς; Θὰ ἀναγγνωρίσῃ ὅλη γαρ μόνον σελιδας ἐξ αὐτοῦ ἀναγγούς οὗτοι οὕτε ἐν 'Αθήναις ἐβίω-

σεν οὔτε σύγχρονος τοῦ Ξνοφῶντος ὑπῆρξεν. "Αν δὲν εἶναι ὅσον ἡ τοῦ Πιολυθίου πλημμελής ἡ γλώσσα του, ἀλλ' ὅμως καὶ πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τῆς ἀττικῆς ὥρθοεπείνας, ἦν οὐδὲ νὰ μιμηθῇ κατώρθωσεν ὅσον ἄλλοι σύγχρονοι αὐτοῦ συγγραφεῖς. Καὶ τοιοῦτος δὲ δῶν ἡ Πλούταρχος κατά τε τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, τιμῆς ἔτεισου καὶ τὰ παλαιὰ γράμματα καὶ τὸν ἀρχαῖον βίον, κατά τὴν παρακμὴν τῶν ὅποιων ἐβίωσε.

Σύγχρονος, ἀλλὰ κατώτερος τοῦ Πλούταρχου ἦτο ὁ Δίωνος Χρυσόστομος (περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος), στωϊκὸς φιλόσοφος ἢ μᾶλλον σοφιστής, γεννηθεὶς ἐν Ηρούση τῆς Βιθυνίας καὶ συγγραφεὺς λόγων ὑπτορικῶν. "Ετι δὲ κατωτέρῳ τοῦ Δίωνος τάσσονται κατά τε τὰς ἐννοίας καὶ τὴν λέξιν ἄλλοι σοφισταὶ δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, ών τὰ βιθλία ἀπτονται μὲν καὶ φιλοσοφικῶν θεμάτων, ἀλλ' εἴναι κυρίως ὑπτορικά, διότι, ὡς ἦδη ὑπεδείχθη, ἡ ὑπτορικὴ ἢ μᾶλλον ἡ σοφιστικὴ εἰχε κατακλύσει πᾶσαν τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, ἀφ' ὅτου ἀπέθανεν ὁ δημόσιος βίος καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτονομία. Τῶν δὲ σοφιστῶν τούτων οἱ διασημότεροι είναι ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης, ὁ Μαξίμος ὁ Τύριος, ὁ Ἐρμογένης (κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα), ὁ Θεμίστιος, ὁ Ἰμέριος καὶ τέλος ὁ Ἀντιοχεὺς Λιβανίος ὁ φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ὁ ἐπιφανέστατος πάντων.

"Αλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι σοφισταί, περὶ ων εἴναι χρεία νὰ γίνῃ λόγος, ὅχι διότι εἴναι μεγαλοφρεύστεροι τῶν προμνημονευθέντων, ἀλλὰ διότι τὰ ἔργα των εἴναι διὰ διαφόρους λόγους πολὺ μᾶλλον διαφέροντα καὶ ἀξιοσπούδαστα. Καὶ πρῶτον μὲν τοιοῦτοι είναι οἱ σοφισταί, οἵτινες εἰς τὰ οἰαδήποτε αὐτῶν βιθλία συνήγαγον καὶ ἀνέμιξαν ἀποσπάσματα παλαιῶν δοκίμων συγγραφέων, οἷον κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ὁ Ἀθήναιος δ συγγραφεὺς τῶν Δειπνοσοφιστῶν καὶ ὁ Αἴλιενὸς δ συλλογεὺς τῆς Ποικιλῆς Ἰστορίας, κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, δ Στοθαῖος δ φιλοπονήσας τὸ Ἀρθολόγιον καὶ τὰς Φυσικὰς καὶ Ἡθικὰς Ἐκλογάς εἰς τούτους προσθετέος δ ἀπολογητὴς Κλήμης δ Ἀλεξανδρεὺς (κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα), οὕτινος οἱ Στρωματεῖς, είναι ὅμοια τις συναγωγή. "Επειτα δὲ είναι μνη-

μονευτέοι οι γράψαντες βίους φιλοσόφων ή ἀητόρων παλαιοτέρων ή συγχρόνων: Ιναὶ δὲ αἱ βιογραφίαι αὐταις ἔξιαι λόγου εἰνεκ τῶν βιογραφουμένων, ἀλλ' ὅχι μετὰ τῆς δεούσης κριτικῆς ἀκριβείας συντεταχμέναι. Τοιοῦτοι εἰναι ὁ Φιλόστρατος (κατὰ τὸν τρίτον αἰώνα) ὁ γράψας τὸν μυθικὸν ἐκεῖνον βίον Ἀπολλωνίου τοῦ Τυαρέως, ὁ Διογένης δ. Λαζέριος (κατὰ τὸν δεύτερον αἰώνα) ὁ συντάξας τὴν φιλόσοφον ἴστοριαν καὶ Ἐνάπιος (κατὰ τὸν τέταρτον αἰώνα) ὁ βίους φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν φιλοπινήσας. "Αλλοι δὲ παλιν κατὰ τὸν τρίτον καὶ τὸν τέταρτον αἰώνα ἐπεδόθησαν εἰς συγγραφὴν πλακτῶν ἑρωτικῶν ἴστοριῶν ἐξ ἔκεινων, αἵτινες παρ' ἡμῖν ὄνομαζεντοι ἥπο Κοραῆ πρώτου εἰσηγησαμένου μυθιστορίαι ἡ μυθιστορήματα, «εἰς τὸ διποῖον εἰδος ὄλεγον ἡσχολήθησαν οἱ παλαιότεροι ὅθεν οὕτε κύριον ὄνομα ἵδιον ἔδωκεν εἰς αὐτό, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τὸ ὄνομαζον ἥπο τὸ ἔθνος ἡ τὴν πόλιν, ὅπου ὑπέθετεν ὁ συγγραφεὺς ὅτι συνέβησαν τὰ ἴστορούμενα, οἷον Βαβυλωνιακά. Ἔφεσιακά, Κυπριακά κτλ., ποτὲ δὲ Ἐρωτικὰ τὰ κατὰ τὸν δεῖτα καὶ τὴν δεῖτα, διότι δὲ ἔρως ἦτο τὸ κεφαλικῶδες μέρος τεῦ ἴστορήματος» (α). Οἱ ἔριστοι τῶν τοιούτων μυθιστοριογράφων εἶναι δ. Ἀχιλλεὺς Τάττιος, δ. Ἡλιόδωρος καὶ δ. Λόγγος, εἰς οὓς πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ οἱ ἐπιστολαὶς ἐρωτικὰς συντάξαντες Ἀλκιφρών καὶ Ἀρισταίνετος. "Εχομεν τέλος κατὰ τέταρτον λόγον φιτορικούς τινας συγγραφεῖς ὅχι σμικρᾶς ἔξιας, ὃν ἔκαστος ἵδιον ἔχει γραφεῖτρα καὶ ἰδίαν τάσιν, οίον τὸν περίφημον Πλατωνικὸν φιλόσοφον καὶ δήτορα Διονύσιον τὸν Λογγίνον, ὅστις ὑπῆρξε διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τῆς περιφήμου Ζηνοβίκας βασιλίσσης τῆς Παλμύρας, αἱ γυμνὰ λωτισθεῖς καὶ ἀποκεφλισθεῖς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ περὶ τὸ 273 μ.Χ. καὶ ἔγραψε τὸ Περὶ "Υγίους, τὸν αὐτοκράτορα Ιουλιανὸν τὸν Παραβάτην καὶ τὸν ἐκ Σαρματῶν τῆς Συρίκης

(α) Ἰστορίαν τῆς μυθιστοριογραφίας τῶν ἀρχαίων διαλαμβάνει ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον Βατιλείου ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ ἡ προτασσομένη τῆς ἐκδόσεως τῶν Αλθιοπικῶν τοῦ Ἡλιόδωρου. "Ιδε καὶ τὴν ἴστορίαν τῆς μυθιστοριογραφίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις "Ελλησιν ὑπὸ Κ. I. Δραγούμη ἐν Τεργέστῃ (τύποις Λόϋδ) 1865.

Λουκιανὸν (κατὰ τὸν 6' αἰῶνα), ὅστις εἶναι δὲ κορυφαῖος καὶ χαρίστατος τῶν σοφιστῶν τῆς περιόδου ταύτης.

'Αλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν ἴστοριογραφίαν τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον ἡ σοφιστικὴ ἀν καὶ ἀλλως οὐκ ὀλίγους διακεκριμένους: ἴστορικοὺς παρήγαγε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας. Κατὰ μὲν τὸν δεύτερον αἰῶνα ἔχομεν τὸν ἐκ Νικομηδείας τῆς Βιθυνίας Ἀρριανόν, οὐτινος ἡ Ἀράβασις' Αλεξάνδρου εἶναι βιβλίον συνετότερον πλείστων ἀλλων πρότερον περὶ τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ γραφέντων, τὸν Ἀππιανὸν τὸν Ἀλεξανδρέα καὶ τὸν ἐκ Νικαίας Δίωνα τὸν Κάσσιον συντάξαντας ῥώμαϊκὴν ἴστοριαν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον αἰῶνα τὸν Ἡρωδίανὸν τὸν Ἀλεξανδρέα τὸν συγγράψαντα ἀφευδῶς μέν, ὡς φαίνεται, ἀλλ' ἀνθηρότερον τοῦ δέοντος τὰς ῥώμαϊκὰς ἴστοριας τῶν ἑαυτοῦ χρόνων, τὸν ἐκ Καισαρείας τῆς Φρυγίας Παυσανίαν τὸν περιηγητὴν καὶ τὸν ἐκ Πηλουσίου τῆς Αἰγύπτου περίφημον γεωγράφον καὶ ἀστρονόμον Κλαύδιον Πτολεμαῖον συγγράψαντα διάφορα γεωγραφικά, μαθηματικά καὶ χρονολογικά συγγράμματα.

'Αλλ' ἐκ τῶν κυρίων τὴς περιόδου ταύτης χαρακτήρων είναι δτι κατ' αὐτὴν ἐκρήγνυται καὶ διεξάγεται ἀγῶν μέγας ἰδεῶν καὶ γνωμῶν, ὅστις ἀντικαθιστᾷ οὕτως εἰπεῖν τοὺς μακροὺς πολέμους τῶν προτέρων αἰώνων. 'Η μεγαλοπρεπῆς ἐνότης τοῦ κράτους τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἔνηφάνισε μὲν τὰς μεταξὺ τῶν εἰς αὐτὸν συγχωνευθέντων ποικίλων καὶ διαφόρων ἔθνων πολιτικὰς ἔχθρας καὶ διαμάχας, ἀλλ' ἔταμε νέαν ἕριδος δόδον διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν θρησκευμάτων.

'Ηδη ἀπὸ πολλοῦ ἡ παλαιὰ θρησκεία εἶχε λάθη, θανάσιμα τραύματα διὰ τῶν ἡθικῶν φιλοσοφημάτων τοῦ Σωκράτους, τῶν ἀπροκαλύπτων προσβολῶν τοῦ Εὔημέρου καὶ τῶν εἰφυῶν σκαμμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους. 'Απὸ δὲ τοῦ κατιροῦ ἐκείνου ἥρχισεν ἀληθῆς ἀγωνία θανάτου, ὃν δὲν ἔγεινε δυνατὸν νὰ διαφύγῃ ἀν καὶ πλεῖσται καὶ λόγου ἀξίαι κατεβλήθησαν πρὸς τοῦτο προσπάθειαι, ὡν κυριωτάτη εἰναι ἵσως ἐκείνων, οἵτινες ἥθελον νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰ δόγματα τοῦ παλαιοῦ θρησκεύματος ως ἀληγορίας καὶ

σύμβολα περικαλύπτοντα τρόπον τινά τὴν ἀλήθειαν." Οθεν αἱρέσεις φιλοσοφικαὶ καὶ αἱρέσεις θρησκευτικαὶ οὐκ ὀλίγαι ἐπεδίωξαν νὰ λάθωσι τὴν μεγάλην κληρονομίαν, ἢν ἔφενεν ἡ θυησκουσα πολυθεία. Τῆς γραμματολογίας ἕχον δὲν εἰναι νὰ πολυπραγμονήσῃ περὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων φάσεων τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἀγῶνος, διὰ τοῦτο δὲ ἀναγγράφομεν μόνον τὰ διάφορα συγγράμματα, ἥπερ δ ἀγῶνα ἐκεῖνος παρήγαγε.

Καὶ πρῶτον μὲν δὲ Φιλόστρατος ἔγραψε βιον Ἀπολλωνίου τοῦ Τρανέως, ἐν φιλῳ φίλῳ δὲ συγγραφεύς, ὅστις προσπαθεῖ μᾶλλον νὰ τέρψῃ τὴν διδαχὴν παρέχει ἀσθενὲς τεκμήριον τῶν μεγάλων προσπαθειῶν, οἵ διαμυατουργὸς ἐκεῖνος τοῦ πρώτου ἡ Χ. αἰῶνος κατέβαλε πρὸς ἀνκανέωσιν καὶ ἀνακαίνισιν τῶν δογμάτων τοῦ Πυθαγόρου. "Ἐπειτα, κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα, ἀναφαίνεται ἀναβίωσίς τις τοῦ πυρρωτισμοῦ ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ. Καὶ τοῦ Πλάτωνος δὲ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ δόγματα ἀναμικῆς μετὰ πολλῶν ἀνατολικῶν παραδόσεων ἐπιχειροῦσι νὰ φέρωσι πάλιν εἰς τὸ μέπον οἱ νεοπλατωνικοὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς λεγομένης σχολῆς. "Ἐπειτα, ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος, σειρὰ ὅλη διασήμων τῆς φιλοσοφίας διδασκάλων, ὃν κυριώτατοι εἰναι δὲ Πλωτῖνος, δ Πορφύριος, δ Ἰάμβλιχος καὶ δ Πρόκλος, ταύτην τὴν ὄδὸν τῆς οὕτως εἰπεῖν ἀνακαίνισεως τῶν παλαιῶν δογμάτων ἀκολουθοῦντες, ἐπιδεικνύουσι πολλὴν μὲν καὶ ἐπιστήμην καὶ εὑφύειαν, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἀλλο καταλήγουσι πλὴν ἦ εἰς σύγχυσιν καὶ εἰς μυστικισμὸν παράδοξον.

Οἱ στωϊκοὶ τῆς περιόδου ταύτης εἰναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μεταφυσικοὶ, ἀλλ' ἔξ αὐτῶν τινὲς εἰναι τῷ ὅντι μεγάλοι ἡθικοολόγοι. "Ἐκ τούτων ἦτο δ ἔξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας ἀπελεύθερος Ἐπίκτητος (κατὰ τὸν α' αἰῶνα π. Χ.) σπουδάσας μὲν περὶ τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸς καταλιπὼν σύγγραμμα. Τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν γινώσκομεν ἐκ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Φλαβίου Ἀρριανοῦ τοῦ καὶ ἐν τοῖς ιστορικοῖς ἥδη μνημονευθέντος, ὅστις ἐρμηνευτῆς αὐτῆς γενόμενος ἔγραψε τὸ Ἐπικτήτου Ἔγχειρδιον, τὰς Ἐπικτήτου διατριβὰς καὶ τὰς Ἐπικτήτου Ομιλίας.

Τοῦ Ἐπικτήτου μαθητῆς ὅτο καὶ ὁ Σιμπλίκιος ὁ γράψας ἐπίσης ὑπομνήματα εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου. "Ἐτερος δὲ ἐπίσης μέγας ἀντιπρόσωπος τῆς αὐστηρᾶς ἐκείνης ἡθικῆς φιλοσοφίας είναι ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὔρηλος ἢ Μάρκος Ἀντωνῖνος (ἐβασ. 169—180 μ. Χ.) ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνιψώσας τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν καὶ συγγράψας τὰς *Eἰς ἄντοτον*. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ πιθανώτατα χρόνους ἔγραψῃ καὶ ὁ εἰς τὸν Σωκρατικὸν Κέβητα τὸν Θηθαῖον ψευδῶς ἀποδιδόμενος *Πίτραξ*.

Τὴν δὲ κυνικὴν τέλος φιλοσοφίαν ἐκπροσωπεῖ ὁ Ιουλιανὸς διΠαραβάτης ὁ γράψας πλὴν ἀλλων τὸν *Μισοπόλωρα* καὶ τοὺς *Καίσαρας*.

Δύο ἐλληνιστὶ μὲν γράψαντες συγγραφεῖς, ἀλλ' Ἐβραῖοι ὄντες τὸ γένος ἀποτελοῦσιν οἵονεὶ τὴν μετάβασιν μεταξὺ τοῦ θνήσκοντος παλαιοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀναφανούμενου χριστικνισμοῦ· ὁ Ἰώσηπος καὶ ὁ Φίλων. Καὶ ὁ μὲν Φλάβιος Ἰώσηπος, παρευρεθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Τίτου ἀλωσιν τῆς Ιερουσαλήμ ἔγραψεν *Ιστορίαν τοῦ Ιουδαϊκοῦ πολέμου* καὶ *Ιουδαϊκὴν Αρχαιολογίαν*, ὁ δὲ Φίλων ὁ κοινῶς καλούμενος Ιουδαῖος, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆν πέμπτος αὐτὸς πρεσβευτὴς εἰς Τρώμην πρὸς τὸν Καλιγόλαν παρὰ τῶν συμπολιτῶν, ἔγραψε διάφορα ιστορικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα.

Ἐν δὲ τῇ κατὰ τὴν περίσσον ταύτην ἀναφανούμενη χριστικνικῇ γραμματείᾳ ἀναφέρομεν κατὰ πρῶτον λόγον τὰ τέσσαρα *Εὐαγγέλia*, τὰς *Πράξεις τῶν Αποστόλων*, τὴν *Αποκάλυψιν*, τὰς *Ἐπιστολὰς* τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ πάντα τὰ βιβλία τῆς *Καιρῆς Διαθήκης*. Ἐλληνιστὶ ἔγραψαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν λεγομένων ἀποκρύψων Εὐαγγελίων καθὼς καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἀποστολικῶν πατέρων Βαρνάβα, Κλήμεντος, Ἐρμᾶ, Ἰγνατίου Ἀντιοχείας καὶ Ειρηναίου. Πρὸς στερέωσιν δὲ τῆς χριστιανικῆς πίστεως δὲν ἥρκουν τὰ αἴματα τῶν μαρτύρων, ἀλλ' ἔχρεισθη καὶ ἀλλοις ἀγών, ἀγών πρὸς ἀπολογίας, ἀγών ὑπερασπίσεως τῶν δογμάτων· ἐν τούτῳ δὲ διέπρεψαν μάλιστα ὁ Ιουστῖνος, ὁ Τατιανός, ὁ Ἐρμείας, ὁ Ἀθηναγόρας, ὁ Κλήμης δὲ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ὁριγένης, ὁ Ἀθανάσιος.

Παρὰ δὲ τὰ δόγματικά βιβλία τῆς νέας πίστεως καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἀπολογητῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων ἀνεπτύχθη, ὡς ἡτο φυσικόν, καὶ νέον εἶδος ιστοριογραφίας, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ιστορία, ἣν λαμπρῶς ἐκπροσωποῦσιν ὁ Εὐσέβιος, ὁ Σωκράτης ὁ Σχολαστικός, ὁ Σωζόμενος καὶ ὁ Θεοδώρητος.

Κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἡ χριστιανικὴ παρ' "Ελληνοι γραμματεῖαι προσλαμβάνει καὶ νέαν ῥητορικὴν δόξαν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἀμεβῶνος ῥητορείας, ἢτις κατέλαβε τότε ἐν τῇ ἑλληνικῇ παιδείᾳ τὴν λαμπρὰν καὶ ὑπέροχον θέσιν, ἣν εἴχον καταλάβῃ κατὰ γὲν τοὺς ἐσχάτους χρόνους οἱ σοφισταί, κατὰ δὲ τὸ παρελθόν οἱ ἀπὸ τοῦ βήματος ῥητορεῖ. Οἱ μεγάλοι δ' ἐκεῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ ῥητορεῖ τοῦ τετάρτου αἰῶνος εἴχον μαθητεύση εἰς τὰς ἀρίστας ῥητορικὰς σχολὰς τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Καισαρείᾳ. Οἱ Βασιλεῖοι, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης παρ' ἑιναῖς διδασκαλῶν ἐποτισθησαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ νάχατα. ἡς οὐδέποτε παρεγνώρισαν τὴν ὑψίστην μορφωτικὴν σημασίαν καὶ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ιερὰ βιβλία ἐσπούδαζον, τῶν δποίων πάλιν καὶ οἱ μὴ χριστιανοὶ σοφισταὶ εἴχον ἀναγνωρίσῃ τὴν μεγάλην γραμματειακὴν ἀξίαν (Λογγῖνος π. "Ὕψους κφ Θ"). Ο Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ἔγραψε καὶ ποιήματα, εἰς αὐτὸν δὲ ἀπεδόθη καὶ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο ὅπερ ἐπιγράφεται μὲν Χριστὸς πάσχων, εἰναι δὲ κυρίως ἔργον τοῦ Ἀπολληνικού τοῦ Λαοδικέως. Μεταξὺ δὲ τῶν ποιητικῶν προέόντων τῆς χριστιανικῆς γραμματείας τῶν τότε χρόνων ἀναφέρομεν καὶ τοῦ Συνέπου τοὺς "Υμερούς". Ο Συνέπος καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐπειράθησαν νὰ συμβιβάσωσι τὰ δόγματα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, προσεπαίησε δὲ πρὸς τούτοις ὅπως καὶ ἔλλοι χριστιανοὶ νὰ περιβάλῃ τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν διὰ τῆς τερπνῆς μορφῆς τοῦ μυθιστόρηματος, τοιοῦτο δὲ ἡθικὸν κύτον μυθιστόρημα εἰναι ὁ Αἰγύπτιος ἦ περὶ προροοίας. "Ομοια δὲ τερπνὰ ἡθικὰ βιβλία ἔγραψεν καὶ ἔλλοι οίον ὁ Πατλλαδίος καὶ πρότερον ἔτι ὁ Κλήμης.

Ε' Η BYZANTINE ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ἀπὸ τοῦ ε' μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος μ. Χ.

Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπεκράτουν πολλαὶ καὶ παντοῖαι προλήψεις περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἐπιεικεστέρα τις ἔκτιμης αὐτοῦ καὶ θεωρεῖται πλέον ἀναμφισβήτητον, ὅτι κράτος, τὸ δοποίον ἐπὶ δέκα αἰώνας, ἀπὸ Θεοδοσίου δηλ. μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅχι μόνον ἐθ.·ωσεγ, ἀλλὰ πολλά-ις καὶ διεκρίθη ὅσον οὐδὲν ἄλλο ἐν τοῖς τότε χρόνοις, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἥτο μέχρις ὁστέων διερθαρμένον καὶ φθισικόν.

Οὔτε ἄξιαι ἐπαίνου οὔτε ἄξιαι ἀπολογίας εἶναι αἱ μικρολόγοι θεολογικαὶ ἕριδες τῶν Βυζαντινῶν, ἡ πτωχεία καὶ σχεδὸν εἰπεῖν στείρωσις τῆς μοναχικῆς γραμματείας, ἡ παιδιάριδης σχολαστικὴ διδασκαλία καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἀλλ' ὅμως ἀναντίρρητον ὡσαύτως εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῇ ἑσχάτῃ αὐτοῦ καὶ τελείᾳ παρακμῇ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα δεν εἴχεν ὅλως ἀποσθεσθῆ, ἀλλ' ἔξεπμψε μάλιστα ὅχι ὅλως ἀναζητεῖται λόγου ἀναλαμπήν.

Ἡ γλῶσσα, ὅσον καὶ ανέτροποποιήθη διὰ τοῦ χρόνου, διὰ τῆς μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου καὶ μετὰ τῶν βυζαντίων τῆς ἀρχῆς ἐπιμεῖξας καὶ ἐπὶ πασι διὰ τῶν νέων ὅρων τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους, ἥτο ὅμως κατά τε τὴν ὅλην καὶ τὸ εἶδος, ἡ αὐτὴ πάντοτε γλῶσσα. Πολλαὶ δὲ καὶ ἐν τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῆς ἔσωζον οἰκείτητά τινα πρὸς τὰς ἀρχαῖας· οἷον τὰ ἱστορικὰ ἔργα τοῦ Προκοπίου καὶ τοῦ Ἀγαθίου κατὰ τὸν Τ' αἰῶνα καὶ τὰ ποικίλα ἐπιγράμματα ἐρωτικά, ἐπιτύμβια, ἐπιδεικτικά, προτρεπτικά, σκωπικά, ὃντα βρίθουσιν αἱ πολλαὶ ἀνθολογίαι· οὐκ ὅλιγαι· δὲ ἀναμνήσεις τοῦ ἀρχαίου βίου ἐπεπόλαζον ἐν ταῖς συγγραφαῖς (1).

Οἱ Βυζαντῖνοι ποιηταὶ δὲν εἶναι πάντες οἵοις ὁ Τζέτζης καὶ ὁ Μανουὴλ ὁ Φιλῆς (κατὰ τὸν 16^ο καὶ υ' αἰῶνα), πολλοὶ δὲ ἐν τῶν τῆς Ἀνθολογίας εἶναι ἀνταξιοι τῶν καλῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, τεκμήριον δὲ τούτου εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ τρισκοτίων ἥδη

(1) K. Παπαρρηγοπούλου ἐπίλογος τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλλην. ἔθνους (ἐν Ἀθήναις, τύπαις Βλαστοῦ) σελ. 148.

έτῶν θαυμάζονται ως ἔργα τοῦ Ἀνακρέοντος οὐκ ὄλιγα ἔρωτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν μόλις δύο ή τρία εἶναι γνήσια, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐφιλοτεχνήθησαν ὑπὸ Βυζαντινῶν λογίων. Είναι δὲ παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι καὶ τὰ ἐπιγράμματα τὰ βυζαντινὰ καὶ τὰ φευδανακρεόντεια, ἀν καὶ ὑπὸ χριστιανῶν φιλοπονηθέντα, ἐποιήθησαν ὅμως κατὰ μίμησιν τῆς ἀρχαϊκῆς μούσης καὶ ἔχουσιν ὅλως ἐι τοῦ παλαιοῦ ἔθνεικοῦ βίου λάθη τὴν ἐμπνευσιν. Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς δηλαδὴ ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ὁ γραμματειακὸς ἔκεινος ἐθνισμὸς (ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν), ὅστις ἐπειτα ἤκμασε καὶ πάλιν κατὰ διαφόρους καιρούς καὶ τόπους ἐν τοῖς γράμμασι τῶν νεωτέρων ἔθνῶν. Παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς πρέπει νὰ ταχθῶσιν οἱ λόγιοι ἀνδρεῖς οἱ τὰ παλαιὰ γράμματα καλλιεργήσαντες. Ο Φώτιος ὁ πατριάρχης (κατὰ τὸν θ' αἰῶνα) συνέταξε πολύτιμον ἔργον, τὴν *Biblioθήκην ἡ Μυριόδιβιλον*, περιέχουσαν ἐνιαχοῦ μὲν συντόμους κρίσεις, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἀποσπάσματα δικαιοσίων ὡρδονούντων συγγραμμάτων, ἥπερ ὁ Φώτιος ἀνέγνωσε καὶ ὧν πολλὰ καὶ ἔξιλογα ἀπώλοντο καὶ μόνον ἐι τῆς *Biblioθήκης* εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστά. Περιπούδαστα εἶναι ὡσκύτως τὰ βιβλία τοῦ πολυγράφου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ (κατὰ τὸν ιχ' αἰῶνα), τοῦ Θεσσαλονίκης Εὔσταθίου (κανὰ τὸν ιβ') οὐ γνωστόταται εἶναι αἱ εἰς "Ομηροπαρεκβολαὶ" καὶ τοῦ Ηλανούδη, καθὼς καὶ τὰ λεξικὰ τοῦ Ησυχίου, τοῦ Φωτίου, τοῦ Σουΐδα καὶ τοῦ Μεγάλου Ἐτνυμολόγου.

Πολυγραφώτατοι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ὑπῆρχαν οἱ ιστοριοί. Ἐνταῦθα βεβαίως, ὅπως καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις εἰδεσι τῶν βυζαντινῶν γραμμάτων, ὄλιγα μόνον ὄνόματα θὰ ἔναφέρωμεν, ἀλλ' εἶναι δικαιοιν νὰ ἡμολογήσωμεν ὅτι ἐάν ἡ βυζαντινὴ ιστοριογραφία ἀπέχῃ πολύκατὰ τὴν τέχνην τῆς ιστοριογραφίας πασῶν τῶν προγομένων γραμματειακῶν περιόδων, καταντῶσα ἐνίστε εἰς ἀπλῆν καὶ ξηράν χρονογραφίαν, συντελεῖ οὐδὲν ἡττον ἐπαρκῶς εἰς κατόρθωσιν ἐκείνου τοῦ πλεονεκτήματος, ὅπερ ὑπέρ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη ἀποδίδεται εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, τοῦ νὰ ἔχῃ δηλαδὴ ἐπίδιστοις ἔτη ἐν τῇ ιδίᾳ γλώσσῃ συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον τὴν ἀφήγησιν τῆς πατρίου ιστορίας. Πλὴν τοῦ Προκοπίου μνημονευτέους θεω-

ροῦμεν τὸν Ζωναράν, τὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην, τὸν Νικόλαον ἡ Λαζόνικον Χαλκοκονδύλην, τὸν Γεώργιον Κεδρηνόν, τὸν Μιχαὴλ Γλυκκαν, τὸν Θεοφύλακτον, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνόν (κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα), τὴν βασιλόπαιδα "Ανναν τὴν Κομνηνὴν (κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα) καλ.

Καὶ περὶ τὰς λοιπὰς δὲ ἐπιστήμας ἡ σχολήθησαν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οὐκ ὀλίγα ὑπάρχουσαν τὰ εἰς παντοίους ἐπιστημονικοὺς κλάδους ἀναφερόμενα συγγράμματα, ἣτινα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Κέντρον δὲ τῆς τότε παιδείας ἦτο κατ' ἔξοχὴν τὸ ἀνώτατον ἐν Κωνσταντινουπόλει πανδιδακτήριον τὸ ἐτεῖ 425 ὑπὸ Θεοδοσίου ἰδρυθέν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πλειάς λογίων φεύγουσα τὸν ζυγὸν καὶ τῆς πατρίδος τὴν ὑποδούλωσιν κατευθύνεται εἰς τὴν Ἰταλίαν συμπαραλαμβάνουσα μεθ' ἑαυτῆς τὸ πνευματικὸν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ πῦρ, ὅπερ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχεν ἀσθεστὸν ἐπὶ μακροὺς χρόνους διατηρηθῆ, τοῦτο δὲ ἀπέθη τὸ τελευταῖον εὐεργέτημα τῆς Ονησικούστης Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Δύσιν· οἱ φυγάδες ἐκεῖνοι συμπληροῦσι τὸ ἔργον τῆς *'Arayerrήσεως*.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

A'.

Ποέησες.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν παλαιῶν αἱ τέχναι διαιροῦνται εἰς δύο γένη, εἰς ἀποτελεστικὰς καὶ πρακτικὰς ἡ μουσικάς. Καὶ ἀποτελεστικαὶ μὲν εἰναι αἱ ὑπὸ τῶν νεωτέρων λεγόμεναι π. Ιαστικαὶ, δηλονότι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ (ἢ οἰκοδομική), ἡ πλαστική, ἡ γραφικὴ (ἢ ζωγραφική)· πρακτικαὶ δὲ ἡ μουσικαὶ εἰναι ἡ μουσική, ἡ ὄργηστική, ἡ ποίησις. Ωνομάζεται δὲ αἱ τέχναι αὗται πρακτικαὶ ὡς ἐκ τῆς παραστάσεως καὶ ἐρμηνείας τῶν ἔργων ἡ προϊόντων αὐτῶν. Μουσικόν τι δηλαδὴ δημιούργημα δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ποιηθῇ ὑπὸ

τοῦ μουσικοῦ, ἀλλὰ διὸ νὰ γευθῇ αὐτοῦ ὁ ἀκροατὴς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὅψιν καὶ τὴν πρᾶξιν ἡ παράστασιν αὐτοῦ, ὥσταύτως καὶ διὰ νὰ γευθῇ τις ποιήματός τινος δραματικοῦ πρέπει τοῦτο νὰ παρασταθῇ ἐν τῷ θεάτρῳ ἢ διὰ νὰ γευθῇ τῆς ὁργήσεως πρέπει αὕτη νὰ ἐκτελεσθῇ. Ἐντεῦθε, λοιπὸν αἱ ἀλλως λεγόμεναι μουσικαὶ τέχναι ὧνομάσθησαν ἐκ τῆς πρᾶξεως ἡ παραστάσεως καὶ πρακτικαῖ. Δημιούργημά τι ὅμως τῶν νῦν πλαστικῶν καλουμένων τεχνῶν, οίον οἰκοδόμημά τι ἡ ἀγαλματικὴ εἰκών, ἀφ' οὐ ἀποτελεσθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος ἢ τοῦ ἀγαλματοποιοῦ ἢ τοῦ Ζωγράφου δὲν ἔχει ἀνάγκην παραστάσεως τινος, ἀλλὰ δύναται τις νὰ ἀπολαύσῃ αὐτοῦ μόνον διὰ τῆς ὁράσεως. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὄνομα ἀποτελεστικαῖ, διότι καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν εἰναι ἀποτελεσμένα.

Ἐὰν δέ τις ἦθελεν εἶπη ὅτι δύνατὸν εἰναι νὰ γευθῇ ποιήματός τινος καὶ δι' ἀπλῆς ἀναγνώσεως, ἀνευ ἀλλης ἐκτελέσεως, ας ἀναλογισθῇ ὅτι καὶ τοῦ μουσικοῦ ὁ ἔξησκημένος ὀφθαλμὸς δύναται νὰ ἀναγνώσῃ ἀμέσως τὴν μουσικὴν καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐξ αὐτῆς εὐχαρίστησιν, ἀλλ' ὅτι ύπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀπολαύσεως ταύτης καὶ τῆς πραγματικῆς, τῆς προερχομένης ἐκ τῆς ἐκτελέσεως. Τοῦτ' αὐτὸν δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῆς ποιήσεως· τότε λ. χ. εἰναι τελεία ἡ γεῦσις τοῦ δράματος ὅταν ἐν τῷ θεάτρῳ παρασταθῇ καὶ ὅχι ὅταν ἀπλῶς ἀναγνωσθῇ. Κατὰ πολὺ δὲ μείζονα λόγον ισχύει τοῦτο ἐπὶ τῆς ποιήσεως τῶν παλαιῶν· Ἔλλήνων διότι παρ' αὐτοῖς οὐσιωδεστάτη ἡτο ἡ ἐρμηνεία, διότι δὲν ἐγράφοντο τὰ ποιήματα ἀπλῶς καὶ μόνον χάριν ἀναγνώσεως. Τὰ ἐπικὰ ποιήματα ἔξηγγέλλοντο ύπὸ τάξεως ἀνθρώπων ἔργον ἔχόντων τοῦτο, τὰ λυρικὰ ἐποιοῦντο πρὸς ἐρμηνείαν μουσικήν, τὰ δραματικὰ πρὸς παράστασιν ἐν τῷ θεάτρῳ, πάντα τέλος τὰ ποιήματα τῶν ἀρχαίων προωρίζοντο πρὸς τινα μουσικὴν ἐκτέλεσιν. Τὰ δράματα τῶν ἀρχαίων δὲν ἦσαν ὡς τὰ σημερινὰ δράματα ἡ ποιητικὰ ἡ πεζά, τὰ ὅποια παριστάνονται ἀνευ μουσικῆς καὶ τὰ μειοδράματα, εἰς τὰ ὄποια τούναντίον ἐπικρατεῖ καθ' ὅλου μόνον ἡ μουσική· τὰ δράματα τῶν ἀρχαίων ἦσαν μὲν πάντοτε ποιητικὰ καὶ οὐδέποτε πεζά, συγέκειντο δὲ ἐκ διαλόγου, χορικῶν ἀσμάτων, ἀπὸ σκηνῆς ἀσμάτων καὶ μο-

νωρδιῶν καὶ ἄλλα μὲν ἐκ τῶν μερῶν τούτων ἔδοντο ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ἄλλα δὲ ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν χωρίς ὅμως νὰ ἐπικρατῇ καὶ νὰ μουσικὴ πρὸς βλάβην τῆς ποιήσεως.

Ἡ θεωρία ὅμως αὗτη τῆς εἰς δύο κατηγορίας διαιρέσεως τῶν τεχνῶν δὲν βασίζεται μόνον εἰς τὴν ἐρμηνείαν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν αὐτῶν Ἐνταῦθα δὲ τρία τινά είναι διακριτέα. Ὑπάρχει ἡ ιδέα τοῦ καλοῦ ἔμφυτος εἰς τὸν τεχνίτην, ἡ ιδέα δὲ αὗτη σύνδεμίσιν ἔχει ἐξωτερικὴν ὑπαρξίαν ἐὰν δὲν ὑποπέσῃ εἰς τὴν αἱσθησιν, ἐὰν δὲν παρασταθῇ ἐπὶ τῆς ὥλης, ὥστε ἔχομεν καὶ δεύτερόν τι στοιχεῖον, τὴν ἥλην. Τὸ καλλιτέχνημα λοιπὸν είναι ἀποτύπωμα τέλειον τῆς ιδέας τοῦ καλοῦ τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὸν τεχνίτην. Ἡ ἀποτύπωσις γίνεται διττῶς, ἡ δηλαδὴ ἀποτυποῦται ἐπὶ τῆς ὥλης ἡ ιδέα τοῦ καλοῦ ἀπαξὶ διὰ παντὸς καὶ ἐπὶ ἑνὸς σχήματος ἢ ἐκτυλίσεται κατὰ μικρὸν ἐν χρονικῇ τινι ἀλληλουχίᾳ καὶ τότε περατοῦται ἡ τοιαύτη ἀποτύπωσις ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ καὶ δύναται ἐπειτα πάλιν νὰ ἐπαναληφθῇ. Καὶ τὰ μὲν δημιουργήματα τῶν ἀποτελεστικῶν τεχνῶν είναι ἀποτυπώσεις τῆς ιδέας τοῦ καλοῦ κατὰ τὴν πρᾶτον τρόπον· ὁ Παρθενών λ. χ. παρίσταται εὐθὺς ἔτοιμος, διατηρεῖ πάντοτε τὸ αὐτὸ σχῆμα, δὲν ἔχει κίνησιν. Τὰ δὲ δημιουργήματα τῶν πρακτικῶν τεχνῶν δὲν ἀποτυποῦνται ἐπὶ ἑνὸς σχήματος, ἀλλὰ τὰ μόρια τοῦ καλοῦ παρουσιάζονται κατὰ μικρὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ ποίημά τι λ. χ. συνίσταται ἐκ συλλαβῶν καὶ λέξεων, δὲν ἀποτυποῦται διὰ μιᾶς, ἀλλ' ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ κατ' ὅλιγον ἐκτυλίσεται ἡ ιδέα τοῦ καλοῦ. "Οθεν τὰ ἔργα τῶν ἀποτελεστικῶν, τεχνῶν είναι ἐν χώρῳ καὶ ἡρεμίᾳ, τὰ δὲ τῶν μουσικῶν ἐν χρόνῳ καὶ ἐν κινήσει. Δι' ὃ τὰ μὲν ἔργα τῶν ἀποτελεστικῶν τεχνῶν πρέπει νὰ ἔχωτι κανονικὴν διαίρεσιν καὶ τάξιν τοῦ ὑπὸ αὐτῶν καταλαμβανομένου χώρου καὶ ἡ κανονικὴ αὕτη διαίρεσις καὶ τάξις λέγεται συμμετρία, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τῶν μουσικῶν τεχνῶν ἡ αἱσθησις ἡμῶν ἀπαιτεῖ, ὥστε ὁ ὑπὸ αὐτῶν πληρούμενος χώρος νὰ διαιρέηται κανονικῶς, νὰ ἔχῃ δηλαδὴ ῥυθμόν, ὥστις είναι ἀναγκαῖος ἐπὶ παντὸς μουσικοῦ ἡ πρακτικοῦ καλλιτεχνήματος, Ὁ ἀρχικὸς ἐλληνικὸς κόσμος δὲν ἔνοει ἄλλως τὸ καλλιτέχνημα

ἢ μετὰ συμμετρίας καὶ ῥυθμοῦ. Καὶ τῶν τριῶν δὲ μουσικῶν τεχνῶν ὁ ῥυθμὸς εἶναι ὁ αὐτός, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ποιήσεως ἔλαχεν ἴδιον ὄνομα καὶ καλεῖται μέτρον.

Τὸ πάλαι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν Ἑλλήνων αἱ τρεῖς μουσικαὶ τέχναι ἀπετέλουν μεγαλητέραν ἐνότητα ἢ αἱ τρεῖς ἀποτελεστικαὶ καὶ τούτου αἰτίᾳ εἶναι ἡ θέσις, ἣν παρ' αὐτοῖς κατεῖχον αἱ τρεῖς μουσικαὶ τέχναι, ἀλλὰ τὴν σήμερον πολὺ διακρίνεται τῆς ποιήσεως ἡ μουσική. Οἱ παλαιοὶ λέγοντες ποιητὴν ἐνόουν καὶ μουσικόν, ὅταν δὲ ἔλεγον μουσικὸν ἐνόουν καὶ τὸν ἐρμηνεύοντα ἢ φέροντα τὸ ποίημα. Ὁ παλαιὸς ποιητὴς δὲν ἦτο ἄκμοιρος οὔτε τῆς μουσικῆς οὔτε τῆς ὄρχηστικῆς· ὅθεν εἰχεν εὐρυτέραν καλλιτεχνικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ σημερινοῦ, πάντα δὲ τὰ ἀπαιτούμενα τὸ πάλαι πρὸς μόρφωσιν τοῦ ποιητοῦ ἐδιδάσκουντο ύφ' ἐνὸς διδασκάλου, εἰς τὰς σχολὰς δὲ τῶν διδασκαλῶν τούτων ἐμορφώθη διδασκαλία τις τὴν διάπλασιν τοῦ ποιητοῦ σκοποῦσα, ἵτις ἐκλήθη μουσικὴ θεωρία ἡ τέχνη, τὴν δὲ τέχνην ταύτην διήρουν οἱ παλαιοὶ εἰς τέσσαρα μέρη, τὸ θεωρητικόν, τὸ ἑξαγγελτικόν, τὸ παιδευτικὸν καὶ τὸ ἀκουστικόν.

Καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν μέρος ἐπραγματεύετο τὴν ἀρμονικὴν ἡ θεωρίαν τῆς μουσικῆς, τὴν ῥυθμικὴν ἡ θεωρίαν τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τὴν μετρικὴν ἡ θεωρίαν τοῦ μέτρου. Τὸ δὲ ἑξαγγελτικὸν ἐπραγματεύετο περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἑξαγγελίαν ἐνὸς ποιήματος, τὴν ὄργανικὴν μουσικὴν καὶ τὴν ὄρχηστικὴν. Τὸ δὲ παιδευτικὸν ἐπραγματεύετὸ τὴν μουσικὴν ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἡθικῆς τῶν ἀνθρώπων μορφώσεως· οἱ ὄρχαῖοι δηλαδὴ καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθησαν τὴν μουσικήν, δι' ὅ βλέπομεν καὶ τοὺς φιλοσόφους νὰ πραγματεύωνται περὶ μουσικῆς τῶν ἀνθρώπων ἐκπαίδεύσεως. Τὸ δὲ ἀκουστικὸν μέρος ἦτο ὅλως φυσικὸν καὶ ἐπραγματεύετο περὶ τοῦ μεγέθους, τῆς σχέσεως κτλ. τῶν τόνων.

Πασῶν τῶν καλῶν τεχνῶν ὑπερέχει ἡ ποίησις. Δι' αὐτῆς καταφίνεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους καὶ ἐκτυλίσσονται αἱ ἴδεαι του. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ δέ τις καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ποίησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι ἀνάγκη νὰ προσλάβῃ καὶ τὴν θεωρίαν τῶν ἀλλών

καλῶν τεχνῶν καὶ μάλιστα τῆς ρυθμικῆς καὶ μετρικῆς, αἵτινες πραγματεύονται περὶ τῆς μορφῆς τῆς ποιήσεως, ἔχει δὲ πρὸς τούτοις ἀνάγκην νὰ λάθῃ ίδέαν τινὰ καὶ περὶ μουσικῆς. Ἡ ἐλληνικὴ μετρικὴ εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ρυθμικῆς διότι καὶ δρύμος εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ μέτρου. Πάντα τὰ μέτρα τῆς ἀρχαίας ποίησεως ἦσαν μέτρα μελικά, ἐν δὲ τοῖς λυρικοῖς ποιήμασιν οὐδεὶς ποιητὴς ἐμιμήθη στροφὴν ἄλλου ποιητοῦ διότι ἀφ' οὐ τὰ μέτρα ἐχρησίμευον χάριν τοῦ μέλους ἢ χρῆσις τῶν αὐτῶν στροφῶν ήθε. λεν ἐπιφέρῃ τὴν σύτην μελῳδίαν.

Ίδιόρυθμον τέχνην καθ' ὅλου καὶ ποίηπιν ιδιαίτερως διέπλασκαν ἐκ τῶν ἔθνῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου οἱ Αιγύπτιοι, οἱ Ἰνδοί, οἱ Ιουδαῖοι καὶ οἱ Ἐλληνες. Παρὰ τοῖς τρισὶ πρώτοις ὅμως ἀρχὴν λαβοῦσσα ἡ καλὴ τέχνη ἐκ τῆς θρησκείας καὶ διὰ παντὸς ὑπὸ ιεραρχίαν αὐστηροτάτην καὶ βασιλείαν δεσποτικὴν διατελέσσασα ἐδείχθη στάσιμος, παρὰ δὲ τοῖς δυνὶ πρώτοις ἔστιν ὅτε καὶ τερψτώδης. Οἱ Ἐλληνες ὅμως, οἱ πρῶτοι ἐπὶ γῆς πολιτικῶς ὅμα καὶ διανοτικῶς ἐλεύθεροι "Ἐλληνες, ἐθεράπευσαν τὴν τέχνην καθ' ἔκαυτήν, οὐχὶ δὲ χάριν ταξεως προνομιούχου. Αὗτοὶ πρῶτοι ἐδημιουργησαν αὐτοτελὴ καὶ ἀνεξάρτητον τέχνην, αὗτοὶ ἀνέπτυξαν ἐπίσης ἀπαντά τὰ εἴδη αὐτῆς καὶ ἀνήγειραν καλλιτεχνικὸν οἰκοδόμημα τοσοῦτον μέγα καὶ καλόν, οίον οὐδέποτε ὕστερον εἶδεν ὁ κόσμος. Εἰς τὸν νοῦν τῶν Ἐλλήνων ἀπεκκλύθη πρῶτον ἡ ίδέα τοῦ καλοῦ ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ, διὰ τῆς καλλιτεχνίας δὲ καθ' ὅλου καὶ τῆς ποιήσεως ιδιαίτερως ἐκτίσαντο οἱ "Ἐλληνες τηλικοῦτον κράτος ἐφ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὅποιον οὐδέποτε ήτα ἐκλείψῃ ἐφ' ὃσον τὸ καλόν τιμάται· ὡς καλόν.

"Ἄξιον δὲ εἶναι· νὰ παρατηρηθῇ ἡ παρὸτι τοῖς παλαιοῖς ἐπικρατοῦσα κατὰ τοὺς καλοὺς τούλαχιστον γρόνους τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας μεγάλη εἰδικότης περὶ τὴν γραμματειακὴν ἔργασίαν καὶ παραγωγὴν παρ' ἔκεινοις δηλαδὴ διοιητὴς ἐποίει μόνον, οὐδέποτε δὲ συνέγραφε, καὶ μερικώτερον ἔτι διοιητὸς οὐδέποτε ἐποίει δράματα οὔτε διοιητὴ τραγικὸς κωμῳδίας οὔτε διθυράχιους δι-

ποιητής τῶν ἐλεγείων⁽¹⁾. Ο μερισμὸς δ' ἔκεινος τῆς ἑργασίας δὲν φάίνεται μόνον εἰς τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πεζῷ λόγῳ διότι ὁ ἱστορικὸς συνέγραψεν ἱστορίας μόνον, δὲ ὁ ἡταρ συνέθετε μόνον ῥητορικοὺς λόγους καὶ ὁ χαρακτήρος οὗτος εἶναι τῶν γενικός, ὡς τὰ ὄλιγα πραχθείματα τοῦ ἐναντίου μηνυούντων τὸν ἀρχαιών αὐτὸ τοῦτο ὡς ἐξαἱρέσεις. Ως ἐξαἱρέσις μηνυούνται δὲ "Ιων ὁ Χίος, ὡς ποιητής ἀμα καὶ πεζός, καὶ ὁ Ξενοφῶν αὐτός, ὡς συγγράψκης ἱστορικὰ συγγράμματα καὶ φιλοσοφικά. Είναι δὲ περιττὸν καὶ νὰ μηνυούνται ῥητῶς πόσον συνέτεινεν ἡ εἰδικότης αὐτῆς τῆς ἑργασίας πρὸς τελειοποίησιν τῶν προϊόντων τῆς γραμματείας κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους καὶ εἶναι φυσικὸν ὅτι καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται ὅτι οἱ "Ελληνες ἀπέκτησαν καὶ περὶ πάντα μὲν τὰ γένη καὶ εἴδη τοῦ λόγου μᾶλιστα δὲ περὶ τὴν ποίησιν τελείους τεχνίτας καὶ ἔγκριτα ἡ κλασικὰ ἔργα. Κατὰ δὲ τὰς τρεῖς τελευταὶς τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας περιόδους ὅτε ἔπαυσεν ἡ ῥηθεῖσα εἰδικότης τῆς ἑργασίας καὶ σπανίως εὔρισκετο κατ' αὐτὰς ἀνήρ περὶ ἐν καὶ μόνον εἰδος λόγου ἀσχολούμενος ἔπαυσε καὶ ἡ παλαιὰ ἔκεινη δοκιμότης καὶ τελειότης τῶν γραμματειακῶν προϊόντων.

Μέλλοντες δὲ νῦν νὰ ἔξετάσωμεν χωριστὰ τὰ τρία γένη εἰς τὰ δοποῖα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, διακρίεται ἡ ποίησις, τὸ ἔπος δηλονότι, τὸ μέλος καὶ τὸ δράμα, θέλομεν εἴπη πρότερον ὄλιγα τινὰ περὶ τῆς παλαιτάτης καὶ ἀρχεγόνου ποιήσεως, τῆς ὑπὸ μυθικοῦ

(1) Τοῦτο μόνον οἶδε τε ἔκαστος ποιεῖν καλῶς, ἐφ' δὲ ἡ Μοῦσα αὐτὸν ὠμηγετεν, δὲ μὲν διθυράμβους, δὲ ἐγκώμια, δὲ ὑποργήματα, δὲ δὲ ἔπη, δὲ δὲ ιάμβους τὰ δὲ ἄλλα φαῦλος αὐτὸς ἔκαστός ἐστιν. Πλάτ. "Ιων. — Οὐκοῦν καὶ περὶ μιμήσεως δὲ αὐτὸς λόγος; ὅτι πολλὰ δὲ αὐτὸς μιμεῖσθαι εὐ διπερ ἐν οὐ δυνατός; Οὐ γάρ οὖν. Σχολῆ ἄρα ἐπιτηδεύσει γέ τι ἄμα τῶν ἀξιῶν λόγου ἐπιτηδευμάτων καὶ πολλὰ μιμήσεται καὶ ἔσται μιμητικός, ἐπεὶ που οὐδὲ τὰ δοκοῦντα ἐγγὺς ἀλλήλων εἴναι δύο μιμήματα δύνανται οἱ αὐτοὶ ἄμα εὐ μιμεῖσθαι, οἷον κωμῳδίαν καὶ τραγῳδίαν ποιοῦντες. — 'Αληθῆ λέγεις. — Οὐδὲ μὴν ῥαψῳδοί γε καὶ ὑποκρίται ἄμα. 'Αληθῆ. 'Αλλ' οὐδέ τοι ὑποκρίται κωμῳδοῖς τε καὶ τραγῳδοῖς οἱ αὐτοί. Πλάτ. Πολιτ. Γ'.

σχεδὸν πέπλου κεκαλυμμένης καὶ ἡτις βεβαίως προϋποθέζεν ἐν Ἑλλάδι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐντέχουν εἴδους, τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους, ὅπερ μάλιστα ἐκπροσωπεῖ ὁ Ὄμηρος.

IIIερὴ τῆς προομηρεύου ποιήσεως.

Πολλοὶ βεβαίως αἰῶνες θὰ παρηλθον, πρὶν ὁ ποιητικὸς λόγος τῶν Ἑλλήνων λάθη τὴν ἀφθονίαν ἔκείνην καὶ τὴν εὔρειαν καὶ τὴν λειάτητα, ὅπερ θαυμάζομεν ἐν τοῖς ὥμηρικοις ἔπεσιν. Ἡ λατρεία τῶν θεῶν, περὶ ἣν ἐστρέφετο τὸ πᾶλαι πᾶσα πνευματικὴ δύναμις καὶ ἐξ ἣς ἔλαθον τὴν περίτην ἀφορμὴν αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις, ἐπὶ μακρὸν χρόνον συνίστατο εἰς ιεροπράξιας ἀφώνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς σχήματα ἀστηρία, εἰς προσευχὰς μυστικάς, τέλος δὲ εἰς ὅξεις ὁ.Ιο.λυγμούς, οἷα καὶ ἐν τοῖς ἐπειτα χρόνοις ἐσώζοντο περὶ τὰς θυσίας. Τοιαύτη ἡ λατρεία τῶν θεῶν πρὶν ἀπολυθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὰ πτερείστα ἔπη καὶ κινήσωσι τοὺς πρὸς τὸν βωμὸν συνηθροισμένους εἰς ὑψηλότερα αἰσθήματα, πρὶν δηλαδὴ ἀντηγήσῃ ὁ πρῶτος ὕμνος.

Τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς ποιήσεως θὰ ἦσαν ἀναμφιβόλως ἄσματα μικρά, ἀτινα ἐδήλουν ἐν ὀλίγοις στίχοις ἀπλάστως καὶ ἀφελῶς τὸ αἰσθημα, ὡφ' οὐ κατείχετο ἡ ψυχή. Ἀρχαιότατα ἄρα ἄσματα εἶναι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ περὶ αὐτὰς φαινόμενα, διότι τότε ἔψαλλον οἱ γεωργοί, οἱ θερισταί, οἱ ἀμπελουργοί, ἀτέχνως καὶ ἀφελῶς τὰ αἰσθήματα τῆς ψυχῆς των. Πολλὰ τῶν ἄσμάτων τούτων ἔχουσι χαρακτῆρα θιλιθερὸν καὶ θρηνητικόν, τὸ μέν, διότι οἱ θεοὶ οἱ αἰτιοὶ τῆς ἀναβλαστήσεως καὶ τῆς τροπῆς τῶν ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἡ Δήμητρα, ἡ Κόρη, ὁ Διόνυσος καὶ ἄλλοι εἰχον τελετὰς ὅχι μόνον φυιδράς καὶ ἴλαράς, ἀλλὰ καὶ θιλιθεράς καὶ θρηνητικάς· τὸ δέ, διότι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ αἰσθάνεται χρείαν ἐνίστε νὰ ἐκραγῇ εἰς δάκρυα καὶ ἀναζητεῖ οἰκοθεν ἀφορμάς θρήνων (¹).

(1) Μυλλέρου Ἰστ. τῆς ἑλλ. φιλολογίας μεταφρ. Κυπριανοῦ τόμ. α' σελ. 20—21.

Τοιοῦτο θρηνητικὸν ἔσμα ἦτο ὁ *Airos*, δὲν ἀναφέρει ἡδη ὁ Ομηρος (Ιλ. Σ. 569). Ο λίνος ἦτο κυρίως θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ εὐειδεστάτου νεανίσκου ἐν τῷ τρυφερῷ ἄνθει τῆς νεότητος ὑπὸ ἀδίκου θανάτου ἀφραπαγέντος, οἵους καὶ ἄλλους πολλοὺς εἰχε καὶ ὡς ἡμιθέους ἔθεωρει ἡ ἀρχαιότατη Ἑλλάς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μόνον ἐν ὥρισμέναις ἑορταῖς κατὰ τὰ ὅξα κακύματα ἤδετο, ἔπειτα δὲ κατήντησεν ἔσμα δημοτικόν. Παρανοθέντος δὲ ὕστερον τοῦ παλαιοῦ μύθου ἐπλάσθη τις Λίνος, ἀοιδὸς ἀρχαιότατος διδάξας δῆθεν καὶ τὸν Ἡρακλέα τὴν κιθαριστικήν.

"Ομοια πρὸς τὸν Λίνον ἔσματα, δι' ὧν ἐθρήνουν ὅχι κυρίως πρόσωπα ἀληθῆ, ἀλλὰ πάθος τι τῆς φύσεως κατ' ἐνιαυτὸν ἐπανερχόμενον, ὑπῆρχον πολλὰ καὶ ἐν Ἑλλαδί: καὶ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίνην, οἷον ὁ Ἱάλεμος, ὁ Σκέφρος, ὁ Λιτυέρσης, ὁ Βῶρμος, ὁ θρῆνος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀδώνιδος, κλπ. "Αλλο εἴδος ἔσμάτων ἦσανοι παιᾶνες ἢ καθ' "Ομηρον παιήονες, οἵτινες ἦσαν κατ' ἀρχὰς βραχεῖαι εὐχαῖ, ἔπειτα δὲ καθόλου ὅμνος πρὸς τὸν ἴώμενον τὰ πάθη Παιήονα(1), ὅστις κατὰ τοὺς μετὰ τὸν "Ομηρον χρόνους ἐταύτισθη πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τὸν ιατρόν. Βραδύτερον τὸν παιᾶνα ἐψαλλον οἱ ἄνθρωποι ἢ καθήμενοι παρὰ τράπεζαν, ὡς ἐσυνηθίζετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἔτι τοῦ Πλάτωνος ἐν Ἀθήναις, ἢ καὶ προθκίνοντες ἐν πομπῇ καὶ κατὰ τάξιν ἐνὸς ἡγουμένου καὶ ἔξαρχοντος τῆς ὥδης.

"Αλλὰ καὶ αἱ τοῦ οἰκιακοῦ βίου τύχαι ἐκκαλοῦσιν ἔτι ζωηρότερον τὴν ποιητικὴν Μοῦσαν, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἀπτονται τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων οὕτω λ. χ. ὁ θρῆρος ἐπὶ τοῖς τεθρεῶσιν (ὁ ἀντιστοιχῶν πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν μοιρολόγια), ἔργον κυρίως τῶν γυναικῶν, εἶναι παλαιότατος καὶ ἔχομεν ἡδη παραδείγματα παρομοίων θρήνων ἐν τοῖς ὄμηρικοις ἔπεσιν (2). "Αρχαιότατος εἶναι καὶ ὁ Υμέραιος, τὸ φυιδρὸν ἐκεῖνο γαμήλιον ἔσμα, ὅπερ ἀναφέρουσι καὶ οἱ δύο ἀρχαιότατοι ποιηταί, ὁ "Ομηρος (3) καὶ ὁ Ἡσίοδος (4). "Ο Ήσίοδος

(1) Όμ. Ιλ. Α. 472 καὶ Χ. 371.

(2) Ιλ. Ω. 720—722. Οδ. Ω. 59—61.

(3) Ιλ. Σ 492—495.

(4) Ασπίς Ηρακλ. 274—280.

ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἐνθα περιγράφει τὸν Ὑμέναιον, ἔχει καὶ κώμου περιγραφὴν καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη περὶ κώμου μνεῖα. Κῶμον δὲ καὶ κωμαζεῖν ἔλεγον οἱ παλαιοί, ὅτε μετὰ θυσίαν ἡ συμπόσιον κορεσθέντες οἱ συνδαιτιμόνες μουσικῆς, φίδης καὶ τῶν ἄλλων τέρψεων, διέλυσαν τὴν ταξιν τοῦ συμποσίου καὶ διατρέχοντες, βεβαρημένοι ὡς ἦσαν ὑπὸ τοῦ οἴνου, ἀτάκτως καὶ καθ' ὅμιλους τὰς ὅδους τῆς πόλεως, ἥρχοντο ὑπὸ τὰς οἰκίας, ὡν ἡρῶντο παρθένων. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ κώμου ἔλαχθον ἀρχὴν πολλὰ εἴδη τῆς λυρικῆς, μάλιστα δὲ τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως.

Παρὰ τοῖς ἀρχαῖς ἐποποιοῖς μνημονεύονται ὡς αὔτως καὶ χοροί, οἵτινες ἦσαν ὅλως διάφοροι: ἑκείνων, οἵτινες ἔψκλλον τοῦ Πινδάρου τὰ μέλη καὶ τῶν τραγικῶν τὰ χορικὰ ἄσματα. Τὸ παλαιότατον τοῦ χοροῦ στοιχεῖον εἶναι ἡ ὄρχησις καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς λέξεως σημασίᾳ τόπος ὄρχησεως (όθεν παρ' Ὁμήρῳ λειτίνειν χορόν, χορόν δε ἔρχεσθαι, πόλεις εὐρύχοροι). Εἰς τοὺς τοιούτους λοιπὸν χορούς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὄρχηστῶν, οἵτινες ἐσχημάτιζον κύκλον, ἐκάθητο δὲ κιθαριστὴς κρούων ἢ φόρμιγγα ἢ λύραν καὶ πρὸς αὐτὴν ψάλλων (Πρᾶλ. Ὁδ. Θ. 266).

Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους μάρτυρας πρὸ τοῦ Ὁμήρου πάσας ἡ ἄλλη ποίησις πλὴν τῆς ἐπικῆς, περὶ δὲ τῶν παλαιτάτων ὑμνωδῶν πολλὰ μὲν καὶ συγκεχυμένα ἵστοροῦσιν οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ἀλλ' αἱ περὶ αὐτῶν ἀκριβέσταται μαρτυρίζει εἰναι αἱ διασωθεῖσαι ἐν τοῖς ιεροῖς, ἐνθα ἥδοντο ἐκάστου αὐτῶν οἱ ὄμνοι. Ἐκ δὲ τῶν εἰδήσεων τούτων συνάγεται, ὅτι πλεῖστοι διέτριθον περὶ τὴν λατρείαν θεοῦ τινος, δι' ὃ καὶ εὐκόλως διακρίνονται εἰς τάξεις, κατὰ τὸ θεὸν δὲν ὄμνουν καὶ κατὰ τὴν λατρείαν περὶ ἣν διέτριθον ἐκάστοι.

Α') Καὶ πρῶτοι μὲν καταλέγονται οἱ περὶ τὸν Ἀπόλλωνα ὑμνωδοί, τὸν λατρευόμενον ἐν Δελφοῖς, Δήλῳ καὶ Κρήτῃ. Ἐκ τούτων ἦτο δὲ Ὁλὴν ὃ ἐκ Λυκίας, οὔτινος καθ' Ἡρόδοτον (1) ἐσώζοντο παντοῖο ὄμνοι ἐν Δήλῳ. Κατὰ τὸν Παυσανίαν ἡ ἐν Δελφοῖς

(1) 4,36.

ποιήτρια Βειώ ἐποίησε περὶ τοῦ Ὀλύνος ὅτι «γένετο πρῶτος Φοί-
βιος προφάτας, πρῶτος δ' ἀρχαῖων ἐπέων τεκτάνατ' ἀοιδάν.» —
«Ἄλλος τοῦ Ἀπόλλωνος ὑμνῳδὸς ἡτο ὁ Φιλάρμων, εἰς ὃν ἀπε-
δίδετο καὶ ἡ πρώτη ἐν Δελφοῖς σύστασις τῶν παρθενικῶν χορῶν,
οἵτινες ὑμνουν τὴν γέννησιν τῆς Λητοῦ; καὶ τῶν παιδῶν αὐτῆς
καὶ ὁ Κρῆς Χρυσόθεμις. ὅστις λέγεται ὅτι ἔψαλε τὸν πρῶτον
Νόμον εἰς τὸν Ηὔθιον Ἀπόλλωνα, ἐνδεδυμένος τὴν ιερὰν ἔκεινην
καὶ εἰπρεπὴ στολήν, ἥν ἐφόρουν οἱ κιθαρῳδοὶ ἐν τοῖς ἐπειτα χρό-
νοις κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Πυθίων.

B') Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τάξει καταχέγονται οἱ περὶ τὴν Δήμη-
τραν καὶ τὸν Διόνυσον ὑμνῳδοί. Έι τούτων δ' ἡσαν οἱ Εὔμολπι-
δαι τῆς Ἐλευσῖνος, γένος ὅπερ ἐκ παλαιοτάτου διέτριβε περὶ τὴν
λατρείαν τῆς Δήμητρος, κατὰ δὲ τὴν ιστορικὴν ἐποχὴν ἡτο περι-
βεβλημένον τὸ πεμνότατον ἀξιωμα τῶν ιεροφαντῶν, τὸ δὲ ὄνομα
αὐτῶν (εὖ μέλπεσθι) εἶναι δηλωτικὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος. Ὁ προ-
πάτωρ αὐτῶν Εὔμολπος ἐλέγετο Θρᾷξ. — «Ἄλλο γένος ὄμοιον ἐν
Ἀττικῇ ἡτο τὸ τῶν Λυκομηδῶν οὗτοι ἐν τοῖς ἐπειτα χρόνοις
διέτριβον περὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος, τὸ πα-
λαιὸν ὄμως ἔψαλλον καὶ αὐτοὶ ὑμνους, ποιήματα τοῦ Ὁρφέως,
τοῦ Μουσαίου καὶ τοῦ Πάμφω. Καὶ περὶ τοῦ Ἀθηναίου Πάμφω
καὶ τοῦ Θρᾳκὸς Μουσαίου (ὅστις δὲν πρέπει νὰ συγχένται πρὸς
τὸν μεταγενέστερον γραμματικὸν ποιητὴν τὸν ποιήσαντα Τὰ καθι,
Ἡρὶ καὶ Λέανδρον) οὐδὲν ἀχριβές γινώσκεται, ἀλλ' ἔτι δὲ μάλλον
ἀβέβαια καὶ μυθώδη εἶναι τὰ περὶ Ὁρφέως παραδεδομένα ὑπὸ τῶν
παλαιῶν. Καὶ ὁ Ὁρφεὺς λέγεται Θρᾷξ, τὰ δὲ ποιήματα καὶ τῶν
ποιημάτων τὰ ἀποσπάσματα τὰ φερόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομά του καὶ
ὑποβολιμαῖχ εἶναι καὶ κατ' οὐδὲν διαφωτίζουσι τὸν βίον του. Τόσον
δὲ πολὺ ἐφημισθη παρὰ τοῖς ἀρχαῖοις ὁ Ὁρφεὺς δι μυθολογούμενος
νιὸς τῆς Μούσης Καλλιόπης καὶ ὑπὸ τοῦ Πινδάρουν⁽¹⁾ δοιδᾶρ
πατήρ ὄνομασθείς, ὥστε οἱ ζηνθρωποι ἐπίστευσαν ὅχι μόνον ὅτι αὐτὸς
ἡτο πραγματικῶς ὁ πρῶτος ἀοιδὸς τοῦ ἡρωῖκου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ

(1) Πιν. 4. 176.

ὅτι ἔθαμψατούργησε πάντα ἐκεῖνα τὰ τεράστια, ὅσα θαυματουργεῖ τῷ ὄντι ἡ ποίησις καὶ ἡ μουσικὴ ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων ἀπολιτίστερο ἔτι καὶ ἀπαιδεύτῳ.

Γ') Εἰ δὲ τῇ τρίτῃ τάξει καταλέγονται οἱ ὑμνῷδοι καὶ μουσικοὶ οἱ περὶ τὴν φρυγικὴν λατρείαν τῆς Μεγάλης Μητρὸς τῶν θεῶν, τῶν Κορυφάτων καὶ ἄλλων δαιμόνων. Οἱ Φρύγες, ἔθνος συγγενὲς μὲν πρὸς τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ἀνόμοιον, διεκρίνοντο διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν κλίσιν πρὸς ὅργια ἥτοι πρὸς λατρείας. αἴτινες διὰ τῆς θορυβώδους μουσικῆς καὶ τῶν παραφόρων σχημάτων ἔξηγερον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων μανικόν τενα καὶ ἄγριον ἐνθουσιασμόν. Πρὸς ταῦτα δὲ τὰ ὅργια μετεχειρίζοντο τὴν αὐλητικήν, ἣν πάντοτε οἱ "Ἐλλήνες ἔθεώρουν ὡς σφοδρῶν παθῶν ἔξεγερτικήν. Ταῦτης δὲ τῆς μουσικῆς τρεῖς ἐμυθολογοῦντο εὑρεταί, ὁ Δαίμων Μαρσύας ἢ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ἐρίσας, ὁ μαθητὴς τοῦ Μαρσύου "Ολυμπίος καὶ τρίτος τις "Υαγνοίς εἰς τούτους δ' ἀπέδιδον οἱ φρύγιοι μῆθοι καὶ Νόμους πεποιημένους κατὰ τὴν ἐγχώριον μελῳδίαν.

Αλλὰ τὸ παραδίδότα τον πάντων ὅσα μνημονέύονται περὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἐλλάδος ἀοιδῶν εἶναι, ὅτι πολλοὶ εἴς αὐτῶν καὶ μάλιστα οἱ τῆς δευτέρας τάξεως, λέγονται Θράκες τὸ γένος. Ἡ παράδοσις δ' αὕτη φαίνεται καὶ πιστὴ καὶ παλαιά, διότικατὰ τὴν ιστορικὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ "Ἐλλήνες κατεφρόνουν τὸ ἔθνος τῶν Θρακῶν ὡς βάρβαροι⁽¹⁾, δὲν ἥτο δύσκολον νὰ πλασθῇ ὅτι Θράκες ἀοιδοὶ ἐγένοντο οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τῶν Ἐλλήνων καὶ μάλιστα περὶ τέχνην σπουδαιοτάτην, οἷς εἶναι ἡ ποίησις. Αλλὰ πάντως ὅμως ἡ Θράκη ἐκείνη ἡ παλαιὰ ἀδύνατον εἶναι νὰ τκύτισθῇ πρὸς τὴν τῆς ιστορικῆς ἐποχῆς Θράκην, ἵνα οἱ κάτοικοι ἥσαν πρὸς τοὺς "Ἐλλήνας ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόθροοι. Ερευνῶν τις λοιπὸν ἀεριθέστερον τὸ πράγμα εὑρίσκει ὅτι πατρὶς τῶν ἀοιδῶν τούτων δὲν εἶναι ἡ ἐπὶ τῶν ιστορικῶν χρόνων Θράκη, ἀλλ' ἡ Πιερία, ἡ μεσημβρινὴ δηλαδὴ χώρα τῆς Ἡμαθίας ἢ Μακεδονίας, καιμένη πρὸς ἀνατολὰς μὲν τοῦ Όλυμπου, πρὸς δύτερον δὲ τῆς Θεσσαλίας. Οἱ Πιερεῖς, φυλὴ ἑλλη-

(1) Θουκυδ. 7,29.

νική, μετώκισαν ύστερον ύπό τῶν Μακεδόνων βασιλέων πιεσθέντες ὑπὲρ τὸν Στρυμόνα ποταμόν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τινὲς κατέφυουν καὶ ἐν Ἐλλάδι, πρὸ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων καὶ Αἰολέων, κατὰ τὴν Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα, ιδίως δὲ περὶ τὸν Ἐλικῶρα, τὰς Θεσπιὰς καὶ τὴν "Ασκραν." Ἐν τῇ Φωκίδι, ὑπὸ τὸν Παρνασσόν, ἔκειτο καὶ ἡ Δαυλίς, ἔδρα Τηρέως τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν, γνωστοῦ καὶ πειρήμου γενομένου διὰ τὴν ἐπιγχυίαν πρὸς Πανδίον καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς καὶ διὰ τὸν μῆθον περὶ τῆς μεταμοφώσεως τῆς γυναικὸς Πρόκνης εἰς ἄνδρον. Οἱ Θράκες λοιπὸν ἀοιδοὶ δὲν κατήγοντο ἐκ τῶν βαρβάρων, ἀλλ' ἐκ τῶν Θρακῶν τῶν κατοικούντων ἐγγὺς περὶ τὸν Ἐλικῶνα καὶ Παρνασσόν. Διὰ τῶν μεταναστεύτεων δὲ τῶν Πιέρων τούτων ἡ Θράκη διεδόθη κατὰ τὴν Ἐλλάδα ἡ λατρεία τῶν Μουσῶν, αἵτινες κατὰ τοὺς παλαιοὺς ποιητὰς ἦσαν αἱ κατ' ἔξοχὴν προστάτιδες τῆς ποιήσεως, διότι ὁ Ἀπόλλων, ἀκριβῶς εἶπεν, εἶναι ἀπλοῦς κιθαριστής.

Μένει νὰ εἴπωμεν ἀκόμη καὶ περὶ τῶν ἀοιδῶν, δι' ὧν μάλιστα ἡ ποίησις ἥρξατο παρὰ τοὺς θεοὺς θεοὺς νὰ ἔξυμνῃ καὶ τὰ ἔργα ἡμιθέων ἡ ἐνδόξων ἀνδρῶν (κλέα ἀνδρῶν) προσλαθοῦσα τὸν ιδίως ἐπικὸν χαρακτῆρα. Μνημονεύονται δὲ παρ' Ὁμήρῳ οἱ ἔπης· ὁ Φήμιος παρὰ τοῖς μνηστῆροι τῆς Πηνελόπης, ὁ Δημόδοκος παρὰ τοῖς Φαίαξι καὶ ὁ Θράξ Θάμυρις (ἡ Θαμύρας), διν «Μοῦσαι ἀντόμεναι παῦσαν ἀοιδῆς . . . αἱ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν θεσπεσίην ἀφέλοντο καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν⁽¹⁾». Οἱ ἀοιδοί, ἀνάλογοι τινες πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς Φράγκοις βάρδους ἡ τρουβαδούρους τῶν μέσων αἰώνων, ἦσαν μὲν κατώτεροι τῶν ιερέων, διότι ἐλογιζόντο ἵσιοι πρὸς τοὺς τεχνίτας, ἀλλ' ὡς Μουσῶν θεράποντες ἥξιουν παρὰ τῶν ἄλλων σέβας καὶ τιμήν. Αποδίδει δὲ εἰς τοὺς ἀοιδούς δ' Ὁμηρος ἀπανταχοῦ τῶν ἐπῶν τὸ αὐτὸ παρὰ τὸ συμπόσιον ἔργον, ὅπερ ἔχουσιν αἱ Μοῦσαι ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Διός. Διότι ἡ ἐπικὴ ποίησις,

(1) Ἐλ. Β, 594 ἐξ. — Ο Πλάτων (ἐν Νόμοις) τάσσει αὐτὸν παρὰ τὸν Ὁρφέα λέγων «μηδέ τινα τολμῶν ἔδειν ἀδόκιμον μοῦσαν μὴ κρινάντων τῶν νομοφυλάκων, μηδὲ ἀντίθετον ἢ τῶν Θαμύρου τε καὶ Ὁρφείων ὅμνων.»

ἥς οἱ ἀοιδοὶ εἰναι κυρίως οἱ πρόδρομοι, φάίνεται ὅτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπηρέτησε τὰ συμπόσια τῶν βασιλέων, ἵσως δὲ καὶ αὐτῆς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὁδυσσείας τὸ πρῶτον σχέδιον ἷτο προωρισμένον νὰ ψαλῇ παρὰ συμπόσιον (ὅπως τὸ περίφημον ἔσμα τοῦ Δημοδόκου περὶ τῆς ἕριδος Ἀχιλλέως καὶ Ὁδυσσέως ἢ τὸ περὶ τῆς ἡλώσεως τῆς Τροίας διὰ τοῦ δουρείου ἵππου⁽¹⁾) καὶ ὅχι νὰ ῥαψῳδηθῇ ἐνώπιον πλήθους δημοκρατουμένου.

Δὲν ἐκδύμει δὲ μόνον τὰ συμπόσια τῶν βασιλέων ἢ ποίησις, ἀλλὰ φάίνεται ὅτι πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἔτι είχον εἰσαχθῆ εἰς διαφόρους τῆς Ἑλλάδος τόπους καὶ ἡγῶνες ποιητικοὶ ἐν δημοσιείαις ἔορταῖς καὶ πανηγύρεσιν, ὅπερ ἔθος παρέμεινε καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἱπογήν, καθ' ἣν ἐδημοκρατήθησαν αἱ πόλεις. Γινώσκομεν π.χ. ὅτι κατὰ τὰς ἑορτάς, δι' ὧν οἱ Ἰωνες ἐπανηγύριζον ἐν Δήλῳ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐτελεῖτο καὶ ῥαψῳδῶν ἀγῶναν καὶ ἐκ τῆς ιστορίας δὲ τῶν ἐπειτα χρόνων μανθάνομεν ὅτι ἀπανταχοῦ, ὅπου ἐπεκράτει ἐλληνικὸς βίος καὶ παιδείας ὑπῆρχον καὶ ἀγῶνες ῥαψῳδικοὶ⁽²⁾.

Οἱ ἀοιδὸς παρ' Ὁμήρῳ κρούει ἔγχορδόν τι ὅργανον, ὅπερ καλεῖται κιθάρα ἢ ἀκριβέστερον φόρμιγξ (φόρμιγγι κιθαρίζειν—φορμίζειν κιθαριν), πρὸς ἣν ἥγοντο καὶ χοροί. Καὶ ὅτε μὲν ὠρχοῦντο, τότε ἐκρούετο ἡ φόρμιγξ μέχρις οὗ κατέπαυεν δὲ χορός· ἀλλ' ὅτε ἀπηγγέλλοντο ἔπη, τότε ἀνεκρούετο μόνον ἐρ ἀκαβο. ἢ ητοι προαρακρούσει, ἀπλῶς ἵνα λάθῃ ἡ φωνὴ τὴν προσήκουσαν βάσιν (φορμίζων ἀνεβάλλετ' ἀείθετιν), ἡ ἀπλῆ δὲ αὔτη προανάκρουσις ἷτο ἀριστοδιωτάτη εἰς ἀπαγγελίαν ἐπῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον οὕτως ἀπαγγέλλονται ὑπὸ πλάνων ῥαψῳδῶν τὰ ἡρωϊκὰ τῶν Σέρβων ἄσματα, ἀτινα διεφύλαξαν πιστότατα τὸν ἀρχαϊκὸν χαρακτῆρα,

(1) Ὁδ. Θ. 74 καὶ 500.

(2) Η λέξις ῥαψῳδὸς ἢ ἐκ τοῦ ῥάθδος καὶ ῥᾶθη, διότι ἔφερον τὸ σύμβολον τῆς τέχνης των ἡτοι ῥάθδον ἐκ δάφνης ἐν γερσὶν ὅτε ἀπήγγελλον ἔπη ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ ῥάπτειρ ἀοιδήρ, ὅπερ δηλοῦ τὴν ἐπιφορὰν δμοιομέτρων στίχων ἀνευ παύσεων καὶ καταχλείδων, ἡτοι τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν. Παρὰ Πινιάρῳ (Νεφ. 2,2) οἱ Ὁμηρίδαι καλοῦνται ῥαπτῶν ἐπέων ἀοιδοί.

διὰ προκανακρούσεως δηλαδὴ ἐπ' ὄλιγον χρόνον ἀπλοῦ τίνος ἔγχόρδου ὄργανου, ὅπερ ὄνομαζεται γκούφρια.

'Αλλὰ μετά τὴν ἀναπτυξιν τῆς μουσικῆς τέχνης διεκρίθη ἀκριβέστερον ὁ τρόπος τῆς ἀπαγγελίας τῶν ἐπῶν ἀπὸ τῶν ἀσμάτων καὶ διακρίνονται λοιπὸν ἀκριβῶς εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἐποχὴν οἱ φαψῳδοὶ ἦτοι οἱ ἀπαγγέλλοντες ἐπη, τῶν κιθαρῳδῶν ἦτοι τῶν ἀδόντων ἀσματα πρὸς κιθάρας, διότι φαψῳδεῖν οὐδὲν ἀλλο συμπίνει. ἐπη ἀπαγγέλλειν καὶ λέγεται καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἀπαγγέλλει τὸ ἴδιον ποίημα καὶ ἐπὶ τοῦ φαψῳδοῦ. ὅστις μετά πολλὰς γενεᾶς ἀνθρώπων ἀπαγγέλλει ἀλλότριον ποίημα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ 'Ομῆρος ἐπη μὲν καλεῖ τὸν λόγον τὸν κοινὸν καὶ συνήθη, ἀουδὴν δὲ τὴν ἐπικὴν ποίησιν, ἀλλὰ τοῦτο συμβίνει διότι οἱ παλαιότεροι ἀνθρώποι εἴχελάμβανον ὡς φόδην πράγμα, ὅπερ παρὰ τοῖς ὑστερον οὔτε ἦτο οὔτε ἐλέγετο φόδη· οἱ δὲ μεταγενέστεροι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ἀπὸ Πινδάρου καὶ ἑσῆς, ἐπη καλοῦσι τὴν ποίησιν καθ' ὅλου ἰδίως δὲ τὴν ἐπικὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λυρικὴν.

Διήρκεσε δὲ ἐπὶ χίλια ἔτη ὁ ῥηθεὶς τρόπος τῆς ἀπαγγέλλειν τῶν ἐπῶν, διότι οἱ 'Ελληνες καὶ ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις καὶ ἐν ταῖς περὶ τὰ γράμματα δὲν ἐνεωτέριζον ὑπὸ κόρου, ἀλλ᾽ ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὰ ἐκ παλαιῶν δοκιμασθέντα καλὰ καὶ ἐπιτυχῆ(1). 'Ησαν δὲ στολὴν εὐπρεπεστάτην ἐνδεδυμένοι οἱ φαψῳδοὶ (2) καὶ μεθ' ὑποκρίτεως ἀπήγγελλον τὰ ποιήματα καὶ πολὺ σινεκίνουν τοὺς ἀκροατάς, ὡς καλλιτετα περιγράφει ὁ 'Ἐφέσιος φαψῳδὸς' 'Ιων ἐν τῷ ὅμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος.

(1) Βραδύτερον ἐψάλλοντο τοῦ 'Ομῆρου καὶ τοῦ 'Ησιόδου τὰ ἐπη πρὸς μουσικὴν ὁ Τέρπανδρος ὁ Λέσβιος ἐμελοποίησε τοὺς ἔξαμέτρους τοῦ 'Ομῆρου, ὃ δὲ Στήτανδρος ὁ Σάμιος ἔψαλεν αὐτοὺς πρὸς κιθάραν ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν Πυθίων, ἀλλ' ἡ σύγχυσις αὕτη τοῦ ἐπικοῦ καὶ τοῦ λυρικοῦ τρόπου δὲν ἔγινεν ἀποδεκτή.

(2) 'Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε ὑπεκρίνοντο δραματικώτερον οἱ φαψῳδοὶ, ὕστακις μὲν ἀπήγγελλον τὴν 'Ιλιάδα ἐρόσουν στολὴν πορροφάνη, ὅτε δὲ τὴν 'Οδύσσειαν ἰσειδῆ.

"Οπως δὲ ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως είχεν ἥδη μορφωθῆ πρὸ τοῦ Ὁμηρου μάλιστα διὰ τῶν ἀδιδῶν, οὕτω καὶ τὸ μέτρον τὸ ἐπικόν, τὸ δακτυλικὸν δηλαδὴ ἔξαμετρον.

Τὸ δακτυλικὸν ἔξαμετρον (ἡρωϊκὸν μέτρον, ἡρῷος ῥυθμὸς) είναι τὸ ἀρχαιότατον πάντων τῶν Ἑλληνικῶν μέτρων, ἵτο δ' ἀρχικῶς τὸ ιερὸν τῶν Ἑλλήνων μέτρον ὡς καὶ ἡ πρώτη ποίησις, ἥτις ἔξεῦρεν αὐτὸν καὶ μετεχειρίσθη, ἡ πρὸ τοῦ Ὁμηρου δηλαδὴ, ἥτις ἐγεννήθη ἐκ τῆς τοῦ θείου λατρείας, ἵτο ιερά. Ἡ ποίησις δ' αὗτη μετεχειρίζετο ἐκ τῶν ῥυθμικῶν γενῶν μόνον τὸ ἡρωϊκόν, ἐκ δὲ τῶν μέτρων μόνον τὸ ἔξαμετρον, ἐντεῦθεν καὶ οἱ παλαιοὶ τὴν εὑρεσιν τοῦ δακτυλικοῦ ἀπέδιδον εἰς τὸν Ὀλῆνα ἢ εἰς τὴν ἐν Δελφοῖς ιέρειαν Φημονόν. Καὶ ἡ προομήρειος δὲ ἐπικὴ ποίησις τοῦτο, ὡς εἴπομεν, τὸ μέτρον μετεχειρίσθη χορηγηθεῖσα ἐκ τῆς παλαιοτέρας ιερᾶς λυρικῆς καὶ οὐ μόνον ὁ Ὁμηρος ἐπειτα παρέλκειν αὐτό, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἐρεζῆς ἐπικὴ ποίησις μέχρι τέλους. Διέφερον δὲ οἱ ἐπικοὶ ποιηταί, ὡς είκος, τῶν ἀρχαιοτέρων λυρικῶν περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἔξαμετρου, ὅτι ἐν φι πρότερον τοῦτο ἐμειφεῖτο, ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει ἐρραψώφειτο ἀπλῶς ὑπὸ τῶν ρχψωδῶν, ἵτοι ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀπηγγέλλετο ἄνευ μέλους. Ἐκ δὲ τῆς χρῆσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει ὠνομάσθη τὸ ἔξαμετρον καὶ ἐπος ἢ ἡρῷος (¹). Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ τοῦ δακτυλικοῦ ἔξαμετρου ὅτι είναι σεμνὸν καὶ λεκτικῆς ἀρμοτίας δεόμερον, προσθέτει δ' ὅτι «εἴ τις ἐν ἀλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιεῖτο ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἀν φαίνοιτο· τὸ γάρ ἡρωϊκὸν στασιμώτατον καὶ ὄγκωδέστατον τῶν μέτρων ἔστιν, δι' ὃ καὶ γλώττας καὶ μεταφοράς δέχεται μάλιστα· περιττὴ (=πλουσιωτέρα) γάρ καὶ ἡ διηγηματικὴ μίμησις τῶν ἀλλων (²).» "Οθεν δῆλον ὅτι σχι μόνον ἀρχαιότατον, ἀλλὰ καὶ ἐπισημότατον μέτρον είναι τὸ ἔξαμετρον.

(¹) Καὶ ἡ μεθ' "Ομηρον λυρικὴ ποίησις μετεχειρίσθη ἐνιστε τὸ ἔξαμετρον, οὐχὶ δύως κατὰ στίχον, ἀλλὰ κατὰ συστήματα ἢ μετ' ἀλλων ἀναμιγνύουσα μέτρων, μάλιστα δὲ ἡ ἀρχαιότερα.

(²) Ἀριστοτ. 'Ριτορ. Γ', 8 καὶ Ποιητ. 24.

α'. Περὶ ἔπους.

Τρία, ως εἰπομέν, είναι τὰ κύρια γένη τῆς ποιήσεως, τὸ ἔπος δηλονότι, τὸ μέλος καὶ τὸ δράμα, ταῦτα δὲ διακρίνονται ἀπ' ἄλληλων καὶ χαρακτηρίζουσι τρεῖς διαφόρους περιόδους τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διότι, ως γνωστόν, τὸ πνεῦμα ἑκάστης ἐποχῆς ἐκδηλούται σκέψετερον καὶ πιστότερον ἐν τῇ ποιήσει μᾶλλον ἢ ἐν οἰώδηποτε γένει τῆς πεζογραφίας.

Καὶ τὸ μὲν ἔπος ἥκμασε καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτουν ἐν Ἑλλάδi αἱ βασιλεῖαι, ὅτε οἱ ἀνθρώποι ἐτέρποντο ἀκούοντες παλαιὰς μυθικὰς παραδόσεις, δι' ὃ καὶ περὶ αὐτὰς ἐπτρέφετο πᾶσα ἡ σύγχρονος πνευματικὴ κίνησις· ἡ δὲ ἐλεγεία, οἱ ἵμβοι καὶ τὸ ἴδιως μέλος ἐφάνησαν, καθ' ἣν ἐποχὴν συνεταράχθη βιαιότερον ἡ Ἑλλάς ἐν τῇς εἰσαγωγῆς τοῦ δημοκρατικοῦ μάλιστα πολιτεύματος, διότι ἐν τοιούτοις καιροῖς πολιτικῆς κινήσεως οἱ μὲν πολεῖται προβαίνουσιν εἰς τὸ μέσον μὲ τὰς ἴδιας αὐτῶν ὄρεξεις καὶ ὥρμας, ὁ δὲ ποιητικὸς ἐνθουσιασμὸς ἀποκαλύπτει πάντα τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ἐν ᾧ δὲ ἐποχῇ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑπερτάτην αὐτῆς ἀκμήν, ἡ δὲ μεγαλώνυμος πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἕκρον τῆς δυνάμεως καὶ ἐλευθερίας, ἀναπτύπεσται τὸ δράμα.

Τῶν τριῶν δὲ τούτων ποιητικῶν γενῶν τὸ ἔπος είναι τὸ μιμητικώτατον τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦτο δύναται νὰ ὄνομασθῇ ποίησις ἀντικειμενική⁽¹⁾, ἐνῷ τὸ μέλος είναι ἡ γνωσιωτάτη τοῦ ὑποκειμένου εἰκὼν καὶ διὰ τοῦτο δύναται νὰ ὄνομασθῇ ποίησις ὑποκειμενική. Η μὲν ἐπικὴ ποίησις ἀφηγεῖται τοὺς λόγους καὶ

(1) 'Ο Ἀριστοτέλης, καθ' ὃν καὶ «ἐποποίια καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις. ἔπι: δὲ κωμῳδία καὶ ἡ διθυραμβοκοινητικὴ καὶ τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη καὶ κιθαριστικῆς, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον (Ποιητ. ἐν ἀρχῇ)» ὄνομάζει τὴν ἐπικὴν ποίησιν διηγηματικὴν μίμησιν. Λέγει τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παιδῶν ἐστί, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ὄλλων ζώων διτι μιμητικώτατόν ἐστι, καὶ τὶς μαθήσεις παιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας. »

τὰς πράξεις τῶν δρώντων προσώπων ἀπαθῶς, τουτέστιν ὁ ἐπικός ποιητὴς βασιζόμενος δῆλη ψυχῇ εἰς θεωρίαν τῆς ὑποθέσεως, ἣν περιγράφει, ἔξαγει ἔκυτὸν ἔξω τοῦ παρόντος κόσμου ἐπειλανθανόμενος τρόπον τινὰ πάντων τῶν περὶ αὐτόν. Ἡ δὲ λυρικὴ ποίησις πειράται νῦν ἀποκαλύψῃ καὶ ἔξωτερικεύσῃ τὰ πρῶτα αἴτια, τὰς ἐννοίας καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου (ποιητοῦ). "Οὕτω τὸ μὲν ἔπος ἀνήκει εἰς τὸ παρελθόν, τὸ δὲ μέλος εἰς τὸ παρόν, ἀμφότερα δὲ συμπληροῦσιν ἄλληλα. Συνενωθέντα δὲ πάλιν τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα, ὅπως καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ παλαιτάτῃ ποιήσει ἡσαν συνηνωμένα, συναπετέλεσαν τὸ δράμα, ὅπερ δὲν είναι φυσικὸν καὶ ἀργκαῖον προϊὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἄλλα τεχνητὸν καὶ τυχαῖον.

"Επος λοιπὸν ἡ ἐποποίεια είναι μίμησις πράξεως μιᾶς, τελείας, ηρωϊκῆς, πιθαρῆς, θαυμαστῆς καὶ διαφερούσης.

"Οσῳ διακεκριμένη καὶ εὐόριστος είναι τοῦ ποιήματος ἡ ὑπόθεσις, τοσούτῳ μαλλιὸν ἀρέσκει, διὸ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐποποίεια μιᾶς πράξιν ἐκλέγει. Είναι δὲ ἡ πράξις μία ὅταν είναι ἀνεξήρτητος ἀπὸ πάσης ἄλλης καὶ ἔχει τὰ ἔκυτῆς μέρη φυσικῶς πρὸς ἄλληλα συνδεδεμένα, διότι ἂν ἡ πράξις δὲν είναι μονομερής, ἄλλα πολυμερής, ἡ μὲν ἐνότης διασπάται ἡ δὲ προσοχὴ τοῦ ἀκροατοῦ (ἢ τοῦ θεατοῦ ἐν τῷ δράματι) περέλκεται. Κατασκευαζεῖ δὲ τῆς πράξεως τὴν ἐνότητα οὐχὶ τοῦ ηρωὸς ἡ ἐνότης, διότι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔχει τοσαύτας ἐνότητας πράξεων, ὅσας τοῦτο διέπραξεν ἢ ἐν ὅσας ἡρίστευσεν (ώς δὲ Ἡρακλῆς π. χ. ἢ δὲ Θησεύς), ἀλλ᾽ ἡ ἐκλογὴ μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν πράξεων ηρωός τινος, παραχλειπομένων τῶν ἄλλων ἢ ἐν ἐπεισοδίοις παρεμβαλλομένων. Οὕτω δὲ "Ομηρος μίαν μὲν ἔξέλεξεν πράξιν τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῇ Ἰλιάδι, τὴν μῆτριν, μίαν δὲ τοῦ Ὄδυσσεώς ἐν τῇ Ὄδυσσείᾳ, τὸν νόστον (1).

(1) Ἀριστοτ. Ποιητ. 8: «μῦθος δ' ἔστιν εἰς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἔνα τοιοῦτο γάρ καὶ ἀπειρά τῷ ἐνὶ συμβαίνει, ἔξ δὲν ἐνίων οὐδὲν ἔστιν ἔν. Οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἐνὸς πολλαῖ είσιν, ἔξ δὲν μία οὐδεμία γίνεται πράξις, δι' δὲ πάντες ἐσίκασιν ἀμαρτάνειν δοσι τῶν ποιητῶν Ἡρακλῆδα καὶ Θησηΐδα καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν οἴονται γάρ,

'Αλλ' ἡ ἐν τῇ πράξει ἑνότης πρέπει νὰ είναι τελεῖα, ὄνομαζεται δὲ τελεία ἡ ἔχουσα ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος καὶ πάντα δὲ αὐτῆς τὰ μέρη ἔχουσα οὕτω συνεστηκότα, ὥστε νὰ ἀποτελῆται ἐν ὅλον πλήρες καὶ οἰονεὶ στρογγύλον· τοῦτο δ' ἀποτελεῖ τὸν μῆβον ἦτοι τὴν σύστασιν τῶν πραγμάτων⁽¹⁾. Καὶ ἀρχὴ μὲν είναι ἐκεῖνο, οὐ ἐξ ἀνάγκης δὲν προηγεῖται ἄλλο, μετ' ἐκεῖνο δὲ ἐπεταχι ἄλλο· τέλος δὲ τούναντίον ἐκεῖνο, οὐ προηγεῖται μὲν ἄλλο, μετὰ τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐπεταχι μέσον δὲ ἐκεῖνο, οὐ καὶ προηγεῖται καὶ ἐπεταχι ἄλλο.

Ἡ ἑνότης τῆς πράξεως δὲν ἀποκλείει τὴν χρῆσιν τῶν ἐπεισοδίων. Λέγονται δὲ ἐπεισόδια ἐν τῷ ἐπει (διύτι ἄλλα είναι τὰ ἐπεισόδια ἐν τῷ δράματι, περὶ ὧν θὰ γίνη λόγος ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ) μερικαὶ τινες πράξεις ἔμμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ἀρχικὴν καὶ κυρίαν πράξειν ἔχουσαι, παρεισχόμεναι δὲ ἢ παρεμβαλλόμεναι εἰς αὐτὴν πρὸς μεταβολὴν καὶ ποικιλίαν, ἵνα διακόψωσι τρόπον τινὰ τὸ ἐπὶ πολὺ ἐκτεινόμενον μονοειδὲς τῆς ἀφηγήσεως⁽²⁾. «Νῦν δὲ ἐν μέρος ἀπολαθών, λέγει δὲ Ἀριστοτέλης περὶ τοῦ Ὁμήρου, ἐπεισοδίοις κέχρηται πολλοῖς, οίον νεῶν καταλόγῳ καὶ ἄλλοις, οἵς διαλαμβάνει τὴν ποίησιν. «Πρέπει δὲ τὰ ἐπεισόδιαν νὰ είναι δμοειδὲς πρὸς τὴν

ἐπει εἰς ἣν δὲ Ἡρακλῆς, ἔνα καὶ τὸν μῆθον είναι προσήκειν δὲ ὁ Ὅμηρος ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει καὶ τοῦτ' ἔοικε καλῶς ἴδεται, ἤτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν· Ὄδύσσειαν γὰρ ποιῶν οὐκ ἐποίησεν ἀπαντα ὅσα αὐτῷ συνέβη... ἀλλὰ περὶ μίαν πρᾶξιν, οίσαν λέγομεν, τὴν Ὄδύσσειαν συνέστησεν, δμοίως δέκατι τὴν Ἰλιάδα. Χρὴ οὖν, καθίπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἢ μία μίμησις ἐνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῆθον, ἐπει πράξεως μίμησις ἐστι, μιᾶς τε είναι καὶ ταύτης ὅλης καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πράγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους ἢ ἀφαιρουμένου διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον· δὲ γὰρ πρασὸν ἢ μή προσὸν μηδὲν ποιεῖ ἐπιθηλον, οὐδὲ μόριον τοῦ ὅλου ἐστίν.»

(1) Ἀριστοτ. Ποιητ. 6.

(2) Τοιαῦτα ἐπεισόδια είναι ἐν τῇ Ἰλιάδι πολλά, οίον τὸ τοῦ Ἡσαΐου ἐν Α, 571, τὸ τοῦ Θερσίου ἐν Β, 212, ὁ κατάλογος τῶν νεῶν ἐν Β, 484, ἡ Γλαύκου καὶ Διομήδους ἀναγνώρισις ἐν Ε, 119, ἡ "Ἐκτορος καὶ Ἀνδρομάχης ὀριστὺς ἐν Ε, 390 καὶ ἄλλα.

κυρίαν πρᾶξιν (οἷον σπουδαῖον ἐπὶ σπουδαῖας)· ἔαν ἀφαιρεθῇ νὰ μὴ παραβλάπτηται ἡ κυρία πρᾶξις· ἡ παρεισταγωγὴ αὐτοῦ νὰ ἐπιτρέπηται ὑπὸ τῶν περιστασεών· νὰ εἰναι ἀναλόγως τῆς ὑποθέσεως σύντομον ἵνα μὴ ἀποπλανᾷ ἀπ' αὐτῆς ἔαν ἥθελεν εἰναι μακρότερον· νὰ περιέχῃ ὑπόθεσιν διάφορον παρὰ τὰ ἡγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα, διποτὲ εἰναι ποικίλον⁽¹⁾.

Καὶ ἡρωϊκὴ (ἐν τῷ ἡρωϊκῷ ἔπει) δέον νὰ εἰναι ἡ ὑπόθεσις, τὰ εἰς αὐτὴν δηλαδὴ εἰσαγόμενα πρόσωπα νὰ εἰναι ἡρωϊκὰ καὶ σι πρᾶξεις αὐτῶν ὑψηλαὶ καὶ λαμπραὶ καὶ ἀξιόλογοι. «Ἐτι δὲ πιθαρή, λέγεται δὲ πιθανότης «ὅταν τὰ ἀληθῆ καὶ δυνάμενα πιστευθῆναι δηλῶμεν,» εἰς τὸ πιθανὸν δὲ δὲν ἀντίκειται τὸ θαυμαστὸν ὅπερ προσγίνεται μάλιστα διὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν θεῶν ἐν τοῖς ἀνθρώπινοις ἔργοις καὶ εἰναι στοιχείον ἐπίσης ἀναγκαῖον εἰς τὸ ἔπος. Δὲν ἀντίκειται δὲ διότι καὶ τὸ θαυμαστὸν εἰναι πιστευτὸν εἰς τὸν λαὸν ἀτε ἀπορρέον ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς τῶν ἀνθρώπων πίστεως, οἵτινες καθ' οὓς μάλιστα χρόνους ἐπεκράτει τὸ φυσικὸν ἔπος, ἀφελέστεροι ὄντες εἶχον ἀδιολωτέραν καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένην καὶ τὴν εἰς τὰ θαυμαστὰ πίστιν. Οἱ Ἀριστοτέλης⁽²⁾ λέγει· «δεῖ μὲν οὖν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιειν τὸ θαυμαστόν, μᾶλλον δὲ ἐνδέχεται ἐν τῷ ἐποποιείᾳ τὸ ἀλογον, δι' ὃ συμβαίνει μάλιστα τὸ θαυμαστόν, διὰ τὸ μὴ δραν εἰς τὸν πράττοντα, ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν "Εκτορὸς δίωξιν ἐπὶ σκηνῆς ὄντα γελοῖα καὶ φυνέιν, οἱ μὲν ἐστῶτες καὶ οὐ διώκοντες, ὃ δὲ ἀνανεύων ἐν δὲ τοῖς ἔπεσι λανθάνειν. Τὸ δὲ θαυμαστὸν ἡδὺ σημεῖον δέ, πάντες γὰρ προτιθέντες ἀπαγγέλλουσιν ὡς χαριζόμενοι⁽³⁾.» Καὶ εἰς ἀλλαξ δὲ καλλιτεγνικὰς δημιουργίας τὸ θαυ-

(1) Σημειώτεον ὅτι δύναται νὰ εἰναι καὶ ἀστειότερο, τῆς ὑποθέσεως ἐνίστε τὸ ἐπεισόδιον καὶ ὅγι πάντοτε δροειδὲς πρὸς αὐτὴν ἵνα τρόπον τινὰ συγκερασθῇ τὸ ἄγαν σπουδαῖον τῆς κυρίας πρᾶξεως καὶ ἀπὸ τῆς σκυθρωπότητος μεταβληθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀκούοντος ἢ τοῦ ἀναγινώσκοντος εἰς εἰρηναῖαν. Ιδ. Διονυσ. Ἀλικ. Ρήτορ. 11, 8. δεῖται ψέρει παράδειγμα τὰ τοῦ Θερσίτου.

(2) Ποιητ. 24.

(3) Τὸ γωρίον δύναται νὰ παραφρασθῇ ὡς ἔξης· «Πρέπει μὲν λοιπὸν εἰς

μαστὸν εἶναι ἀναγκαῖον, ἡλλ' εἰς τὴν ἐποποιίαν εἶναι ἀπαραίτητον, διότι αὕτη θεωρουμένη ὡς παράδοσις παρελθούσης ἐποχῆς, καθ' ἣν τὸ πάντα ἡτο ποίησις καὶ αὐτὸ τοῦτο πίστις εἰς τὸ θεο- μαστόν, ἔποτελεῖ ἐν ἑκατῶν οὐσιωδεστέρων αὐτῆς στοιχείων.

Ἡ ἐποποιία τέλος διὰ νὰ εἶναι ἁξία τῆς ἀπαγγελίας της πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ λεγόμενον διάφορον, ὅπερ συνίσταται εἰς τὴν προσήλωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς φυντασίας τοῦ ἀκροκτοῦ εἰς τὴν διήγησιν ἦτοι εἰς τὸ νὰ ἐνδιαφέρηται δὲ ἀκροκτῆς εἰς ἕκεῖνη, τὰ δηοῖα ἀκούει διηγούμενα ἢ ἀπαγγελλόμενα. Δύο δὲ εἶναι μάλιστα τὰ εἰδη τοῦ διαφόρου, α') τὸ ἐκπηγάζον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος (διάφορον παθητικὸν) καὶ β') τὸ ἐκπηγάζον ἐκ τῆς ἄρσεως τῶν ἀντιπεπτόντων τῇ πρᾶξει ἐμποδίων (διάφορον ζητητικόν). Καὶ τὸ μὲν παθητικὸν διάφορον εἶναι πολλῶν εἰδῶν· ἐνδιαφέρεται δηλονότι δὲ ἀκροκτῆς εἰς ἣν ἀκούει διήγησιν ἢ ὡς ὅμοεθνὰς πρὸς τοὺς ἥρωας περὶ ὧν δὲ λόγος ἢ ὡς ὅμοθρητος ἢ καὶ καθ' ὅλου ὡς ἀνθρωπος. Τὸ δὲ ζητητικὸν συνίσταται εἰς τὴν δέσιν καὶ λύσιν τῆς ποιητικῆς πρᾶξεως. Καὶ δέσιν μὲν ὄνομαζομεν τὰ ἀνθιστάμενα καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἀγοντα τὸν τε ἥρωα τῆς πρᾶξεως καὶ τὸν ἀκροκτήν, δέστις συνδέεται ἡδὴ πρὸς τὸν ἥρωα διὰ τοῦ παθητικοῦ διαφόρου, λύσιν δὲ τὴν τούτων καθαίρεσιν καὶ διαλυσιν.

Οὐδὲν ἄλλο εἰδὸς ποιήσεως ἔχει τόσους τρόπους καὶ σχήματα σταθερὰ καὶ στερεότυπα, ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως καταγόμενα, ὅσκ τὸ ἐλληνικὸν ἔπος. Ἐκ τούτων δὲ οὐδεὶς παρεκκλίνει, ἡλλ' ὑπο-

τὰς τραγῳδίας νὰ παρεμβάλῃ τις τὸ θεομαστόν, μᾶλλον δὲ ἀποδέχεται ἡ ἐποποιία τὸ ἀλογον, ἐκ τοῦ δηοῖο μάλιστα προέρχεται τὸ θεομαστόν, διότι εἰς τὴν ἐποποιίαν δὲν ἔχει τις πρὸς ὄφθαλμῶν αὐτὴν τὴν πρᾶξιν (ἄλλα μόνον ἀκούει τὰ περὶ αὐτῆς). Οὕτω λ. γ. ἡ ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφούσην καταδίωξις τοῦ "Ἐκτορος" ἐν παριστάνετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς θὰ ἵτο γελοια, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ ἔβλιπέ τις τοὺς Ἀχαιοὺς ισταμένους καὶ μὴ καταδιώκοντας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν Ἀχιλλέα σταματῶντα αὐτοὺς μὲ ἐν νεῦμα, ἄλλ' εἰς τὸ ἄτοπον δὲν φάνεται. Εἶναι λοιπὸν εὐχάριστον τὸ θεομαστόν ἀποδεῖξις δὲ, ὅτι ὅλοι οἱ ἀνθρωποι ὅταν διηγοῦνται προσθέτουσι τι τοὺς γνωστοὺς νόμους τῆς φύσεως. — "Ἄλογον εἶναι τὸ ὑπερβατίνον

βάχλουσαν ύπ' αὐτὰ τὴν κεφαλὴν καὶ οἱ ἔξευρετικώτατοι καὶ πρωτοτυπώτατοι ποιηταί. Τὸ στερεότυπον τοῦτο καθίσταται εὔκολον καὶ τὴν ἀπομνημόνευσιν τῶν ποιημάτων καὶ τὸ ἐξ ὑπογύιου αὐτοσχεδίαζειν. Ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, τῆς ἐμμονῆς δηλαδὴ εἰς τὰ ἐκ παραδόσεως καθιερωθέντα, πηγαζούσι καὶ τὰ πολλὰ σταθερά ἐπίθετα θεῶν τε καὶ ἥρωών, ἀτινα ἀντιφάσκουσι πρὸς τὰς ἐκάστοτε πράξεις αὐτῶν, πρὸς δὲ τούτοις οἱ τιμητικαὶ προσηγορίαι, δι' ὧν οἱ ἥρωες προσαγορεύουσιν ἄλλήλους, ὃν ἡ σεμνότης ἀντιμάχεται πολλακις ἀποτόμως πρὸς τὰς λοιδορίας, ἀς ἐπιρρίπτουσι κατ' ἄλλήλων. Παλαιστὶ εἶναι καὶ οἱ αὐτολεξεῖς ἐπαναληχυθενόντες περιγραφαὶ τῶν συνελεύσεων τοῦ δῆμου, τῶν θυσιῶν, τῶν συμποσίων καὶ ἄλλων δημοίων πράξεων. Ἐκ παλαιοῦ παρεδόθησαν καὶ οἱ παροιμιώδεις φράσεις καὶ γνῶμαι· ὅλεν καὶ πολλοὶ στίχοι γνωμολογικοὶ τοῦ Ἡσιόδου δημοιάζουσι σχεδὸν κατὰ λέξιν μὲν ὅμηρικους. Τέλος δὲ ἐκ παραδόσεως κατάγεται καὶ ἡ στερεότυπος τῶν λέξεων θέσις ἐν ταῖς γνώμαις καὶ καθ' ὅλου ἡ συμπλοκὴ αὐτῶν.

Ἡ πιστὴ τήρησις τῶν παραδεδομένων τύπων ἀποδεικνύει σὺν ἀλλοις τὴν διξιότητα καὶ εὑρίσκει τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, διότι εἴναι οὐρανογόνυμενον ὅτι τὸ ὑφος τοῦτο εἴναι τὸ ἐπιτηδειότατον πάντων καὶ καλλιστον εἰς ἐπικὴν διήγησιν καὶ περιγραφήν. Μικραὶ ὡς τὸ πολὺ προτάσσεις ἐκ δύο ἢ τριῶν ἔξαμετρων συγκείμεναι, μακρότεροι δὲ περίοδο χωροῦσι μόνον ἐν λόγῳ παθητικῷ ἢ ἐν ἐπεξειργχημέναις παραβολαῖς· οἱ προτάσσεις συμπλέκονται μὲν πυκνούς συνδέσμους, ἡ θεσι· τῶν λεξιῶν. εἴναι ἀπλῆ καὶ στερεότυπος, διότι οὐδέποτε μετακινεῖται λέξις ἐκ τῆς οἰκείας γλώρας, ἵνα διὰ λόγον ὁπτορικὸν τεθῇ ἐκεῖ ἔνθιζει τὴν ἀκοήν. Πᾶσαι αὖται αἱ ἀρεταὶ τῆς ἐπικῆς γλώσσης δηλοῦσιν ὅτι οἱ ποιηταὶ οἱ διαμορφώσαντες αὐτὴν ἐνέκυψαν βαθέως καὶ ἐθεώρησαν μετὰ προσοχῆς τὸν ἥρωικὸν βίον, ειτε δὲ μετὰ γαλήνης καὶ ἥρεμίκης πνεύματος ἀνταπέδωκαν χαίροντες οὐαλῶς καὶ μετὰ χάριτος τὰς σκηνὰς τοῦ ἥρωικοῦ βίου, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην κατὰ σειράν (¹).

(1) Μυλλέρου Ἱστορία τῆς ἑλλην. φιλολογίας μετάφρ. Κυπριανοῦ τόμ. α', σελ. 48.

Κύκλοις μυθικοί, περὶ οὓς μάλιστα ἐστράφη τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος τῶν Ἑλλήνων διακρίνονται διὰ τὴν περιοχὴν αὐτῶν καὶ τὸ κάλλος τρεῖς· ὁ τρωϊκός, ὁ θηβαϊκός (Οἰδίποδος) καὶ ὁ ἀργοναυτικός.

Διακρέται δὲ τὸ ἔπος εἰς δύο μερικώτερα εἰδῆ, τὸ ἡρωϊκόν, καὶ τὸ διδακτικόν, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ὑπάγεται εἰς πάντας τοὺς ὅμιλους νόμους τῆς ἐποκούμας, τὸ δὲ διδακτικὸν ('Ησιόδος) διαιτᾷ μὲν κατὰ τὴν γλωσσαν, τὸ μέτρον καὶ ἐν μέρει κατὰ τὴν ἀντικειμενικότητα πρὸς τὸ ἡρωϊκόν, ἀλλὰ καὶ πλησιάζει πρὸς τὴν λυρικὴν ποίησιν διότι ὁ διδακτικός ποιητὴς ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος δὲν μένει ὅλως ἀπαθής, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος νὰ διδάξῃ μετέχει καὶ τῶν συναισθημάτων τοῦ ἔωτεροῦ κόσμου, λαμβάνει δὲ τὴν ὥλην ὅχι ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ παρόντος. "Οχι μόνον δὲ ταπεινότερος είναι καθ' ὅλου τοῦ διδακτικοῦ ποιήματος ὁ τόνος, ἀλλ' ἐνίστε χωρεῖ τὸ διδακτικὸν ποίημα καὶ μάλιστα τὸ φιλοσοφικὸν καὶ μέχρις ἐντελοῦς πεζότητος.

Περὶ Ὁμήρου⁽¹⁾.

Ποῦ καὶ πότε εἰδε τὸ φῶς, ποῦ καὶ πότε ἤκμασεν ὁ ὥπατος τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, δὲ κατ' ἔξοχὴν Ποιητὴς, ὡς οἱ παλαιοὶ τὸν ὄντος μαζῶν, οὔτε ἡζεύρομεν οὔτο εὔκολον εἰναι ἀκριβῶς νὰ μάθωμεν, διότι πᾶσαι αἱ περὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος προερχόμεναι εἰδῆσις περιῆλθον εἰς ἡμας ὡς διὰ μυθικοῦ πέπλου κεκαλυμμέναι. Κατὰ τὴν παλαιὰν λοιπὸν παράδοσιν δὲ "Ομηρος ἦτο νιὸς τοῦ παρὰ τὴν

(1) Περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν ὁμηρικῶν ἔπῶν ἔχομεν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ τὰ ἔξης βιβλία. Τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα ἦτοι ίστορια τῶν ὁμηρικῶν ἔπῶν ὑπὸ Ἀγγέλου Σ. Βλάχου ἐν 'Αθήναις (τύποις Ἀγγελοπούλου) 1866—Νύξεις περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος ὑπὸ Διονυσίου Θερειανοῦ ἐν Τεργέστῃ 1866.—Ιστορία τῶν ὁμηρικῶν ἔπῶν ὑπὸ Γ. Μιστριώτου ἐν Λειψίᾳ 1867.—'Ομήρου βίος καὶ ποιήματα, πραγματεία ιστορικὴ καὶ κριτικὴ ὑπὸ Ι. Βαλέττα ἐν Λονδίνῳ 1867. Πλὴν τούτων ἔχει ἔξελληνισθῆ ὑπὸ Α. Μ. Ζέρωμένου καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Γλάδστωνος Κόσμου νεότης τουτέστιν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς (ἐν Κερκύρᾳ, τύποις 'Ι. Ναζαμούλη εἰς δύο τεύχη 1879—1882).

Σμύρνην ποταμοῦ Μέλητος (όθεν καὶ τὸ ἐπίθετον αὐτοῦ Μεληστιγενῆς) καὶ τῆς νῦνφῆς Κρηθηίδος, ὁ δὲ Ἡρόδοτος⁽¹⁾ λέγει «Ἡσίοδον καὶ Ὁμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισιν ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλείστη.» Ἐπειδὴ λοιπὸν πιθανώτατα ὁ Ἡρόδοτος ἐγεννήθη τῷ 484 π. Χ. ἀκολουθεῖ ὅτι ὁ ἱστορικὸς ἐνόμιζε τὸν Ὁμηρον γεννηθέντα περὶ τὸ 884, ἥτοι περὶ τὰ τριάκοσια ἔτη μετὰ τὴν ἑποχήν, καθ' ἣν συνήθως τάσσεται ὁ τρωικὸς πόλεμος. Οἱ Πρόκλος (γράψας περὶ Ὁμήρου κατὰ τὸν 6^ο μ.Χ. αἰώνα) δικαιότατα λέγει «Ὁμηρος μὲν οὖν τίνων γονέων ἢ ποίας ἐγένετο πατρίδος οὐ φάδιον ἀποφήνασθαι οὔτε γὰρ αὐτός τι λελάηκεν, ἀλλ' οὐδὲ οἱ περὶ αὐτοῦ εἰπόντες συμπεφωνήκασιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδὲν ἡρτῶς ἐμφαίνειν περὶ τούτων τὴν ποίησιν αὐτοῦ μετὰ πολλῆς ἀδείας ἔκαστος οἵς ἐβούλετο ἐχαρίσατο. Καὶ διὸ τοῦτο οἱ μὲν Κολοφώνιον αὐτὸν ἀγορεύουσιν, οἱ δὲ Χίον, οἱ δὲ Σμύρναῖον, οἱ δὲ Ἰήτην, ἄλλοι δὲ Κυμαῖον καὶ καθ' ὅλου πασσα πόλις ἀντιποιεῖται τάνδρός· ὅθεν εἰκότως ἀν κοσμοπολίτη; λέγοιτο.» Τῷ ὅντι δέ, κατὰ τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα·

Ἐπτά πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ φίλαν Ὁμήρου·
Σμύρνη, Χίος, Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἀργος, Ἀθῆναι⁽²⁾.

Ἄλλαξ πασῶν τούτων τῶν πόλεων δύο μάλιστα ἔχουσιν ἴσχυρο· τέρους λόγους ωὲ ἀντιποιῶνται τοῦ ποιητοῦ, ἡ Χίος καὶ κατ' ἔξογὴν ἡ Σμύρνη. Τῶν δὲ λόγων τούτων οἱ κυριώτατοι εἰναι ὅτι ἐν Χίῳ μὲν ἔζη τὸ γένος τῶν Ὁμηριδῶν, οἵτινες ἐλέγοντο ἀπόγονοι τοῦ Ὁμήρου, ἐν Σμύρνῃ δὲ ἦτο ὁ Μέλης ποταμὸς καὶ παρὰ τὴν Σμύρνην ἡ Μαιονία (Λυδία), ἐξ οἵς ἐκαλεῖτο Μαιονίδης ὁ Ὁμηρος. Οἱ δηθύνεται λόγοι, οὓς προέβαλλεν ἡ Σμύρνη καὶ ἄλλοι ἀκόμη καθιστῶσι πιθανωτέραν τὴν γνώμην τῆς ἐκείθεν καταγγῆτις τοῦ ποιητοῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ τὸ λεγόμενον γένος τῶν Ὁμηριδῶν ὅπως

(1) 2, 53.

(2) Σημειωτέον ὅτι τὸ ἐπίγραμμα φέρεται καὶ ἄλλως, ὡςτε μένει μὲν πάντοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν πόλεων ἐπτά, ἀλλ' εἰσαγομένων ἐν τῷ στίχῳ ἄλλων δύοιμάτων ἀντ' ἄλλων, αἱ ἀντιποιούμεναι τοῦ Ὁμήρου πόλεις πολλαπλασιάζονται, διότι εἰσάγεται ἡ Σαλαμίς, ἡ Ρόδος, ἡ Κύμη, ἡ Πύλος, κτλ.

καὶ καθ' ὅλου τὸ τοιαῦτα γένη ἢ αἱ τοιαῦται σχολαῖ, δὲν ὑπεδήλου πραγματικὴν τινὰ συγγένειαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐταιρίαν ἀνδρῶν τὴν αὐτὴν ἀσκούντων τέχνην. 'Αλλ' ὅπως δήποτε καὶ ἡνὶ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ γένος καὶ ἀληθῆς εἰναι ὅτι οἱ ἐν τοῖς διμιρικοῖς ἔπεσι μῆθοι ἐλαθον τὴν δριστικὴν αὐτῶν φάσιν καὶ μορφὴν ἐν τῇ 'Ιωνίᾳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ὅτι οἱ εἰς μεγχλότερον ἔπος συμπήξας αὐτοὺς ποιητῆς ἡ 'Ιων ἥτο ἢ τούλαχιστον μετὰ 'Ιωνῶν συνεβίωσε καὶ κατὰ τὸν βίον αὐτῶν διεμορφώθη. Οἱ 'Ιωνες ἀπόκησαν ἐναὶ αἰῶνα μετὰ τὸ Τρωικὸν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, εἰς ἦν ὡς ἥτο φυσικὸν μετήνεγκον μεθ' ἔκυτῶν τοὺς μύθους ἥτοι τὰ σπέρματα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἐκ τῆς ἐν Εὐρώπῃ Ελλάδος, ἐνθα οὗτοι ἐφέροντο εἰς πάντων τὰ στόματα, ὅτε μάλιστα ἐκυριάρχουν, πρὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως οἱ 'Αχαιοί, τῶν δποίων κυρίως τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμὸν εἰκόνιζον. 'Εκεῖ δέ, κατὰ τὰς ἀσφαλεστάτας τῆς ἀρχαιότητος μαρτυρίας, ὑπὸ τὸν λαμπρὸν οὐρανὸν τῆς 'Ιωνίας, τὰ σπέρματα ἐκεῖνα ἐγονιμοποιήθησαν καὶ παρήχθη τὸ ἔπος. 'Αλλ' ἵνα γίνη πάσα αὕτη ἡ πνευματικὴ ἐργασία τῆς ποιητικῆς διαπλάσεως θὰ ἐχρειάσθησαν βεβαίως δύο αἰῶνες ἀφ' ὅτου εἶχε γίνη ἡ ἀποίκισις, ἥτις, ὡς εἴπομεν, συνέβη ἐναὶ αἰῶνα μετὰ τὰ Τρωικά.

"Οθεν φυσικώτατον εἰναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τρεῖς περίπου αἰῶνας μετὰ τὰ Τρωικὰ ἡκμασεν ὁ 'Ομηρος καὶ ἡ εἰκασία αὕτη συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν γνώμην, ἣν, ὡς εἴδομεν, εἶχεν ὁ 'Ηρόδοτος. — 'Εν τῇ 'Ιωνίᾳ λοιπὸν καὶ τριακόσια περίπου ἔτη μετὰ τὰ Τρωικά ἐπειήθησαν τὰ διμηρικὰ ἔπη.

'Η διάλεκτος, ἐν ἡ ἐποιήθησαν τὰ διμηρικὰ ἔπη καὶ ἥτις μετὰ τοῦ δικτυλικοῦ ἔξαμέτρου παρέμεινεν ὡς ἡ τυπικὴ εἰς τὸ ἔξῆς διάλεκτος τοῦ ἔπους (ὅθεν καὶ ἀπική) εἰναι κυρίως ἡ ἀρχαῖα ἴωτική, ἥτις πρέπει νὰ διαστέλληται ἀπὸ τῆς νεωτέρας ἰωνικῆς τοῦ 'Ηροδότου καὶ τοῦ 'Ιπποκράτους.

'Η γλῶσσα κατὰ τοὺς διμηρικοὺς χρόνους διετέλει ἀκόμη ἐν ῥευστῇ καταστάσει, δὲν εἶχε δηλαδὴ παγῆ. ὅθεν μὴ ἔχουσα κανόνας σταθερούς καὶ ἀνυπερβάτους ἐκινεῖτο ἐλευθέρως εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Εἰς τὴν ἐλευθερίαν δὲ ταῦτην πλείστον συνετέλεσε καὶ

τὸ ὅτι δὲν ἦτο ἔτι ἐν χρήσει ἡ γραφὴ ἡ τρόπον τινὰ προσηλώνουσα τοὺς γλωσσικοὺς τύπους. 'Αλλ' ἡ ἐπικὴ διάλεκτος ἔχει καὶ στοιχεῖα ἀλλότρια τοῦ καθαροῦ ιωνισμοῦ, οἷον αἰολισμοὺς καὶ δὴ καὶ ἀττικισμούς, τοῦτο δὲ προηῆθεν ὅχι διότι τὰ ὄμηρικὰ ποιήματα ἐποιήθησαν ἐν παλαιτάτῃ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἥτις δὲν εἶχε δῆθεν ἀκόμη διαριθμητέας διαλέκτους, ἀφ' οὗ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, ἥδη πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἦσαν διακεκριμένα τρεῖς τούλαχιστον διάλεκτοι⁽¹⁾, οὕτε πάλιν καθ' ὅλου διότι ἐν μιᾷ τινι διαλέκτῳ κατ' ἀρχὰς ποιηθέντα προσέλαθον ὕστερον πρὶν ἡ παραδοθῶσιν εἰς γραφὴν ἀλλότρια διαλεκτικὰ στοιχεῖα διὰ τῆς στοματικῆς παραδόσεως. Αἱ ποικιλίαι αὗται προέρχονται μᾶλλον ἐκ τοῦ συμμιγοῦς χαρακτηροστῆς κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἐν τῇ Ἰωνίᾳ γλώσσῃ· οἱ κάτοικοι δηλαδὴ τῆς λυδικῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Χίου ἦσαν οὐσιωδῶς Ἰωνεῖς ἐκ τῆς βορειανατολικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς μετ' Ἀθηναίων καὶ Αἰολέων ἐκ τε τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεάς μεταναστάντες⁽²⁾. Καὶ τὰ τρία δὲ ταῦτα φῦλα ἐλάσλουν ἥδη πρότερον ἐν τῇ ἴδιᾳ χώρᾳ ἴδιαν ἔκαστον διάλεκτον, οἱ μὲν Ἰωνεῖς ἰωνικήν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀττικήν, οἱ δὲ Αἰολεῖς μίαν ἡ μᾶλλον πλείονας αἰολικὰς διαλέκτους. Καὶ πρέπει νὰ ἐλάσλουν ἥδη ἴδιας διαλέκτους, διότι ἀπὸ πολλοῦ ἦσαν ἡπ' ἀλλήλων ἀποκεχωρισμένοι καὶ ἦγον ἴδιον καὶ αὐτοτελῆ βίον, ὅτε ἐπελθόντες οἱ Δωριεῖς τοὺς ἐρυγάδευσαν. Η τότε δὲ ἰωνεῖς διάλεκτος, πολὺ διάφορος ἀκόμη τῆς ὕστερον ὑπὸ τὸν μαλακὸν τῆς Ἰωνίας οὐρανὸν μαλακυνθείσης ιαδός, ἦτο ἔτι ἔνθεν μὲν τῇ τότε αἰολικῇ πλησιεστέρᾳ, ἔνθεν δὲ τῇ ἀττικῇ. Διὰ δὲ τὴν ὄμοιότητα ταῦτην πολὺ εὔκολώτερον τὰ τρία ταῦτα διαλεκτικὰ στοιχεῖα καθὼς καὶ οἱ φέροντες αὐτὰ λαοὶ συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν. Εντεῦθεν λοιπὸν πρῶτον καὶ κυρίως προηῆθον οἱ ἐν τῇ οὐσιωδῶς ἰωνικῇ γλώσσῃ τοῦ Ὁμήρου αἰολισμοὶ καὶ ἀττικισμοὶ· ἐπειτα δὲ καὶ ἄλλοι αἰολισμοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διάφοροι τῶν μετὰ ταῦτα ἔν τε τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ καὶ τῇ

(1) Ἰδ. σελ. 4.

(2) Ἡροδότ. 1,146.

κατ' Ἀσίαν Αἰολίδι ἀναπτυχθέντων, παρελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἦδη ἔτοιμοι καὶ καθιερωμένοι ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ ποιησεως⁽¹⁾. Τρίτη δὲ τέλος πηγὴ τῶν παρ' Ὁμήρῳ διαλεκτικῶν ὁμιλιών εἶναι καὶ ἡ ἐλευθέρη αὐτοῦ δημιουργία, δι' ἣς κατὰ τὰς ἐκάστοτε χρείας τῆς τέγνης ἐπὶ τῶν προϋποχόντων νέους ἀεὶ αἰολικούς, ιωνικούς καὶ ἀττικούς τύπους ἐπλασεν⁽²⁾.

Ἡ ιστορία τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμέρας χρόνων εἶναι μακρὰ καὶ ποικίλη. Διότι τὰ ἐπη ταῦτα—ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια—τὸ κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι ἄγραφα καὶ διὰ τῆς στοματικῆς μόνον παραδόσεως μετεδόθησαν διὰ τῶν ῥαψῳδῶν μάλιστα εἰς τὸν ἐλληνικὸν κόσμον, ἀφ' οὗ τοις πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἡ γραφὴ δὲν ἔγινε καθολικῆς καὶ κοινῆς χρήσεως πρὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ "Ἐλληνες ἤρχισαν νὰ ἀριθμῶσι κατ' Ὄλυμπιαδας (776 π. Χ.). Οὕτω δὲ συνέβαινε τὸ πρᾶγμα μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου⁽³⁾, ὅστις τὰ ἐπη τοῦ Ὁμήρου διηρημένα ἔως τότε ὅντα καὶ διεσπαρμένα συνήθροισεν εἰς ἐν καὶ ἀπέφνει τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν⁽⁴⁾. Ὁπωςδήποτε δὲ καὶ σὺ θεωρηθῇ—διότι δικροφοροτρόπως εἴη γήθη—ἡ ὑπὸ τοῦ Πεισι-

(1) Οὐκ ὅλιγα δηλαδὴ ἐπη ὑπῆρχον πρὸ τοῦ Ὁμήρου αἰολιστὶ καὶ ὑπὸ Αἰολέων πεποιημένα καὶ αἰολικὰς ἔχοντα τὰς ὑποθέσεις καὶ τοὺς μόδους, ἐξ ὧν καὶ ὅλην καὶ εἶδος ἤρυθμησαν οἱ "Ιωνες ἀοιδοί, οἷον ὁ Θάμυρος, οἱ Φήμιος κτλ. Ἰδ. σελ. 48 καὶ ἔξης.

(2) Ἰδ. Μαυροφόρου Δοκίμιον ιστορίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης σελ. 9-10.

(3) Ἀμυριδοῦσιν ἐπαρκοῦς ιστορικῆς βάσεως τὰ περὶ Λυκούργου μυθολογούμενα ὅτι δῆθεν ὁ νομοθέτης ἐκεῖνος διεκόμισεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ ἐπη τοῦ Ὁμήρου τὸ πολὺ ἡ παράδοσις αὕτη δυνατὸν νὰ ὑποσημαίνῃ τὴν κατὰ τοὺς παλαιτάτους ἐκείνους γρόνους εἰσαγωγὴν τῶν ὁμηριῶν ποιημάτων ὑπὸ ῥαψῳδῶν. Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου ιστορούμενα περὶ τοῦ νομοθέτου τῶν Ἀθηνῶν Σόλωνος, ὅτι « τὰ Ὁμήρου ἐξ ὑποθολῆς γέγραφε ῥαψῳδεῖσθαι, οἷον ὅπου ὁ πρῶτος ἔληξεν, ἐκεῖθεν ἀρχεσθαι τὸν ἐχόμενον, » οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ σημαίνωσιν ἢ ὅτι ὁ Σόλων διέταξε τοὺς ῥαψῳδοὺς νὰ ἀπαγγέλλωσιν ἐν τοῖς Παναθηναϊοῖς τὰ ὁμηρικὰ ἐπη ἐξ ὑποθολῆς ἢ τοις ἐν τινι φυσικῇ διαδοχῇ ἀλληλουχίᾳ.

(4) Παυσαν. 7.26. Αἰλιάν. Ποικὶλ. ιστορ. 13.13.—"Αξιον λόγου εἶναι τὰ ἔξης ἐπίγραμμα εἰς Πεισιστράτον:

στρατου γενομένη περὶ τὰ ὡμηρικὰ ποιήματα ἐργασία, τὸ ἀληθὲς ειναι ὅτι ὁ Πεισίστρατος ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνήργησεν εἰς σύμπηξιν καὶ σωματοποίησιν αὐτῶν δι' αὐθεντικοῦ καὶ τρόπον τινὰ ἐπισήμου κειμένου καὶ εἰς προφύλαξιν αὐτῶν ἀπὸ πάσης περαιτέρω στοματικῆς παραφθορᾶς. 'Ανετέθη δ' ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τέσσαρας λογίους ἀνδρας, οἵτινες προέβησαν εἰς τὴν ὄσον ἥτο τότε δυνατὸν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κατ' οὔσιαν ἥδη γνωστοῦ ὑλικοῦ. 'Εννοεῖται δ' ὅτι διὰ τῆς γενομένης ταύτης ἀττικῆς ἐκδόσεως τὰ ὡμηρικὰ ἐπη διεδόθησαν ἐτὶ πλέον ἢ πρὸ τοῦ, ἐκαστη δὲ πόλις, ἐκαστος ἄρχων ἢ ἴδιωτης εὐπορῶν, ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀποκτήσῃ ἀντιγραφὰ τῆς Ἰλιαδὸς καὶ Ὁδυσσείας⁽¹⁾. Οὕτω δὲ παρήχθησαν αἱ λεγόμεναι κατὰ πόλεις διορθώσεις ἢ ἐκδόσεις (ἢ Χία, ἢ Ἀργεία, ἢ Σινωπική, ἢ Μασσαλιωτικὴ κτλ.) καὶ αἱ κατ' ἄρδρα (ἢ Ἀντιμάχου τοῦ Κολοφωνίου, ἢ Εύριπίδου τοῦ νεωτέρου κτλ.). τοιαύτη δὲ ἐπισημοτάτη κατ' ἀνδρα διόρθωσις ἥτο καὶ ἡ ὑπὸ Ἀριστοτέλους χάριν τοῦ Ἀλεξανδροῦ παρασκευασθεῖσα, ἥτις συνήθιας ὄνομαζεται ἢ ἐκ τοῦ νάρθηκος. 'Αλλ' εὐκόλως ἔννοεῖται ὅτι ἀπὸ ἀντιγράφου εἰς ἀντιγραφὸν κατήντησε τὸ ὡμηρικὸν κείμενον ικανῶς νὰ διαφθαρῇ καὶ οὐκ ὀλίγον νὰ παραλλάσσῃ, οὕτω δὲ διεθναρμένον περιηλθεν εἰς τοὺς γραμματικοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας⁽²⁾.

Τρίς με τυραννήσαντα τοσαυτάκις ἐξεδιώκεν
δῆμος Ἀθηναίων καὶ τρίς ἐπηγάγετο,
τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Πεισίστρατον, διὸ τὸν "Ομηρον
ἡθοισκ, σποράδην τὸ πρὶν ἀειδόμενον.
ἥμέτερος; γὰρ κεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
εἴπερ Ἀθηναῖος Σμύρναν ἀπωκίσαμεν.

(1) 'Ο Πλούταρχος ('Ἀποθέέγμ. βχτιλ. καὶ στρατηγῶν) ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἱέρων «Πρὸς Εενοφάνην τὸν Κολοφώνιον εἰπόντα μόλις οἰκέτα; δύο τρέψειν, 'Αλλ' 'Ομηρος, εἶπεν, δὸν σὺ διασύρεις, πλείονας ἢ μυρίους τρέφει τεθνηκώς». Τόσον δηλαδὴ πολλοὶ ἵσαν οἱ περὶ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ὡμηρικῶν ποιημάτων ἀσχολούμενοι καὶ ἐξ αὐτῆς ζῶντες.

(2) Τοὺς μετὰ τὸν Πεισίστρατον ἐπιλαβούμενους τῆς ἐκδόσεως τῶν ὡμηρικῶν ποιημάτων καὶ ὀπωδήποτε μεταβαλόντας τὸ κείμενον αὐτῶν ὠνόμαζον οἱ 'Αλεξανδρινοὶ γραμματικοὶ διασκευαστάς.—'Εκ τῶν Ἀλεξανδρινῶν τῶν περὶ τὸν "Ομηρον ἀστοληθίεντων ἀναφέρομεν ἐπάνω μόνον τοὺς τρεῖς ἐπιτημοτάτους

Ἐκ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἀρχετοι ἀληθῶς κριτικὴ ἐπεξεργασίαι τῶν ὄμηρικῶν ἐπῶν, οὐ δὲ Ζηνόδοτος ὁ ἐπὶ Πτολεμαῖου τοῦ Φιλαδέλφου (διακόσια ἔτη μετά τὸν Πεισίστρατον) ἔφορος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης ὄμολογεῖται πρῶτος τοῦ Ὁμήρου διορθωτής. Ο Ζηνόδοτος κατεσκεύασε καὶ ἔξεδωκεν ιδίαν χαριεστάτην, ὡς ὄνομαζονται: αἱ καθαρεύουσαι ἐκδόσεις, διόρθωσιν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὁδυσσείας, κατήρτισε τὸν λεγόμενον Ἐπικὸν Κύκλον (περὶ οὐ θὰ εἶπωμεν κατωτέρω) καὶ διήρετε τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὁδύσσειν εἰς εἴκοσι τέσσαρας διαψηδίας, κατὰ τὰ εἴκοσι τέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαρθήτου⁽¹⁾, συνέγραψε «γλώσσας ὄμηρικάς», διεφύτισε διυνοήτους ὄμηρικάς λέξεις καὶ ἡμερολόγησε τὰς ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὁδυσσείᾳ ἀναγεγραμμένας πράξεις⁽²⁾.

Ο Ζηνόδοτος ἔσχε καὶ ὀπαδούς καὶ ἀντιπάλους ἐν τῇ κριτικῇ αὐτοῦ ἑργασίᾳ, πολλοὶ δὲ ἀναφέρονται μαθηταὶ του, ὡν ἐπιφανέστατος εἶναι ὁ καὶ τοῦ διδασκαλου ἀνώτερος Ἀριστοφάνης ὁ Βυζαντιος, ὅστις καὶ αὐτὸς ἡσχολήθη περὶ τὴν κριτικὴν τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου.

Αλλὰ καὶ τὸν Ἀριστοφάνην ἐπεσκίασεν ὁ μεγαλοφύέστατος αὐτοῦ μαθητής, ὁ κριτικώτατος Ἀρίσταρχος, οὗτοις ἀνεκδιήγητον εἶναι πόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ κριτικὴ αὐθεντικὰ σχι μόνον παρὰ

(1) Μέρη τινὰ τῶν ποιημάτων εἰχον καὶ πρὸ τοῦ ιδιαιτερα ὄνοματα, ὡς λ. χ. Διομήδους ἀριστεία, Δολώνεια, Νεκυία κτλ. Αἱ δὲ ὄνομασιαὶ Ἰλιάς καὶ Ὁδύσσεια (ἐννοούμενον τοῦ οὐσιαστικοῦ ποίησις) εἶναι παλαιόταται.

(2) Ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγράφονται αἱ ἔνεκα τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ δεκαετοῦς πολέμου τέσσαρες μάχαι τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Τρώων μετὰ ἐπεισοδίων ἐν ἡμέραις πεντήκοντα καὶ μιᾷ, ὃν εἴκοσι καὶ δύο περιλαμβανουσι τὰ ἐν τῇ Α διαψηδίᾳ, εἴκοσι καὶ δύο τὰ ἐν τῇ Ω καὶ μόνον ἐπτὰ τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς. Ἰδ. περὶ τῆς γρονολογίας τῆς Ἰλιάδος ἐν τῷ Φιλίστορι τόμ. Α'. σελ. 489 καὶ ἔξῆς. Ἐν δὲ τῇ Ὁδυσσείᾳ τὰ πάντα, πλὴν τῶν ἐπεισοδίων, διεπράχθησαν ἐν τεσσάροκόντα ἡμέραις, ὡν δεκαπέντε μὲν πληροῦνται διὰ συμβεβήκοτων, τέσσαρες δὲ παρέρχονται διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς σχεδίας, δέκα καὶ ὅκτω κατὰ τὸν ἀπὸ τῆς νήσου Ὀγυγίας εἰς τὴν Σχερίαν πλοῦν καὶ δύο παρῆλθον ἐν Σχερίᾳ. Εὔσταθοπούλου Σύνοψις ἑλλην. Γραμματολογίας σελ. 14.

τοῖς ὄμοτέχνοις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς λογίοις "Ελλησι καὶ Ρωμαίοις". Οἱ Ἀρισταρχοὶ δύο ἐφιλοπόνησεν ἐκδόσεις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὁδυσσείας λαβὼν ὡς βάσιν τοῦ κείμενου τὴν διόρθωσιν τοῦ Ζηνοδότου, προήγαγε δὲ τὴν κριτικὴν τῶν δμηρικῶν ποιημάτων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔνευ αὐτοῦ ἀπορον εἶναι εἰς ποίαν κατάστασιν θὰ εἴχομεν ἡμεῖς νῦν τὸ κείμενον τοῦ ποιητοῦ. Τοῦ θαυμασίου δὲ τούτου κριτικοῦ, οὐτινος αἱ φιλολογικαὶ ἐργασίαι ἔξετείνοντο εἰς ἀπέραντον στάδιον, ἀπὸ τοῦ ἑτού 1789 ἀνέλαμψε πάλιν κυρίως ἡ φήμη. Διότι κατὰ τὸ ἑτοῦ ἐκεῖνο δ Γάλλος ἐλληνιστὴς Βιλλοκζῶν ἀνεκάλυψεν ἐν τῇ λεγομένῃ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βενετίας πολύτιμον τῆς Ἰλιάδος χειρόγραφον, κεκοσμημένον μετὰ κριτικῶν σημειώσεων καὶ σχολίων, ἀτινας εἶναι εἰδός τι συνοπτικῆς ἐγκυλοπαιδίας τῶν περὶ τὸν "Ομηρον κριτικῶν μελετῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων, ἐξ ᾧ ἐφάνησαν αἱ θαυμασίαι τοῦ Ἀριστάρχου ἐργασίαι.

Τοιαύτη περίπου καὶ ἐν ὄλιγίστοις εἶναι ἡ ἱστορία τῶν δμηρικῶν ἐπῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὸ δὲ περιβόητον ὁμηρικὸν ζῆτημα ἐγεννήθη κυρίως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οἱ ἀρχαῖοι δηλαδὴ οὔτε εἰς τὰς μυθῳδεις περὶ τοῦ προσώπου τοῦ ποιητοῦ παραδόσεις ἀποβλέψαντες, οὔτε εἰς τὰς ποικίλας περιπτείας τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, οὔτε εἰς τὰς τυχὸν ὑπαρχούσας μεταξὺ τῶν δύο ἐπῶν καθ' ὅλου ἡ καὶ μεταξὺ τῶν μερῶν ἐκατέρου αὐτῶν ἀντιλογίας, ἐπίστευον ἀδιστάκτως ὅτι εἰς μέγας ποιητής, δὸν "Ομηρος, ἐποίησε τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὁδύσσειαν καὶ ἀλλα ἀκόμη, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ποιήματα καὶ σχεδὸν ὡς θεὸν ἐλάττρευσαν τὸν ἔθνικὸν ποιητήν⁽¹⁾). Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο τῆς ἐπὶ τόσους αἰώνας ἀκραδάντου πίστεως εἰς τὴν προσωπικὴν ὑπαρξίαν τοῦ Ὁμήρου καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν ἐνότητα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ἀτινα τοσοῦτον διήρεσαν τὰς γνώμας τῶν λογίων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, δὲν ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτο ἐποχὴ πίστεως ἀπολύτου καὶ ἐνθουσιώδους ἀπολαύσεως καὶ ὅχι ἐποχὴ δισταγμοῦ καὶ κοπιώδους

⁽¹⁾

Εἰ θεός ἐστιν "Ομηρος, ἐν ἀθανάτοιςι σεβέσθω.

Εἰ δ' αὖ μὴ θεός ἐστι, νομιζέσθω θεός εἶναι..

κριτικής έρευνης, όλλα πρέπει να δεχθώμεν ότι η πίστις έκείνη ένειχεν έναν εσωτηρικό και της άληθειάς τα σπέρματα. Μόλις δὲ περὶ τούς χρόνους τοῦ μεγάλου Αλεξανδρού σύνεφάνησαν οι καλούμενοι χωρίζοντες, οι λέγοντες δηλαδὴ «μὴ εἰναι τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν.»

‘Αλλ’ οἱ άληθής καὶ πραγματικὸς πατὴρ τοῦ δμηρικοῦ ζητήματος εἴναι αὐτὸς έκεινος ὁ ἀνήρ, ὃστις ὑπῆρξε καὶ πατὴρ τῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους φιλολογικῆς ἐπιστήμης, οἱ Φρειδερίκος Αὔγουστος Βόλφιος. Οἱ Βόλφιος διὰ τῶν πολυκρότων αὐτοῦ *Prolegomētow*⁽¹⁾ σύνεκίνησεν ἐν ἑτεῖ 1795 τὸ σπουδαιότατον τῶν φιλολογικῶν ζητημάτων. Τὰ κυριωδέστατα δὲ συμπεράσματα τῶν εἰς “Ομηρον Προλεγομένων τοῦ Βολφίου, δι’ ὧν ἐπιζητεῖται μάλιστα τὴν ἀναιρεσίαν τῆς ἐνότητος τῶν δμηρικῶν ποιημάτων εἴναι τὰ ἔξης⁽²⁾).

Α’. Τὰ δμηρικὰ ἐπη μετεφυτεύθησαν κατ’ ἀρχὰς διὰ στοματικῆς παραδόσεως, διότι ἐφ’ ὧν χρόνων ὁ “Ομηρος λέγεται ζήσας καὶ ποιήσας τὰς δύο ἐποποίias του, ἡ γραφὴ δὲν ἡδύνατο να είναι τοσοῦτον καθολικὴ καὶ ἀνεπτυγμένη, ὥστε τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς να καταστρωθῶσιν εἰς συμπαγὲς ὅλον δύο ποιήματα τοσοῦτον ὄγκωδη ὅσον ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια. Παρατηρητέον ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἀλφαβητικὴ συναπτελέσθη μόλις περὶ τὴν ἔκτην ἢ πέμπτην πρὸ Χριστοῦ ἐκατονταετηρίδα, δόπτε καὶ ἐγένετο ἔναρξις τῆς τοῦ παπύρου χρήσεως. Οἱ “Ομηρος ἐν δυσὶ στίχοις ἀναφέρει πως τὴν γραφήν, ἀμφοτέρωθι ὅμως ὑπονοεῖ ιερογλυφικὰ σημεῖα καὶ οὐχὶ τὰ ίδιας λεγόμενα γράμματα ἢ τὴν ἀλφαριθμητικὴν γραφήν.

Β’. Η Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἐποιήθησαν ὑφ’ ἐνὸς καὶ μόνου ποιητοῦ, ἀλλ’ εἴναι ἀπαύγασμα διαφόρων χρονικῶν διαλειμμάτων, ἡ μὲν Ἰλιάς πρεσβυγενὴς ἢ δὲ Ὀδύσσεια ἐνας τούλαχιστον αἰῶνα ὁψιγενεστέρα.

(1) Η πλήρης ἐπιγραφὴ τοῦ λατινιστὶ συντεταγμένου περιθοήτου τούτου βιβλίου εἴναι: *Prolegomena ad Homerum, sive de operum Homericorum præsca et genuina forma variisque mutationibus et probabili ratione emendandi*. Halis 1795. Εγένοντο καὶ νεώτεραι ἐκδόσεις αὐτοῦ.

(2) Θερειανοῦ, Νύξεις περὶ τοῦ δμηρικοῦ ζητήματος σελ. 49.

Γ'. Οὐδέτερον τῶν δύο ποιημάτων, ὡς ἔχει ταῦν, πηγάζει ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ποιητοῦ; ἀλλ' ἐκάτερον συνίσταται ἐξ ἑνίσιων ῥαψῳδιῶν, τὰς δοπίας συνήρμοσαν καὶ συνεῖραν βαθμηδόν, ἐν πρώτοις μὲν οἱ ῥαψῳδοί, εἰτα δὲ οἱ ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου διασκευασταὶ καὶ τελευταῖον οἱ κριτικοί. "Ωραῖτε τὸ μέχρις ἡμῶν περισσωθὲν κείμενον οὕτε ὡς παναρχαῖον θεωρητέον οὕτε δύναται τὸ παραπάνη νὰ ἐπαναχθῇ εἰς τὴν ἀρχαιογενῆ αὐτοῦ κατασκευήν.

Δ'. Η Ἰλιάς καὶ ἡ Ὄδύσσεια παρήχθησαν, κατὰ πᾶσαν πιθατότητα, ἐξ ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου ὡς πρωτίστου ἐποποιοῦ καὶ ἐξ ἀλλων ὅμηρικῶν ῥαψῳδιῶν περιστρεφομένων εἰς τὸν τρωϊκὸν μυθικὸν κύκλον, βροδύντερον δὲ ὑπὸ διαφόρων διασκευαστῶν κατὰ διαφόρους ἐποχάς διαπλατυνθεῖσαι καὶ διακοσμηθῆσαι, συνηνώθησαν εἰς ἐντεχνούς ὄμαδας καὶ ἀνεγράφησαν κατὰ τὸν ἔκτον πρὸ Χριστοῦ αἰώνα.

Τὰ τέσσαρα δὲ ταῦτα πορίσματα ἀνακεφαλαιοῦνται πάλιν εἰς τὸν ἐπόμενον κυριωδέστατον συλλογισμόν. «Τὰ ὅμηρικὰ ποιημάτα ἐγεννήθησαν ἕνευ τῆς βοηθείας τῆς γραφῆς, ἕρα δὲν ἡδύναντο νὰ ποιηθῶσιν ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου, διότι ἡ ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου ἀγράπτος σύνταξις δύο μακροτάτων καὶ ἀλληλενδέτων ἐπῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος.»

Πλεῖστοι καὶ σπουδαιότατοι ἀνδρες κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα, οὓς τὸ σύνθημα εἶχε δοθῆ διὰ τῶν Προλεγομένων τοῦ Βολφίου. Καὶ ἀλλοι μὲν ἐκηρύχθησαν ὄπαδοι τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἀλλοι ἐπολέμησαν τὴν γνώμην του, τινὲς δὲ καὶ ἔτακμον νέχες ὅδους πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦδε τὸ ζήτημα οὕτε ἐφθασεν οὕτε καὶ δύνατὸν εἴναι νὰ φύσῃ εἰς λύσιν δριστικήν. Η ἐλλειψις τῆς γραφῆς, καθ' οὓς χρόνους ἐποιήθησαν τὸ πρῶτον τὰ ἔπη δὲν εἴναι λόγος ἀποχρῶν εἰς τὸ νὰ ἐνστερνισθῇ τις καθ' ὅλου τὰς δοξασίας τοῦ Βολφίου, ἡ δὲ περὶ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἐπικῆς τελειότητος τῶν δομηρικῶν ποιημάτων γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους, ἣν διέγας φιλόσοφος ἐξέθηκεν ἐν τῇ Ποιητικῇ του εἴναι καὶ πρέπει νὰ εἴναι ἡ ἀσφαλεστάτη περὶ τούτου γνώμη⁽¹⁾. Ἐπειδὴ δὲν εἴναι

(1) Ιδ. Ἀγγ. Βλάχου, τὸ ὅμηρικὸν ζήτημα, σελ. 15—17, ἔνθα συγκεφαλαιοῦται ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους.

δυνατὸν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ νὰ παρακολουθήσωμεν πᾶσαν τὴν μακράν καὶ ποικίλην ἀνάπτυξιν, ἥν ἔχει λάβη τὸ ζήτημα, ἀναγράφομεν μόνον ἐνταῦθα ὡς συμπέρασμα τὴν γνώμην τοῦ Nitzsch, ὅστις ὑπῆρξεν δὲ σπουδαιότατος ἀρχιγῆρος τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν περὶ Ὁμήρου δοξασιῶν τοῦ Βολφίου καὶ τοῦ δποίου ἡ γνώμη συμβιβάζεται κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὴν ἀρχαίαν παραδοσιν. Κατὰ τὸν Nitzsch λοιπὸν δὲ "Ομηρος εἶναι δὲ προσχεδιάσας καὶ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀμφοτέρας τὰς ἐποποιίας, τὴν τε Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ Ὀδύσσεια, ἡς ἡ ἐνότης καὶ ἡ σίκονομία εἴναι πολὺ καλλιεργικωτέρα παρὰ τὴν τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐν ἡ ἀπεικόνιζεται ὡς μᾶλλον προκεχωρηκώς καὶ ἀνεπιγμένος δὲ καθ' ὅλου βίος τῶν ἐλληνικῶν λαῶν, ἡ Ὀδύσσεια λέγομεν, ἐποιήθη μίαν γενεὰν κατόπιν τῆς Ἰλιάδος καὶ ἔξαιρουμένων μικρῶν τινῶν καὶ ἀναξίων λόγου παρεγγραφῶν καὶ νοθεύσεων, αὕτινες ἄλλως δὲν ἔλειψαν ἀπ' οὐδενὸς ἀρχαίου ποιητοῦ ἢ συγγραφέως, εἴναι δὲν τι ἐνιακὸν πλῆρες καὶ τέλειον, σχεδιασθεῖσα ἐξ ἀρχῆς ἀπασα καὶ ποιηθεῖσα ύφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Η Ἰλιάς ἀπ' ἐναντίας, ἐπειδὴ ἀναφαίνονται πολλαχοῦ ἵχνη τινὰ συρραφῆς καὶ ὅχι συγκεντρωμένης καὶ συμπαγοῦς, ἀλλὰ μᾶλλον διεσπασμένης ἐνότητος, ἐποιήθη μὲν καὶ αὐτὴ ὑφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ὡς βάσιν δὲ ποιητὴς ἔλαβε πολλὰ ἀρχαιοτέρα καὶ αὐτοτελῆ ἐπικὰ ποιήματα, ἀναγόμενα εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπικὸν κύκλον καὶ ταῦτα ἐπεξεργασθεῖς συνηρμολόγησεν εἰς ἓν δὲν καὶ οὕτω συναπετελέσθη ἡ Ἰλιάς. Ταῦτην δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου τοιουτορόπως ποιηθεῖσαν Ἰλιάδα κατεκερμάτισαν προϊάντος τοῦ χρόνου οἱ Ὁμηρίδαι (ιδ. σελ. 59) καὶ οἱ ῥάψῳδοὶ ἐκ νέου καὶ ἐψαλλον ἢ ἀπήγγελλον διάφορα ἔκαστος τεμάχια κατὰ τὰς ἔθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἑορτὰς μετά τινων ἀσήμων παρεγγραφῶν καὶ νοθεύσεων, μέχρις οὐ κελεύσει τοῦ Πεισιστράτου, συναρμολογηθεῖσα εἰς ἓν δὲν ἐγράφη ὅπως ἔχομεν αὐτὴν σήμερον, μόνον δὲ ἔξεκαθρισαν αὐτὴν ἀπό τινων παρεγγραφῶν καὶ νοθεύσεων μετὰ ταῦτα οἱ Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ καὶ ιδίως δὲ Ἀρισταρχος⁽¹⁾.

(1) Δ. Ν. Βερναρδάκη, Τρία μαθήματα περὶ Ὁμήρου καὶ τοῦ ὄμηρικοῦ

Τὸ κύριον τῆς Ἰλιάδος περιεχόμενον κατὰ τὴν θεμελιώδη αὐτῆς ιδέαν, ἔχει ως ἔξης· Ὁ Ἀχιλλεύς, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀποσύρεται τῆς μάχης, καταλείπων τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπεναντί τῶν Τρώων εἰς τὰς ιδίας αὐτῶν δυνάμεις· ἐπιμένει δὲ χολῶν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἡττῶνται κατ' ἐπανάληψιν, στερούμενοι τῆς ισχυρᾶς αὐτοῦ δεξιᾶς. Οἱ Τρῷες προβάνουσι μέχρι τῶν πλοίων αὐτῶν, ἀπειλοῦντες νὰ τὰ πυρπολήσωσι καὶ ἡ παντελῆς τῶν Ἀχαιῶν καταστροφὴ ἐπίκειται ἀφευκτος καὶ σύντομος· τοῦτο βλέπων δὲ Ἀχιλλεύς, στέλλει τὸν Πάτροκλον εἰς ἐπικουρίαν, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ διώξῃ μόνον τοὺς Τρώας καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ πρὸς αὐτόν· οὕτος δῆμος, μεθυσθεὶς ἐκ τῆς μάχης καὶ τολμηρότερος γενόμενος, παρακούει, προχωρεῖ μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ φονεύεται. Τότε λησμονεῖ τὸν χόλον αὐτοῦ δὲ Ἀχιλλεύς, ἡ κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος μῆνις του ὑποχωρεῖ εἰς τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως καὶ δὲ τὴν ἔξέρχεται εἰς μάχην, κατατροπώνει τοὺς Τρώας καὶ φονεύει τὸν Ἔκτορα. Ικανούμενης οὕτω τῆς ἐκδικήσεώς του, πρότερα αἰσθήματα πληροῦσι τὴν καρδίαν του καὶ συγκινούμενος ἐκ τῆς ἱκετηρίου προσλαλίας τοῦ γέροντος Πριάμου ἀποδίδει αὐτῷ πρὸς ταφὴν τοῦ νιόυ του τὸ πτῶμα⁽¹⁾.

Τῆς δὲ Ὁδυσσείας ὡσκύτως τὸ κύριον περιεχόμενον ἔχει ως ἔξης· Ὁ Ὁδυσσεὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀναπλέει πρὸς τὴν πατρίδα του, ἀλλ᾽ ἔξ ὄργης τῶν θεῶν περιπλανᾶται χρόνον πολὺν εἰς τὰς Θαλάσσας καὶ φέρεται τέλος εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς, ὅπου κωλύεται ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης, ἐρασθείσης αὐτοῦ, νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴν σύζυγόν του, μέχρις οὐ τέλος ἡ βουλὴ τῶν θεῶν τὸ ἐπιτρέπει. Ἐν τούτοις δὲ οἶκος αὐτοῦ ἐν Ἰθάκῃ ἐρημοῦται ὑπὸ παντοίων μνηστήρων τῆς σύζυγου του καὶ διάστημα τοῦ Τηλέμαχος, θέλων τέλος νὰ μάθῃ τί ἔγινεν δὲ πατέρος του, ἀπέρχεται νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τούτου τὸν Νέστορα καὶ τὸν Μενέλαον. "Οταν δὲ δ

Ζητήματος, (δημοσιευθέντα διὰ τῶν φυλλαδίων 370,371 καὶ 372 τῆς Πανδώρας) φυλλάδ. 372, σελ. 290.

(1) Ditges παρὰ A. Βλάχω, Τὸ διμηρικὸν ζήτημα, σελ. 139.

Οδυσσεύς ἐπανακάμπτη μετὰ μακρὰν πλάνην εἰς τὴν Ἰθάκην, ἐπιστρέφει καὶ ἐκεῖνος ἐκ Σπάρτης, τῇ προτροπῇ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ φονεύει τοὺς μνηστήρας βοηθῶν τὸν πατέρα του, δοτις ἀναγνωρίζεται ύπό τῆς Ηηνελόπητος⁽¹⁾.

Τὰ δημηρικὰ ποιήματα εἶναι τὸ ἀρχαιότατον καὶ σεπτότατον μνημείον τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας. Καὶ ἐν μὲν τῇ ποιήσει δ. "Ομηρος εἶναι ὥστε πολυχείμων ποταμός, ἐξ οὐ παρέλαθον τὰ νάματα πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἀκμάσαντες ποιηταί, εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν σὺν ὄλιγον ἐπέδιαστον ἡ δημηρικὴ ποίησις, ἐν δὲ τῇ ιστοριογραφίᾳ δ. "Ομηρος ἔγένεντος τὸν Ἡρόδοτον καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Θουκυδίδης; «μάλιστα πάντων εἰς οἰκονομίαν ἐζήλωσεν "Ομηρον,» εἰς δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀττικῆς ῥήτορείας πλεῖστον συνέδραμον τοῦ "Ομήρου" τὰ ἔπη. Αλλὰ καὶ ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις δ. "Ομηρος εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ καλὸν ἐν τῇ ἀρμονικωτέρῃ συμμετρίᾳ του, τρεῖς δὲ στίχοι τῆς Ἰλιαδὸς ἀπετύπωσαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Φειδίου τὸ ἴνδαλμα τοῦ Ὄλυμπίου Διὸς καὶ εἰς τὴν ἀρχαῖαν δὲ μυθολογίαν καὶ θρησκείαν εἰναι τοῖς πᾶσι γνωστὴ τοῦ "Ομήρου" ἡ ἐπίδρασις, ῥητῶς δὲ λέγει δ. Ἡρόδοτος δὲ: «δ. "Ομηρος καὶ δ. Ἡσίοδος εἰσίνοι ποιήσαντες Θεογονίην "Ελληνοι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἰδεα αὐτῶν διασημήναντες.» Εν τῇ χωρογραφίᾳ δ. "Ομηρος ἡτο δισυνέκδημος ὁ δημηγὸς τῶν μετὰ ταῦτα γεωγράφων, ἐν τῇ ιατρικῇ ἐθεωρήθη ὡς πρόδρομος τοῦ Ἱπποκράτους, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἡθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου. εἰς τὴν δικαιοδοξίαν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος ὑπῆρξεν δ. πρώτος καὶ κυριώτατος συντελεστὴς καὶ διδάσκαλος. «Αναγινώσκομεν καὶ σείποτε θά ἀναγινώσκωμεν τὸν"Ομηρον (λέγει δ. μέγας φιλόλογος Γοδεφρεῖδος Ἐρυἄννος) ὅχι μόνον διότι ἀπαντεῖς οἱ συγγραφεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττονέξ αὐτοῦ ἡντλησαν ὡς ἐκ κοινῆς πηγῆς, ὅχι μόνον διότε ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ αὐτόθεν ἔλκει σχεδὸν εἴπειν τὰς ῥίζας της, ἀλλὰ καὶ διότι, τοῦθ' ὅπερ εἶναι πάντων κυριώτατον, διὰ τῆς ἀναγινώσεως τῆς Ἰλιαδὸς καὶ τῆς Ὁδυσσείας ἔθι-

(1) Αὐτόθι, σελ. 154.

ζόμεθα εἰς τὴν ἀρχαικὴν ἐκείνην ἀπλότητα, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον πάσης ἀληθοῦς καὶ ἀκριβοῦς ἐπιστήμης⁽¹⁾.»

Ἄτοπως ύπὸ τῶν παλαιῶν ἀπεδίδοντο εἰς τὸν "Ομηρον καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα, οἷον ἡ Βατραχομομαχία, ἥτις κυρίως εἶναι παρῳδία τῆς Ἰλιάδος, δὲ Μαργίτης ('Αριστοτέλ. Ποιητ. 4), κωμικόν τι ἐπύλλιον τὴν ἀνθρωπίνην εὐήθειαν ἡ μωρίαν ἐπὶ τὸ φορτεκώτερον χαρακτηρίζον καὶ διαγελῶν⁽²⁾, οἱ λεγόμενοι 'Ομηρικοὶ "Τύμροι, τριάκοντα καὶ τρεῖς τὸν ἀριθμόν, ὧν τέσσαρες μείζονες. Οἱ ὄμνοι οὗτοι δὲν εἶναι κυρίως ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἔχρησίμευον εἰς τὴν λατρείαν, ἀλλὰ προοίμια ψαλλόμενα ύπὸ τῶν φαψφωδῶν πρὶν ἀρχίσωσι τὴν ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν. Τὸν εἰς Ἀπόλλωνα ὄμνον ἀναφέρων δὲ Θουκυδίδης καὶ ἀποδίδων αὐτόν, κατὰ τὴν συνήθειαν, εἰς τὸν "Ομηρον⁽³⁾, ὄνομαζει προοίμιον Ἀπόλλωνος, δέ παλαιὸς σχολιαστὴς σημειοῖ ὅτι «τοὺς ὄμνους προοίμια ἐκάλουν». Οἱ ὄμνοι δ' οὗτοι, ἐκτὸς μικρᾶς ὅμοιότητος, διαφέρουσιν ἀλλήλων παραπολὺ καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸν ποιητικὸν τόνον, ὥστε φαίνονται ἔργα ὅχι μιας ἐποχῆς, ἀλλὰ πάντων τῶν αἰώνων, ἀπὸ Ομήρου μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

Πλὴν τούτων ἀπεδίδοντο ἔτι εἰς τὸν "Ομηρον καὶ τινα Ἐπιγράμματα περὶ τὰ δεκαεῖξ (Κάμινος, Εἰρεσιώνη) καὶ οὐκ ὄλιγα ἔπη ἐκ τῶν τοῦ λεγομένου Ἐπικοῦ Κύκλου. Οἱ Ἀριστοφάνης λ. χ. ἀναφέρει εἰς τὸν "Ομηρον τοὺς Ἐπιγράμους, δὲ Σιμωνίδης καὶ δὲ Καλλίνος τὴν Θηβαΐδα, δὲ Πινδαρος τὰ Κύπρια ἔπη καὶ ἄλλοι ἄλλα. "Αν δὲ λαβθωμεν πρὸ ὄφθαλμῶν ὅτι καὶ εἰς τὸν Ησίοδον προτεγράφοντο ύπὸ τῶν παλαιῶν πολλὰ ψευδησιόδεια, πειθόμεθα ὅτι "Ομηρος καὶ Ησίοδος εἶναι δύο περιληπτικὰ ὄνόματα τῆς ὄλης πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων (ἐν μέρει δὲ καὶ μετ' αὐτὴν) ἐλληνικῆς

(1) Θερειανοῦ, Νύξεις κτλ. σελ. 18—23.

(2) Περὶ τοῦ ὄμηρικοῦ Μαργίτου ἴδ. Μαυροφύδην ἐν Φιλίστορος τμ. 3ο σελ. 28 καὶ ἑξῆς. Τινὲς προσέγραψαν καὶ τὸν Μαργίτην καὶ τὴν Βατραχομομαχίαν εἰς τὸν Πίγρητα τὸν Κῆρα τὸν ἀδελφὸν τῆς βασιλίσσης Ἀρτεμισίας, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὐτη δὲν εἶναι πολὺ πιθανή.

3) Θουκυδ. 3,104.

ποιήσεως, τὸ μὲν τῆς ἐλλαδικῆς ἡ βοιωτικῆς, τὸ δὲ τῆς ἀσιατικῆς ἡ ιωνικῆς σχολῆς καὶ ὅτι διάφορα διαφόρων ὄμηριδῶν ἡ ίώνων καὶ αἰολαίων ποιητῶν ποιήματα ἐνὶ μόνῳ τῷ ἔξοχωτάτῳ αὐτῶν ἀπεδίδοντο (¹).

Περὶ τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου (²).

Ἐπικὸς Κύκλος ώνομαζέτο ἡ συλλογὴ τριάκοντα περίπου ἐπικῶν ποιημάτων τῆς ιωνικῆς σχολῆς (οὗται τῆς βοιωτικῆς), περιεχόντων τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους κατὰ τάξιν χρονολογικὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ φόνου τοῦ Ὀδυσσέως ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς Κίρκης νιοῦ αὐτοῦ Τηλεγόνου. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἐπη ἀπωλέσθησαν καὶ δὲν ἡξεύρομεν σχεδὸν παρὰ μόνον τὸ ὄνομα ἡ τὸ περιεχόμενον ἡ τὸν ποιητὴν τινῶν ἐξ αὐτῶν. "Οτε δὲ ἦρχισε νὰ ἀναπτύσσηται ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία οἱ πρῶτοι λογογράφοι (Ἐκαταῖος, Φερεκύδης) λύσαντες τὸ μέτρον παρέλαθον ὡς χρονογραφίας τοὺς μύθους ἐκείνους καὶ προσεπάθησαν νὰ τακτοποιήσωσιν αὐτοὺς ὡς ὅλην ιστορικήν.

Ο Ἐπικὸς Κύκλος συνελέχθη καὶ κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Ζηνοδότου (³). Περὶ δὲ τῆς ὀνομασίας τῆς δοθείσης εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην δὲν ἡξεύρομέν τι θετικὸν καὶ βέβαιον. Παλαιός τις σχολιαστὴς λέγει ὅτι «κυκλικοὶ καλοῦνται ποιηταί, οἱ τὰ κύκλῳ τῆς Ἰλιάδος ἡ τὰ πρῶτα ἡ τὰ μεταγενέστερα ἐξ αὐτῶν τῶν ὄμηρικῶν συγγράψαντες.» Κατ' ἀρχὰς περιελαμβάνοντο ἐν τῷ ἐπικῷ κύκλῳ καὶ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, αἵτινες ἐπειτα ἐγωρίσθησαν ἀπὸ τῶν λοιπῶν κυκλικῶν ποιημάτων ὡς τὰ καλλιστα καὶ διαπρεπέστατα ἐπη. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κυκλικαὶ ἐποποίειαι αἱ εἰς τὸν τρωϊκὸν μῦθον ἀναφερόμεναι ἦσαν τὸ σπουδαιότατον μέρος τοῦ ὅλου κύκλου, αὖ-

(¹) Μαυροφύδης ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 35.

(²) 'Ο διαφωτίσας καὶ διατάξας τὰ τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου εἶναι ὁ Welcker ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Der epische Cyclus oder die homerischen Dichter (Bonn 1835—49). 'Ο α'. τόμ. ἐξεδόθη τὸ δεύτερον τῷ 1865 μετὰ προσθηκῶν. 'Id. καὶ 'Ασωπίου ιστορίαν τῶν Ἑλλ. ποιητῶν καὶ συγγραφέων σελ. 201—209.

(³) "Αλλοι ἀποδίδουσι τὸ ἔργον εἰς τὸν Πεισίστρατον.

ταῖς δὲ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ἡ προηγοῦντο ἢ εἶποντο τῶν δμητρικῶν τῶν καὶ κυριωτάτων, ἔθεωρήθη ὅτι τρόπον τινὰ ἀπετελέσθη κύκλος περὶ αὐτᾶς. Εἰπομέν δ' ἄλλως ἀνωτέρω ὅτι ἀδιακρίτως οἱ παλαιοὶ καὶ ὅλον τὸν Κύκλον ἀπέδιδον εἰς τὸν "Ομηρον, δὲ πρῶτος δὲ συγγραφεὺς, ὅστις σχεδὸν ἀναφέρει ῥῆτῶς τὸν "Ομηρον ὡς ποιητὴν μόνης τῆς Ἰλιάδος; καὶ τῆς Ὀδυσσείας είναι δὲ Πλάτων, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ὅποιου φαίνεται ὅτι είχον ἥδη σταχυολογηθῆ ἐκ τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου τὰ δύο δμητρικὰ ἔπη.

Εἰς τὸν Ἐπικὸν Κύκλον δὲν ἀπεδίδετο ἄλλη τις ἀξία πλὴν τῆς συνεχοῦς καὶ διαδοχικῆς ἀκολουθίας τῶν μύθων⁽¹⁾, ἀλλ' ὁ μυθικὸς οὐτος θησαυρὸς ὑπῆρχε πηγὴ σπουδαιοτάτη, ἐξ ἣς ἀφόνως ἤντλησεν ἡ μετὰ ταῦτα ποίησις καὶ ιδίως ἡ τραγικὴ. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἐλένης, ἡ ἀλωσις τῆς Τροίας, ὁ φόνος τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ ἄλλα τοιαῦτα θέματα τοῦ τρωϊκοῦ μύθου ἐλήφθησαν ὑπὸ τῶν τραγικῶν μάλιστα ποιητῶν ἀπὸ τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου. Εἰναι δὲ παρατηρήσεως ἀξίου ὅτι ἐξ ὅλων τῶν γνωστῶν Ἑλληνικῶν δραμάτων, δύο μόνον δὲ *Pησος* καὶ ὁ *Κύκλωψ* τοῦ Εὑριπίδου διεκτραγῳδοῦσι θέματα εἰλημένα ἀπὸ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας.

"Ἐπη κυκλικὰ μνημονεύονται τὰ ἔτις δέκα, ὧν τὰ μὲν πρῶτα τέσσαρα είναι ἢ ἐκ τοῦ θησαυροῦ μύθου ἢ αὐτοτελῆ, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξ ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ⁽²⁾.

1. *Oιδιπόδεια* ἵσως Κιναιθωνος τοῦ Χίου. 2. Θηβαὶς ἢ *Ἀμφιάρεω* ἔξειλασίη (=ἐκστρατεία τοῦ Ἀμφιαράου), ἀγνώστου ποιητοῦ. Τῆς Θηβαΐδος συνέχεικ ἦσαν οἱ Ἐπιγοροι. 3. *Oίχαλλας* ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς ἀρπαγὴν τῆς Ἰόλης, προσγραφομένη εἰς Κρεώφυλον τὸν Χίον. 4. *Φωκαῖς*, Θεστορίδου τοῦ Φωκαέως. 5. *Κύπρια* ἔπη, οὕτω κληθέντα διότι ἐποιήθησαν ὑπὸ Στασίνου τοῦ

(1) «Ἐσπουδάζοντο, λέγει ὁ Φώτιος, (τὰ κυκλικὰ ποιήματα) τοῖς πολλοῖς οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν, ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτοῖς πραγμάτων.»

(2) Ἔννοεῖται ὅτι ἀναφέρονται καὶ ἄλλα μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸν Κύκλον ἐπικὰ ποιήματα, ὧν δὲν μνημονεύομεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἀφ' οὗ μάλιστα οὐδὲν ἐξ αὐτῶν διεσώθη καὶ ἡ ἐν τῷ Κύκλῳ δὲ κατάταξις δὲν είναι ἀναμφισβήτητος.

Κυπρίου, περιεῖχον ἐν ἔνδεκα βιβλίοις τα κατὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς Ἐλένης καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου. 6. Αἰθιοπίς, Ἀρκτίνου τοῦ Μιλησίου· εἶναι συνέχεια τῆς Ἰλιάδος. 7. Ἰλιάς μικρά Λέσχου τοῦ Πυρροίου. Τὸ ἐπος τοῦτο ἐπραγματεύετο τὸν τρωϊκὸν μῆθον ἀπὸ τῆς ἔριδος περὶ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀχιλλέως μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρείου ἵππου εἰς τὴν Τροίαν. 8. Ἰλίου πέροις (=Τροίας ἀλωσίς), Ἀρκτίνου. 9. Νόστοι, Ἀγίου τοῦ Τροιζηνίου. Περιγραφὴ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου τῶν Ἀχαιῶν ἡρώων, ὅπως τοῦ Ὄδυσσεως ἐν τῇ Ὁδυσσείᾳ. 10. Τηλεγορία (τὰ κατὰ τὸν Τηλέγονον), Εὐγάμμιων τοῦ Κυρηναίου. Πάντες οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ ἡκματεῖν κατὰ τὸ μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιαδῶν καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πεισιστράτου διάστημα.

Περὶ Ἡσεόδου.

Ἡ ποίησις εἶχεν εὕρη ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ταῖς παρακειμέναις νήσοις γῆν ἀγαθὴν πρὸς ἀνάπτυξιν. Ἐνεκκαὶ τῆς ἑλευθερίας τοῦ πνεύματος, ἣν φυσικῶς ἀποκτῶσιν οἱ μεταναστεούντες καὶ νέας πολιτείας ἰδρύοντας, οἱ Ἱωνεῖς, ἀπαλλαγέντες τῆς στενῆς ἐκείνης τυπικότητος τῶν ἐγγωρίων παραδόσεων, ἥδυνθησαν ἑλευθερώτερον καὶ καλλιτεχνικώτερον νὰ ἐκλέξωσιν ἐξ ὅλου τοῦ μυθικοῦ θησαυροῦ ἐκείνους μάλιστα τοὺς μύθους, οὓς ἐνόμισαν ἀρμοδιωτέρους εἰς τὸ νὰ προσλάθωσι τὴν ποιητικὴν μορφήν. Ἐπειτα, κατὰ τὴν εὐδαιμονα ἐκείνην χώραν, ἡ φύσις διεγέλα, ἦτο εὔχερὴς δὲ βίος καὶ δὲ ἀκριβεῖς εὐμενής καὶ μαλακός· δῆθεν ἡ ἐπικὴ ποίησις διηνοίγθη καὶ ἀνεπτύχθη ὡς ἀνθος ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἑαρινῆς αὔρας. Ἀλλ' ἐν τῇ κυρίως Ἐλλάδι ἀλλως εἶχον τὰ πράγματα. Ἡ κυρίως Ἐλλάς καὶ μαλιστα ἡ Βοιωτία διῆγεν ἐν δεινοῖς καὶ ταλαιπωρίαις· αἱ γεννομεναι μεταναστεύσεις εἶχον γεννήσην μακροχρόνιον σύγχυσιν, ἥτις συνετάραξεν ὅχι μόνον τὰ κοινὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἴδιωτικοὺς οἴκους διότι πλὴν ἀλλων ἡ χώρα τὴν κατέλαβον οἱ ἐπιδραμόντες ἥτο στενὴ καὶ ἀνεπαρκής καὶ ὅχι ὡς ἡ παραλία τῆς Ἀσίας, γῆ παρθένος, ἥς οἱ αὐτόχθονες κάτοικοι,

ώς βάρβαροι, δὲν ήδύναντο νὰ ἀντιτάξωσιν εὔσταθη κατὰ τῶν ἀποκεντων ἀντίστατιν.¹⁰ Επειτα, ἡ παράδοσις ἐνταῦθα εἰχε πλήρη ἴσχυν καὶ δύναμιν καὶ εἰς αὐτὴν ἡναγκάζετο νὰ ὑποκύψῃ ἡ ποίησις. Οἱ πατροπαράδοτοι θρησκευτικοὶ καὶ ἀλλοιέγχωροι μῦθοι ἐπιέζον σφόδρα τὴν φυντασίαν καὶ οὐδὲν ἔξαρμα ἀφινον εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τὴν περιέκλειον τυπικῶς, ἔκοπτον τὰ πτερὰ αὐτῆς.¹¹ Οὐεν καὶ βραδύτερον ἀνεπτύχθη ἐνταῦθα ἡ ἐπικὴ ποίησις καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς ὑπῆρξαν πολὺ ταπεινότερα, κυρίως δ' εἰπεῖν ἀντὶ ἐποποιῶν παρήγαγεν ἡ βοιωτικὴ μοῦσα γραμολογικὰ ἢ ηθικολογικὰ ποιήματα, θεογορίας καὶ γενεαλογίας. Έν φόρῳ δὲ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν διὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἀκμὴν καὶ εὐπραγίαν ἡ ποίησις ἐλάμβανε δόξαν φαιδρὸν περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐν Βοιωτίᾳ τούναντίον ἡ παραθοιλὴ τῆς ἐνεστώσης πρὸς τὴν παρελθοῦσαν κατάστασιν ἐξήγειρεν ἀθυμίαν καὶ σκυθρωπότητα. Ἀλλως δὲ καὶ οἱ μῦθοι τῶν Βοιωτῶν ἤσαν ἔνοιαι καὶ ἄγνοοι καὶ αὐτοὶ οἱ Βοιωτοὶ δράθυμοι καὶ ἀπράγμονες καὶ ως ἐπὶ τὸ πολὺ περὶ μόνην τὴν πλήρωσιν τῶν σωματικῶν χρειῶν διατρίβοντες, εἶναι δὲ μάλιστα θαυμαστὸν πᾶς ἐκεῖθεν ἀνένειλαν ἐν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ πολιτείᾳ ἀστέρες πρώτης τάξεως, οἷος δὲ Ἡσίοδος καὶ οἱ περὶ τὸν Ἡσίοδον ἐποποιοί, δὲ Πίνδαρος καὶ δὲ Ἐπαμεινώνδας.

Ἐν Βοιωτίᾳ, περὶ τὴν λίμνην Κωπαΐδα, ὑπῆρχον ἀνέκαθεν τὰ σπέρματα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως. Ἐκεῖθεν, ὡς εἴδομεν, μετήνεγκον αὐτὰ οἱ Αἰολεῖς μετὰ τῶν Ἀχαιῶν διὰ τῶν μεταναστεύσεων εἰς τὴν ἀσιατικὴν Ἑλλάδα, ἐκ δὲ τῆς ἀσιατικῆς Ἑλλάδος ἐπανήγαγον πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν κοιτίδα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔπους καὶ τὸ ἀρμονικὸν ἐξάμετρον πλάνητες δρψῳδοί. Τοῦτο βεβαίως ὑπόδηλοι ἀλληγορικῶς καὶ ἡ παλαιὰ παράδοσις λέγουσα διτὶ δὲ πατήρ τοῦ Ἡσιόδου ἐκ τῆς Κύμης τῆς Αἰολίδος μετώκησεν εἰς τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἐλικῶνος βοιωτικὴν κώμην "Ασκραν, ἡτις ἦτο «χεῖμα κακή, θέρει ἀργαλέη, οὐδέποτ' ἐσθλή.»¹² Εκεῖ δὲ γέρων Κυμαῖος ἐδόθη εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἀπέθανε καταλιπὼν τὴν περιουσίαν εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ νεούς, τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Ηέρσην.

Κατὰ τὸν μῦθον, ἐν φόρῳ δὲ Ἡσίοδος νέος δύνατον ἔβοσκε ποτε πρόσθατε

κατὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἐλικῶνος, παραγενόμεναι τὴν νύκτα διὰ νὰ λουσθῶσιν εἰς τὰς ἐκεῖ πηγὰς αἱ Πιερίδες Μοῦσαι, προσῆλθον πρὸς αὐτὸν καὶ ἔγχειρίσασαι σκῆπτρον δάφνης Ἐλικωνίας τῷ ἔχάρισαν τὸ δῶρον τῆς ποιήσεως.

Πότε ἀκριβῶς ἔζησεν ὁ Ἡσίοδος δὲν ήξεύρομεν. Ὁ Ἡρόδοτος, ώς εἴπομεν, θεωρεῖ αὐτὸν σύγχρονον τοῦ Ὁμήρου, ἐκ δὲ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἄλλο τι δὲν εἶναι δύνατὸν νὰ ἔξαχθῃ ἢ ὅτι κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέτρον ὅμοιαζουσι τὰ ἡσιόδεια ἐπη πρὸς τὰ ὅμηρικά, τοῦτο δὲ προέρχεται διότι ἐκ τῆς αὐτῆς κυρίως στοιχειώδους ἀρχῆς ἀπορρέουσιν ἀμφοτέρων τὰ ἐπικὰ ποιήματα.

Δι’ οὓς περίου λόγους ἐγεννήθη Κήτημα ὅμηρικόν, διὰ τοὺς αὐτούς ἐγεννήθη καὶ ἡσιόδειον καὶ ὑπῆρξαν κριτικοὶ τὴν μὲν προσωπικὴν ὑπαρξίαν τοῦ Ἡσίοδου ἀρνηθέντες, τὴν δὲ ἐνότητα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ προσπαθήσαντες νὰ ἀναπρέσσωσιν. Ἀλλ’ ἐὰν ἡ παλαιὰ παράδοσις δύναται πληρέστατα νὰ ὑποστηριχθῇ ὡς πρὸς τὸν Ὁμηρον, πολὺ πλειότερον δύναται τοῦτο νὰ γίνη ὡς πρὸς τὸν Ἡσίοδον.

Δύο εἶναι τὰ σωζόμενα ποιήματα τὰ γνησίως ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Ἡσίοδον, τὸν μέγαν ἀντιπρόσωπον τῶν ὑπὸ τῶν Δωριέων ἡττηθέντων αἰολικῶν φύλων, ἡ Θεογορία καὶ τὰ Ἔργα καὶ Ἡμέραι. Καὶ ἡ μὲν Θεογορία εἶναι ἐπικὸν ποίημα ἀνήκον εἰς ὅλως ἴδιαν ταξὶν γενεαλογικῶν ποιημάτων, περὶ ἡ ἴδιως διέτριψον οἱ περὶ τὸν Ἡσίοδον ποιηταὶ καὶ τρόπον τινὰ προετάχθη αὐτῶν ὡς φυσικὸν ἦτο νὰ προταχθῶσιν οἱ μῦθοι τῆς τῶν θεῶν γενεαλογίας τῶν μύθων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν γενεαλογίαν τῶν ἡρώων, τὰ δὲ Ἔργα καὶ Ἡμέραι εἶναι κυρίως διδακτικὸν ποίημα (ιδ. σελ. 58).

Ἐν τῇ Θεογορίᾳ, ἀποτελουμένῃ ἐκ χιλίων εἴκοσι καὶ δύο στίχων, ὁ Ἡσίοδος ἐσπούδασε νὰ καταγράψῃ ἐν συστήματι συνεχεῖ καὶ εὐρύθμῳ τὸ γένος, τὰ ἀξιώματα καὶ καθόλου εἰπεῖν σύμπασαν τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Τὸ ποίημα τοῦτο ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἔργον σπουδαιότατον, διότι αἱ περὶ θεῶν δόξαι αὐτίνες παρ’ούδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀρχαίων λαῶν ἦσαν τόσον ποικίλαι καὶ πολυσχημάτιστοι ὅσον ἐν Ἑλλάδι εἰχον τὴν Θεογορίαν τοῦ Ἡσίοδου ὡς λυδίαν λίθον, πρὸς ἣν ἔβασανίζετο τὸ κυρος αὐτῶν

καὶ ἡ αὐθεντία, πᾶς δὲ μῆθος διαφωνῶν πρὸς τὸ ποίημα τοῦ Ἡσιόδου ἀπέβαλλε τὴν καθολικὴν ἐθνικὴν πίστιν. Οἱ Ἡσιόδος λοιπὸν ἔδωκε τῇ Ἑλλάδι οἰονεὶ θρησκευτικὸν κώδηκα, δέτις δὲν εἶχε μὲν καθαγιασθῆ ὃνδὲ λάθη ἱερεῖς ὡς φύλακας αὐτοῦ καὶ ἐρμηνευτάς, καθὼς π. χ. ἡ βίβλος τοῦ Μωϋσέως παρὰ τοῖς Ἐβραίοις τοὺς Λευΐτας, ἀλλ' ὅμως εἶχε μεγίστην ἐπιφροὴν ἐπὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων ἔνεκα μάλιστα τῆς ἀνάγκης, ἦν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἑλληνες ἥσθανοντο τοῦ νὰ ἔχωσιν διμοφωνίαν τινὰ περὶ τὰ θεῖα πράγματα.

Τὰ δὲ "Ἐργα καὶ Ἡμέραι, ὅπερ κατὰ τὸν Παυσανίαν⁽¹⁾, ἔθεωρουν ὡς τὸ μόνον γνήσιον τοῦ Ἡσιόδου ποίημα οἱ Βοιωτοὶ καὶ ἐδεικνύουν τῷ περιηγητῷ πλάκας μολυβδίνας, ἐφ' ὧν ἦτο κεχαραγμένον, ἔγραψεν ὁ ποιητὴς διὰ τὸν ἀδελφὸν Πέρσην, δέτις ἀδικος ὃν διέφευρε διὰ δώρων τοὺς δικαζοντας βασιλεῖς ἵνα λάθη μείζονα ἐκ τῆς πατρικῆς περιουσίας κληρον, τὸν δόπιον κατέφαγεν ἀσωτείαις καὶ ἥθελεν ἐπειτα καὶ ἀλλα παρὰ τοῦ Ἡσιόδου νὰ ἀπαιτήσῃ.

Τὸ ποίημα τοῦτο, ἔξ ὀκτακοσίων εἰκοσι καὶ ἔξ στίχων συγκειμενον, τόσον πολὺ ἐνδιατρίβει περὶ τὰς βιωτικὰς σχέσεις, ὥστε ὁ ποιητὴς δὲν φαίνεται ἀοιδὸς ἔξ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ τις Βοιωτὸς οἰκοδεσπότης, δέτις πολλὰ παθῶν ἐρυηνεύει τὰ αἰσθήματα καὶ νοήματα αὐτοῦ ἐν σχήματι ποιητικῷ. Παραπομένη τὸν ἀδικον ἀδελφὸν νὰ ἀποστῇ τῆς κακῆς αὐτοῦ βουλῆς, καὶ νὰ ζητῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν τῇ γεωργίᾳ, παρεμβάλλει σοφάς διδασκαλίας καὶ γνώμας ὅχι μόνον περὶ γεωργίας, ἀλλὰ καὶ περὶ ναυτιλίας, περὶ οἰκονομίας, περὶ ἀγωγῆς, διαποικιλλῶν τὴν ὅλην διδασκαλίαν διὰ μύθων γνωμολογικῶν καὶ διὰ τερπνῶν περιγραφῶν. Καὶ ἐργα μὲν κυρίως εἶναι τὸ πολὺ τοῦ ποιήματος, ἡμέραι μὲ τὸ ὄλιγον μέρος, δι᾽ οὓς περατοῦται τὸ ποίημα, ἔνθα ὁ ποιητὴς πραγματεύεται περὶ αἰσίων καὶ ἀπαισίων ἡμερῶν.

"Οπως εἰς τὸν "Ομηρὸν ἀπεδίδοντο πλὴν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας καὶ ἀλλα ἔπη, οὕτω καὶ εἰς τὸν Ἡσιόδον προσέγραφον οἱ παλαιοὶ πλὴν τῶν δύο μεγάλων ἔργων καὶ πολλὰ ἀλλα μικρότερα ποιηθέντα ύπὸ τῶν περὶ τὸν Ἡσιόδον ἀοιδῶν. Τούτων τὰ

(1) 9, 36, 4—5.

σπουδαιότατα είναι μαλιστα ἡ κατὰ μίμησιν τῆς ὁμηρικῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως ποιηθεῖσα Ἀσπὶς Ἡρακλέους, ἣν ἔθεωρει ἥδη νόθον δὲ Ἀριστοφάνης δὲ Βυζάντιος, οἱ Κατάλογοι γυραικῶν, οὓς ἄλλοι μὲν ταύτιζουσι πρὸς τὰς Ἡοῖς ἢ Μεγάλας Ἡοῖς⁽¹⁾, ἄλλοι δὲ διαστέλλουσιν ἀπ' αὐτῶν καὶ δὲ Αἰγαίμιος, ἀναφερόμενος εἰς τὸν ὅμωνυμον ἡγεμόνα τῶν Δωρέων. Ἐκ τούτων σώζεται ἡ Ἀσπὶς, ἀποτελουμένη ἐκ τετρακοσίων ὄγδοήκοντα στίχων.

**Τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἀπὸ Πεισιστράτου
μέχρι τῆς Χριστοῦ γεννήσεως.**

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα είναι τὰ ἀρχαιότατα ἅμα δὲ καὶ τὰ τελειότατα προϊόντα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως· εὐθὺς μετὰ τὸν "Ομηρον ἀρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ ἔπους. Καὶ μέχρι μὲν τῶν Ὀλυμπιάδων (776) ἔχομεν κυρίως τὰ ὁμηρικὰ καὶ τὰ ἡσιόδεια ἔπη, μέχρι δὲ τοῦ Πεισιστράτου (560) τὰ τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου καὶ τὰ τῆς βοιωτικῆς σχολῆς, ἀπὸ δὲ τῶν περὶ τὸν Πεισιστράτον χρόνων, ὅτε δὲ ἐλληνικὸς λαὸς εἰσήρχετο ἥδη εἰς τὴν ἀνδρικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν καὶ δὲν ἐτέρπετο πλέον ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν μύθων τὸ ἔπος ἔξηκολούθησε μὲν ὑπάρχον καὶ παρὰ τὴν ἀναφανεῖσαν ἥδη λυρικὴν ποίησιν, ἀλλ' ὅχι πλέον ὡς ἐθρικὸν καὶ φυσικόν, ὡς κτῆμα τρόπων τινὰ τοῦ ὅλου ἔθνους, ἀλλ' ὡς τεχνικὸν μᾶλλον προὶὸν ποιητῶν ἐπιτηδεύοντων κατὰ μίμησιν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Ο πρῶτος δὲ τῶν ἐπικῶν ποιητῶν τῆς νέας ταύτης τάσεως καὶ τροπῆς είναι δὲ Πεισανδρος δὲ ἐκ τῆς Καμείρου τῆς Ρόδου, ἀκμάσας μετὰ τὴν 33 Ὀλυμπιάδα (645). Ο Πεισανδρος ἐποίησεν Ἡράκλειαρ (ἐπικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν ἀθλῶν αὐτοῦ) εἰς δύο βιβλία, ἔξων ὀλίγα μόνον χωρία μνημονεύονται. Ο Πεισανδρος παρελήφθη εἰς τὸν λεγόμενον καρόντα τῶν Ἀλεξανδρινῶν⁽²⁾.

⁽¹⁾ Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο ἡρωΐδων ἐγκώμιον, δσαι ἐκ θεῶν ἐγέννησαν ἐπιφανεῖς ἥρωας, ἔκαστον δὲ τῶν τμημάτων αὐτοῦ ἥργιζεν ἐκ τῶν λέξεων ἡ οἵη (=ἡ ὅποια ἦτο).

⁽²⁾ Ο Ἀριστοφάνης δὲ Βυζάντιος μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοῦ φιλολογικῶν

Μετά τὸν Πείσανδρον ἀνεφάνη ὁ Πανύασις (490), ἐξάδελφος τοῦ Ἡροδότου, ποιήσας καὶ αὐτὸς Ἡράκλειαρ καὶ Ἰωνικά, μετὰ δὲ τὸν Πανύασιν ὁ Σάμιος Χοιρίλος (467—402) μακρὸν χρόνον διατριψας ἐν Ἀθήναις. Οἱ Χοιρίλοις ἐπεχείρησε πρώτος νὰ νεωτερίσῃ περὶ τὴν ἐπικῆν ποίησιν κατὰ τε τὸ εἰδος καὶ τὴν ὑλην λαβῶν ὡς θέμα τοῦ ποιήματός του ὅχι θεοὺς ἢ ηρωας, ἀλλὰ αὐτὴν σχεδὸν τὴν σύγχρονον ἴστοριαν· καὶ δὴ ἐποίησε Περσηΐδα ἢ Περσικά, ἐν φῷ ποιήματι ὕμνει τὴν κατὰ τοῦ Ξέρξου νίκην τῶν Ἀθηναίων.

Ἐπιφανὴς ποιητὴς δὴτο μεταξὺ πολλῶν ἄλλων μετριωτέρων καὶ ἀλλαχοῦ ἥδη μνημονευθεῖς (σελ. 63) Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος, ἀκμάσας περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ προσληφθεὶς μετὰ καὶ τοῦ Πανυάσιδος εἰς τὸν κανόνα τῶν ἐπικῶν. Ἐποίησε Θηβαΐδα, ἐκτεταμένον ποίημα καὶ πλήρες παντοδαπῆς σοφίας ἀπεγούσης πολὺ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἐπικῆς ἀφελείας καὶ ἀπλότητος, ἦτις εἴλκυε τὰ πλήθη. «Οὐεν δικαίως θεωρεῖται δὴ Ἀντίμαχος ὡς ὁ πρόδρομος τῆς περιτέχνου καὶ ἐπιτετηδευμένης ἐποποιίας τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Καὶ ὁ Ἀντίμαχος καὶ ὁ Χοιρίλος καὶ ἄλλοι τῶν χρόνων τούτων ἐπικοὶ εἶχον πρὸς τὸν Λύσανδρον σχέσεις, περὶ ὧν ὁ Πλούταρχος⁽¹⁾ λέγει τὰ ἔξης: «Πρώτῳ μὲν γάρ Ἑλλήνων ἐκείνῳ (τῷ Λυσάνδρῳ) βιωμούς αἱ πόλεις ἀνέστησαν ὡς θεῷ καὶ θυσίας ἔθυσαν· εἰς δὲ πρῶτον παιανες ἤσθησαν, ὡν ἐνὸς ἀρχὴν ἀπομνημονεύουσι τοιάνδε. Τὸν Ἑλλάδος ἀγαθίας στραταγὸν εὑρυχώρου Σπάρτης ὑμνήσομεν ὡς ἵν παιάν. Σάμιοι δὲ τὰ παρ' αὐτοῖς Ἡραῖα, Λυσάνδρια καλεῖν ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ ποιητῶν Χοιρίλον μὲν περὶ αὐτὸν εἴχεν, ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις διὰ ποιητικῆς. Ἀντιόχῳ δέ, ποιήσαντι μετρίους τινάς εἰς αὐτὸν στίχους, ἤσθεις ἔδωκε πλήσας ἀργυρίου τὸν πίλον.» Ἀντίμαχου δὲ τοῦ

ἔργασιῶν ἔταξινδησε καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας κατὰ τὴν ἀξίαν ἔκάστου αὐτῶν, τὰ δὲ ἄριστα ἔκάστου εἰδους ὡνόματε καρόρα. «Οκανῶν τῶν ἐπικῶν περιλαμβάνει τοὺς ἔξης ποιητάς. Ομηρον, Ἡσίοδον Ἀσκραῖον, Πείσανδρον Καμειρέα, Πανύασιν Ἀλικαρνασσέα, Ἀντίμαχον Κολοφώνιον.

(1) 6. Λυσάνδρου 18.

Κολοφωνίου, καὶ Νικηράτου τινὸς Ἡρκαλεώτου, ποιήμασι Λυσάνδρια διαγωνισαμένων ἐπ' αὐτῷ, τὸν Νικήρατον ἐστεφάνωσεν· δὲ δὲ· Ἀντίμαχος ἀχθεσθεῖς ἡφάνισε τὸ ποίημα. Πλάτων δέ, νέος ὅν τότε καὶ θαυμάζων τὸν Ἀντίμαχον ἐπὶ τῇ ποιητικῇ, βαρύεως φέροντας τὴν ἡτταν ἀνελάμβανε καὶ παρεμψεῖτο, τοῖς ἀγνοοῦσι κακὸν εἰνατέφαμενος τὴν ἄγνοιαν, ὥσπερ τὴν τυφλότητα τοῖς μὴ βλέπουσιν.»

Μετὰ τοὺς ποιητὰς τούτους ἐνεκρώθη πλέον ἡ ἐπικὴ ποίησις καὶ μόνον ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν κατεβλήθη ὑπὸ λογίων καὶ ὑπερόχων ἀνδρῶν προσπάθεια πρὸς ἀνάστασιν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἦτο προῖὸν καὶ ἀπαυγασμα τῷρισμένων χρόνων καὶ ὡρισμένου πολειτισμοῦ, μετ' αὐτῶν δὲ ἐπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀντιπαρέλθῃ καὶ ἀντιπαρῆθεν.

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ποιηταὶ ἐπικοὶ τε καὶ ἄλλοι⁽¹⁾ ἦσαν κυρίως φιλόλογοι διότι καὶ πᾶσα ἡ περίοδος ἔκεινη τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας ἔχει χαρακτῆρα φιλολογικὸν (ιδ. σελ. 21 καὶ ἔξης). Ἡκμασαν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἔκεινους οἱ ἔξης ἐπικοὶ ποιηταί.

Τιανὸς ὁ Κρῆς, ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὔεργέτου (246 π.Χ.). Οἱ Τιανὸς ταπεινοτάτης ὅν καταγωγῆς κατώρθωσε νὰ φύσῃ εἰς ὕψιστον περιωπῆς σημεῖον ἐν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ποιήσει. Ἐποίησε δὲ Ἡρακληΐδα, Θεσσαλικά, Μεσσηνιακὰ καὶ ἄλλας παραπλήσια ἐπη. Τὰ ποιήματά του ἐθαύμαζε καὶ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ μιμηθῇ δὲ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Τιβέριος.

Εὐφορίωνδ Χαλκιδεύς, ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς πολυγραφώτατος, ἀκμάσας περὶ τὸ 300 π.Χ. Οἱ Εὐφορίων κατατάσσεται καὶ εἰς τοὺς ἐλεγειακοὺς ποιητὰς (σ.22), προέστη δὲ καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ βιβλιοθήκης (σ.25) καὶ ἐποίησε τὰ ἔξης ἐπικὰ ποιήματα· Ἡσιόδορ, Μογύοπιαρ (Μοφοπία εἶναι παλαιίτατον ὄνομα τῆς Ἀττικῆς), Ἀλέξαρδρος (οὕτως ὄνομασθὲν ἐκ τινος φίλου τοῦ Εὐφορίωνος), Ἄνιος (ἢ τὸ οὔτις τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος) καὶ ἄλλα δέκα καὶ τέσσαρα⁽²⁾.

(1) Περὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ποιήσεως καθ' ὅλου βλ. A. Couat, *La poésie alexandrine*, Paris (Hachette) 1882.

(2) Μακρὰν περὶ Εὐφορίωνος διατριβὴν βλ. ἐν Ἀσωπίου *Ιστορ.* Ἐλλήν. ποιητ. καὶ συγγραφέων σελ. 735—754.

Απολλώνιος δὲ Ρόδιος μαθητεύσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ (σελ. 22) καὶ διαδεχθεὶς τὸν Ἐρατοσθένη ἐν τῇ ἀλεξανδρινῇ βιβλιοθήκῃ, εἶναι δὲ ἐπιφανέστατος τῶν ἐπικῶν τῆς περιόδου ταύτης. Τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ εἴναι ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγνωστα καὶ ἡξεύρομεν μόνον ὅτι αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον Καλλίμαχον ἦσαν ἐλάχιστα φιλικαί. "Οὐεν ἡναγκάσθη καταλιπὼν τὴν Ἀλεξανδρειαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ιδίαν πατρίδα Ρόδον, ἔνθα καὶ διετέλεσεν ἐπὶ τεινα χρόνον διδάσκων, βραδύτερον δὲ φαίνεται ὅτι ἡδυνήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀλεξανδρειαν. Οἱ Ἀπολλώνιος ἐποίησε καὶ Κτίσεις (πόλεων), ἀλλὰ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ δόξαν ὄφειλει κυρίως εἰς τὰ Ἀργοραντικά, περίτεχνον καὶ ἐκ τεσσάρων βιβλίων συγκείμενον ἐπικῶν ποίημα, ὅπερ ἐξ ὅλων τῶν ἐπῶν, τὰ δποτα ἀνεφέρεται, μόνον μετὰ τὸν "Ομηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον ἐσώθη μέχρις ἡμῶν. Παρὰ τοῖς Ψωμαίοις εἶχεν δὲ Ἀπολλώνιος πλείονας θαυμαστὰς καὶ μιμητὰς ἢ παρὰ τοῖς "Ελλησιν δὲ Οὐάρρων μετέφρασε τὸ ποίημά του εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲ ὁ Οὐεργίλιος καὶ Οὐαλέριος Φλάκκος ἀπεμιμήθησαν αὐτό.

III ἐπικὴ ποίησες μετὰ Χριστόν.

Τὰ καθ' ὅλου προϊόντα τῆς μετὰ Χριστὸν ἐπικῆς ποιήσεως εἴναι ἡ ἔγκωμικ τῶν αὐτοκράτορων (πανηγυρικὰ ποιήματα) ἢ ποιήματα ὑπόθεσιν ἔχοντα τοὺς μύθους τοῦ Διονύσου καὶ τὰ ἔξοχα κατορθώματα τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρου, ἀλλ' ὥστις πάντα τὰ μέχρι τοῦ τετάρτου ἢ πέμπτου αἰώνος ἐπικὰ δοκίμια ἀπωλέσθησαν.

Κατὰ δὲ τὸν πέμπτον περίου αἰώνα ἀνεφάνη ἐν Αἰγύπτῳ νέα ἐπικῆς ποιήσεως σχολὴ (ιδ. σελ. 26-27), τῆς ὑποίας ἀρχηγὸς νομίζεται Νόννος ὁ Πανοπολίτης (ἐκ Πανοπόλεως τῆς ἐν Λιγύπτῳ Θηθαίδος), ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἡσπάσθη τὸν χριστια-

καὶ ἔγραψε καὶ ἔμμετρον παράφρασιν τοῦ κατὰ Ιωάννην Εὐαγγελίου, ἡτις ἀνήκει εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐπικὴν ποίησιν. Ἀλλὰ τὸ κύριον αὐτοῦ ἔπος εἴναι τὰ σωζόμενα Διονυσιακὰ

ἢ Βασσαρικά, ὅπερ είναι ἀληθής κυκεών πολυμαθείας ἔχον ὡς θέμα τοὺς μύθους τοῦ Διονύσου, πρὸς οὓς συνέμιξεν ὁ ποιητὴς καὶ πολὺ μέρος τῆς καθ' ὅλου μυθολογίας. Τὸ ποίημα σύγκειται ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὅκτω βιβλίων, σκοπὸν δ' ἔχει τὸν παραλληλισμὸν τοῦ Βόκχου πρὸς τὸν αἰγυπτιακὸν Ὀσιριν. 'Ο Νόννος ἐνεωτέρισε καὶ περὶ τὸ μέτρον ἐπενεγκὼν εἰς τὸ δακτυλικὸν ἔξαμετρον ὅσας μεταβολὰς καὶ μεταρρυθμίσεις ἀπήτουν οἱ μεταγενέστεροι τύποι καὶ σχηματισμοὶ τῆς γλώσσης.

Εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Νόννου ἀνήκουσι καὶ οἱ ἔξης ποιηταί.

Κοῖντος ὁ Σμυρναῖος μὲν τὴν πατρίδα, ὄνομαζόμενος δὲ καὶ Καλαθρός, διότι ἐν Καλαθρίᾳ τῆς Ἰταλίας εύρεθη τὸ πρῶτον χειρόγραφον τοῦ ποιήματός του. 'Ο Κοῖντος συνέταξεν ἐκ καλῶν πηγῶν ἀρυθείες συνέχειαν τῆς Ὁμήρου Ἰλιάδος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας καὶ τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν, μιμηθεὶς κατὰ τοῦτο τοὺς παλαιοὺς κυκλικούς. Τὸ ποίημα του ἐπιγραφόμενον τὰ μεθ' Ὁμηροῦ ἢ Ὁμήρου παραλειπόμενα σώζεται, εἴναι δὲ διηρημένον εἰς δέκα καὶ τέσσαρα βιβλία. 'Ο Κοῖντος ἐπέτυχε περὶ τὴν στιχουργίαν καὶ δεικνύει ἵκανότητα περὶ τὰς περιγραφάς, στερεῖται ὅμως ἀληθοῦς ἐπικῆς ιδιοφυίας καὶ ιδίᾳ χωλαίνει κατὰ τὴν ἡθοποιίαν.

Κόλουθος ὁ Λυκοπολίτης (ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θηβαΐδος), ζήσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Α' (491—518 μ. Χ.). 'Ο Κόλουθος ἐποίησε καὶ ἄλλα ποιήματα (Καλυδωνιακά, Περσιά, Ἐγκώμια), ἀλλ' εἴναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τοῦ σωζόμενου ἐπυλλίου του, δύπερ ἐπιγράφεται Ἀρπαγὴ Ἐλέρης ἐκ τριακοσίων ἐνενήκοντα δύο ἔξαμετρων συναποτελούμενον καὶ εἴναι ὅλως ἀμοιρὸν ἀληθοῦς ἐπικῆς ἐμπνεύσεως.

Τρυφιόδωρος ὁ Αἰγύπτιος, δστις ἡτο γραμματικὸς ἔξ ἐπαγγέλματος, ἔγραψε δὲ καὶ ἄλλα ἔπη μὴ διασωθέντα (Μαραθωνιακά, τὰ καθ' Ἰπποδάμειαν, Ὁδύσσειαν λειπογράμματον) καὶ ἐπύλλιον ἐπιγραφόμενον "Ἀλωσιρ Ἰλίου, δύπερ ἔχομεν, συγκείμενον ἐκ στίχων ἔξακοσίων ἐνενήκοντα καὶ ἐνός.

Μουσαῖος, περὶ οὐ οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν ἢ ὅτι ἡτο μεταγενέστερος τοῦ Νόννου, ὃν βεβαίως ἀπομιμεῖται. Τὸ διασωθὲν ποίημα

του σύγκειται ἐκ τριακοσίων τεσσαράκοντα στίχων καὶ ἐπιγράφεται Τὰ καθ' Ἡρὸ καὶ Λέαρδρο, ᾧχει δὲ ὑπόθεσιν τὸν γνωστότατον μῆθον τῆς Ἡροῦς, ὡραίας ιερείας τῆς Ἀφροδίτης ἐν Σηστῷ καὶ τοῦ Λεάνδρου τοῦ ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀπέναντι παραλίᾳ τοῦ Ἐλλησπόντου κειμένης Ἀβύδου, ὅστις καθ ἑκάστην νύκτα διεπέρα κολυμβῶν τὸν Ἐλλήσποντον ὅπως ἵδῃ τὴν ὥραίκαν αὐτοῦ ἐρωμένην, ἔως οὐ ἐπνίγη τέλος κατά τινας νύκτα χειμερινὴν καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔξερασθη ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐμπροσθεν τοῦ πύργου τῆς Ἡροῦς. Τὸ ποίημα τοῦτο καὶ διὰ τὴν χάριν τῆς λέξεως καὶ διὰ τὴν κομψότητα τοῦ μέτρου καὶ διὰ τὴν φυσικὴν ἀπλότητα τοῦ πειριγραφομένου πάθους ὑπερέχει πάντων τῶν συγχρόνων ποιημάτων.

Παραλείποντες νῦν ἄλλους τινὰς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις βιώσαντας ὅλως ἀσήμους ἐπικούς, κατερχόμεθα εἰς τὸν κυρίως ἔσχατον τοῦ ἀρχαίου ἔπους ἀντιπρόσωπον, τὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ εἴδ' αἰῶνος ἀκμάσαντα βυζαντινὸν Ἰωάννην Τζέτζην, ὅστις ὑπῆρχεν ἐκ τῶν πολυμαθεστάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ διὰ τὴν θευμασίκαν αὐτοῦ μνήμην ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐκτακτονολογιότητος θαῦμα. Καὶ δὲ ἵδιος δὲ ὡς ἔξῆς κομπορρημονεῖ·

Οἶδας δὲ πάντως ἀκριβῶς πῶς πᾶσαν οἶδα βίβλον
ἐκ στήθους τε καὶ στόματος οὕτως ἐτοίμως λέγειν·
οὐδὲν γάρ μνημονέστερον τοῦ Τζέτζου θεὸς ἄλλον,
ἀνδρα τῶν πρίν τε καὶ τῶν νῦν ἔξεφηνεν ἐν βίψ (1).

"Ο Τζέτζης δὲν ἔγραψε μόνον ποιήματα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς γραμματικὰς καὶ μετρικὰς πραγματείας, ἐπικὰ δ' αὐτοῦ ἔργα εἰναι· — α') "Επιτομή τις τοῦ ἐπικοῦ Κύκλου, ἦν ἐπιγράφει· Ἰλιακὰ καὶ διαιρεῖ εἰς τρία μέρη (Τὰ πρὸ Ὁμήρου, τὰ Ὁμήρου καὶ τὰ μεθ' Ὁμηρον). "Ολον τὸ ποίημα περιέχει χιλίους ἔξακοσίους ἔξήκοντα πέντε ἔξαμέτρους. — β') Σειρὰ μυθολογικῶν καὶ ιστορικῶν διηγήσεων, ἐπιγραφομένη Βιβλος ιστορικη, κοινῶς δὲ λεγομένη Χιλιάδες διότι διηρέθη εἰς δέκα καὶ τρία μέρη, ἔκαστον τῶν ὅποιων σύγκειται ἐκ

(1) Χιλιάδ. 1,375. — Ίδ. Δοναλδσῶνος Ἰστ. ἐλλ. φιλολ. μεταφρ. Βαλέττα τομ. 2, σελ. 453 καὶ 457.

χιλίων στίχων πολιτικῶν⁽¹⁾. Δεῖγμα τῆς τε γλώσσης τῶν Χιλιάδων καὶ τοῦ μέτρου εἶναι οἱ ἀνωτέρω παρατεθέντες τέσσαρες στίχοι.—γ') Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς εἰς ιαμβικούς στίχους καὶ—δ')' Α.Ι.ηγορίαι Ι.ιάδος εἰς ὑπεροκταχισχιλίους στίχους πολιτικούς.

Ἐκ τῶν ἐπῶν τούτων μόνον τὰ Ι.ιακὰ εἴναι πεπονημένα εἰς ἔξαμέτρους στίχους καὶ τούτους κακούς, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς πολιτικούς καὶ ιαμβικούς. "Οχι μόνον δὲ κατὰ τὸ μέτρον ἀποκλίνουσε τὰ ποιήματα ταῦτα τοῦ Τζετζού ἀπὸ τοῦ παραδεδεγμένου τύπου τοῦ ἀρχαίου ἔπους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξίας αὐτοῦ, δύνανται (τούλαχιστον τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον) νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸ διδακτικὸν ἔπος.

Ίαμβικὴν, οὕτως εἰπεῖν, παραφυάδη τοῦ ἔπους ἀποτελοῦσι καὶ ἄλλων βυζαντινῶν ποιητῶν τὰ ποιήματα. Ἐκ τούτων δὲ τῶν ποιητῶν ἀναφέρομεν τὸν μοναχὸν Θεόδωρον τὸν Πρόδρομον ἢ Πτωχοπρόδρομον, προσαγορευόμενον καὶ μετὰ τοῦ τίτλου Κυρός, ἢ τοις Κύριος. Ο Πτωχοπρόδρομος δὲν ἔγραψε μόνον ποιήματα εἰς ιαμβικούς στίχους, ἀλλὰ καὶ ῥητορικὰς πραγματείας, διαλόγους δημιūλιας, ἐπιστολάς. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἴναι τὰ ἔντι. Τὰ κατὰ Ροδάρην καὶ Δοσικέα, ιαμβικὸν διηγηματικὸν ποίημα.—Γαλεομυο-

(1) «Ωνομάσθησαν οἱ δεκαπεντασύλλαλοι συνήθεις στίχοι πολιτικοί, ως καταληπτοὶ εἰς ὅλον τὸν λαόν, εἰς διάκρισιν τῶν ἐλληνιστὶ γραμμένων καὶ ἀπὸ πολλὰ ὄλιγους καταλαμβανομένων. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἐδίθετο ἔξαιρέτως τὸ ἐπίθετον τοῦτο εἰς μόνους τοὺς κοινοὺς τούτους στίχους πολιτικοὶ ἀκόμη ἐπωνυμάζοντο καὶ οἱ ἐλληνιστὶ μὲν γραμμένοι, φυλάσσοντες δὲ τὸν ρύθμὸν καὶ τῶν συλλαβῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν κοινῶν γραμμένων, ως δηλοῦν τοῦ πολυλόγου καὶ ἀκριτολόγου Τσέτσου τὰ ποιήματα, τοῦ Μανασσῆ, ποιητῶν τῆς δωδεκάτης ἐκατονταετῆρίδος, ἀκόμη καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἀκμάσαντος Ψελλοῦ. Περὶ τῶν στίχων τούτων λέγει ὁ Εὔστάθιος (Ιλιάδ. α', σελ. 11) «δημοτικοὶ στίχοι, οἱ τὸ παλαιὸν μὲν τροχαῖκῶς ποδιζόμενοι ... ἄρτι δὲ πολιτικοὶ ὄνομαζόλενοι. Μέτρον μὲν γὰρ αὐτοῖς πεντεκαΐδεκα συλλαβαῖς· οἱ δὲ πολλοὶ καὶ εἰς ἐπτακαΐδεκα ἢ καὶ πλείονας αὐτοὺς παρεκτίνουσι συλλαβάζες.» Κοραῆ "Ατακτα τόμ. 5. σελ. 308.—Ο Δόναλδσων (Ἐνθ.ἀνωτ. 458) λέγει· «Ο πολιτικὸς ετίγος εἴναι εἰδός τι τετραμέτρου ιαμβικοῦ καταληγτικοῦ, περιλαμβάνων κατὰ μέσον ὅρον δεκαπέντε συλλαβάς, ὃν δὲ γερόνος κανονίζεται ἐνίστεται ἐκ τοῦ τονισμοῦ.»

μαχία κατά μίμησιν τῆς Βατραχομυσομαχίας. — Άπιδημος φιλία, διάλογος, ἐν φ περιγράφει τίνι τρόπῳ δ Κόσμος, κατὰ συμβουλὴν τῆς Μωρίας, διεζεύχθη ἀπὸ τῆς Φιλίας καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Ἐχθραν¹.

Χριστιανικὸν ἔπος.

Χριστιανικὸν ἔπος καλοῦμεν τὸ ἔχον ὑπόθεσιν χριστιανικήν. Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ οὐδεὶς ἀναφαίνεται χριστιανὸς ποιητής, μέχρι δὲ τοῦ τετάρτου αἰῶνος οἱ χριστιανοὶ ἡ-σχολοῦντο μὲν περὶ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ῥητορείαν καὶ τὴν ιστορι-γραφίαν καὶ εἶχον τρόπον τινὰ ἀφιερώση τὰ εἰδη ταῦτα τοῦ λόγου εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐκχριστιανίση οὕτως εἰπεῖν καὶ τὴν ποίησιν. 'Αλλ' ὅτε δὲ Ιουλιανὸς ἐβούληθη νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν εἰς τὰς ἔθνικὰς σχολὰς εἰσοδον ἵνα οὕτω στερήσῃ αὐτοὺς τῆς διεύστης νεωτέρας πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἤναγκασθησαν καὶ ἐκεῖνοι νὰ πλάσωσιν ἐκ τοῦ ὄλικοῦ, ὅπερ παρεῖχεν αὐτοῖς ἡ γριστιανικὴ πίστις ὅργανα διδάσκαλίας, γραμματικὰς κατὰ πρῶτον, ἐπειτα ἐπικὰ ποιήματα καὶ δράματα. 'Ο κυρίως εἰσηγητὴς τῆς νέας ταύτης ἐπιχειρήσεως ὑπῆρξεν δὲ Απολλινάριος ὁ Ἀλεξανδρεύς, διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς καὶ μετὰ ταῦτα πρεσβύτερος, φίλος δὲ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζινζηνοῦ καὶ τοῦ Λιθανίου. Ἐφιλοπόνησε μετάφρασιν εἰς ὅμηρικοὺς ἔξαμετρους πολλῶν μερῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὸ ἐπικόν του τοῦτο δοκίμιον διήρεσε κατὰ μίμησιν τῶν δημητιῶν ἐπῶν εἰς εἰκοσιτέσσαρα βιβλία. Καὶ περὶ τὴν τραγῳδίαν καὶ τὴν

(1) 'Ο Κοραῆς ἔξιδωκεν ἐν τῷ α'. τόμῳ τῶν Ατάκτων τοὺς στίχους πρὸς Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (1143—1180) τοῦ Προδρόμου μετὰ πρόλεγομένων καὶ μακρῶν σημειώσεων. Τὸ ποίημα ἄρχεται οὕτω·

Μόλις τολμήσας, Βασιλεὺς Δέσποτα στεφηφόρε,
Σκηπτοῦχε Κομνηνόθλαστε, κράτιστε κοσμοκράτωρ,
ὑπὸ τὴν σκέπην σῶν χρυσῶν προσέρχομαι πτερύγων,
Καθικετεύων, ἔξαιτῶν, παρακαλῶν δὲ τάλας,
Τὰς ἀκοὰς προσθεῖναι μοι σῆς Ἀνακρατορίας,
"Οπως λεπτομερέστερον τὰ κατ' ἐμὲ λαλήσω.

κωμωδίαν ἡσχολήθη, δραματουργήσας διάφορα τῆς Γραφῆς μέρη και λαβών ως τύπον και ὑπογραμμὸν τὸν Εὔριπίδην και τὸν Μένανδρον· και πινδαρικὰς δ' ἔκσημη φόδας ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ. Ὁ διμώνυμος αὐτοῦ οὐίος, δὲ Λαοδικείας ἐπίσκοπος, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ παχτρὸς παραφράστας ἐν διαλόγοις πλατωνικοῖς τὸ Εὐαγγέλιον και τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Οὐδὲν διεσώθη ἐκ τῶν ἔργων τῶν δύο Ἀπολλιναρίων, πλὴν τοῦ περιεργοτέρου ἐκείνου δράματος τοῦ ἐπιγραφομένου *Χριστὸς πάσχω,* ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὸν ἔτερον ἐξ αὐτῶν (σελ. 34).

Εἰς τὸ χριστιανικὸν ἔπος ἀγήκει και τοῦ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντος Νόννου τοῦ Πανοπολίτου ἡ ἐξαρχέτροις στίχοις *Μεταβολὴ* τοῦ κατὰ *Ιωάννην Εὐαγγελίου.* Εἰς τοὺς ποιητὰς τοῦ χριστιανικοῦ ἔπους πρέπει νὰ καταταχθῇ ἀκόμη και ἡ περιώνυμος αὐτοκράτειρα *Ἐύδοκια* ἡ πρότερον ὄνομαζομένη Ἀθηναίη, θυγάτηρ μὲν τοῦ Ἀθηναίου σοφιστοῦ Λεοντίου, γυνὴ δὲ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Ἡ *Ἐύδοκια* πλὴν ἀλλων ἔγραψεν ἐν μέτρῳ ἡρωϊκῷ *Μετάφρασιν* τῆς *Οχταεύχου* και τῶν *Προφητικῶν Λόγων*, εἰς αὐτὴν δὲ προσγράφονται και τὰ σωζόμενα *Ομηρόκεντρα*, τὰ δοιαὶ δὲ ὅμηρικῶν στίγμων ἡμιστιχίων διαλαμβάνουσι τὴν *Ιερὰν Ἰστορίαν* καὶ μάλιστα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, εἰς πεντήκοντα πέντε κεφαλαῖα.

Τὸ διδακτικὸν ἔπος μετὰ τὸν Ἡσίοδον.

Μετὰ τὸν Ἡσίοδον, τὸ διδακτικὸν ἔπος ἐκπροσωποῦσι κυρίως οἱ φιλόσοφοι, οἵτινες ἐμμέτρως ἐπραγματεύθησαν τὰ φιλοσοφικὰ αὐτῶν θέματα, πρὸ τῶν φιλοσόφων ὅμως ὑπῆρχεν εἰδός τι θρησκευτικῶν ποιημάτων, δι' ὧν μετεδόθησαν εἰς τοὺς "Ελληνας ὑπὸ σχῆμα μύθου δόξαι περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου και τῆς ἐν ἥδου καταστάσεως τῶν ψυχῶν διάφοροι ἢ καθ' *"Ομηρον.* Τῶν ἀνδρῶν τούτων, οἵτινες ὑπῆρξαν σίονεὶ οἱ πρόδρομοι τῆς φιλοσοφίας, είναι δὲ Κρής *Ἐπιμενίδης*, δὲ θαυματουργός, δὲ κληηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἵνα ἐξαγνίσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ Κυλωνίου ἄγους (612 π. X.) και μίαν γενεάν μετὰ τὸν *Ἐπιμενίδην* δὲ *Αθαρίς* δὲ παιήσας *Κα-*

θαρμούς, Ἐξιλασμοὺς καὶ ἄλλα ιερὰ πονήματα. "Ομοιος του Ἀθάριδος εἶναι Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος, τοῦ ὅποιου τὰ Ἀριμάσπια ἔπη, ἐν οἷς περιέγραψε τὴν ἐκ Προκοννήσου εἰς τοὺς ὑπερβορείους πορείαν του ἀνέγνωσε καὶ ὁ Ἡρόδοτος⁽¹⁾.

Μετὰ τῶν ιερῶν καὶ θεολήπτων τούτων ἀνδρῶν καταριθμεῖται καὶ ὁ Φερεκύδης ὁ Σύριος, εἰς τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰωνικῆς τῶν φιλοσόφων αἱρέσεως, διότι ἔζηνε γκε τὰς δύξας αὐτοῦ περὶ φύσεως καὶ ἀρχῆς τῶν ὄντων ὅχι ἀπλῶς καὶ σαφῶς, ἀλλ' ἐν σχήματι μύθων. Τῆς Θεογορίας τοῦ Φερεκύδους περιεσώθησάν τινα λείψανα μέχρις ἡμῶν.

Περὶ δὲ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων, ὅτε τὰ λείψανα τῆς Πυθαγορείου αἱρέσεως (περὶ ᾧ εἴπωμεν κατωτέρω ἐν τῷ περὶ Πυθαγόρου) ἡνώθησαν μετὰ τῶν λεγομένων Ὁρφικῶν⁽²⁾ εἰς μίαν ἑταιρίαν, ἐπιφρίνονται διὰ μιᾶς πλεισταὶ ὄρφικὰ ποιήματα κατὰ τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ Ἰεροὶ Λόγοι τοῦ Κέρκωπος, τὰ Φυσικὰ καὶ διέκτυοι τοῦ Βροντίνου καὶ ἄλλα πολλὰ ὅμοιας φύσεως ποιήματα πολλῶν καὶ διαφόρων ποιητῶν, ὡν δὲ πάντων ἐπιφρινέστεκτος εἶναι ὁ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πειστράτου Ὄνομακριτος.

Καὶ τῶν φιλοσόφων δέ τινες κατατάσσονται, ὡς εἴπομεν, εἰς τοὺς διδακτικοὺς ποιητάς, ἀλλ' εἶναι σημειώσεως ἔξιον ὅτι ἡ φιλοσοφία μετεχειρίσθη μὲν τὸν ποιητικὸν λόγον, ὅχι ὅμως εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως, ἀλλὰ βραδύτερον, σκοπεύουσα διὰ τῆς χάριτος τῆς ποιήσεως νὰ συγκινήσῃ σφοδρότερον τὰς ψυχάς⁽³⁾.

(1) 4, 13.

(2) Συλλόγου ἀνδρῶν, οἵτινες ἀναγράψαντες προστάτην τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως τὸν ἀρχαῖον ἀοιδὸν Ὁρφέα, παρεδόθησαν εἰς λατρείαν τοῦ Βάκχου, ἀπεκδεχόμενοι ἐξ αὐτῆς γαλήνην ψυχῆς καὶ θρησκευτικὴν παραμυθίαν. Ο Διόνυσος δέ, εἰς δὲν ἥγοντο αἱ ὄρφικαὶ καὶ βακχικαὶ τελεταὶ ἦτο Διόνυσος δὲ Ζαγρέος, θεὸς γένοις, ὅστις ἐλατρεύετο κοινῇ μετὰ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, σύμβολον ὅχι μόνον ἐκμανοῦς χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ βαρείας θλιψεως ἐπὶ τῇ ταλαιπώρῳ τύχῃ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

(3) *Essai sur la poésie philosophique de Grèce (Xénophane, Parménide, Empedocle) par Guillaume Breton. Paris (Hachette) 1882.*

Ο πρῶτος δὲ τῶν τοιούτων φυσιολόγων ποιητῶν εἶναι Εενοφάνης ὁ Κολοφώνιος ὁ μετασχῶν τῆς ὑπὸ τῶν Φωκαέων γενομένης ἀποικίσεως τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἐλέας (ὅθεν οἱ Ἐλεάται φιλόσοφοι). Ο Εενοφάνης ἡτο καὶ ἐλεγειοποιός, εἰς δὲ τοὺς ἐπικούς ποιητὰς ἀνήκει διὰ τοῦ Περὶ Φύσεως διδακτικοῦ του ποιήματος. Ο Διογένης ὁ Λακέρτιος λέγει περὶ τοῦ Εενοφάνους ὅτι «αὐτὸς ἐρραψώδει τὰ ἔαυτοῦ» ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεις δημοσίαις.

Μετὰ τὸν Εενοφάνη ἐρχεται ὁ Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης γράψας καὶ αὐτὸς Περὶ Φύσεως. Ο Παρμενίδης ἡτο πλούσιος καὶ γένους λαμπροῦ, ἔγεννηθη δὲ περὶ τὸ 520 π. Χ., εἰς αὐτὸν δ' ἀναφέρεται καὶ ὁ ὥμωνυμος διάλογος του Πλάτωνος.

Καὶ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντίνος, ἀκμάσας περὶ τὸ 444 ἔγραψεν ὥσπερ τῶν θεοφάνης Περὶ Φύσεως. Αἱ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ φῆμαι εἶναι ὅμοιαι τῶν περὶ Ἐπιμενίδου καὶ Ἀβάριδος, διότι καὶ περὶ τοῦ Ἐμπεδοκλέους πολλὰ θαυμαστὰ καὶ τεραστικά διηγοῦνται οἱ παλαιοί⁽¹⁾.

Αλλὰ παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς κυρίως ἔλαχιψε τὸ διδακτικὸν ἔπος, διότι παρ’ ἐκείνοις καὶ ἡ ποίησις εἶχε προσλάβῃ τεχνικωτάτην διαμόρφωσιν καὶ αἱ ἐπιστημονικοὶ εἰχον ίκανως ἀναπτυχθῆ καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς τάσεις του καιροῦ ἐκείνου ἡτο νὰ περιβαλληται ἡ ἐπιστήμην ποιητικὸν ἔνδυμα (σελ. 21—22).

Ο πρῶτος διδακτικὸς ποιητὴς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι Ἀρατος ὁ Σολεὺς, φίλος τοῦ Βουκολικοῦ ποιητοῦ Θεοχρίτου, πρὸς δην εἶχε σχετισθῆ ἐν τῇ νήσῳ Κῷ, ἐνθα ἀμφότεροι ἐσπούδαζον τὴν ιατρικήν. Ο βχτιλεὺς τῆς Μακεδονίκης Ἀντίγονος ὁ Γονατάς (276 π.Χ.), διότι εἶχε συναθροίση εἰς τὴν αὐλήν του πολλοὺς λογίους καὶ ποιητὰς τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐκάλεσε πρὸς ἔαυτὸν καὶ τὸν Ἀρατον, διότι ἡτο λογιώτατος ἀνὴρ λίαν εὐδοκιμῶν περὶ τὴν ἀστρονομίαν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ιατρικήν, ἡτο δὲ πρὸς τούτοις γραμματικὸς καὶ φιλόσοφος καὶ σφόδρα ἐγλίχετο ποιητικῆς δόξης. Ο Ἀρατος πλὴν ἀλλων μικροτέρων ποιημάτων ἔγραψε καὶ μεγάλα

(1) Ἀσωπίου Ἰστορ. τῶν Ἑλλ. ποιητ. καὶ συγγραφέων σελ. 300—303.

διδακτικά ἔπη, ἐξ' ὧν ἔχομεν τὰ Φαιρόμετρα, ἀστρονομικὸν ποίημα, ἐνῷ ὑμολογεῖται «κατακολουθήσας τῇ Εὐδόξου (τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ καὶ ἀστρονόμου) συντάξει, ἀλλ' οὐ κατ' ίδιαν παρατηρήσας,» ώς λέγει παλαιός τις. Τὸ δὲ δύο βιβλία τοῦ Εὐδόξου, ἀ ἐστιχούργησεν ὁ Ἀράτος ἐν τοῖς ἔκυπτοις Φαιρομέτροις ἐπεγράφοντο Ἔρωπτρον καὶ Φαιρόμετρα, διελάχυσκον δὲ περὶ θέσεως τῶν ἀστερισμῶν, περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κυριωτέρων ἀστέρων, περὶ ἀνατολῆς καὶ δύσεως αὐτῶν, κτλ. Τὰ Φαιρόμετρα τοῦ Ἀράτου ήσαν ἐν πολλῇ τιμῇ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις· ὁ Οὐάζρων, ὁ Κικέρων κατὰ τὴν νεότητά του, ὁ Γερμανικὸς καὶ ὁ Ἀυτιηνός τὰ μετέφρασαν εἰς λατινικούς στίχους, ὃ δὲ Ὁθίδιος προέλεγεν εἰς τὸ ποίημα διάρκειαν ἵσην πρὸς τὴν τῶν ἀστέρων, περὶ οὓς διέτριβε.

Πρὸς τὸ ποίημα τοῦ Ἀράτου διενοήθη νὰ ἀμιλληθῇ ὁ Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος ὁ ἐπονομαζόμενος Φιλόλογος διὰ τῶν δύο αὐτοῦ περὶ ἀστρονομίας καὶ ἀστρογνωσίας διδακτικῶν ποιημάτων του τοῦ Ἐρμοῦ καὶ τῆς Ἡριγόρης. Τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Ἐρατοσθένους, διστις ἥτο ἐκ τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τῶν ἔκυπτον χρόνων καὶ ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλης ὅλης βιβλία (¹) ήσαν βεβαίως σοφώτερα τῶν Φαιρομέτρων τοῦ Ἀράτου, ἀλλὰ φάνεται ὅτι παρὰ τοῖς πολλοῖς δὲν ηὔδοκιμησαν ὅσον ἔκεινα. Περὶ τὰ τέλη τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου ἔχομεν Νίκανδρον τὸν Κολοφώνιον (περὶ τὸ 216—175 π. Χ.), διστις ἥτο ιατρὸς καὶ αὐτὸς καὶ ἐστιχούργησε θέματα ιατρικά. Μεταξὺ ἀλλων ἐποίησε Θηριακὰ ἐν ἐνεακοσίοις πεντήκοντα ὄκτῳ ἔξαμετροις, ἐν οἷς πραγματεύεται περὶ φαρμακερῶν ζῴων καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ιάσεως ἀπὸ τοῦ δήγματος αὐτῶν καὶ Ἀλεξιφράμακα ἐν ἔξακοσίοις τριάκοντα ἔξαμετροις, ἐν οἷς ὑποδεικνύει τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τῶν φαγόντων ἢ πιόντων φαρμακερὰς ούσιας. Ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν τοιούτων ζηρῶν ποιημάτων λέγει (²). «Τὰ δ' Ἐμπεδοκλέους ἔπη καὶ Παρμενίδου καὶ Θηριακὰ Νίκανδρου καὶ γνωμολογίαι Θεόγνιδος, λόγοι

(¹) Περὶ Ἐρατοσθένους μακρὰν πραγματείαν ἔχει ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Ἰστορίᾳ τῶν Ἑλλ. ποιητ. καὶ συγγραφέων, σελ. 324—336.

(²) Πᾶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν 2.

εἰσὶ κεχρησμένοι παρὰ ποιητικῆς, ὡςπερ ὅχημα, τὸν ὄγκον καὶ τὸ μέτρον ἵνα τὸ πεζὸν διαφύγωσι.»

Κατὰ τὸν δεύτερον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἔχομεν διδακτικὸν ποιητὴν τὸν Διονύσιον τὸν Περιηγητήρ, πιθανώτατα Χαρακηνὸν⁽¹⁾ τὴν πατρίδα. 'Ο Διονύσιος ἔγραψεν Οἰκουμένης Περιήγησιν⁽²⁾, ἣν ὑπεμνημάτισεν δὲ καὶ τὸν "Ομῆρον ὑπομνηματίσας Εὔσταθιος. 'Ο Διονύσιος ἐλέγετο ὅτι συνέγραψε καὶ ἄλλα βιβλία, Λιθιακὰ (δηλ. περὶ πολυτίμων λίθων), Οριθιακὰ καὶ Βασσαρικὰ (=Διονυσιακά). Καὶ τὰ μὲν Λιθιακὰ ἐγκρίνονται εἰς τὸν Διονύσιον, τὰ δὲ Βασσαρικὰ (τὰ δποῖα φαίνεται ὅτι θὰ ἐπωφελήθη δέ Νόννος) καὶ τὰ Οριθιακὰ ἀναφέρονται εἰς ἄλλους ποιητὰς διωνύμους πρὸς τὸν Περιηγητήν. Τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων εἶναι καὶ δέ Οππιανὸς δέ Απαρμένης εἰς δὲ προσγράφονται δύο σωζόμενα ποιήματα, Αἰλιευτικὰ καὶ Κυνηγετικά, διεσώθη δὲ καὶ τίνος Εὔτεκνίου Παράφρασις τῷ Οππιαροῦ Ιξεντικῶν. Καὶ τὰ μὲν Κυνηγετικά⁽³⁾ εἶναι βεβαίως ποίημα τοῦ Οππιανοῦ τοῦ Απαρμέως, ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον αν τοῦ αὐτοῦ Οππιανοῦ ἔργον ἡσαν καὶ τὰ Ιξεντικά, ὃν ἔχομεν τὴν παράφρασιν, σχεδὸν δὲ βέβαιον ὅτι εἰς ἄλλον Οππιανὸν παλαιότερον καὶ Κίλικα τὴν πατρίδα πρέπει νὰ ἀποδοθῶσι τὰ Αἰλιευτικά, ἥτινα καὶ καθ' ὅλην καὶ κατ' εἰδος πολὺ ὑπερέχουσι τῶν Κυνηγετικῶν.

Πάντα τὰ διδακτικὰ ποιήματα, τὰ δποῖα ἀνεφέρομεν δπως καὶ τὰ ἡρωϊκὰ ἔπη καὶ τὸ μέτρον ἔχουσιν ἐπικὸν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εὐχερῶς δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐφ' ὅσον καταβαίνει τις κατὰ τοὺς χρόνους κατὰ τοσοῦτον ἐν πολλοῖς ἡ γλῶσσα ἡ ἐπικὴ ἀπέχει τῆς τοῦ Ομῆρου καὶ Ήσιόδου, ἀν καὶ

(1) Χάραξ εἶναι ἡ τελευταία πόλις τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

(2) Τοῦ Διονυσίου ἡ Περιήγησις μετὰ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Εὔσταθίου ἐξεδόθη ἐν τῷ δέ τού. τῆς Συλλογῆς τῶν ἐπιτομῆς τοῖς πάλαι γεωγραφηθέντων δαπάνη τῶν Ζωσιμάδων ἐν Βιέννη τῆς Αύστριας τόμ. 2 1807—1809.

(3) Τὰ Κυνηγετικὰ προσφωνεῖ δὲ ποιητὴς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Καρακάλλαν (μ. X. 121—217).

κατὰ τὸ φαινόμενον εἶναι δροία. Διότι ἔκείνη μὲν εἶναι γλῶσσα ζῶσα, ἐθνικὴ καὶ εἰς πάντας καταληπτή, αὕτη δὲ ἀπὸ μακροῦ χρόνου νεκρὰ καὶ κατὰ μίμησιν ὑπὸ τῶν λογίων ποιητῶν ἐπιτηδευομένη καὶ μόνον εἰς τοὺς λογίους πάλιν καταληπτή, διὸ τοῦτο δὲ ἀκαμπτος καὶ ψυχρός. "Εχομεν δὲ καὶ ἐν τῷ διδακτικῷ ἐπει ποιητάς—τοὺς ἐσχάτους—οἵτινες καὶ κατὰ τοὺς ἔξωτερικοὺς πλέον τύπους τοῦ ἔπους, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέτρον, ἀπέκλινον τῶν ἀπὸ παλαιοῦ παραδεδεγμένων. Τοιοῦτοι δ' εἴναι τινὲς ἐκ τῶν καὶ ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ ἡρώικου ἐπους μνημονευθέντων βυζαντινῶν ποιητῶν, οἵτινες ἔγραψαν εἰς πολιτικοὺς στίχους καὶ ἀλλοι ἀκόμη.

Καὶ εἰς ιαμβίκὸν δὲ εἰδος ἔγραψαν τινες διδακτικὰ ποιήματα οἷον δικατὰ τὴν ἑδόμην ἐκατονταετηρίδα ἀκμάσας διάκονος καὶ σκευοφύλακας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Γεώργιος Πισιδῆς, ὅστις ἔγραψε πολλὰ καὶ πολυειδῆ μεταχειρισθεὶς ιδίως τὸν ιαμβίκὸν ἔχαμετρον.

"Εχομεν δὲ τέλος καὶ χριστιανικὸν διδακτικὸν ἐπος, τὸ διοῖον μάλιστα ἐκπρωσωπεῖ Ἡρηγόριος δ Ναζιανζηνός (ἐκ τῆς Ναζιανζοῦ τῆς Καππαδοκίας) γεννηθεὶς περὶ τὸ 329, ὁ μέγας χριστιανὸς ἥτηρ δ καὶ Θεολόγος ἐπονομαζόμενος, ὅστις ἔγραψε καὶ πολυάριθμα ποιήματα, ἐν οἷς καὶ πλέον τῶν διακοσίων πεντήκοντα ἐπιγραμμάτων.

Εἰς τὸ ἐπικὸν εἰδος καταλέγομεν καὶ τὴν μυθογραφιαν. Ο αἰρος, μῆθος ἢ ἀπόλογος εἶναι ἀρχαιότατος παρὰ τοῖς "Ἐλλησι, φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὰ διάφορα αὐτοῦ εἰδη δρμάται εἰκ τοῦ ἔξαμετρου. Πρῶτον παράδειγμα μύθου εύρισκομεν παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ⁽¹⁾, ἐπειτα δὲ ἔκμον χρῆσιν μύθων δ Ἀρχιλοχος καὶ δ Στησίχορος (περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν κατωτέρω). Τὸ δὲ εἰδος τοῦτο τοῦ λόγου παρέλαθον οἱ "Ἐλληνες ἐκ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, εἰς οὓς καὶ ιδιάζει. Ο γνωστότατος καὶ δημοτικώτατος τῆς μυθογραφίας ἀντιπρόσωπος είναι δ Αἰσωπος δ πιθανώτατα Φρύξ, ἀκμάσας περὶ τὸ 570 π. Χ. Τὰ περὶ τοῦ βίου τοῦ Αἰσώπου φερόμενα στεροῦνται τὸ πλεῖστον ιστορικῆς ἀληθείας, οἱ δὲ παλαιοὶ οὔτε ὡς ποιητὴν οὔτε ὡς συγγρα-

(1) "Ἐργα καὶ Ἡμέραι 5,202.

φέα ἔξελάμβανον τὸν Αἴσωπον, ἀλλ' ὃς τινα μόνον εὐφυολόγον ἀνδρα ς ἀνευρίσκοντα μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ ζῷων πολλὰ τὰ ἀνάλογα, ὃν ἔκαμψε χρῆσιν διὰ νὰ παραστήσῃ εἰκονικώτερον τὰς ἐννοίας αὐτοῦ. Εἰς τοὺς κοινὴ δὲ διαδεδομένους καὶ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα φερομένους μύθους πιθανὸν εἰναι ὅτι ἡδη ἔκπαλαι διενοήθησαν λόγιοι τινες ἀνδρες νὰ δώσωσι γραμματειακὸν τύπον καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἔξελέξαν τὸ ιαμβικὸν μέτρον. Ἀλλ' ὁ Καλλίμαχος καὶ ὁ Βάθριος ἢ Βαθρίας (κατὰ τὸν γ' μ. Χ. αἰῶνα) μετεχειρίσθησαν ἐν τῇ μυθογραφίᾳ τὸν χωλλιαμβόν ἢ σκάζορτα. Οἱ μῦθοι τοῦ Βαθρίου ἦσαν τὸ πάλαι λίγαν διαδεδομένοι καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις καὶ ἀναφέρονται καὶ παραφράσεις αὐτῶν εἰς τὸ πεζὸν ὑπὸ Βυζαντινῶν λογίων φιλοπονηθεῖσαι καὶ λατινικαὶ μεταφράσεις. Ἐπειτα ὅμως ἔχάθη τὸ πρωτότυπον καὶ μόνον ἀποσπάσματά τινα ἐφέροντο μέχρι τοῦ 1844, ὅτε ὁ ἡμέτερος Μηνᾶς Μινωΐδης ἀνεῦρεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μιᾶς ἐκ τῶν Ἀθωνικῶν μονῶν χειρόγραφον ἐπὶ περγαμηνῆς τοῦ ι.Γ' αἰῶνος, ἐξ οὐ ἐγνώσθησαν πάλιν οἱ μῦθοι τοῦ Βαθρίου ἐκδοθέντες τὸ πρῶτον ὑπὸ Boissonade κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος ἐν Παρισίοις. Τοὺς δὲ κοινὴ εἰς τὸν Αἴσωπον προσγραφομένους μύθους πρῶτος ὁ λέγεται: συνήγαγε καὶ ἔξεδωκεν ἐν πεζῷ πιθανώτατα λόγῳ Δημήτριος δΦαληρεὺς περὶ τὸ 325 π.Χ.⁽¹⁾.

6'. Περὶ λυρικῆς ποιήσεως.

Τὸ πό τὸ γενικὸν ὄνομα τῆς λυρικῆς ποιήσεως περιλαμβάνομεν ἐντυῦθα τρία κυρίως διεσταλμένα μὲν ἀπ' ἀλλήλων τῆς ποιήσεως γένη, τὴν ἐ.λεγεταρ, τοὺς ἴαμβους καὶ τὸ μέ.λος ἢ τὴν με.λικήν ποιησικ, ἀτινα ὅμως προηλθον καὶ ἀνεπτύχθησαν ἔκαστον ἐκ τοῦ ἀμέσως προηγηθέντος κατὰ τινα φυσικὴν καὶ κανονικὴν πρόσοδον καὶ οἵονται ἐπέκτασιν καὶ τῶν ἐννοιῶν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ κυρίως τῆς προσῳδίακῆς μορφῆς. Διότι τὸ μέτρον, ὅπερ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ

(1) Περὶ Αἴσωπου καὶ αἰσωπείων μύθων διαλαμβάνουσι πολλὰ τὰ προγόμενα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ προταχθέντα τῆς ἐσυτοῦ ἐκδόσεως τῶν μύθων τούτων, ἣτις ἐπιγράφεται Μύθων αἰσωπείων συναγωγὴ (ἐν Παρισίοις 1810).

ποιήσει ήτο τὸ κυριώτατον, διαδοχικῶς μεταβαλλόμενον καὶ πλα-
τυόμενον ἔφθισε βεθμηδὸν ἀπὸ τοῦ ἀπλουστάτου ἐλεγειακοῦ τύ-
που εἰς τὰ τεχνικώτατα καὶ ποικιλώτατα τῆς χορικῆς ποιήσεως
συστήματα σύτως, ὅπερ τοῦ Καλλίνου μέχρι τοῦ Πινδάρου
ἔν κυρίως καὶ τὸ αὐτὸ ποιητικὸν εἰδὸς ἔχομεν, ὅπερ φυτικῶς ἀν-
πτύπεται καὶ τελειοῦται ὡς τι ὥραίον καὶ ἀκματίον ὁργανικὸν
σῶμα (¹).

1. Η ἐλεγεία.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐλεγεία συνδέεται πρὸς τὸ ἔπος καὶ ὅπως τὸ
ἔπος εἶναι καὶ ἑκείνη προὶὸν τοῦ δραστηρίου καὶ ζωηροῦ πνεύματος
τῶν Ἰώνων. "Οτε κατὰ τὴν μεγάλην δωρικὴν ἐπιδρομὴν οἱ Ἰωνες
ἐτράπησαν εἰς ἀποίκισιν τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἔχοντες δόηγούς τοὺς
ἀπογόνους τῶν παλαιῶν βασιλικῶν οἴκων είχον ἀναγκασθῆναί τοι
ασπισθῶσι καὶ νὰ συνενωθῶσι πάντες πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν παντο-
ειδῶν πολεμίων, οἵτινες πανταχόθεν τοὺς περιέβαλλον, ἐντεῦθεν
δὲ ἐσχηματίσθη ἡ συμμαχία ἑκείνη τῶν δώδεκα Ἰωνικῶν πόλεων,
ἃς εἶχον ἴδρυσει, τὸ Πανιώνιον. Τὸ Πανιώνιον ήτο καθίδρυμα
δημοκρατικόν, ὅπερ κατ' ἄρχας μὲν ἐπεσκίασεν, ἐπειτα δὲ κατ'
ἄλλως ἐξηράνισε καὶ τὴν βασιλικὴν ἔζουσίαν καὶ τὴν ἐποποίειαν τὴν
ἔξυμνήσασαν τοὺς βασιλεῖς. Ἐκ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ισονομίας
ἐγεννήθη ὁ πολίτης, τὸ δὲ πνεῦμα ἀφυπνίσθη καὶ ίσχυροποιήθη
διὰ τῶν κομματικῶν ἀγώνων, ἕκτοτε δὲ ἀνεφάνη τὸ συναίσθημα
τῆς ιδίας προσωπικότητος. "Εως τότε οὐδεὶς εἶχεν αἰσθανθῆναι
ἀνάγκην νὰ χωρίσῃ ἔκυτὸν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, εἰς δὲ πάντοτε

(¹) Περὶ ἐλεγείας ἰδ. Δ. Ι. Μαυρορρύδου. Περὶ τῆς ἐλεγείας ἡ τῆς ἐλεγειακῆς ποιήσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν Ἀλήναις (τύποις Κατσανδρέως) 1867.—
Ο κανὼν τῆς ἐλεγείας περιελάμβανε τοὺς ἔξης ποιητάς· Καλλίνον τὸν Ἐφέσιον, Μίμνερμον τὸν Κολοφώνιον, Φιλητᾶν τὸν Κῷον, Καλλίμαχον τὸν Κυρηναῖον.
Τῆς δὲ ιαμβογραφίας, τοὺς ἔξης· Ἀρχίλοχον τὸν Πάρον, Σιμωνίδην τὸν Ἀμορ-
γίνον, Ἰππώνακτα τὸν Ἐφέσιον. Τῆς δὲ μελικῆς ἡ χορικῆς ποιήσεως τοὺς ἔξης·
Ἀλκμάνα τὸν Λυδόν, Ἀλκαῖον τὸν Μυτιληναῖον, Στησίχορον τὸν Ἰμεραῖον,
Σαπφώ τὴν Μυτιληναῖαν, Ἰθυκόν τὸν Ρηγίνον, Ἀνακρέοντα τὸν Τήιον,
Σιμωνίδην τὸν Κεῖον, Πίνδαρον τὸν Θηρεῖον, Βαχυγολίδην τὸν Ἰουλιέα.

ήγαπα νὰ ἐπανάγηται ἡ φαντασία κατακηλουμένη ὑπὸ τῶν ἐπικῶν ἀφηγήσεων τῶν ῥαψῳδῶν. Ἀλλὰ τότε ὅμως τὰ συμφέροντα τοῦ παρόντος καὶ τὰ πάθη τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τὰ δποῖα ἐκίνει ζωηρῶς ἡ πολιτική, ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ λησμονηθῶσιν οἱ παλαιοὶ μῆθοι καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἐπικῶν ἡρώων ὄνόματα. "Ἐπειτα, ἡ θαλασσοπολοΐα, αἱ ἀποικίσεις, ἡ ἐμπορία, ἡ ὅλη τέλος κίνησις τοῦ νεωτέρου βίου παρόξυναν τὰ πνεύματα, ἐπλούτισαν τὴν βιωτικὴν πετραν, ἔζετειναν εἰς πολὺ πλάτος τὸν δρίζοντα τῶν ἐγνοιῶν. Πλὴν δὲ τούτων ἡ εὔζωΐα δισημέραιη ηὔξανετο διὰ τῶν πολυειδῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, δὲ πλοῦτος ὑποθοηθούμενος ὑπὸ κλίματος ἐξόχως λαμπροῦ ἀνέπτυσσε τὴν φυσικὴν ἐκείνην πρὸς ἐπικοινωνίαν τασιν, ἥτις ἦτο εἰς ἐκ τῶν κυριωτάτων χαρακτήρων τῆς Ἱωνικῆς φυλῆς. Νέοι λοιπὸν προέκυψαν πόθοι καὶ συναισθήματα τέως ἀγνωστα προηλθον εἰς τὸ μέσον ἐν τῷ νέῳ ἐκείνῳ κόσμῳ, ἔνθα τόσον ποικιλὰ στοιχεῖα ἥρχιζον ἐναρμονίως νὰ συνδυαζωνται. "Ισως δὲ βίος ἐκείνος διαλακός καὶ ἐφύδονος ἡθελεν ἀποκοιμίσῃ λαὸν ἄλλον ὄλιγώτερον εὐφυῶς ἔχοντα πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην, ἄλλ' οἱ "Ιωνες ἀπ' ἐναντίας ἐπωφελήθησαν ἐκ τῶν δώρων, τὰ δποῖα ἀφειδῶς παρέσχον εἰς αὐτοὺς ἡ φύσις καὶ αἱ περιστάσεις καὶ ἔλαθον αὐτὰ ὡς θέμα, περὶ δὲ στράφη ἡ καλλίστη αὐτῶν ἰδεοφυΐα. Λησμονήσαντες τοὺς παλαιοὺς ἐπικούς ἡρωας κατέστησαν ἐκυτοὺς νέους ἡρωας νέων ἀσμάτων καὶ ήθέλησαν εἰς τὸ ἔζης διὰ τῆς ποιήσεως νὰ ἀπαθανατίσωσι τὴν χαρὰν αὐτῶν ἡ τὴν λύπην, τὰ συμβάντα τοῦ καθημερινοῦ τῶν βίου ἡ τὰς περιπετείας τῆς ἔθνικῆς αὐτῶν ἴστορίας, οὕτω δὲ παρήγαγον τὴν ἐλεγεῖαν (1).

Καὶ ἡ μὲν ἱερατικὴ καὶ ἐπικὴ ποίησις ἥθος ἔχουσα σεμνὸν καὶ

(1) Ἀμφίβολον εἶναι τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ἐλεγεία, ἥτις σύστοιχον μὲν ἔχει τὸ ἐλεγεῖον, πρωτότυπον δὲ τὸ ἐλεγος. Καὶ ἄλλοι μὲν ἔτυμολογοῦσιν αὐτὴν παρὰ τὸ εὖ λέγειν ἥτοι θρηνεῖν τοὺς τετελευτηκότας, ἄλλοι παρὰ τὸ ἔ λέγειν ἥτοι ὀδύρεσθαι καὶ ἄλλοι ἄλλως. Πιθανότερον εἶναι δτι ἡ λέξις εἶναι φυριγική, διότι ἐλεγρ ὠνομάζετο, ὡς λέγουσι παρὰ τοῖς Φρυξὶν διαλαμπος καὶ κατὰ συνεκδοχὴν διαλός, γνωστὸν δὲ δτι τὰ ἐλεγεῖα ἥδοντο πρὸς αὐλόν. Παρὰ Παυσανίᾳ 10, 7, 3 ἐλεγος σημαίνει αὐλωδία.

δημαλὸν μετεχειρίσθη καὶ ῥυθμικὴν μορφὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ ἡθὸς αὐτῆς ἦτοι τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον καὶ τοῦτο κατὰ στίχον ἀνευ μεταβολῆς τινος ἢ διακοπῆς. Ἡ λυρικὴ ὅμως ποίησις ὑποκειμενικὴ οὖσα καὶ ἐρμηνεύουσα τὰς ἀντιθέσεις τῶν ψυχικῶν διαθέσεων φυσικὸν ἦτο νὰ μὴ ἀρκεσθῇ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον διότι εἶχε χρείαν μείζονος ῥυθμικῆς ποικιλίας. "Οθεν αὐτὸ τὸ ἐκπαλαιὲ διὰ τῆς χρήσεως καθιερωμένον μέτρον συνῆψε μετ' ἄλλων κώλων εἰς ἐν σύστημα πρὸς ἀκριβεστέρων ἐρμηνείαν τῆς μείζονος ἐκείνης ψυχικῆς κινήσεως, οὕτω δὲ ἐγεννήθη πλὴν ἄλλων διετίχων δακτυλικῶν στροφῶν καὶ τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον ἢ ἐλεγεῖον (καὶ ἡρφελεγεῖον), ὅπερ εἶναι σύστημα συγκείμενον ἐκ δύο δικώλων ἐξαμέτρων, ὃν τὸ μὲν εἶναι ἀκατάληκτον ἦτοι αὐτὸ τὸ ἡρφῶν, τὸ δὲ δικατάληκτον ἀσυνάρτητον, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τοῦ δευτέρου εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τοῦ πρώτου. 'Ἐκαλεῖτο δ' ἐνίστε εἰδικώτερον ύπὸ τῶν παλαιῶν ἐλεγεῖον, μόνον ὁ δεύτερος τοῦ συστήματος στίχος. 'Ἐν τῷ ἐλεγειακῷ δὲ τούτῳ συστήματι εἴ καὶ τὸ ῥυθμικὸν μέγεθος καὶ ἡ εἰς κῶλα διαίρεσις εἶναι ἡ αὐτὴ ἐν ἀμφοτέροις αὐτοῦ τοῖς στίχοις, ἐν τῷ δευτέρῳ ὅμως διὰ τῆς διπλῆς καταλήξεως διακόπτεται ἡ ἐνδελέχεια τῆς φύσης καὶ ταράττεται τρόπον τινὰ ἡ ἡσύχιος αὐτῆς πορεία οὕτω δὲ τὸ ἐλεγεῖον ἐμφαίνει πως πάθος καὶ ταραχήν. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ ἡθὸς τοῦ ῥυθμοῦ σύμφωνος εἶναι καὶ ἡ ἐρμηνεία, διότι ἐν φάσι τὰ λυρικὰ ποιήματα τὰ ἐξ ἡρφῶν μόνον συγκείμενα ἤδοντο πρότερον πρὸς τὴν κιθάραν, τὰ ἐλεγεῖα ἤδοντο πρὸς τὸν γοερὸν καὶ θρηνώδη αὐλόν, πρὸς ταῦτα δὲ πάλιν σύμφωνος εἶναι καὶ ἡ ἔννοια τῆς ποιήσεως τῆς μεταχειρεζομένης τὸ ἐλεγεῖον, ἦτοι τῆς ἐλεγείας. Διότι καὶ ὁ Καλλίνος τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀπώλειαν προβλέπων διέλεγείων ἐξεγείρει τοὺς Ἐφεσίους ἐκ τῆς νωθρότητος πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας καὶ ὑπερον διατάξιος ἐπὶ τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων διὰ τῆς αὐτῆς ποιήσεως προτρέπει τοὺς Σπαρτιάτας νὰ σώσωσι μὲν τὸν παλαιὸν τῆς πολιτείας κόσμον νὰ ἀγωνισθῶσι δεύτολμως πρὸς τοὺς πολεμίους. Καὶ δ' Ἀρχιλόχος δὲ ἐλεγεῖα ἥδει παλαίων πρὸς τὰ δυστυχήματα τοῦ πολυταράχου βίου. Μάλλον δὲ ἐξ ὑποκειμένου εἶναι δι μελαγχολι-

κός τόνος ἐν ταῖς ἑλεγείαις τοῦ Μιμνέρμου, ἐν αἷς ἥδει τὰ παθήματα τοῦ ἔρωτός του καὶ ματαίως ποθεῖ τὰ ἀγαθὰ τῆς νεότητος. Οὐδὲν ἡπτον δὲ τὸ ἑλεγεῖον ἡτο γρήσιμον καὶ ὡς μέτρον τῶν ἐπικηδείων θρήνων καὶ τῶν αὐλωφίκῶν νόμων καὶ ἐνταῦθα ἵσως τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθη, ἐντεῦθεν δὲ πάλιν ἐγεννήθησαν τὰ ἑλεγειακὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα καὶ ἐκ τούτων ἐπειτα τὰ ὅμοιον μέτρον ἔχοντα ἀναθηματικά⁽¹⁾. Φανερὸν δὲ ὅτι τὰ ἐπιγράμματα ἐστεροῦντο τῆς αὐλωφίκης ἐρυηνέας. "Ομοίόν τι δὲ μαρτυροῦ δ' Ἀθηναῖος καὶ περὶ τῶν παραινετικῶν ἑλεγειῶν τοῦ Θεοφάνους, Σόλωνος, Θεόγνιδος, Φωκυλίδου καὶ Περιάνδρου, λέγων ὅτι οἱ ἑλεγειοποιοὶ οὕτοι δὲν προσῆγον πρὸς τὰ ποιήματα μελωδίας⁽²⁾.

"Οπως δὲ κατὰ τὸν χαρακτῆρα οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ μετεβλήθη καὶ κατὰ τὴν μορφὴν τὸ ἑλεγεῖον, διότι βραδύτερον ἐπεχείρησάν τινες νὰ προταξῶσι τὸ ἑλεγεῖον τοῦ ἥρφου, μεταγενέστερα δὲ τινας ἐπιγράμματα μετὰ πλείονα ἥρωα ἐπιφέρουσι τὸ ἑλεγεῖον, εὐρίσκονται δὲ τέλος καὶ ἐπιγραφαὶ συγκείμεναι ὅλῃ ἐξ ἑλεγειῶν μόνον.

"Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης θεωρίας τῆς ἑλεγείας ἔξαγεται ὅτι ποικίλα εἰναι τὰ θέματα περὶ ἀ ἐστράφη αὔτη τὸ πάλαι καὶ ὅχι μόνον λυπηρὰ καὶ θρηνώδη, ὅπως κοινῶς νομίζεται, κατὰ δὲ τὰ διάφορα εἴδη τῶν θεμάτων τούτων θά ἡτο δυνατὸν νὰ διατρέθῃ καὶ ἡ περὶ ἑλεγείας πραγματεία. 'Αλλ' ἡμεῖς προτιμῶμεν κατὰ χρόνους νὰ διάτρέσωμεν τὴν πραγματείαν εἰς δύο μέρη, εἰς μὲν τὸ πρῶτον περιλαμβάνοντες τοὺς ἀρχαιότερους ἑλεγειοποιούς, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τοὺς Ἀλεξανδρινούς.

a'. Οἱ ἀρχαιότεροι ἑλεγειοποιοί.

'Ο ἀρχαιότατος τῶν ἑλεγειοποιῶν εἰναι δι περὶ τὰ 700 π. Χ. ἀκμάσας *Kallicros* δι Ἐφέσιος, οὐ καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν. Μετ' αὐτὸν δὲ τάσσεται δι ὀλίγον νεώτερος *Tyrtaeus* δι κοινῶς μὲν ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Ἀττικῆς νομιζόμενος, ἀλλὰ πιθανώτατα Λάκων

(1) "Οθεν ἑλεγεῖον σημαίνει καὶ ἐπιγραφὴ ὡς παρὰ Θουκυδίδη 1,132.

(2) Ἀθην. 14,632.

τὴν πατρίδα. Εἶναι γνωστὴ ἡ περὶ αὐτοῦ παλαιὰ παράδοσις ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, πῶς δηλαδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι ζητήσαντες στρατηγὸν περὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ τὸν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους πόλεμον ἔλαχον παρ' αὐτῷ ἀντὶ στρατηγοῦ τὸν χωλὸν ποιητήν, παρ' οὐ μεγάλην εὑρὸν βοήθειαν ὅπως καὶ ἄλλοτε ἐν ἡμέραις ἐμφυλίων ταραχῶν ἢ δεινῶν πολέμων εἴχον εὕρη βοήθειαν παρὰ ποιητῶν ἢ μουσικῶν. Ποιήματα τοῦ Τυρταίου ἔσαν καὶ Ὑποθῆκαι ἢ παρακινέσεις πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ *Eὐρούλα*, ἐν ᾧ ἔξετίθετο ἡ νομοθεσία τοῦ Δυκούργου καὶ τὰ Ἐμβατήρια μέλη. Τὰ μὲν δύο πρῶτα ἔσαν κυρίως ἐλεγειακὰ καὶ εἰς διάλεκτον ἰωνικήν, τὰ δὲ ἐμβατήρια εἰς δωρικήν. Εκ τῶν ὑποθηκῶν τοῦ Τυρταίου πασίγνωστον εἶναι τὸ ποίημα τὸ ἀρχόμενον οὕτω· Τεθράμεναι γὰρ καὶ λὸς ἐπὶ προμάχουσι πεσόντα, ἐκ δὲ τῶν ἐμβατήριων τὸ *Ἄγετ* ὁ Σπάρτας εὐάρδορον.

Διὰ τοῦ δευτέρου ἐλεγειοποιοῦ, τοῦ Τυρταίου, μετηνέγθημεν ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ δὲ τοῦ τρίτου, τοῦ Μιμνέρμου, μεταφερόμεθα πάλιν εἰς τὴν ἀποικιακὴν Ἑλλάδα. Ο *Μίμνερμος* ἀκράστας περὶ τὸ 600 π. Χ. ἦτο μὲν Κολοφώνιος, ἀλλὰ διέτριθεν ἐν Σμύρνῃ. Μετεχειρίσθη τὴν ἐλεγέταν ὁ Μίμνερμος καὶ διὰ νὰ ἐμβάλῃ θύρρος εἰς τοὺς χαυνωθέντας καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Λυδίας ὑποταχγέντας συμπολίτας τοῦ Ιωνας, ἀλλὰ πολὺ πλέον ἵνα φάλη τὰ ἴδια πάθη καὶ τὸν πρὸς τὴν πεφιλημένην Ναννὼ τὴν αὐλήτριαν ἔρωτά του. Διὰ τοῦ Μιμνέρμου ἡ ἐλεγεία, ἥτις τέως ἦτο πολεμική, ἥθικὴ καὶ πολιτική, ἐνέχουσά τι ἀκόμη ἐπικῆς ἀντικειμενικότητος, εἰσέρχεται εἰς τὴν τελευταίαν καὶ δριστικὴν αὐτῆς φάσιν γινομένη ὑποκειμενικὴ καὶ προσωπική, εἰδικώτερον δὲ ὡς πρὸς τὸν Μίμνερμον, ἔρωτική. Η ἀνατολικὴ πολυτέλεια, ἡ γειτνίασις καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐκτεθηλυμένων λαῶν τῆς Ἀσίας ἀρχίζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ γίνηται ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς Ιωνας. Τὸν Μίμνερμον ἐμιμήθησαν ἐν τῇ ἔρωτικῇ ἐλεγείᾳ δὲ ἐπικὸς *Ἀρτίμαχος* (σελ. 79) καὶ δὲ *Ἐρμησιάραξ* Κολοφώνιος (300 π. Χ.). Μετὰ τὸν Μίμνερμον ἐπανερχόμεθα διὰ τοῦ Ἀθηναίου Σόλωνος εἰς τὴν ἐν Εύρώπῃ Ἑλλάδα. Ο *Σόλων* σύγχρονος σχεδὸν (ΕΛΛ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΛ.)

τοῦ Μιμνέρμου, κατελέγετο μεταξὺ τῶν ἐπτὰ σοφῶν (1) εἰναι δὲ γνωστὸς ὅχι μόνον ὡς ποιητής, ἀλλὰ καὶ ὡς νομοθέτης ἔζοχος τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ δποίου αἱ βιωτικαὶ περιπέτειαι εἰναι ἐκ τῆς πολιτικῆς ιστορίας γνωστοῖς. Ἐκ τῶν ἐλεγειῶν αὐτοῦ ἀξιολογωτάτη ἡτο ἡ ἐπιγραφομένη *Salaμίς*, ποιηθεῖσα ἵνα ἐξεγείρῃ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ἰμερτῆς νήσου. Ἐκ τῶν ἐκκτὸν στίχων τῆς ἐλεγείας ταύτης ἔχομεν μόνον ὄκτω. Καὶ ἐκ τῶν Ὑποθηκῶν εἰς Ἀθηναίους καὶ τῶν Ὑποθηκῶν εἰς ἑαυτὸν ἔχομεν ἵκανὰ μέρη, ἔτι δὲ καὶ ἕξ ἄλλων του ποιημάτων ἀποσπασμάτων. Ο Σόλων ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ δὲν μετεχειρίσθη ἀποκλειστικῶς τὸ ἐλεγεισκὸν μέτρον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔξαμετρον καὶ τὸν ιαμβικὸν στίχον (εἰς τρίμετρα καὶ τετράμετρα) καὶ λυρικὰ συστήματα⁽²⁾.

"Ἐρχεται ἔπειτα Θέογνις ὁ Μεγαρεὺς (550—470) ἐκ γένους ἐπιφρονοῦς. Καὶ αὐτὸς ὡς καὶ πολλοὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν Μεγαρέων ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν ὅτε μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ τυράννου Θεαγένους εἶχε γίνη ἐν Μεγάροις γῆς ἀραδασμός. "Οθεν καταλιπὼν τὴν πατρίδα κατέψυγεν εἰς τὰ δυώνυμα πρὸς αὐτὴν Μέγαρα τῆς Σικελίας, διόθεν φαίνεται ὅτι κατῆλθε πάλιν εἰς τὰ ἴδια μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Αἱ ἐλεγεῖαι του, παραχινετικὴ πρὸς νέον τινὰ Κύρον κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰναι ἀριστοκρατικῶταται καὶ πλήρεις πάθους κατὰ τῶν δειλῶν καὶ κακῶν, ὡς ἀπόκλεῖ τοὺς δημοκρατικοὺς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐσθιοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀριστοκρατικοὺς Δωριεῖς. Ο Θεόγνις ἂν καὶ Δωριεὺς ἔγραψεν εἰς τὴν ιωνικὴν διάλεκτον, διότι αὐτῇ ἡτο ἡ παραδεδεγμένη διάλεκτος τῆς

(1) Κατὰ τὸν Πλάτωνα (Πρωταγόρ. 343) οἱ ἐπτὰ σοφοὶ εἰναι Θαλῆς δ Μιλήσιος, Πιττακὸς δ Μυτιληναῖος, Βίας δ Πριηνεύς, Σόλων δ Ἀθηναῖος, Κλεόβουλος δ Λίνδιος, Μύσων δ Χηνεύς (ἐκ Χηνὸς πόλεως λακωνικῆς) καὶ Χείλων δ Λακεδαιμόνιος. Περὶ τῶν ἐπτὰ σοφῶν ἴδ. Ἀσώπιον ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 138.

(2) Ποίησις ἱέμενων μάλιστα δύο δὲ ἐλεγειῶν εὑρίσκεται συχνὰ παρὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Καὶ διάκις μὲν ὁ ποιητὴς κινηθῆ σφοδρῶς ὑπὸ χαρᾶς ἢ λύπης ποιεῖ ἐλεγείας, διάκις δὲ θέλει νὰ ἐπικρίνῃ ἢ νὰ σκώψῃ τὰς μωρίας καὶ ἀτοπίας τῶν ἀνθρώπων, ἀρπάζει τοῦ ἱέμενου τὰ ὅπλα (Μύλλερος).

έλεγείκες, έτιμαστο δὲ σφόδρα διὰ τὰς γνώμακς αὐτοῦ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς συγνής παρενθέσεως γραμμικῶν⁽¹⁾ αὐτοῦ στίχων εἰς διάφορα συγγραμματα (οἷς παρὰ Εενοφῶντι κλ.). Τοῦ Θεόγνιδος τὰ ποιήματα περιηλθον εἰς ἡμᾶς εἰς τοιαύτην κακὴν κατάστασιν καὶ κατὰ τὴν συνάφειαν τῶν νοημάτων καὶ κατὰ τὴν τεχνικὴν σύθεσιν, ὡς τε ἐκ τῶν κατὰ πρώτην ὅψιν ἀφθονωτάτων λειψάνων—διότι περὶ τοὺς χιλίους τετρακοσίους στίχους ἔχομεν αὐτοῦ—έξ οὕτως ἀφθόνου φαινομένου πλούτου, δὲν δυνάμεθα νὰ σπουδάσωμεν τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἑλληνικῆς ἐλεγείας, ὅσον ἐκ τῶν ὄλιγωτέρων λειψάνων τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Τυρταίου, φαίνεται δὲ ὅτι ἀπολεσθέντων τῶν πρωτοτύπων ποιημάτων, τὰ νῦν σωζόμενα εἴναι ὑπὸ μεταγενεστέρων γενομένη συλλογὴ καὶ συναρμογὴ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων.

Ἐπίσημος μεταξὺ τῶν ἐλεγειοποιῶν ἦτο καὶ ὁ Φωκυλίδης ὁ Μιλήσιος (550 π. Χ.), τοῦ ὄποιου πᾶσαι αἱ ἐλεγεῖαι ἀπωλέσθησαν καὶ μόνον βραχύτατα ἀποσπάσματα διεσθίησαν ἀρχόμενα συνήθως ὅπως οἱ χρησμοὶ διὰ τῶν λέξεων «καὶ τόδε Φωκυλίδεω.» Παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὰ τοῦ Φωκυλίδου ἐρραψφρδοῦντο ὅπως καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὄμηρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἔτι δὲ τὰ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ τοῦ Μιμνέρμου. Οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν ποιητὴν τὰ ἐκ διακοσίων τριάκοντα ἔξαμέτρων συγκείμενα ἥθικὰ φευδοφωκυλίδεια ἔπη, ἀτινα εἴναι στιχουργήματα διδακτικῶν μερῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ποιηθέντα ύπό τεινος Ἰουδαίου κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα (180 π. Χ.) χρόνους.

“Οπως ὁ Σόλων καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπτὰς σοφῶν (ὁ Πιττακός, ὁ Βίας, ὁ Χείλων) κατελέγοντο εἰς τοὺς ἐλεγειογράφους σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ Εενοφῶντος ὁ Κολοφώνιος, ὃν εἶδομεν καὶ ἐν τῷ φιλοσοφικῷ ἔπει ἀναγραφόμενον· ἔγραψε δὲ ποιήματα ὁ Εενοφῶντος ἐπικά, ιαμβικά, ἐλεγειακά.

“Αλλοι ἐλεγειοποιοὶ ἀναφέρονται οἱ ἔπεις: Ἰωρ ὁ Χῖος, Εὐηνός ὁ Πάριος, μάλιστα δὲ ὁ Κριτίας ὁ ἐκ τῶν τριάκοντα.

(1) Γραμμικὴ συνήθως καλεῖται ἡ ἐλεγεία τοῦ Σόλωνος, τοῦ Θεόγνιδος καὶ τοῦ Εενοφάνους.

Πρὸς ἡ δὲ μεταβῶμεν εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐλεγειοποιοὺς λέγομέν τινα ἐνταῦθα περὶ ἐπιγράμματος, ὅπερ ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν συνέχεται πρὸς τὴν ἐλεγείαν.

Τὸ ἐπιγράμμα ἦτο κατ' ἀρχὰς ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἢ ἐπὶ τάφου ἢ ἐπὶ ἀναθήματος ἢ ἐπὶ ἄλλου οἰօνδήποτε πράγματος, δεομένου τινὸς ἐρμηνείας· ὅστερον δὲ ὠνομάσθησαν κατ' ἀναλογίαν ἐπιγράμματα καὶ ἐπαιήθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον τὸ ἐλεγειακόν, καὶ ἑκεῖνοι οἱ στοχασμοὶ, οἵτινες ἔξ αὐτομάτου κατέβαινον εἰς τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ, καὶ ἦν ὥραν ἕθεώρει οἰօνδήποτε ἀντικείμενον, διότι, ἂν τις ἥθελεν ἡδύνατο καὶ νὰ ἐπιγράψῃ αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου ὅθεν ποικιλώταται ἵσταν αἱ ὑποθέσεις καὶ τοῦ μικροῦ τούτου τῆς ποιησεως εἰδῶν. Εὔθυς δὲ ὡς ἐφάνη ἡ ἐλεγεία ἐπιειήθησαν καὶ ἐπιγράμματα, διότι ἡ Ἀριθμολογία περιλαμβάνει καὶ τινὰ ἐπισημοτάτων ποιητῶν ('Αρχιλόχου, Σαπφοῦς, Ἀνακρέοντος).

Οἱ κυριώτατος ἐπιγραμματοποιὸς εἶναι οἱ Σιμωνίδης οἱ Κεῖος, ὀλίγον προγενέστερος τοῦ Ηγεμόνου καὶ τοῦ Αἰσχύλου. Οἱ Σιμωνίδης ἦτο καὶ μελοποιὸς περίφημος· καὶ ἐν τῇ ἐλεγείᾳ δὲ ἐνίκησεν ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις τὸν Αἰσχύλον, ὅτε παρήγγειλαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς ἐπισημοτάτους ποιητὰς τῆς ἐποχῆς ἑκείνης τὴν ποίησιν ἐλεγείας ὑπὲρ τῶν ἐν Μαραθῶνι πεσόντων. Οἱ δὲ τότε καιροὶ θαυμασίως ἔβοήθησαν τὸν Σιμωνίδην καὶ εἰς τῶν ἐπιγραμμάτων τὴν ποίησιν. Διότι ἔζόχως τιμώμενος ὡς ποιητὴς καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, παρηγέλθη ὑπὸ τῶν πόλεων, αὐτινες συνεπολέμησαν τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον νὰ κοσμήσῃ δι' ἐπιγραμμάτων τοὺς τάφους τῶν πεσόντων. Ἐκ πάντων δὲ τῶν λαχιπρῶν ἐπιγραμμάτων, ἡ ἐποίησε κατὰ τὴν περίστασιν ἑκείνην τὸ περιφημότατον καὶ τελειότατον εἶναι τὸ ἐπὶ τοῖς ἐν Θερμοπύλαις πεσοῦσι Σπαρτιάταις·

'Ω Εεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις δτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ρήμασι πειθέμενοι.

Ἄλλα καὶ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους ἀναφέρονται ἐπιγράμματα, ἀποδίδονται δὲ καὶ τινὰ καὶ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη πειθῶν δῆμως,

ἀμφιβάλλεται ἡ γνησιότης. Οἱ Ἀλεξανδρῖνοὶ ποιηταὶ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ (εἴπομεν ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐπιγραμμάτων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ) πολὺ ἡσχολήθησαν περὶ τὸ γράφειν ἐπιγράμματα (ἰδ. καὶ σελ. 27).

β'. οἱ Ἀλεξανδρῖνοὶ ἐλεγειοποιοί.

Ἡ ἐλεγεία τῶν Ἀλεξανδρῖνῶν κατὰ τύπους μόνον δμοιάζει πρὸς τὴν παλαιὰν ἐλεγείαν τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Θεόγνιδος. Διότι δὲν ἦτο πλέον, ὅπως ἄλλοτε, αὐτὴ ἡ φωνὴ τῆς πόλεως, δὲν ἀπέρρεεν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἦτο ἀπλῶς καὶ μόνον μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ ἐκλεψίν καὶ ἔξαφάνισιν τοῦ δημοσίου βίου ἀπῆγησις τῶν συναισθημάτων τοῦ ποιητοῦ καὶ μάλιστα ποιητοῦ λογίου ἀποκεχωρισμένου ἀπὸ τοῦ ἔθνους καὶ μὴ ἀποτεινομένου πρὸς τὸ ἔθνος, ἀλλὰ πρὸς ὄλιγον. Ἡ δὲ πολλὴ χρῆσις μυθολογικῶν εἰκόνων καὶ γνώσεων ἐπιστημονικῶν ἀντικαθίστα πολλάκις τὴν ἀληθῆ ποιητικὴν ἔμπνευσιν καὶ παρεῖχεν εὐκόλως οἰονεὶ εἰκονικὸν πέπλον, ὡφ' ὃν ἐνίστεται ἡρέσκετο νὰ καλύπτῃ τὰς ἐννοίας του δ ποιητής.

Τῶν ἐλεγειογράφων τούτων δὲν ἔχομεν τὰ πρωτότυπα, γινώσκομεν δὲν τούς ποιητὰς καὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν ἀπομιμημάτων, τοῦ Κατύλλου μάλιστα καὶ τοῦ Προπερτίου.

Οἱ πρῶτοι πάντων τῶν Ἀλεξανδρῖνῶν ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἦτο δ καὶ ἀλλαχοῦ μνημονευθεῖς *Καλλίμαχος* ὁ Κυρηναῖος. Ἐκ τῶν ἐλεγειῶν αὐτοῦ ἀσήμαντα μόνον ἀποσπάσματα ἔχομεν. Οἱ Προπέρτιος καὶ δ Ὁθίδιος ἀπεμιμήθησαν τὸν Καλλίμαχον δὲ Κατύλλος μετέφρασε λατινιστὶ τὸ περίφημον αὐτοῦ *Εἰς τὴν κόμην τῆς Βερενίκης ποίημα*, οὗ τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον δὲν διέσωσεν δ χρόνος⁽¹⁾. Ἔποίησε δὲ καὶ *"Υμνον τοῦ ἐπικοῦ εἰδούς δ Καλλίμαχος*, ὃν ἔχομεν ἔξι, πέντε μὲν ἐν ἔξαμέτροις στίχοις καὶ διαλέκτῳ ἴωνικῇ, ἔνα δὲ *Eἰς λοντρὰ τῆς Παλλάδος* ἐπιγραφόμενον

(1) Τὸ ποίημα τοῦτο μετήνεγκε πάλιν ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως εἰς ἑλληνικὴν ἐλεγείαν δ μακαρίτης καθηγητῆς Φ. Ιωάννου. Ἰδ. Φιλολογικῶν Παρέργων (ἔκδ. β' 1874) σελ. 205 καὶ ἔξης.

έν μέτρῳ ἐλεγειακῷ καὶ δωρικῇ διαλέκτῳ. "Ἐγράψε δὲ καὶ διδακτικὸν ποίημα Λίτια εἰς τέσσαρα βιβλία μὴ σωζόμενον καὶ ἐπικὸν Ἐκάληγ καὶ λοιδορητικὸν εἰς Ἀπολλώνιον ἐπιγραφόμενον" *Ibūr*, ὅπερ ἀπεμιμήθη ὁ Ὁθίδιος· προσγράφονται δὲ εἰς αὐτὸν καὶ περὶ τὰ ἔξήκοντα σωζόμενα ἐπιγράμματα.

Μετὰ τοῦ Καλλιμάχου ἔζη ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Φιλητᾶς ὁ Κῆφος, ὁ διδάσκαλος τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, τοῦ Θεοκρίτου καὶ τοῦ Ζηνοδότου, περίφημος ποιητὴς ἐλεγειῶν καὶ ἐπιγραμμάτων. "Αλλοι ἐλεγειογράφοι εἶναι ὁ Ἐρμηνιάραξ ὁ Κολοφώνιος, ὁ Φαροκλῆς (τοῦ ὄποιου διέσωσε καλὸν ἐλεγειακὸν ἀπόσπασμα ὁ Στοκαῖος) καὶ ὁ Παρθένιος ὁ Φωκαεύς, δι' οὗ μετεβίβασθη εἰς τὴν Ρώμην ἡ ἐλεγεία, διότι ληφθεὶς αἰχμάλωτος κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον καὶ ἀχθεὶς εἰς τὴν Ρώμην ἐδιδασκεν ἑκεῖ καὶ ἔγινε φίλος τοῦ ποιητοῦ Κορυνηλίου Γάλλου, δι' ὃν καὶ συνέταξε τὸ Ηερὶ ἐρωτικῷ παθημάτων πονημάτιον, ἵσως δ' ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλος τοῦ Οὐεργιλίου. Πολὺ ἐφημίζοντο αἱ ἐλεγεῖαι καὶ τὰ ἐπιγράμματα αὐτοῦ.

2. Περὶ ιαμβικῆς ποιήσεως.

"Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐλεγείαν ἐγεννήθησαν καὶ οἱ ιαμβοὶ καὶ δὴ ὥσαύτως ἐν τῇ Ἰωνίᾳ. Ιδιάζει δὲ μάλιστα εἰς τοὺς Ἰωνας ἡ ιαμβικὴ ποίησις, διότι ἐν φῷ τῷ ἐπος καὶ τὴν ἐλεγείαν, ἀτινας εἴναι ἰωνικῆς καὶ αὐτὰ ἀρχῆς ποιητικὰ εἰδή, παρέλαθον καὶ τὰ ὄχλοις ἐλληνικὰ φῦλα καὶ πως καὶ μετερρύθμισαν κατὰ τὴν ιδιοφύίαν αὐτοῦ ἔκαστον, οἱ ιαμβοὶ παρέμειναν ὡς κυρίως ἰωνικὸν εἶδος, διότι ἡ ποίησις αὕτη φύσει πικρὰ οὖσα καὶ σκωπτικὴ δὲν ἤδύνατο ἀλλαχοῦ νὰ γεωργηθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἢ παρὰ τοῖς ἐλευθεριάζουσε καὶ δημοκρατικοῖς Ἰωσιν. Ινα δὲ ἐκλύνωσι τὴν χολήν των ἡ ἔξακοντίζωσι τὸ σκῶμμα των οἵτινες ἐχρειάσθησαν καὶ μέτρον ἴδιον, τὸ δὲ μέτρον ὅπερ συμφώνως πρὸς τὸ ἴδιον ἡθος ἐχρισμένων εἰς τοὺς ιαμβογράφους ὡς ὅργανον τοῦ πικροῦ καὶ ιοβόλου σκώμματος, ὡς φοβερόν ὅπλον ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ἥτο τὸ ιαμβικὸν τρίμετρον

ἥτοι τὸ ἴαμβεῖον⁽¹⁾. Κατὰ τὸν Πλούταρχον⁽²⁾ ὁ Ἀρχίλογος προεξεῦρε τὴν τῷ τριμέτρῳ γνηθμοποιίαν, ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον δῆμος εἶναι ὅτι ὁ Ἀρχίλοχος εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν τεχνικὴν ποίησιν τὸ τρίμετρον παραλαβὼν αὐτὸς ἐκ τῆς δημοτικῆς ποιησεως, ἐν ᾧ ἦτοι ἐν χρήσει ὅπως καὶ τὸ τετράμετρον μάλιστας ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ τρίμετρον ἐμελωδεῖτο κατ' ἀρχάς, πρῶτος δ' ὁ Ἀρχίλοχος προεξεῦρε τὴν παρακαταλογὴν τῶν ἴαμβέων⁽³⁾ ἥτοι τὴν μελοδραματικὴν προφοράν, κατὰ τὴν νεωτέραν ἐκφρασιν. Συνίστατο δ' ἡ προφορὰ αὕτη εἰς τὸ ὅτι τὰ ἴαμβεῖα ἐρρᾳψωδοῦντο ἥτοι ἐλέγοντο ὅνευ μέλους, ἀλλὰ παρὰ τὴν κροῦσιν τουτέστι συνχρόνης τῆς ὄργανικῆς μουσικῆς⁽⁴⁾.

'Ο πρῶτος τῶν ἴαμβογράφων εἶναι Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, σύγχρονος τοῦ Καλλίνου καὶ τοῦ Τυρταίου. 'Ο Ἀρχίλοχος, ὃν οἱ παλαιοὶ ἔτιμων ὡς δεύτερον μετὰ τὸν "Ομηρον ποιητήν, εἴχε μετάσχη ἀποικίας ἐκπεμφθείσης ἐκ Πάρου εἰς Θάσον, ἀλλ' ἐπανῆλθε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰ ἵδια. Διῆλθε δὲ βίον ταραχωδῆ ἀλλοτε ἀλλαχοῦ διατρίβων καὶ θεραπεύων καὶ τὸν "Αρην καὶ τὰς Μούσας. Λέγεται ὅτι ἐφονεύθη ἐν τινὶ πρὸς τοὺς Ναξίους μάχῃ ὑπὸ Ναξίου ἀνδρός, περὶ οὗ λέγει ὁ Πλούταρχος⁽⁵⁾ ὅτι «ἐκβληθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Πυθίας, ὡς ιερὸν ἀνδρα τῶν Μουσῶν ἀνηρηκώς, εἴτα χρησάμενος λιταῖς τισὶ καὶ προτροπαῖς μετὰ δικαιολογίας, ἐκελεύσθη πορευθεὶς ἐπὶ τὴν τοῦ Τέττιγος οἰκησιν, ἰδάσσεσθαι τὴν τοῦ Ἀρχιλόχου ψυχήν. Τοῦτο δ' ἦν ὁ Ταίναρος.» Περὶ ἐκαυτοῦ λέγει ὁ Ἀρχίλοχος ὅτι ἐν τινὶ πρὸς τοὺς Σαξίους τῆς Θάσου πολέμῳ κατέλιπε τὴν ἀσπίδα οὐκ ἐθέλων, παρηγορεῖται δὲ λέγων ὅτι θάξακτήσῃ ἀλλην οὐ

(1) 'Ὑπάρχει καὶ ῥῆμα ἴαμβίζειν. 'Ετυμολογεῖται δὲ συνήθως ὁ ἴαμβος παρὰ τὸ ἴάπτειν.

(2) Περὶ μουσικῆς 28.

(3) 'Ο αὐτὸς αὐτόθι.

(4) Εἰς ἀπαγγελίαν τῶν ἴαμβων εἶχον οἱ παλαιοὶ ἴδιαιτερον μουσικὸν ὄργανον, ἔγχορδον καὶ τρίγωνον τὸ σχῆμα, τὴν ἴαμβον.

(5) Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων 17.

κακίω. Καὶ ὁ μὲν Ρωμαῖος ποιητής Ὁράτιος κατὰ τοῦτο τὸν ἀπεμι.
μήθη ἢ τούλαχιστον λέγει ὅτι τὸν ἀπεμιμήθη, ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται
ὅμως, κατά τινα παλαιὸν παράδοσιν, τὸν εἰχον διὰ τὴν πρᾶξιν
του ταύτην ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς πόλεως. Ἀναφέρεται ἀκόμη καὶ τὸ
ἔκτης εἰς τὸν Ἀρχίλοχον. "Οτι δηλαδὴ ἐμμανῶς ἡράτο τῆς καλῆς
Νεοβούλης τῆς θυγατρὸς τοῦ Λυκάμβου, ἐπειδὴ δ' ὁ πατὴρ ἥθετησε
τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ δὲν ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν θυγατέρα εἰς γάμον,
ἔστρεψε κατὰ τοῦ Λυκάμβου τοὺς Ινσσῶντας ιάμβους του καὶ εἰς
τοικαύτην ἀπόγνωσιν ἔκαμε τὸν Λυκάμβην νὰ περιέλθῃ, ὥστε ἀ-
πηγγονίσθη μετὰ τῶν θυγατέρων του ἵνα οὕτως ἀποφύγῃ τοὺς
ὄνειδισμοὺς καὶ τὸ αἰσχος. Ἡτο δὲ καθ' ὅλου ἐκδικητικὸς καὶ
λοιδορητικὸς ὁ Ἀρχίλοχος, ἡ δὲ ἐλευθεροστομία αὐτοῦ ἔφθινεν
εἰς τὸ ἔπακρον. Μετεχειρίσθη τὴν ιωνικὴν διάλεκτον εἰς τὰ
ποιήματά του, ἀτινα πάντα, ἐλεγεισκά, ιωμβικά (τρίμετρα καὶ
τετράμετρα), ἐπωδοί, ύμνοι, ἀπωλέσθησαν πλὴν ὄλιγων ἀποσπα-
σμάτων ἐξ ἕκαστου εἰδούς. Καὶ ἀλλα δὲ μέτρα ἀκόμη μετεχει-
ρίσθη ὁ Ἀρχίλοχος ἐν ποιήμασιν, ὃν δὲν διεσώθησαν ἀποσπά-
σματα καὶ δὴ τὰς λεγομένας ἀρχιλοχείους δακτυλικὰς στροφάς,
αἵτινες ὑπ' αὐτοῦ ἔζευρεθεῖσαι ἐν οὐδενὶ ἐλληνικῷ ποιήματι διεσώ-
θησαν, ἀλλ' ἐν ἀπομιμήσει Ρωμαίων ποιητῶν καὶ μάλιστα τοῦ
Ὀρατίου καὶ τὸ τροχαῖκὸν τετράμετρον, ὅπερ καὶ αὐτὸ τροχερόν,
κορδακικώτερον, σατυρικὸν καὶ ὀρχηστικώτερον ὃν κατὰ τὸν
Ἀριστοτέλη (1) φάνεται ὅτι παρέλαθεν ἐκ τῶν ἀνειμένων διονυ-
σιακῶν ἀσμάτων εἰς τὴν τεχνικὴν ποίησιν, μεταχειρίσθεις αὐτὸ ἐν
ποιήμασιν ἐρωτικοῖς μᾶλλον καὶ συμποτικοῖς.

«Τὰ μέτρα ταῦτα, λέγει ὁ Μύλλερος, εἶναι τῆς ἐλληνικῆς εὐ-
τεχνίας ρύθμικά δημιουργήματα τόσον καλὰ καὶ τέλεια εἰς τὸ
εἰδός των, ὅσον εἶναι ὁ Παρθενών ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τὸ
ἄγαλμα τοῦ Ὄλυμπίου Διός ἐν τῇ γλυπτικῇ.»

Μετὰ τὸν Ἀρχίλοχον ἀναφέρεται Ἰππῶνας ὁ Ἐφέσιος (640
π. Χ.), ἀνὴρ δυσειδῆς καὶ μικρόσωμος εἰς ᾄκρον δὲ πικρός. Ο

(1) Ρητορ. 3, 8. Ποιητ. 4.

Ίππωνας είχεν ἐκδιωχθῆ ἐκ τῆς πατρίδος καὶ καταφύγη εἰς τὰς Κλαζομενάς. Καὶ περὶ αὐτοῦ λέγεται ὅμοιόν τι πρὸς τὸ τοῦ Ἀρχιελάχου ὅτι δύο Χίους ἀγαλματοποιούς τὸν Βούπαλον καὶ τὸν Ἀθηνιν, οἵτινες εἶχον γλύψη γελοῖσαν αὐτοῦ εἰκόνα ἡνάγκασε διὰ τῶν πικρῶν του ποιημάτων νὰ ἀπαγγλονισθῶσι. Μετεχειρίσθη δὲ καὶ ἄλλα μὲν μέτρα ἀλλὰ μάλιστα καὶ κατ' ἔξοχὴν τὸν χω. Λαμπτον ἡ σκάζοντα οίονει εἰκόνα ἑσυτοῦ ὁ ἀσχημός καὶ πικρὸς ἀνήρ. Ἐχει δὲ τὸ χωλικμβικὸν μέτρον, ὅπερ κυρίως εἶναι ιαμβικὸν τριμετρον μετά ρυθμικῆς μεταβολῆς ἐν τέλει τὸν ἔξης τύπον.

— — — — — | — —

'Ακούσασθ' Ἰππώνακτος οὐ γάρ ἀλλ' ἥκω.

Τρίτον μεταξὺ τῶν ιαμβογράφων καταλέγομεν τὸν ἐν τῷ ἀλεξανδρινῷ κανόνι δεύτερον, Σιμωνίδηρ τὸν Ἀμοργῖνον ἡ (κατὰ τὸν Σουίδαν) Σάμιον (ἄλλον παρὰ τὸν Κεῖον), ὃστις ἦτο σύγχρονος περίπου τοῦ Ἀρχιελάχου. Μετεχειρίσθη ἐν τοῖς ποιήμασι του ιαμβεῖα καὶ τροχαικὰ τετράμετρα, σάζονται δὲ ἐκ τῶν ποιημάτων του πλὴν ἄλλων μικροῦ λόγου ἀποσπασμάτων ἐκατὸν δέκα δύκτῳ στίχοι ἐκ τῶν ιάμβων αὐτοῦ κατὰ τῶν γυναικῶν.

3. Περὶ μελετηῆς ποιησεως.

Τὸ ἔπος, ἡ ἐλεγεία καὶ οἱ ιαμβοί, τὰ ιωνικὰ εἴδη, εἶχον μὲν φθάση εἰς πᾶσαν ἐφικτὴν τελειότητα, ἀλλ' ὅμως ἡ ποίησις δὲν εἶχεν ἀκόμη κατορθώση νὰ ἀποδίδῃ πλήρη καὶ τέλεια πάντα τοῦ ἀνθρώπου τὰ συναισθήματα. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ρυθμοῦ τινος καὶ ἀρμονίας, ταύτην δὲ τὴν ἀνάγκην ἀδύνατεῖ νὰ πληρώσῃ μόνον ὁ φιλός ποιητικὸς στίχος. Ἐπειτα ἔπειτε νὰ μεταποιηθῇ εἰς τέχνην καὶ ἡ ἀσρίστος ἔκεινη αἰσθητική, ἡ ὥποια παρ' ἡμῖν ἀσυνειδήτως συνδέει τὰς κινήσεις τοῦ σώματος πρὸς τὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς καὶ ἀκουσίως ἐρμηνεύει τὰ ψυχικὰ συναισθήματα διὰ τῶν σωματικῶν κινημάτων. Ἐμελλε δηλονότι ἡ Ἑλλὰς νὰ δημιουργήσῃ ἀκόμη τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ὄρχησιν καὶ ταύτας ἔπειτα νὰ συνάψῃ πρὸς τὸν

ποιητικὸν στίχὸν ἵνα ἀποτελεσθῇ ἐν τι ἐναρμόνιον δλον. Ἡ τοιαύτη δὲ εὐτυχῆς σύνθεσις κατωρθώθη ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει, ητις εἶναι ἡ τελειοτάτη φάσις τῆς μελικῆς ἦτοι κυρίως λυρικῆς, τὸ δὲ κατόρθωμα εἶναι τῶν Δωριέων.

Δικιρεῖται δὲ ἡ τοιαύτη λυρική, καθ' ἣν παρὰ τοῖς διαφόροις ἑλληνικοῖς φύλοις ἔλασθεν ἀνάπτυξιν, εἰς τρία διάφορα εἰδὴ (¹), περὶ ἑκάστου τῶν δποίων θὰ πραγματευθῶμεν χωριστά. Τὰ τρίκα δὲ ταῦτα εἰδὴ εἶναι αἱ ὁδωρικὴ λυρική, οἱ δὲ αἰολικὴ λυρικὴ καὶ γ' ἡ καθολικὴ λυρική.

a'. ἡ ὁδωρικὴ (ἢ χορικὴ) λυρική.

Τὸ πρῶτον δπωσοῦν βέβαιον ὅνομα ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς εἶναι τὸ τοῦ Τερπάνδρου τοῦ Λεσβίου. Ὁ Τέρπανδρος σύγχρονος ὥν τοῦ Ἀρχιλόχου ἀπεδείχθη δημιουργὸς τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, διότι συναγαγὼν τὰς διεσπαρμένας μελῳδίας, ὅσαι ἐποιήθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς τε Ἀσίας καὶ Ἐλλάδος ἐκ φυσικῆς ὅρμης καὶ ἐκ ταύτομάτου, ἐρρύθμισεν αὐτὰς κατὰ τεγνικοὺς κανόνας καὶ ἐδημιούργησε σύστημα ἐναρμόνιον, ὅπερ ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ διεφύλαξε πάντα τὸν ἔπειτα χρόνον, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἀνεπτύχθη εἰς βαθμὸν ὑπερέντεχνον. Ἡ γενεὰ δέ, εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ Τέρπανδρος, ἤσκει τὴν μουσικὴν τέγγυην κατὰ διαδοχὴν, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν, ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τοὺς παλαιοὺς Πιερας τῆς Βοιωτίας.

Ο Τέρπανδρος ἔγινε μάλιστα περίφημος, ὅτε πρῶτον ἐφάνη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ητις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπερεῖχε πάσσης τῆς Ἑλλής Ἐλλάδος, ἀναφέρεται δὲ ὡς νικητὴς εἰς διαφόρους ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις. Κατὰ τὸ ἔτος 645 π. Χ. εἰσήγαγεν εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν τοὺς κιθαρῳδικούς αὐτοῦ νόμους καὶ ἐφημίσθη ὡς νομοθέτης ἐν τῇ μουσικῇ, ἀντὶ δὲ τοῦ τετραχόρδου, ὅπερ ἦτο τέως

(¹) Τὰ κύρια καὶ διακριτικὰ εἰδη τῆς μελικῆς εἶναι μάλιστα δύο (Ἴδ. σελ. 10—11), διότι ἡ καθολικὴ λυρικὴ ἀνάγεται κυρίως εἰς τὰ δύο πρῶτα.

ἐν χρήσει ἐφεῦρεν αὐτὸς τὴν ἐπτάχορδον κιθάραν καὶ ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην διὰ τῶν ἔξης·

'Ημεῖς τοι τετράγηρυν ἀποστέρεαντες ὅσιδην
ἐπτατόνῳ φόρμῃ γγι νέους κελαδήσομεν ὕμνους (1).

'Ο δεύτερος δὲ τῆς μουσικῆς ὄργανωτῆς εἶναι Θαλήτας ὁ Κρής, ὅστις ἔξευρὼν τὸ ὑπόρχημα προσῆψεν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν καὶ νέον στοιχεῖον, τὴν ὄρχησιν (ἰδ. καὶ σελ. 45). "Οπως δὲ Τέρπανδρος πλὴν τῶν νόμων ἐποίησε καὶ σκηνὰ, οὕτω καὶ ὁ Θαλήτας πλὴν τῶν ὑπορχημάτων ἐποίησε παιᾶρας.

Καὶ μὲν ὅλας δὲ τὰς μουσικὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Τέρπανδρου καὶ τοῦ Θαλήτα, λυρικὴ ποίησις δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη, τὰ ποιήματα τὰ ἀδόμενα ἔστω καὶ μετ' ὄρχησεως. ἦσαν πεποιημένα κατὰ στίχον, ὅχι κατὰ σύστημα, κατὰ στροφήν. Τῆς στροφῆς λοιπὸν εὑρέτης λέγεται ὁ ἐν Σάρδεων τῆς Λυδίας Ἀλκμάν (ἢ Ἀλκμάων, ἀμφότεροι δὲ εἴναι διωρικοὶ τύποι τοῦ ὀνόματος Ἀλκμαίων), ὁ πρῶτος τοῦ κανόνος τῶν λυρικῶν (660 π. Χ.), ὅστις καυχᾶται διὰ τὴν καταγωγὴν του.

Οὐκ εἰς ἀνήρ ἀγροίκος σύζε
σκαιδὸς οὐδὲ παρὰ σοφοῖσιν
οὐδὲ Θεσσαλὸς γένος
οὐδὲ Ἐρυσιχαῖος οὐδὲ παιμῆν,
ἀλλὰ Σαρδίων ἀπ' ἀκράν.

*Εὗησεν ἐν Σπάρτη πιθανῶς δοῦλος ὃν τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ὑστερον ἐλευθερωθείεις. Ἐποίησεν ὕμνους, παιᾶνας, παρθένια καὶ ἐρωτικὰ ποιήματα μὲν πολλὴν περὶ τὴν στιχουργίαν ποιειλίαν. Εἰς τὴν τραχεῖαν διωρικὴν διάλεκτον ἔγκατεμίζειν δὲ Αλκμάν μαλακωτέρους τύπους ιωνικοὺς καὶ αἰολικούς. "Οπως δὲ Τυρταῖος ὑπῆρξεν δὲ ψάλτης

(1) Πλείονα περὶ τῶν ῥόμωρ τοῦ Τέρπανδρου καὶ τῆς ἐπταχόρδου κιθάρας ἰδ. ἐν τῇ Μυλλέρου ἱστορ. τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας μεταφρ. Κυπριανοῦ τόμος α'. σελ. 222 καὶ ἔξης.—Τὰ διάφορα τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἰδῆ εἴναι οἱ παιᾶνες, οἱ νόμοι, τὰ ὑπορχήματα, οἱ ὕμνοι καὶ τὰ προσόδια, τὰ δαφνηφορικὰ καὶ τὰ παρθένια, οἱ κῶμοι, τὰ ἐγκώμια (ἐπινίκια, παροίνια), τὰ ἐπιθαλάμια ἢ ὑμέναιοι, οἱ θρῆνοι καὶ τὰ ἐπικήδεια.

τοῦ ἐν Σπάρτη πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ βίου, οὕτως δὲ Ἀλκμάν ὑπῆρξεν δὲ φάλτης τοῦ βίου τοῦ Ιδιωτικοῦ.

Εἰς τὴν στροφὴν καὶ ἀγειστροφὴν προσέθηκε τὴν ἐπιφθὸν δὲ ἐκ τῆς ἐν Σικελίᾳ Ἰμέρας Στησίχορος, ὅστις ἐσπούδασε νὰ περιβάλῃ διὰ μορφῆς λυρικῆς ἐπικᾶς ὑποθέσεις. Ὡνομάζετο πρότερον Τισίας, μετωνομάσθη δὲ ἐπειτα Στησίχορος διότι ἔξευρών, ὡς εἴπομεν, τὴν ἐπιφθὸν «πρῶτος χορὸν ἔστησε.» Οὕτως ἀπετελέσθησαν πλήρη τὰ μέρη τοῦ λυρικοῦ ποιήματος τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὴν χορικὴν ποίησιν.

6. Ἡ αἰολικὴ λυρική.

Ἐν φόρῳ λυρικὴ ποίησις ἀνεπτύσσετο παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν, ὡς ἀνωτέρῳ ἐδείχαμεν, καὶ ἐλάμβανε τὸν χορικὸν ἐκεῖνον τύπον, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν κύριον αὐτῆς χαρακτῆρα, ἡ αἰολικὴ φυλὴ ἡ κολούθησεν Ιδίαν δόδὸν καὶ κατέκτησεν εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃ ἑτεροειδῆ λυρικὸν τύπον, ὅστις θαυμασίως ἡρμήνευσε τὴν ζωρίαν, ἐμπαθῆ καὶ φιλήδονον φύσιν τῶν Αἰολέων. Ὁ Αἰολεὺς ποιητὴς ἐλάμβανε τὴν γλῶσσαν, ἥτις κοινῶς ὠμιλεῖτο, ὅπως βλέπομεν αὐτὴν καὶ τώρα ἐν ταῖς αἰολικαῖς ἐπιγραφαῖς, αἵτινες διασώζουσιν εἰλικρινὲς καὶ ἀβοστρύχιστον τὸ ἐγγάριον Ιδίωμα. Ἄλλ’ ὁ Δωριεὺς τὸ ἐναντίον δημιουργεῖ λογίαν γλῶσσαν, ἥν κατὰ τὸ πλεῖστον παραλαμβάνει ἐκ τοῦ ἔπους, ἀλλὰ δίδει ζωὴν εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀνυψοῖ μάλιστα διὰ μετρίας ἐγκαταχίζεως δωρικῶν τύπων. Καὶ ἡ μὲν δωρικὴ λυρικὴ ὡς μέλλουσα νὰ φθηται ὑπὸ χοροῦ καὶ ἔχουσα στροφήν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπιφθόν, εἶναι μεγαλοπρεπῆς καὶ ποικίλη κατὰ τοὺς ῥυμούς, ὡς τε ἀποτελεῖ οἷονεὶ ὄργανικὸν σῶμα ἀρμονικὸν καὶ πολυποίκιλον. Τοῦ δὲ χοροῦ τὰ κινήματα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ νὰ παραστήσωσι καὶ εἰς τοὺς ὄφθαλμούς τὸν ποιητικὸν ἐκεῖνον λαβθύνθων, διότιν μόνον τὸ οὖς θὰ ἐκινδύνευε νὰ μὴ εύρισκῃ διέξοδον. Ἄλλ’ ἡ αἰολικὴ ποίησις περιωρίσθη εἰς στενότερον κύκλον. Ἡ στροφὴ αὐτῆς εἶναι μετριωτέρα, ἐξ ὀλίγων μόνον στίχων συγκειμένη κανονικῶς ὅμοιαν, μεθ’ οὓς ἔρχεται στίχος βραχύτερος χρονιμεύων ὡς κατακλείς καὶ δὲ στροφικὸς οὕτος τύπος ἐπαναλαμ-

Θάνεται ἀμετάβλητος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ποιήματος. Αἱ διαφοραὶ δὲ αὗται τῆς γλώσσης καὶ τοῦ στροφικοῦ τύπου ὑποδηλοῦσι διαφορὰν καὶ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων. Καὶ ἡ μὲν δωρικὴ λυρική, χωρικὴ οὖσα, δὲν ἡδύνατο φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ χρησιμεύσῃ παρὰ εἰς ἔκφρασιν συναισθημάτων ὅχι ἐνὸς προσώπου, ἀλλὰ κοινότητος ὅλης. Εορταὶ καὶ πανηγύρεις, μεγάλα συμβάντας ἐν δυνατοῖς τῆς Ἑλλάδος οἴκοις, οἷον νίκη εἰς τοὺς ἀγῶνας ἢ γάμου τελετή, ἥσαν αἱ κυριώταται περιστάσεις, καθ' ἃς εὑρίσκει τόπον εἰς τὸ νὰ ἀνκπτυζῇ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς ἢ χορικὴ λυρικὴ ποίησις. Παρὰ τοῖς Αἰολεῦσιν ὅμως ὅ, τι διὰ τῆς φωνῆς τοῦ ποιητοῦ ἔξεφέρετο, δὲν ἦτο τῆς πόλεως φωνή, ἀλλὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, δὲν ἥσαν ἢ ὅλως προσωπικὰ συναισθήματα· διὸ Αἰολεὺς ποιητὴς ἀποτελεῖ αὐτὸς οἶονει τὸ κέντρον τῆς ποιησεώς του καὶ εἴτε ὡς ἀνθρωπὸς εἴτε ὡς πολίτης ἔχει μόνον τοὺς ἔρωτας ἢ τὰς ἔχθρας του· αἱ χορδαὶ τῆς λύρας του εἰναι αὐταὶ τῆς καρδίας του αἱ ἴνες.

'Η αἰολικὴ λυρικὴ ἐρ Λέσβῳ. 'Η νῆσος Λέσβος ἦτο ἀπὸ μακροῦ χρόνου τὸ κέντρον λαμπροῦ πολιτισμοῦ. 'Εκεῖ ἐλατρεύετο ἀνέκαθεν δ Ἀπόλλων, Ὅστερον δὲ εἰσῆχθη εἰς τὴν Μήθυμναν καὶ τοῦ Διονύσου ἡ λατρεία, ἥτις παρέσχεν εἰς τὸν Ἀρίωνα τὰ στοιχεῖα τοῦ διθυράμβου. Οἱ Λέσβιοι ἐκ τῶν Αἰολέων τῆς Βοιωτίας ἔλκοντες τὸ ἐκετῶν γένος ἡγάπων τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν καὶ πρὸς τὰ γράμματα καθ' ὅλου εἶχον εὐφυῶς. Λέσβιοι ἥσαν δὲ Τέρπανδρος, δ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπρώ, δ Ἀρίων, δ Λέσχης, δ Θεόφραστος, δ Ἐλλάνικος.

Τὴν λυρικὴν ποίησιν τῆς Λέσβου ἐκπροσωποῦσι μάλιστα δ Ἀλκαῖος καὶ ἡ Σαπρώ. Καὶ δὲ μὲν Ἀλκαῖος (612 π. Χ.) ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἡγωνίσθη ἐπὶ πολὺ κατὰ τοῦ Πιττακοῦ, εἰς οὖ τὰς χειρας καὶ περιηλθεν ἐπὶ τέλους. 'Αλλ' δὲ Πιττακὸς ἀγαθὸς ὅν καὶ φιλάνθρωπος ἔφηκε τὸν ποιητήν. Τὰ τοῦ βίου του καὶ μάλιστα τὰ περὶ τὴν τελευτήν του εἶναι ἀβέβαια. Εποίησε στασιωτικά (πολιτικά), συμποτικά καὶ ἔρωτικά ἄσματα, εἴτε δὲ σκόλια καὶ ὕμνους. 'Ο Ἀλκαῖος ἔζεῦρε τὴν ἀλκαῖην στροφὴν, τὴν γνωστοτέραν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν φῦῶν τοῦ

Ορατίου. Ἡ δὲ Σεπφώ (αἰολιστὶ Ψέπφω), ὥλιγον νεωτέρα τοῦ Αλκαίου, ὑπῆρξεν ἡ ἀξιολογωτάτη ποιήτρια τῆς ἀρχαιότητος, θαυμαστὸρ χρῆμα, δεκάτη μοῦσα καὶ Λεσβία ἀηδῶν ὄνομα κομένη ὑπὸ τῶν πκλαιῶν. Ἡτο τριάκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν, ὅτε φυγοῦσσα ἐκ τῆς πατρίδος της Λέσβου ἐπορεύθη εἰς τὴν Σικελίαν, ἐνθα καὶ διέτριψεν ἐπὶ τιγκ χρόνον λαθοῦσσα ἐκεῖ ἀνδρα πλούσιον τιγκ "Ανδριον, ἐξ οὐ ἐτέκε τὴν πολυκγάπητον ἐκείνην Κλαίδα, περὶ ἣς λέγει:

"Εστι μοι κάλα πάτε, χρυσίοισιν ἀνθέμοισιν
ἔμφερην ἔχοισα μόρφων, Κλάις ἀγαπάτα,
ἀντὶ τας ἐγώ οὐδὲ Λυδίαν πᾶσαν οὐδὲ ἐράννων.

Μετά τινα χρόνον ἐπεκνήλθεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ἔνθιξε ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν εἰς σύλλογον παρθένων. "Ολας πλαστὴ φαίνεται ἡ εἴδησις, καθ' ἣν πρεσβεῖτις οὕτα μάτην ἡράσθη τοῦ ὠραίου Φάχωνος καὶ διὰ τοῦτο δῆθεν ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ Λευκάτα ἀκρωτηρίου εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τῶν ποιημάτων της ἔχομεν δύο ἐρωτικὰ ἐν σαπφικῇ στροφῇ καὶ τινα ἄλλα μικρὰ ἀποσπάσματα. "Εγρυψε δὲ μιχρόρων εἰδῶν λυρικὰ ποιήματα.

Φίλη καὶ σύγχρονος τῆς Σεπφοῦς ἦτο ἡ "Ηρικα" (1) πιθανῶς Δεσθίη, ὡς εἴρηται ἐπί της αὐτής πλάκας. Ηρικα οὖσα ημέρας τριακοσίων στίχων σπέθηκε δὲ δεκαενέα ἔτῶν. Εἰς αὐτὴν ἔχομεν τὸ ἔξιτης ἀνωνύμου ἐπίγραμμα.

Λέσδιον Ἡρίνης τόδε κηρύξον· εἰ δέ τι μικρόν,
ἀλλ' ἔλοι ἐκ Μουσέων κιρνάμενον μέλιτι·
οἱ δέ τριηκόσιοι ταύτης στίχοι ἴσοι Ὁμήρῳ,
τῆς καὶ παρθενικῆς ἐννεακισκόεκτευς,
ἡ καὶ ἐπ' ἡλακάτῃ μητρὸς φόδρῳ ἥ καὶ ἐφ' Ιστῷ

(1) Ἐννέα διειρόφων τόπων καὶ χρόνιων ἐλληνίδας ποιητρίας ἵσαριθμους πρὸς τὰς Μούσας ἀναγράφει ἐν καλὸν Ἀντιπάτρου τοῦ Θεσσαλονικέως ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. 9,26). Πρόξιλλαν, Μοιρών, Ἀνύτην, Σαπφώ, Ἡριννχή, Τελέσιλλαν, Κέριννχη, Νοστίδη, Μύρτιν. Ἀλλο δὲ ἀδέσποτον ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. 9,571) ἀναγράφει πάλιν τοὺς ἵσαριθμους πρὸς τὰς Μούσας λυρικούς: Πίνδαρον, Σιμωνίδην, Στησίχορον, Ἰευκόν, Ἀλκμᾶνα, Βακχυλίδην, Ἀνακρέοντα, Ἀλκαῖον, Σαπφώ.

έστηκει, Μουσέων λάτρις ἐφαπτομένη.
Σαπφώ δ' Ἡρίνης ὅσον μελέεσσιν ἀμείνων,
Ἡριννα Σαπφοῦς τόσσον ἐν ἔξαμέτροις.

'H aioi.likή .lurikή ἐr Σάμω. 'H Σπάρτη, ή Σικελία και ἡ Λέσβος, είναι, ως εἰδομεν, αἱ τρεῖς ἑστίαι τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Εἰς ταύτας δὲν είναι ἀναξία νὰ συγκαταριθμηθῇ καὶ η Σάμος, ἦν μάλιστα ἐλάχιμπρυνεν δι Πολυκράτης δι γνωστὸς αὐτῆς μεγαλοπρεπῆς καὶ πολυτελῆς τύρχνος, ὅστις μεταξὺ ἄλλων καὶ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς του, ὅπως καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἡγεμόνες, ἥγαπα νὰ συναθροίζῃ εἰς τὴν αὐλήν του. «Συνησσεν δὲ ἄρα καὶ τότε τοῖς βασιλεῦσι ποιηταῖ, λέγει που δι Παυσανίας, καὶ πρότερον ἔτι Πολυκράτει Σάμου τυραννοῦντι Ἀνακρέων παρῆν καὶ ἐς Συρακούσας πρὸς Τέρωνα Αἰσχύλος καὶ Σιμωνίδης ἑστάλησαν. Διονυσίῳ δέ, δι οὔτερον ἐτυράννησεν ἐν Σικελίᾳ Φιλόζενος παρῆν καὶ Ἀντιγόνω Μακεδόνων ἀρχοντι Ἀνταγόρας Ρόδιος καὶ Σολεὺς Ἀρατος.» Μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶχεν εἰς τὴν αὐλήν του δι Πολυκράτης δύο ποιητὰς γνωστοτάτους, τὸν Ἰθυκορ καὶ τὸν Άραχρέορτα, οἵτινες είναι οὕτως εἰπεῖν οἱ κομψοὶ ποιηταὶ τῆς Θελξίσιου αὐλῆς τοῦ τυράννου.

Καὶ δι μὲν Ἰθυκος ἦτο Τηγγῖνος, μεσσηνιακῆς ἵσως καταγωγῆς, ἀκμάσας ἀπὸ τοῦ 532 — 522. Γυνωστὸν είναι τὸ φερόμενον διήγημα περὶ τοῦ θανάτου του, ὅπερ κατὰ τὸν Σουίδαν ἔχει ως ἔξης: «Συλληφθεὶς δὲ Ἰθυκος ὑπὸ ληστῶν ἐπ' ἐρημίας ἔφη καν τὰς γεράνους, ἃς ἔτυχεν ὑπερίπτασθαι, ἐκδίκους γενέσθαι· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνηρέθη. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ληστῶν εἰς ἐν τῇ πόλει θεασάμενος γεράνους ἔφη: "Ιδε, αἱ Ἰθύκου εκδίκοι· ἀκούσαντος δέ τινος καὶ ἐπεξελθόντος τῷ εἰρημένῳ, τό τε γεγονὸς ὀμοιογήθη καὶ δίκας ἔδωκαν οἱ λησταί(1).» Ο Ἰθυκος ἐρρύθμισε τὴν τέχνην αὐτοῦ κατὰ τὸν Στησίχορον καὶ παρ' αὐτοῦ παρέλαβε τὰς πρώτας πρὸς τὴν ποίησιν ἀφορμάς. Ἐποίησε πλὴν τῶν ἄλλων αὐτοῦ λυρικῶν ποιημάτων καὶ ἐρωτικὰ ἀσματα, ἐπτὰ δὲ δλα βιθίλια ἀπετέλουν τὸ πάλαι τὰ

(1) Ἀξία ἀναγνώσεως είναι ἡ περὶ τοῦ ἀρχαίου τούτου διηγήματος διατριβὴ τοῦ κ. Σ. Α. Βάλεη ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀθηναϊῳ τμ. 6. σελ. 259—265.

ποιήματά του, ἀτινα φαίνεται ὅτι εἰς παλαιὰν ἥδη ἐποχὴν ἀπωλέσθησαν, καὶ νῦν σώζονται μόνον ὄλιγα συντρίμματα ἀνάξια λόγου.

Ο δὲ Ἀνακρέων ἦτο Τήιος μὲν τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἔζη ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ αὐλῇ τοῦ Πολυκράτους, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ δοπίου μετεκλήθη ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν εἰς τὴν ἐν Αθήναις λαμπρὰν ἐπίσης αὐλήν των (π. X. 514). Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ ἐπορεύθη ἔπειτα πρὸς τοὺς Ἀλευάδας τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ιδίαν πατρίδα, ἔνθα καὶ ἐν βαθεῖ γήρατι ἐτελέστησε μικρὸν πρὸ τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰώνων (494). Η γλώσσα τοῦ Ἀνακρέοντος πλησιάζει πρὸς τὸν πεζὸν λόγον, τὰ μέτρα αὐτοῦ εἶναι ποικίλα καὶ ὁ δυθμὸς μαλακὸς καὶ ἀτονος, καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἡ ποίησις αὐτοῦ ἀπεικονίζει τὴν τρυφὴν καὶ τὴν μαλαθακότητα. Ο Ἀνακρέων ἔσχεν ἀπείρους μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἀπομιμητὰς (ἰδ. σελ. 35—36), δῆθεν καὶ τὰ γνήσια ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων του εἶναι ὄλιγα καὶ ἀμφιθολα. Μεταξὺ τῶν ἀρακρεοντείων φέρονται τὰ γνωστὰ ποιημάτια εἰς τέττιγα, εἰς γυραῖκα, εἰς πρεσβύτηρ, κτλ.

γ'. Η καθολικὴ λυρικὴ.

Η λυρικὴ ποίησις διὰ τῆς ἀναπτύξεως, ἣν ἐν τοῖς ἡγουμένοις εἴπομεν ὅτι προσέλαθεν εἰχε πλέον φθάση εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς τελειότητος σημείον. Καὶ τὰ θέματα, ἀτινα ἐπραγματεύετο καὶ ὁ κύκλος οὕτως εἰπεῖν τῆς ἐνεργείας της εἶχον θαυμασίως εὐρυνθῆ, καθ' ὅμοιαν δὲ ἀναλογίαν εἶχεν ὑπερτιμηθῆ καὶ ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ θέσις τοῦ ποιητοῦ. Η φωνὴ αὐτοῦ ἡ τέως περιωρισμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν μιᾶς πόλεως ἡ τῆς αὐλῆς ἐνὸς τυράννου, θὰ γίνη εἰς τὸ ἔξης τὸ ὅργανον ὅλου τοῦ ἔθνους. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ γλώσσα, ἥτις ἔως τώρα περιεκλείετο ἐντὸς τῶν στενῶν δρίων τῶν φυλετικῶν διαλέκτων θὰ γίνη γενικὴ καὶ καθολική, διότι δὲ ποιητὴς εἰ καὶ τηρῶν πάντοτε ὡς βάσιν τὴν δημητρικὴν γλώσσαν, δι' ἀρμοδίας ὅμως ἐκλογῆς θὰ προσλαμβάνῃ ιωνισμούς, αἰολισμούς ἢ δωρισμούς κατὰ τὰς ποικίλας τῆς τέχνης του χρέιας καὶ τὰς διαφόρους τῆς φαντασίας του ἐμπνεύσεις. Οὕτω δὲ θὰ ἀποτελεσθῇ ἴδια τις λογία γλώσσα

ύπεράνω τῶν κατὰ τόπους ίδιωμάτων, οκανὴ νὰ ἐρμηνεύῃ καὶ νὰ ἔκφραζῃ πάσας τὰς ἑννοίας τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ εἰχε σχεδὸν φθάση εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Οἱ δὲ δύο ποιηταί, οἵτινες μάλιστα ἐκπροσωποῦσι τὴν τοιαύτην τῆς λυρικῆς ποιήσεως τάξιν είναι ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος.

Καὶ ὁ μὲν Σιμωνίδης ἦτο Κεῖος ἐκ τῆς Ιουλίδος, ἐγεννήθη τῷ 556 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν ἐνενήκοντα ἑτῶν, εἴδομεν δ' αὐτὸν καὶ ἀνωτέρω ὡς ἐπιγραμματοποιόν. Ὁ Σιμωνίδης ἔζησεν ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Ἰππάρχῳ, ἐπειτα δὲ ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν πρὸς τοὺς Ἀλευαδάς καὶ Σκοπάδας, οὓς ἐνεκωμίαζεν ἐπὶ μισθῷ φιλοχρήματος ὅν. Μετέβη δὲ ἐπειτα εἰς Συρακούσας πρὸς Τέρωνα τὸν τύραννον καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Θήρωνα εἰς Ἀκράγαντα, ἐνθα καὶ ἀπέθανεν. Υπῆρξε δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Παυσανίου φίλος. Ἐγράψεν ὁ Σιμωνίδης πολλὰ καὶ ποικίλα μελικὰ ποιήματα, ἐν οἷς παρατηρεῖ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς (Ἀρχαίων κρίσις) «τὴν ἐκλογὴν τῶν ὄνομάτων (=λέξεων) καὶ τῆς συνθέσεως τὴν ἀκρίβειαν.» Ἐχομεν ἀποστάσματα αὐτοῦ τῶν ἔζης εἰδῶν· ἐπινίκων, ὑπορχημάτων, θρήνων, ἐλεγειῶν (πλὴν τῶν σωζομένων ἴκανῶν ἐπιγραμμάτων) καὶ ἄλλων ἀδήλων. Ἀνεψιὸς τοῦ Σιμωνίδου ἦτο ὁ ποιητὴς Βακγυλίδης ἀμφότεροι δὲ δὲν διέκειντο φιλικῶς πρὸς τὸν Πίνδαρον, ὅστις μάλιστα συχνάκις φαίνεται ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ προσβαλλων δι' ὑπαινιγμῶν τὸν Σιμωνίδην. Αἵτια δὲ τούτου μάλιστα είναι διαφόρος τῶν δύο ποιητῶν χαρακτήρεις οἵτις διότι ὁ Σιμωνίδης ἦτο πολὺ ἐλαστικός, μαλακός καὶ συνειθισμένος εἰς τὰς αὐλάκες τῶν ἡγεμόνων, ἐστερείτο δὲ καὶ εὐθύτητος καὶ ἀνεξαρτησίας, ἀπερ ἥσκεν κατ' ἔζοχὴν τοῦ Πινδάρου προτερήματα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἔχθρα αὕτη ἡ περιβόητος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀποδοτέα καὶ εἰς ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν. Ὁ Σιμωνίδης δηλαδὴ ἦτο ὁ μέγιστος τῶν λυρικῶν τῆς ἐποχῆς του, ἐν ᾧ δὲ εύρισκετο εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς δόξης του σημεῖον ἀνεφάνη αἰφνῆς Πίνδαρος, ὅστις ἐπέπρωτο τὴν δόξαν ἐκείνην νὰ ἐπισκιάσῃ καὶ νὰ ἀμαρύσῃ. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Λάσσον τὸν Ἐρμιονέα, ὃν ἐγνώρισεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἰππάρχου, ἔχθρικῶς διέκειτο ὁ Σιμωνίδης καὶ πρὸς τὸν μηδι-

(ΕΛΛ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΛ.)

ζορτα ἀθλητὴν ἔμιν καὶ ποιητὴν καὶ πολυφύγον Τιμοκρέοντα τὸν Ρόδιον⁽¹⁾, δι' ὃν καὶ συνέταξε τὸ ἔζης σκιωπτικὸν ἐπιτύμβιον.

Πολλὰ πιῶν καὶ πολλὰ φαγών καὶ πολλὰ κάκ' εἰπών
ἀνθρώπους κεῖμαι Τιμοκρέων Ρόδιος.

'Απ' ἐνχυτίας δὲ συνεδέετο διὰ λίχνην φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὸν
'Ανακρέοντα.

'Ο δὲ ἀνεψιός τοῦ Σιμωνίδου Βακχυλίδης, συνέζη μετὰ τοῦ
θείου του ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πέρωνος, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ τυ-
ράννου κατέψησεν ἐν Πελοποννήσῳ. Ήερὶ πάντα σχεδὸν τὰ εἰδη
τῆς χορικῆς ποιησεως πλὴν τῶν θρήνων ἡσχολήθη ὁ Βακχυλί-
δης, οἷονεὶ ἀμιλλώμενος, πρὸς τὴν θαυμαστὴν καὶ ποικίλην ποιη-
τικὴν πολυφορίαν τοῦ θείου του.

'Ο δὲ Πίνδαρος ἦτο Θηβαῖος υἱός Δαιφρόντου καὶ Κλεοδίκης,
ἀνῆκε δὲ εἰς ἐν τῶν διασημοτάτων τῆς ἀρχαιότητος γενῶν, τὸ
τῶν Αἰγειδῶν, ἵξ οὐ κατέγετο καὶ Θήρων ὁ Ἀκραγαντίνος καὶ οἱ
τῆς Κυρήνης βασιλεῖς. Ἐγεννήθη τῷ 522 π. Χ. μετὰ μεγίστης
δὲ πιθανότητος δυνάμεις νὰ εἴπωμεν ὅτι προέβη εἰς γῆρας βαθὺ·
ἦτο λοιπὸν τεσσαράκοντα καὶ δύο ἑτῶν ὅτε ἔγινεν ἡ ἐν Σαλαμῖνι
ναυμαχία. Οἱ Πίνδαρος ἦτο ιερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ρέας,
εἰκάζεται δὲ ὅτι καὶ ὁ πατέρος του ἦτο ιερεὺς καὶ ἡσχολεῖτο περὶ
τὴν αὐλητικὴν τέχνην. "Οθεν ἐκ παΐδων ἀφιερώθη εἰς τὴν ποιη-
τικὴν ὁ Πίνδαρος καὶ τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ παλαιοὶ μῦθοι, καθ'
οὓς ἐν ὧ ποτε νεώτατος ὅν ἐθήρευε καὶ ὑπὸ κόπου καταληφθεὶς
ἐκοιμήθη μέλισσα καθίσασκα ἐπὶ τοῦ στόματός του ἐπέθηκε κηρία
καὶ μέλι. 'Ως ἐξ εὐγενῶν δὲ καταγόμενος ἐλασθε καὶ τελειοτάτην
ἀγωγὴν καὶ παιδείαν, καὶ τοιαύτην, ὅποια ἥρμοζεν εἰς νέον μέλ-
λοντα νὰ ἀφιερώσῃ τὸν βίον εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν ιερωσύνην, ἵνα
δὲ τελειοποιηθῇ εἰς τὰς σπουδάς του μετέβη καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας.
'Ως διδάσκαλοί του μνημονεύονται ὁ ποιητὴς Λάσσος ὁ Ἐρμιονεύς, δ
μουσικὸς Ἀγαθοκλῆς καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος ποιητὴς διθυράμβων, ἔτι
δὲ καὶ ἡ Κόριννα ἡ Ταναγραία ποιήτρια, πρὸς ἣν καὶ διηγωνίσθη

(1) Ἡδ. Πλουταρχ. 6. Θεμιστοκλ. 21.

· Ο Πίνδαρος καὶ πεντάκις μάλιστα ὑπὸ αὐτῆς ἡπτήθη⁽¹⁾. Ἀνεπτύχθη δὲ τὸν νοῦν θαυμασίως ὁ ποιητὴς μὴ περιορισθεὶς μόνον εἰς τὰς ἀναγκαῖας μουσικὰς καὶ ποιητικὰς γνώσεις, ἀλλὰ συγματίσας τρόπου τινὰ καὶ ὅλοκληρον σύστημα τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων τελειότατον· θέεν καὶ ὑπὸ πάντων δικαίως ὑπελήφθη ὡς σοφὸς ἀνήρ, διὰ δὲ τὸ βαθὺ του σέβας πρὸς τὸ θεῖον ὀνομασθῆ οἱερὸς ἀσιδέρ. "Ἄν καὶ δὲν ἡθέλησε νὰ ἀφιερώσῃ τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐνεργόν, ὡς λέγομεν, πολιτικὴν ὁ Πίνδαρος ἀπήλαυεν οὐδὲν ἡττον μεγίστης ὑπολήψεως παρὰ τοῖς συγχρόνοις καὶ ἔθεωρεῖ ὡς ἔθνικὸς ποιητής, πολλαχῶς δὲ διὰ τοῦτο ἐτιμήθη παρὰ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ ἡ ὑπόληψις αὕτη παρέμεινε μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξανδροῦ καὶ ἔσωσεν ἀπὸ τοῦ ὄλεθρου τὴν ἀκόμη ἔως τότε σωζομένην στέγην τοῦ μουσοποιοῦ.

Ο Πίνδαρος ἐκαλλιέργησε τὰ πλεῖστα εἰδὴ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ὅτα δὲ ἔγραψε δύνανται, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου, νὰ ἀναγθῶσιν εἰς τὰ ἔξης ὕμνοι, παιᾶνες, διθύραμβοι (δύο βιβλία), προσόδια (δύο βιβλία), παρθένια (τρία βιβλία), ὑπορχήματα (δύο βιβλία), ἐγκώμια, θρῆνοι, ἐπίνικια ἢ ἐπινίκια (τέσσαρα βιβλία). Ἐθεωρεῖτο δὲ ὁ Πίνδαρος ὡς ὁ πρῶτος καὶ ἀριστος τῶν λυρικῶν, ἡ δὲ μετρικὴ του ἡ τελειοτάτη πάντων τῶν ποιητῶν. Καθὼς δὲ λέγοντες οἱ ἀρχαῖοι ὁ ποιητὴς ἐνόσουν τὸν "Ομηρον καὶ ὁ κωμικὸς τὸν Ἀριστοφάνην, οὗτο καὶ ὁ λυρικὸς τὸν Πίνδαρον. "Οθεν καὶ οὐδεὶς ἄλλος ποιητὴς μετὰ τὸν "Ομηρον ἔτυχεν ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τοῦδε τοσαύτης σπουδῆς. Οἱ αὐτοὶ γραμματικοὶ ἐκ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, οἵτινες ἡσχολήθησαν περὶ τὸν "Ομηρον ἡσχολήθησαν καὶ περὶ τὸν Πίνδαρον. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐμελέτων αὐτὸν ἐπιμελῶς. Ἐντεῦθεν δὲ ἔξηγεῖται ὅχι μόνον τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων καὶ τῶν σχολίων τοῦ Πίνδαρου, ἕτινα περιηλθον μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ κυριώτατον ὅτι ἐν ᾧ ἔξ οὖτον λοιποῦ λυρικοῦ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος λαμπροῦ οἰκοδομήματος δὲν ἔχομεν εἶ μὴ συντρίμματα διεσώθησαν ἀπὸ τῆς

(1) Αἰλιαν. Ποικ. ἱστορ. 13,25.

γενικῆς καταστροφῆς τὰ τεσσαράκοντα τέσσαρα 'Επιτίχια τοῦ Πινδάρου.

Τὰ λαμπρὰ καὶ πολυδαίδαλα ταῦτα ποιήματα ἐποίησεν ὁ Πίνδαρος ἵνα ἐγκωμιάσῃ νικητὰς ἐν τοῖς μεγάλοις ἔθναις ἀγῶνιν (ὅθεν διαιροῦνται εἰς 'Ολυμπιονίκας, Πιθιονίκας, Νεμεονίκας καὶ 'Ισθμιονίκας), διότι μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀγώνων εἴτε ἐν τῷ τόπῳ τῆς νίκης εἴτε ἐν τῇ πατρίδι τοῦ νικητοῦ οἴκαδε ἐπανελθόντος ἐτελεῖτο θυσία, μεθ' ἧν παρετίθετο δεῖπνον ἀποληπτικον. Κατὰ ταῦτην δὲ τὴν πανήγυριν πρὸ τοῦ δείπνου ἡ μετὰ τὸ δεῖπνον περιερχόμενος ὁ χορὸς ἦδε τὴν ἐπινίκιον φθῆν.

'Ἐν τῇ συνθέσει τῶν Ἐπινικίων ὁ Πίνδαρος ἐγκωμιάζει τὰς ἀρετὰς τῆς πατρίδος καὶ τοὺς πατρίους θεούς καὶ ἥρωας, ἀριθμεῖ προγενεστέρας νίκας ἢ εὐσεβεῖς τι ἕργον τῶν προγόνων τοῦ νικητοῦ καὶ παρεμβάλλει μάθους ὑποδεικνύοντας ἢ ἔξηγοῦντας τοῦ ἐγκωμιαζομένου τὸν βίον καὶ ἐν γένει ἀναζητεῖ διοιστητά τινα ἀπὸ τῶν ἐναντίων πρὸ ἐπαινον· τὰς δὲ παρακινέσεις αὐτοῦ μεταποιεῖ εἰς γνώμας διδαχτικωτάτας καὶ ἀποφεύγει τὴν κατηγορίαν συνήθως ἐπαινῶν. 'Η ζωρὴ φρντασία, ἡ τις συνεχῶς ἐκδηλοῦται εἰς τὰς εἰκόνας καὶ τὰς τολμηροτάτας συγκρίσεις, οἱ μῦθοι, ἡ γνωμικὴ καὶ πανηγυρικὴ γλῶσσα καὶ αἱ ἀπότομοι καὶ ἀπροσδόκητοι ἀποστροφαὶ καθιστῶσι τὰ ποιήματα τοῦ Πινδάρου σκοτεινά, ὥστε καὶ καταύτην ἥδη τὴν ἀρχαιότητα ἥρχισαν νὰ τὰ συλλιπέσων (1).

(1) 'Ιδ. καθ' ὅλου περὶ τῆς πινδαρικῆς ποιήσεως A. Croiset La poésie de Pindare et les lois du lyrisme grec Paris (Hachette) ἔκδ. 6'. 1886.—'Εξεδόθη δὲ ὑπὸ K. Κλεάνθους ἐν Τεργέστῃ (τύποις Μοντέρρα) 1886 ὁ αὐτόμ. πεντατάρμου ἐκδόσεως τοῦ Πινδάρου μετὰ μεταφράσεων, σημειώσεων καὶ πίνακος τῶν λέξεων.—Τὰ δὲ σωζόμενα ἀποσπάσματα τῶν λυρικῶν (έλεγειογράφων, ιαμβογράφων καὶ μελικῶν) συνελέχθησαν ὑπὸ Th. Bergk, Poetae Lyrici, ὁ αὐτὸς δὲ παρεσκεύασε καὶ μικροτέραν ἔκδοσιν Anthologiam lyricam, βιβλίον ἀπαραίτητον εἰς γνῶσιν τῆς Ιστορίας τῆς ἑλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως.

Σκόλια καὶ διθύραμβος.

Έκτὸς τῶν προϊόντων τῆς ἐντέχνου λυρικῆς ποιήσεως, ὑπῆρχον παρὰ τοῖς "Ελλησι καὶ πλεῖστα ποιήματα ἢ μάλλον ψήματα δημώδη. Οἱ "Ελληνες ἡσαν λαὸς κατ' ἔξοχὴν ποιητικὸς καὶ συνηθέστατον ἦτο παρ' αὐτοῖς νὰ συνοδεύῃ τὸ ψῆμα τὰς πλείστας ἐργασίας ἢ ἀσχολίας τοῦ οἰκιακοῦ ἢ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, οἱ δὲ παλαιοὶ γραμματικοὶ διέτωσαν μάλιστα περὶ τὰς πεντήκοντα ὄνομασίας τοιούτων δημωδῶν ψήματων. Ἐκ τούτων δὲ τὸ κυριώτατον εἶδος ἡσαν τὰ σκόλια, παροίνια ψήματα ἀνήκοντα μάλιστα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐγκωμίων, τὰ δόποια ἥδοντο ἐν τοῖς συμποσίοις ἢ ὑπὸ πάντων ὅμοι τῶν συνδαιτημόνων ἢ ὑπὸ ἐνὸς ἐκάστου κατὰ σειράν, εἰς δὲν ἐκ περιτροπῆς προσεφέρετο ἢ λύρα καὶ κλαδὸς μύρτου ἢ συχνότερον ὑπὸ μόνων τῶν ἐμπειρότερων. Ἡσαν δ' ὀλίγοτικα ποιημάτια μὲν μικράς καὶ ὅμοιομόρφους στροφᾶς καὶ ὀνομασθησαν πιθανώτατα οὕτως οίονει σκολιά, διότι ἦτο ἀτακτος καὶ σκολιός ὁ τρόπος τῆς μελοποιίας αὐτῶν, ἢ διότι συχνότερον, ὡς εἴπομεν, ἥδον αὐτὰ ἐκ τῶν ἀνακειμένων οἱ ἐμπειρότεροι χωρὶς νὰ τηρῆται ἢ κατὰ σειράν κανονικὴ καὶ ἐκ περιτροπῆς τάξις. Ἐκ δὲ τῆς δημώδους Μούσης παρέλαθε τὰ σκόλια καὶ ἡ ἐντεχνος λυρικὴ ποίησις καὶ οἱ παλαιοὶ μάλιστα ἀπέδιδον καὶ τούτων τὴν πρώτην τεχνικὴν διαμόρφωσιν εἰς τὸν Τέρπανδρον. Καὶ οἱ σριστοὶ δὲ τῶν ποιητῶν δὲν ἀπηξίωσαν νὰ φιλοτεχνήσωσι σκόλια, οἷον ὁ Ἀλκαῖος, ὁ Ἀνακρέων καὶ ὁ Σιμωνίδης. Ο Πίνδαρος δὲ καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Βακχυλίδης ἔδωκαν καὶ χορικὴν μορφὴν εἰς σκόλια. Τὰ ποιημάτια ταῦτα ἡσαν ἐν πολλῇ τιμῇ ἐν Ἀθηναῖς, ἐκεῖ δὲ καὶ μετέλαθον παρανετικοῦ ἢ γνωμικοῦ χαρακτῆρος μεταπεισόντα τρόπον τινὰ εἰς ψήματα διδακτικὰ βιωτικῆς ἐμπειρίας. Γνωστότατον είναι τὸ σκόλιον Καλλιστράτου τοῦ Ἀθηναίου τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀρυμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος φόνου τοῦ Ἰππάρχου «Ἐν μύρτου κλαδὶ τὸ ξίφος φορήσω, κτλ.

"Ο δὲ διθύραμβος⁽¹⁾ δστις κατ' ὀλίγον ἔγινε γενικὸν εἶδος λυ-

(1) Κατὰ διαφόρους, ἀλλὰ πάντας ἀπιθάνους τρόπους ἐτυμολογήθη ἡ λέ-

ρικῆς παραστάσεως ἐπικρατήσαν μάλιστα ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ τέλος τοῦ πελοποιησιακοῦ πολέμου, ἡτο κατ' ἀργὰς ἄσμα ἐκ παγκαιοτάτου ἀδόμενον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, ἔχον χαρακτῆρα σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν ἀνάλογον ἀκριβῶς πρὸς τοῦ Διονύσου τὰς τελετὰς καὶ ἐξέφραζε χαρὰν δμοίως καὶ θλῖψιν ἐν ὑπερβολῇ. Ήδετο δὲ ἐν κώμῳ καὶ εἰς μὲν ἐξῆρχε τοῦ ἄσματος, παρηκολούθουν δὲ τὴν φύσην καὶ οἱ ἄλλοι συγκωμασταί. Χοροὶ δμως δὲν ἀναφέρονται τὸ παλαιόν, ἀλλὰ μόνον ὁ θορυβός καὶ ἀτακτος τῶν συμποσιαζόντων κῶμος καὶ οἱ αὐλοί, ἐν φειδεῖς τὰς τελετὰς τοῦ Ἀπόλλωνος οἱ χοροὶ καὶ ἡ φόρμη γένησαν ἐν χρήσει ἐκ παλαιοῦ (ιδ. σελ. 45). Κατὰ τὸν Πίνδαρον πατρὶς τοῦ διθύραμβου εἰναι ἡ Κόρινθος ἥν καὶ πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος, ἔνθι ἐτελοῦντο Βασιλικαὶ τελεταὶ (ἐν Νάξῳ, ἐν Θήραις) ὑπῆρχε καὶ παράδοσις περὶ τῆς αὐτοῦ ἐξευρέσεως τοῦ διθύραμβου. Τὸ περὶ Κορίνθου δμως λεγόμενον συμβιβάζεται καὶ πρὸς τὸν μῦθον τῆς ἐπὶ δελφῖνος διασώσεως τοῦ Ἀρίονος. «Τῷ δὴ λέγουσι Κορίνθιοι—λέγει ὁ Ἡρόδοτος⁽¹⁾—δημολογέουσι δέ σφι Λέσβιοι, ἐν τῷ βίῳ θῶμα μέγιστον παραστῆναι, Ἀρίων τὸν Μηθυμναῖον ἐπὶ δελφῖνος ἐξενειχθέντα ἐπὶ Ταίναρον, ἐόντα κιθαρῳδὸν τῶν τότε ἐόντων οὐδενὸς δεύτερον καὶ διθύραμβον πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ποιήσαντά τε καὶ οὐνομάσαντα καὶ διδάξαντα ἐν Κορίνθῳ.»

Οὐ Αρίων (612 π. Χ.), δηλαδὴ πρῶτος αὐτὸς εἰσήγαγε χορὸν εἰς παράστασιν τῶν διθύραμβων καὶ περιέβαλεν ἔντεχνον καὶ σεμνὸν σχῆμα τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως τὸ ἀρρυθμὸν πξὶν καὶ ὀλολυγμῶν ἀνάρθρων μεστόν. Οἱ χοροὶ οἱ ἄδοντες τὸν διθύραμβον ἐκ πεντήκοντα συνήθως ἀνδρῶν ἡέφηθων συγκροτούμενοι, ὀρχοῦντο κυκλικῶς περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου, ἥσαν δηλαδὴ χοροὶ κύκλοι. Πλὴν δὲ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κυκλίων χορῶν εἰς τὸν διθύραμβον δὲ Ἀρίων ἀντικατέστησεν ἐν αὐτῷ τὴν κιθάραν ἀντὶ τοῦ αὐλοῦ καὶ εἰσήγαγε τὸν τραγικὸν τρόπον ἦτοι μετεχειρίσθη ὑποθέσεις γοερᾶς ἕις διθύραμβος, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶναι λυδική. Οἱ διθύραμβοι ὑπῆρχον ἥδη πρὸ τοῦ Ἀρχιλόχου, δστις μνημονεύει διθύραμβον.

(1) 1,23.

καὶ θρηνώδεις, ἵστορούσας τὰ πάθη καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ Διονύσου, ὡστε διέκρινε θρηνητικὸν εἰδός διθυράμβου ἀπὸ τοῦ γνωστότερου καὶ κοινοτέρου, ὅπερ ἐπραγματεύετο ὑποθέσεις φαιδρὰς καὶ ἀστείας. Ἀκόμη δὲ καὶ σατύρους εἰσήγαγεν ἔμμετρα λέγοντας. Ἐκ τῶν τοιούτων δὲ λυρικῶν καὶ διθυραμβικῶν παραστάσεων προέκυψεν, ως εὐκόλως ἐννοεῖται, τὸ δράμα καὶ μετὰ τὴν γέννησιν δὲ τῆς τραγῳδίας εὑρίσκεται ἀκόμη ὄνομαζουμένη καὶ ἔκείνη ἡ διθυραμβικὴ ποίησις ὥσπερ τραγῳδία.

Μετὰ τοῦ Ἀρίονος μνημονεύεται καὶ ὁ Λᾶσσος ὁ Ἐρμιονεὺς ὡς εὐρετὴς τοῦ διθυράμβου διότι εἰσήγαγεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν τὸ εἶδός τοῦτο τῆς ποιήσεως. Ἐκτοτε ἐν Ἀθήναις ἐστήθησκαν μουσικοὶ ἀγῶνες καὶ ἔσχεν ἕκαστην φυλὴν τὸν διθυραμβοποιὸν αὐτῆς, ως βραχεῖον δὲ εἰς μὲν τὸν νικῶντα ποιητὴν ἐδίδετο τρίπους, εἰς δὲ τὸν χορὸν τῆς νικησάστης φυλῆς τράγος. Ὁ Λᾶσσος ἐπέτεινε τὸν μιμητικὸν χαρκητῆρα τοῦ διθυράμβου, ἐπεκτείνας δὲ τὰς τοιαύτας παραστάσεις καὶ εἰς ἄλλους μύθους πλὴν τοῦ Διονυσιακοῦ ἐτελειοποίησε τὸ εἶδος τοῦτο εἰς τρόπον, ὡς τε κατέστησεν αὐτὸν ἀντάξιον τῆς Μούσης τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Βακχυλίδου καὶ τοῦ Πινδάρου⁽¹⁾. Τοιούτου δὲ εἴδους είναι κι εἰς τοὺς ποιητὰς ἔκείνους ἀποδιδόμεναι τραγῳδίαις καὶ κωμῳδίαις, λυρικὰ δηλαδὴ μιμητικὰ ἔσματα καὶ σχῆματα κυρίως δράματα.

Ἐκ τῶν διθυραμβοποιῶν δξιος μνείας είναι καὶ ὁ ἐν τοῖς Ἀπομημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος⁽²⁾ μνημονευόμενος καὶ εὐθὺς μετὰ τὸν Λᾶσσον (περὶ τὸ 520) ἀκμάσας *Melancipīdης* ὁ πρεσβύτερος ὁ ἐν τῆς νήσου Μήλου (ὁ νεώτερος *Melanchipīdης* ὥσπερ τραγῳδοποιὸς είναι κατὰ ἔθδομήκοντα ἔτη μεταγενέστερος, ἐνεωτέρισε δὲ ἐν τοῖς διθυράμβοις πολὺ καὶ μάλιστα ως πρὸς τὴν μελοποιίαν). Ἐρωτᾷς ἐν τοῖς Ἀπομημονεύμασιν ὁ Σωκράτης Ἀριστόδημόν τινας νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτὸν τίνας ἀνθρώπους ἔχει: θυμαστὴ ἐπὶ σφίξ,

(1) Ἀποσπάσματα διθυράμβων τοῦ Πινδάρου ἐσώθησαν, ὡν ἐν ἐκ δέκα καὶ ὅκτω στίχων.

(2) 1, 4, 3.

ἐκεῖνος δὲ ἀποχρίνεται· «Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπῶν ποιήσει "Ομηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμασι, ἐπὶ δὲ διθυράμβων⁽¹⁾ Μελανιππίδην, ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποιίᾳ Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν.» Τρίτην καὶ τελευταίαν ἀλλοίωσιν ὑπέστη ἡ διθυράμβικὴ ποίησις ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβληθεῖσα κατά τε τὴν μελοποιίαν καὶ τὸ περιεχόμενον καὶ ὅγκον καὶ κόμπον προσλαβοῦσα ἀλλότριον τοῦ ἀληθοῦς μουσικοῦ αἰσθήματος τῶν παλαιοτέρων Ἑλλήνων ἥδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅστις καὶ σκώπτει πικρῶς τοὺς τοιούτους συγχρόνους αὐτοῦ ἄσματοκάμπτας κυκλιώρ χορῷ, ἀρδρας μετεωροφέρακας.

Πολλῆς ὑπολήψεως ἀπήλαυνον παρὰ τῶν συγχρόνων οἱ τῶν τοιούτων νεωτέρων διθυράμβων μελοποιοὶ Φιλόξενος ὁ Κυθήριος (περὶ τὸ 400 π. Χ.) καὶ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Τιμόθεος ὁ Μιλήσιος (380). Καὶ ἐκ μὲν τῶν εἴκοσι καὶ τετσάρων διθυράμβων, οὓς λέγεται ποιήσας οἱ Φιλόξενος ἔχομεν ικανὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου δείπνου. Τοῦ δὲ Τιμοθέου, ὅστις φείνεται γράψας πλὴν ἄλλων καὶ διθυράμβους ἐκ τοῦ κύκλου τῆς Ὁδυσσείας (Κύκλωπα, Λαέρτην, Ἐλπήνορχ, Σκύλλαν) ἐλάχιστα καὶ ἀσήμαντα είναι τὰ περισωθέντα. Οἱ Τιμόθεος ἐψέγετο ὑπὸ τῶν εἰς τὰ πακλαιά ἐμμενόντων καὶ μάλιστα τῶν Σπαρτιατῶν ὡς ἀτιμάζων τὴν παλαιὰν μουσικὴν διὰ τῶν νεωτερισμῶν, οὓς εἶχεν εἰς αὐτὴν εἰς-αγάγη καὶ ὡς λυμασινόμενος τὰς ἀκοὰς τῶν νέων διὰ τοῦ πολυχόρδου αὐτοῦ συστήματος καὶ τῆς πολυφωνίας⁽²⁾.

(1) Διθυράμβων (δηλ. ποιήσει) είναι ἐκ διορθ. Cobet ἀντὶ τῆς κοινῆς γραφῆς διθυράμβῳ, διότι οἱ παλαιοὶ ἔλεγον μὲν ἐνικῶς τὸ ἔπος, τὸ μέλος, ἀλλὰ πληθυντικῶς οἱ διθύραμβοι, ὅπως οἱ ἵματοι, οἱ ἀνάπαιστοι.

(2) Τὰ σωζόμενα τῶν σκολίων καὶ τῶν διθυράμβων καθὼς καὶ τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων ἔχουσι συλλεγθῆ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk.—Id. καὶ διατριβὴν περὶ τῶν ἄσμάτων τοῦ λαοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους "Ἑλληνας ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ Ἐργανιστῇ φυλλάδ. α' (1840) σελ. 115.

·Η λυρική ποίησις παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις.

‘Η γνησία χρησία λυρική ποίησις περιφούται κυρίως μετά τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ διθυράμβου.’ Αλλ’ οὐδὲν ἡττον καὶ οἱ Ἀλεξανδρεῖοι ἡσχολήθησαν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως καὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ὑπῆρχε *Π.Ιειάς* λυρικῶν ὅπως ὑπῆρχε καὶ *Π.Ιειάς* τραγικῶν⁽¹⁾. Καὶ δὲ Θεόχριτος δὲ εἰχε γράψη λυρικὰ ποιήματα ἀπομιμούμενος μάλιστα τὸ αἰολικὸν μέλος.² Αναφέρονται ἔτι μεταξὺ ἄλλων καὶ δύο ποιήτραι λυρικαὶ τούτων τῶν χρόνων *Μυρώ* ἡ Βυζαντία καὶ Ἀρντη ἡ ἐκ Τεγέας. Η δὲ εἰς *Ρώμην* σωζόμενη δωρικὴ πεντάστροφος ὄδη ἡ καὶ εἰς τὴν Ἡρινναν ὑπὸ πολλῶν προσγραφεῖσα, εἰναι πιθανώτατα τῆς *Μελιτροῦς* ποιητρίας. Ἰταλιώτιδος ἀκμασάσης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πύρρου, ὅτε εἶχεν ἥδη φανητῶν Ῥωμαίων ἡ ὑπεροχή. Καὶ ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι τέλους ἐγεωργεῖτο βεβαίως τὸ μέλος καὶ μάλιστα κατὰ τὴν λατρείαν, ἀλλ’ οὐδὲν ὄνομα ὑπερέσχε τόσον, ὥστε νὰ διασωθῇ. Εχομεν δὲ καὶ τρεῖς ὅμνους εἰς *Μοῦσαρ* (Κυλλιόπην), εἰς Ἀπόλλωρα καὶ εἰς *Νέμεσιν*, ὡν μάλιστα διεσώθησαν καὶ τὰ μουσικὰ σημεῖα, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Καὶ τοὺς μὲν δύο πρώτους ἐποίησε *Διορύσιος* τις Ἀλεξανδρεὺς, τὸν δὲ τρίτον *Μεσομήδης* ὁ Κρής.

Περὶ τῶν ὅμνων τοῦ *Καλλιμάχου* ἔχομεν ἥδη εἰπη ἀνωτέρω.

·Η χρεστεανεκή λυρική.

‘Ιδιαιτερον γένος ὅμνων ἀποτελοῦσιν οἱ χριστινικοὶ ὅμνοι διαφόρων ὄμνοι γράφων, ὡν παλαιότατος εἰναι *Κλήμης* ὁ Ἀλεξανδρεὺς (ἰδ. σελ. 29) γράψας ὅμνον ἐν τέλει τοῦ *Παιδαγωγοῦ* του, ἀνευ ποιητικῆς τέχνης.’ Επειτα ἀναφέρεται δὲ καὶ ἄλλαχοῦ μνημονευθεῖς

(1) Πλειάδα ὀνόμαζον τοὺς ἐπτὰ ἔξοχωτάτους εἰς τι εἶδος ποιητὰς κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ ἐξ ἐπτὰ ἀστέρων συγκειμένου (πούλεως).

Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος (σελ. 34) καὶ ἄλλοι. Οἱ χριστιανικοὶ σύτοι ὑμνοὶ εἰναι ποικίλοι κατὰ τὰ μέτρα (εἰς ἀναπαίστους, εἰς ἀνακρεόντειον μέτρον, κτλ.).

Τὰ δὲ κυρίως ἐκκλησιαστικὰ μέλη εἰναι ποικίλα. Κατ' ἀρχὰς οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ μετεγειρίζοντο ἐν τῇ λατρείᾳ τὰ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαικῇ συναγωγῇ ἐν χρήσει ἔσματα μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, ἀτιναχέλαρμάνοντο ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, πρὸς ταῦτα δὲ μεθήρυμοῖς καὶ ἄλλα ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης.¹ Επειτα ὅμως ἥρχισαν νὰ ποιῶσι καὶ νέους ὑμνοὺς (Δοξολογία, Ἐσπερινὸς ὑμνος, Ἐπιλύγνιος εὐχαριστία, κτλ.), οἵτινες βαθυτήδον ἔξετάθησαν καὶ ἐπολλαπλασιάθησαν ὑπὸ διάφορος ὀνόματα καὶ κατὰ διαφόρους ῥυθμικὰς μορφὰς (τροπάρια, ἀντίφωνα, κοντάκια). Ἀπὸ δὲ τῆς ὁγδόης ἐκατονταετηρίδος εἰσῆχθησαν οἱ καρδιαὶ, συστήματα ἐννέα ώδῶν ἢ ἐκ τριῶν ἢ πλειόνων στροφῶν ὅνευ μέτρου καὶ κατὰ τὸν ῥυθμὸν μόνον τῶν τόνων. Τῶν κανόνων τούτων οἱ πρῶτοι ποιηταὶ εἰναι οἱ ἄγιοι μελῳδοὶ ὀνομαζόμενοι Ἀρδρέας ὁ Κρήτης (ἀποθ. τῷ 713) ὁ συγγραφεὺς τοῦ μεγάλου καρδοῦ, Κοσμᾶς ὁ ἐπισκοπὸς Ματιουμᾶς καὶ ὁ ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων ἀκμάσσας Ἰωάννης ὁ Αμασκηνὸς ὁ περιφερέστατος τῆς Ἐκκλησίας πατήρ ὁ μελοποιήσας τὸν Ὁκτώηχο.

Μνημονεύομεν ἔτι ἐκ τῶν ὑμνογράφων τὸν ἐπὶ Ἡρακλέιου (610—640) πατριάρχην Σέργιον ποιητὴν τοῦ Ἀκαθίστον ὑμρου (τῇ ὑπεριμάχῳ στρατηγῷ), ὃν ἐποίησε διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Περσῶν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (630), Ἰωσήφ τὸν Υμιογράφορ (περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐνάτου αἰῶνος) τὸν εἰς τὸν Ἀκάθιστον ὑμνον προσέσκαντα τοὺς εἴκοσι τέσταρας οἴκους ἦ, ὡς κοινότερον λέγονται, χαιρετισμοὺς καὶ τὴν ἐξ εὐπατριδῶν μοναχὴν Κασιανὴν ἢ Εἰκασταρ, ἡτις ζήσασα ἐπὶ Θεοφίλου (829—842) ἐποίησε καὶ ἄλλην καὶ τὸ γνωστὸν ἴδιμελον τῆς μεγάλης Τετάρτης Κύριε, ἢ ἐρ πολλαῖς ἀμαρτίαις, κτλ. (1).

(1) "Οσοι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν ἐποίησαν τὸ ποίημα καὶ συνάμα ἐμελοπόίουν αὐτὸν λέγονται μελῳδοί, οἵτις δὲ μόνον τὸ ποίημα ἐποίησεν ὑμιογράφοι.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα ποιήματα ἔχοντα καὶ βυθιμικοὺς νόμους καὶ μέλος. Εἰς δύο δὲ τάξεις ὡς πρὸς τὴν βάσιν τῆς βυθιμικῆς αὐτῶν μορφῆς ἀνάγονται, εἰς κυρίως μετρικὰ ἦτοι ποιήματα κατὰ τὴν συλλαβικὴν ποσότητα ὅπως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει καὶ εἰς τοικὰ ἦτοι κατὰ τὴν λογικὴν τάσιν (κατὰ τὸν τόνον δηλαδὴ τῆς λέξεως καὶ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν) ὅπως ἐν τῇ νεωτέρᾳ ποιήσει.

Κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα πᾶσα σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ ὑμνογραφία εἶχεν δριστικῶς ἀποτελεσθῆ.

γ'. Ηερὲ δράματος.

Τὸ δράμα εἶναι τὸ τρίτον καὶ τελειότατον τῆς ποιήσεως εἰδος· δῆθεν καὶ τελευταῖον ἐγεννήθη ὅτε δὴ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχε φθάση ἐις τὴν ὑπερτάτην κορυφήν, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἄκρον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ τῆς γραμματειακῆς ἀναπτύξεως (ἰδ. σελ. 12-13). Εἶναι δὲ διττὰ τοῦ δράματος τὰ στοιχεῖα, ἐπικὰ μὲν ἐν τῷ διαλόγῳ λυρικὰ δὲ ἐν τοῖς χορικοῖς μέρεσι καὶ τέμνεται εἰς δύο κύρια εἰδῆ τὸ δράμα, εἰς τραγῳδίαν, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ τὸ σπουδαῖον καὶ κωμῳδίαν, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ τὸ γελοῖον.

Διαφέρει δὲ τοῦ τε ἔπους καὶ τοῦ μέλους τὸ δράμα, καθ' ὃσον ἐν μὲν τῷ ἀπαγγελλομένῳ ἔπει λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἀντικείμενον, ἐν δὲ τῷ μελωδούμενῷ μέλει τὸ ὑποκείμενον, ἐν δὲ τῷ δράματι ἀνακρείται ὅλως ἡ μεταξὺ τοῦ ὑποκείμενου καὶ ἀντικειμένου ἀντίθεσις ἡ δὲ πρᾶξις οὕτε ἀπαγγέλλεται, οὕτε ἔδεται, ἀλλὰ διδάσκεται ἦτοι παριστάρεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν θεατῶν, οἵτινες τῇ ἐνεργείᾳ τῆς φυντασίκης μεταφέρονται νοεῖσθαι ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰς τοὺς γρόνους, καθ' οὓς ἐκείνη ἐτελέσθη ἡ νομίζεται ὅτι ἐτελέσθη (δράμα ἀπὸ τοῦ δρᾶν). Οὗτον εἶναι τὸ δράμα τὸ Ἑλληνικὸν ὅχι μόνον πρωτότυπον δημιούργημα, ἀλλὰ καὶ ἴδεῖδες καὶ π. λαστικὸν ἦτοι παραστατικὸν πρᾶξεως ἀκριβῶς ὥρισμένης, εὐπεριορίστου, ἀνευ ποικίλων ἀποχρώσεων καὶ πολλῶν ἀντιθέσεων.¹ Εκ

τούτου δὲ μάλιστα προέρχεται καὶ ἡ ἐνότης τῆς πράξεως καὶ ἡ ἀπλῆ σγηματοποίia. Διὰ δὲ τὴν πρωτοτυπίαν αὐτοῦ τὸ δρᾶμα δὲν ἐπραγματεύετο ξένας ὑποθέσεις, ἀλλ' ἐλληνικάς καὶ δὴ κυρίως μυθικάς, εἰς ἃς καὶ μᾶλλον ἐγγωρεῖ τὸ ίδεωδες (ἰδ. σελ. 73)

Δὲν ἐγεννήθη δὲ τὸ δρᾶμα οὕτε κατὰ τύχην καὶ κατὰ ἀλογον ὅρεξιν οὔτε ἐξ ἐνδομόχου καὶ ἀπολύτου τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ φυσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνέλιξιν ἐκ τοῦ περὶ τὰς βακχικάς τελετὰς σφραδροῦ ἐθουσιασμοῦ καὶ τῶν ἐν αὐταῖς χορικῶν ἄσμάτων, οἷς ταῦτα διεμορφώθησαν ἐν τοῖς διθύραμβοις, ως ἥδη ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ εἴπομεν. Εἴεδηλοῦτο δὲ ἐν ταῖς βακχικαῖς τελεταῖς ἡ ὑπερβολικὴ εὐθυμία (ὅθεν ἡ κωμῳδία) ἢ μεγίστη λύπη (ὅθεν ἡ τραγῳδία), ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν διονυσιακῶν ἄσμάτων ἦτο ἡ εὐθυμίαν καὶ φαιδρὸν ἡ σεμνὸν καὶ πένθιμον (πάθη τοῦ Διονύσου) κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, καθ' ἃς ἐτελοῦντο τὰ Διονύσια, τὸ ἔαρ καὶ τὸν χειμῶνα⁽¹⁾. "Ἐνεκκα δὲ τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ προελεύσεως τοῦ δράματος μέχρι τέλους ἐθεωρήθησαν κι θέατρικαὶ παραστάσεις ώς ἴεραὶ τοῦ Διονύσου καὶ τὸ θέατρον ώς εἰς αὐτὸν ἀφιερωμένον καὶ οἱ ὑποκριταὶ ώς τεγνίται διονυσιακοί, ὅπως δὴ καὶ ὀνομάζοντο. Καὶ διεμορφώθη μὲν κυρίως ἡ διθύραμβικὴ τραγῳδία, ως εἴπομεν, παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν, ἀλλὰ τὸ δρᾶμα κατὰ τὴν κυρίαν καὶ ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν διεπονήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐν Ἀθήναις.

"Ορισμὸς τῆς τραγῳδίας, μέρη αὐτῆς καὶ διαιρεσία.

'Η τραγῳδία (ἐκ τοῦ τράγος καὶ ψῆν) ὠνομάσθη οὕτως ἢ διότι εἰς τοὺς νικῶντας ἐν τοῖς κυκλίοις χοροῖς ἐδίδετο τράγος ώς βραβεῖον ἢ διότι ὠρχοῦντο οἱ χορευταὶ ἐν μορφῇ σατύρων τῶν τοῦ Διονύσου ὄπαδῶν, πρὸς οὓς τὸ ζῆσον ἔχει πολλὴν ὄμοιότητα ἢ μᾶλλον ἐν τῆς τελουμένης θυσίᾳς τράχου τοῦ λυμαντῆρος τῆς ἀμ-

(1) Ἀριστοτ. Ποιητ. 4: «Γενομένη δ' οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοτγεδιαστικὴ καὶ αὐτὴ (ἡ τραγῳδία) καὶ ἡ κωμῳδία καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικά, ἢ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα, κατὰ μικρὸν ηγέτηθη, κτλ.»

πέλους ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διονύσου, ἐν φί περὶ τὸν καιόμενον τράγον ἡδεν δικαιούσθεν τραγῳδία δηλοῖ κυρίως τραγοθυσίας φόβη⁽¹⁾.

Είναι δὲ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη⁽²⁾ τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέργεθος ἔχοντος, ήδυσμένη φύση (διὰ κεκοσμημένου λόγου), χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις (=οὗτινος τὰ κοσμήματα δὲν εὑρίσκονται πάντα δύο ἐν ἐκάστῳ μέρει, ἀλλ' ἄλλα μὲν δηλαχθῆ μέρη εἰναι ἀπλῶς μετρικά, ἄλλα δὲ μελικά), δρώντων καὶ οἱ δι' ἀπαργελλας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαιτερούσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν (=ἐκτελουμένη διὰ παραστάσεως καὶ δῆμος δι' ἀπαγγελίας καὶ μεταχειρίζομένη τὸν φόβον καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν διὰ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν κάθαρσιν τῶν τοιούτου εἰδούς παθημάτων, τούτεστι νὰ γεννήσῃ μίαν εὐχαρίστητιν καὶ ικανοποίησιν τοῦ θητικοῦ αἰσθήματος τῶν θεατῶν).

"Οπως λοιπὸν δὲ ἐπικὸς ποιητὴς διὰ τοῦ θαυμασμοῦ παρασκευάζει κυρίως τὴν διὰ μιμήσεως ἡδονὴν οὕτω καὶ ἡ δράματικὸς διὰ τοῦ ἐλέου καὶ τοῦ φόβου⁽³⁾. "Οσα δὲ εἴπομεν ἐν τῷ περὶ ἑποὺς (σελ. 53), περὶ μύθου, περὶ ἐνότητος, περὶ πιθανοῦ καὶ περὶ ἐν "ιαφέροντος, ἔχουσιν ίσχὺν καὶ εἰς τὸ δράμα⁽⁴⁾. 'Αλλ' ἡ ἐνότης εἰναι κυρίως τριπλῆ, ἐνότης πράξεως, ἐνότης χρόνου καὶ ἐνότης τόπου⁽⁵⁾. Καὶ αἱ τρεῖς δ' αὔται ἐνότητες ἐπικρατοῦσιν ἐν τῷ δράματι, ἀλλ' αἱ δύο τελευταῖκαι εἰναι μᾶλλον ἀναγκαῖα ἀκολουθία τοῦ πλαστικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐλληνικοῦ δράματος παρὰ νόμος ἀπόλυτος, δι' ὃ καὶ παραχθίνεται ἐνίστηται ἐνότης τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, πάντας δὲ εἰναι αἱ ἐνότητες αὔται μᾶλλον χαλαροί ἐν τῇ κωμῳδίᾳ⁽⁶⁾. Περὶ δὲ τοῦ μύθου, περὶ οὐδὲ εἴπωμεν καὶ ἐν τῷ περὶ τῶν

(1) Οἱ παλαιοὶ ἔλεγον καὶ τραγῳδοὶ καὶ κωμῳδοὶ κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμόν, διότι ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν λέξεων τούτων ἐνόσου δημίους ἔδοντας.

(2) Ποιητ. 6.

(3) Ἀριστοτ. Ποιητ. 14.

(4) Ἀριστοτ. Ποιητ. 5.

(5) Μία πράξις περαιτερούμένη ἐντὸς μᾶς ἡμέρας καὶ ἐπὶ μᾶς σκηνῆς.

(6) Οἱ Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους δρῶνται ἐπὶ ἐξ μῆνας, εἰς δὲ τὰς Εὐμενίδας τοῦ Αἰσχύλου μεταβύλλεται ἡ σκηνὴ καὶ γίνεται μετάστασις τοῦ χοροῦ καὶ ἔπειτα πάλιν ἐπιπάρσδος.

μερῶν τῆς τραγῳδίας λέγει ὁ Ἀριστοτέλης⁽¹⁾ τὰ ἔξης: «Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἀπλοὶ οἱ δὲ πεπλεγμένοι καὶ γάρ αἱ πράξεις, ὧν μιμήσεις οἱ μῆνοι εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. Λέγω δὲ ἀπλῆν μὲν πράξιν, ἡς γινομένης, ὃςπερ ὄρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς ἔνευ περιπέτειας ἡ ἀραγρῷρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται, πεπλεγμένην δέ, ἐξ ἡς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ ἡ περιπέτειας ἡ ἀμφοῖν ἡ μετάβασις ἔστιν ... Ἐστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐρατιτῶν πραττομέρων μεταβολὴ... ἀραγρῷρισμος δ' ἔστιν, ὃςπερ καὶ τούνομα σημαίνει, ἐξ ἀγροίας εἰς γρῶσιν μεταβολὴ ἡ εἰς φιλιαρὴν ἡ ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἡ δυστυχίαν ὠρισμέρων (=ἡ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ ἡ πκράγουσα τὴν φιλίαν ἡ τὴν ἔγχραν μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν ὠρισμένων πρὸς εὐτυχίαν ἡ δυστυχίαν). Καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις ὅταν ἀμφα περιπέτειαι γίγνωνται, οἷον τῷ Οἰδίποδι (τυράννῳ τοῦ Σοφοκλέους) .... Δύο μὲν οὖν τοῦ μύθου μέρη περὶ ταῦτ' ἔστι, περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις, τρίτον δὲ πάθος. Τούτων δὲ περιπέτεια μὲν καὶ ἀναγνώρισις εἴρηται, πάθος δ' ἔστι πρᾶξις φθαρτικὴ ἡ ὁδυνηρὴ, οἷον οὕτε ἐν τῷ φανερῷ θάνατοι καὶ κι περιωδύνικι καὶ τραύσεις καὶ δσα τοιαῦτα.»

Περὶ δὲ τῆς δέσσεως καὶ τῆς λύσεως λέγει ὁ Ἀριστοτέλης⁽²⁾ τὰ ἔξης: «Ἐστι δὲ πάσης τραγῳδίας τὸ μὲν δέσσις τὸ δὲ λύσις. Τὰ μὲν ἔξωθεν καὶ ἔνικ τῶν ἔσωθεν (=τὰ πρὸ τῆς πράξεως συμβάντα καὶ μέρος τῶν κατὰ τὴν πράξιν) ἡ δέσσις, τὸ δὲ λοιπὸν ἡ λύσις. Λέγω δὲ δέσσιν μὲν εἰναι τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους ὁ ἔσχατόν ἔστιν, ἐξ οὐ μεταβατεῖ εἰς εὐτυχίαν [ἢ δυστυχίαν], λύσιν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους.»

Οἱ Ἀριστοτέλης⁽³⁾ διέγραψε τὰ μέρη καθ' ὅλου τῆς πα-

(1) Ποιητ. 10.

(2) Ποιητ. 18.

(3) Ποιητ. 12.—Τὰ ἐν τοῖς ἔξησι περὶ τῶν μερῶν τῆς τραγῳδίας παρελάθομεν συνοπτικῶς ἐκ τῆς μακρᾶς Εἰσαγωγῆς, ἣν εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ ἔκδοσιν τῆς Σοφοκλέους Ἀντιγόνης πράτεακεν ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Χ. Σεμιτέλος, δστις εύμενῶς ἐδέχθη νὰ γνωρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ βιβλίον καὶ πρὶν ἔτι δλον τυπωθῇ καὶ ἐκδοθῇ.

λαιᾶς τραγῳδίας τὰ τε κατὰ τὸ ποσὸν καὶ τὰ κατὰ τὸ ποιὸν
ώς ἔξῆς.

Τὰ μὲν κατὰ τὸ ποσὸν μέρη τῆς τραγῳδίας ἡσαν τέσσαρα·
πρόλογος, ἐπεισόδιον, ἔξοδος, χορικόν, τοῦ δὲ χορικοῦ ἡσαν δύο
εἰδη· πάροδος καὶ στάσιμον. Τὰ τέσσαρα ταῦτα μέρη ἡσαν κοινὰ
καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ δράματος· πᾶν δὴ λαχθῆ δράμα, εἴτε τρα-
γικόν, εἴτε κωμικόν, εἴτε σατυρικόν (περὶ οὗ θὰ εἰπωμεν κατωτέρω),
συνέκειτο ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων μερῶν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐστηρί-
ζετο ἡ ὅλη αὐτοῦ οἰκονομία. Ἐν φῷ δὲ ἑκαστον δράμα περιεῖχεν
ἐν μόνον μέρος καλούμενον πρόλογον καὶ ἐν μόνον μέρος καλούμε-
νον ἔξοδον, δὲν εἶναι ἡ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ χορικοῦ καὶ τοῦ
ἐπεισοδίου, διότι χορικά ἡσαν ἐν ἑκάστῳ δράματι πλείονα, ἐν μὲν
καλούμενον πάροδος, τὰ δὲ λοιπά στάσιμα. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ δὲ
τῶν χορικῶν ἐκρέματο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπεισοδίων, ἀτινα ἡσαν
τὰ ὑπὸ δύο χορικῶν περιεχόμενα μέρη τοῦ δράματος· ὥστε καὶ τὰ
ἐπεισόδια ἡσαν ἐν ἑκάστῳ δράματι πλείονα τοῦ ἐνὸς καὶ τοσαῦτα,
ὅσα καὶ τὰ χορικά πλήν ἐνός. Ἡτο δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν χορικῶν οὐχὶ
πάντοτε ὠρισμένος καὶ σταθερός. Καὶ τὰ μὲν δράματα τοῦ Αἰσχύ-
λου σύγκεινται κανονικῶς ἐξ ἐννέα μερῶν, τεσσάρων μὲν χορικῶν,
πέντε δὲ διαλογικῶν κατὰ τὴν ἔξῆς τάξιν πρόλογος, πάροδος, α'
ἐπεισόδιον, α' στάσιμον, β' ἐπεισόδιον, β' στάσιμον, γ' ἐπεισό-
διον, γ' στάσιμον, ἔξοδος⁽¹⁾. Παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ καὶ τῷ Εὔρι-
πιδῃ ἐν μὲν τοῖς πλείστοις τῶν δραμάτων εὑρίσκομεν ὡσαύτως τέσ-
σαρα χορικά, ὥστε ἐννέα τὸ δῶλον μέρη ἐν τισι δὲ καὶ πλείονα ἡ
ὄλιγωτερα χορικά, ὥστε καὶ τὰ πάντα τοῦ δράματος μέρη πλείονα
ἢ ὄλιγωτερα τῶν ἐννέα. Καὶ ἡ κωμῳδία δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους
ἀκολουθεῖ ἀκριβῶς τὴν οἰκονομίαν τῆς τοῦ Αἰσχύλου τραγῳδίας·
διότι πλήν τῶν Ἀχαροῶν (ἴσως δὲ καὶ τῶν Ἐκκλησιαζοντῶν καὶ
τοῦ Πλούτου), ἐν οἷς πέντε εἶναι τὰ χορικά, ὥστε τὰ πάντα μέρη
ἐνδεκα καὶ τῆς Εἰρήνης, ἐν οἷς τρία μόνον τὰ χορικά, ὥστε ἐπτά

⁽¹⁾ Μόνον ἐν τοῖς δύο ἀρχαιοτάτοις αὐτοῦ δράμασι, τοῖς Πέρσαις καὶ
ταῖς Ἰκέτισι, λείπει δὲ πρόλογος.

τὰ πάντα μέρη, ἐν ταῖς λοιπαῖς κωμῳδίαις τὰ χορειὰ εἶναι ὡς περὶ Αἰσχύλῳ τέσσαρα καὶ ἐννέα τὰ πάντα αὐτῶν μέρη.

Οἱ εἰρημένοι τεχνικοὶ δροι πιθανολογοῦνται ὅτι ἐγεννήθησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς τραγῳδίας, ὅτε ἦτι κυριώτατον μέρος αὐτῆς ἦσαν τὰ μέλη τοῦ χοροῦ, δευτερεύων δὲ ὁ διάλογος περαινόμενος ὑπὸ τοῦ κορυφαίου τοῦ χοροῦ καὶ ἐνὸς μόνου ὑποκριτοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τότε δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι πρόλογος, ἀλλὰ τὸ δράμα ἥρχετο ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν τῷ θεάτρῳ ἐμφανίσεως τοῦ χοροῦ, ὅπως ἐν τοῖς ἀρχαιωτάτοις τοῦ Αἰσχύλου δράμασι, τοῖς Πέρσαις καὶ ταῖς Ιάκετεσιν, ἐκ τούτου τὸ πρῶτον τοῦ δράματος μέρος ἐκλήθη πάροδος τουτέστιν εἴσοδος τοῦ χοροῦ. Μετὰ τὸ πρῶτον δὲ τοῦτο χορικὸν ἔσμα ἐπεισερχόμενον ὁ ὑποκριτὴς ἡ ἀγωνιστής, εἰς μόνος ἔτι τότε ὅν, διελέγετο πρὸς τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ. Ἐκ δὲ τῆς μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χοροῦ ἐπεισθόου ταύτης τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ τὸ μέρος τοῦ δράματος τὸ τῇ παρόδῳ ἐπιφερόμενον ἐκλήθη ἐπεισόδιον, δηλονότι μέρος⁽¹⁾. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ μέρους τούτου καὶ τοῦ ὑποκριτοῦ μετακτάντος τῆς σκηνῆς, ὁ χορὸς ἥδε δεύτερον ἔσμα ὅπερ ἐκλήθη στάσιμον οὐχὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἦδεν αὐτὸν ὁ χορὸς ἐστώς, ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πάροδον ἐκ τούτου ὅτι εἶχεν ἥδη καταταλαβὼν τὴν στάσιν ἥτοι θέσιν αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ μέρους τούτου ἡκολούθει δευτέρα ἐπείσοδος τοῦ ὑποκριτοῦ (ἢ ἐπεισόδιον) καὶ μετὰ ταύτην δεύτερον τοῦ χοροῦ στάσιμον κτλ. Μετὰ τὸ τελευταῖον δὲ τοῦ χοροῦ ἔσμα ἥρχετο τὸ τελικὸν τοῦ δράματος μέρος, ὅπερ κατέληγεν εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ χοροῦ τοῦ θεάτρου, ὅθεν καὶ ἔξοδος ἐκλήθη, ὡς τὰ προηγούμενα μέρη τὰ μὲν ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ χοροῦ καὶ τῆς ἐπεισόδου τοῦ ὑποκριτοῦ πάροδος καὶ ἐπεισόδια, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς στάσεως τοῦ χοροῦ στάσιμα. Αφ' οὗ δὲ ὕστερον τὰ μέρη τῆς πράξεως τοῦ δράματος τὰ ὑπὸ χορικῶν χωριζόμενα ἐγένοντο κύρια τοῦ δράματος μέρη, τὰ δὲ χορικὰ ἔσματα δευτερεύοντα ἥ καὶ παντάπασιν ἔξελιπον, τὰ μέρη ταῦτα (ὅ πρό-λογος, τὰ ἐπεισόδια καὶ ἡ ἔξοδος) ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν γραμματικῶν

(1) Τί λέγεται: ἐπεισόδιον ἐν τῷ ἐπει., ἵδε ἐν σελ. 54.

καὶ ἄλλων οὐ μόνον ἀπλῶς μέρη τοῦ δράματος ἀλλὰ καὶ πράγματα (λατινιστὶ *actus*), προσέτι δὲ καὶ σκηνai.

Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων τεσσάρων μερῶν, ἀτιναὶ ἡσαν κοινὰ καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ δράματος, ὑπῆρχον ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ μέρη τινὰ ἵδια αὐτῆς, δὲ κομμὸς καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς. Καὶ ὁ μὲν κομμὸς ἦτο θρῆνος κοινὸς χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς ἦτοι ἀμοιβαίως ἀδόμενος ὑπὸ τοῦ κορυφαίου τοῦ χοροῦ (ἢ ὑπὸ τῶν ἡμιχορίων ἢ καὶ τοῦ ὅλου χοροῦ) καὶ ἐνὸς ἢ δύο ὑποκριτῶν⁽¹⁾. Ὡνομάσθη δὲ κομμὸς (=κοπετός) ἀπὸ τοῦ κόπτεσθαι, διότι οἱ θρηνοῦντες ἔκοπτον ἄμα τὰ ἑαυτῶν στήθη. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι δὲν εἴναι ἀναγκαῖος ἐν πάσῃ τραγῳδίᾳ, διότι οὐχὶ ἐν πάσαις συμβαίνει θάνατος, ὥστε καὶ θρῆνος νὰ γίνηται ἐπ' αὐτῷ. Τὰ δὲ ἀπὸ σκηνῆς καὶ σκηνικὰ καλούμενα καὶ σκηνικὴ φύὴ ἡσαν μονῳδικὰ ἄσματα ὑπὸ μόνων τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑποκριτῶν ἀδόμενα ἀνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ χοροῦ. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἔξι μερῶν ὁ μὲν πρόλογος, τὰ ἐπεισόδια καὶ ἡ ἔξοδος ἡσαν διαλογικά, ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν ἀνευ μέλους μετὰ ρυθμοῦ δὲ μόνον ἐξαγγελλόμενα· τὰ δὲ χορικά (πάροδος καὶ στάσιμα), οἱ κομμοὶ καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ἡσαν μελικά, τὰ μὲν χορικά, ὡς προείπομεν, ἀδόμενα ὑπὸ τοῦ χοροῦ μετὰ ὄρχηστικῶν κινήσεων καὶ μιμητικῶν σχημάτων, οἱ δὲ κομμοὶ φέδομενοι ἀμοιβαίως ὑπὸ τοῦ χοροῦ καὶ τῶν ὑποκριτῶν, τὰ δὲ ἀπὸ σκηνῆς ἀδόμενα μόνον ὑπὸ ἐνὸς ἢ ἀμοιβαίως ὑπὸ δύο ὑποκριτῶν ἀνευ μὲν ὄρχηστικῆς κινήσεως, μεθ' ὑποκρίσεως δέ, ἦτοι μετὰ μιμητικῶν σχημάτων.

Τὰ δὲ κατὰ τὸ ποιὸν μέρη τῆς παλαιᾶς τραγῳδίας, ἔξι ὡν δηλονότι ἡρτηται ἡ ποιότης ἑκάστης τραγῳδίας, ὅπως ἐκ τῶν εἰρημένων κατὰ τὸ ποσὸν μερῶν ἡ ποσότης αὐτῆς, ἡσαν τὰ κυριώτατα πέντε, ὁ μῆθος, τὰ ἡθη, ἡ λέξις, δὲ ρυθμὸς καὶ τὸ μέλος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ τραγῳδία εἴναι μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τε-

(1) Ο τραγικὸς θρῆνος δὲν εἴναι μίμησις τῶν λυρικῶν θρήνων (Σιμωνίδου, Πινδάρου), οἵτινες ἥδοντο ὑπὸ μόνου τοῦ χοροῦ, ἀλλὰ τῶν δημοτικῶν καὶ ἐν κοινῇ χρίσει θρήνων (οἷος ὁ ἐπὶ τῷ νεκρῷ τοῦ Ἔκτορος ἐν τῷ Λ τῆς Ἰλιάδος), οἵτινες ἡσαν ἄσματα ἀμοιβαῖα ὑπὸ χοροῦ καὶ μονῳδῶν ἀδόμενα.

λείκας μέγεθός τι ἔχούστης, ἀνάγκη πρῶτον μὲν νὰ ὑπάρχῃ μῆθης τις καὶ τοιαύτη σύνθετις τῶν πραγμάτων, ἵτοι τῶν μορίων τῆς πράξεως, ὥστε δι' αὐτῶν ἐπαλλήλως ὑπὸ τὴν ὄψιν τῶν θεατῶν τιθεμένων νὰ γίνηται τελείκη ἡ μίμησις αὐτῆς. Είτε δὲ ἐπειδὴ ἡ μίμησις τῆς πράξεως γίνεται ὑπὸ προσώπων δρώντων καὶ οὐχὶ δι' ἀπαγγελίας, ἀνάγκη δὲ οἱ πράττοντες νὰ είναι ποιοὶ τινες κατὰ τὸ ἦθος ἵτοι τὸν χαρακτῆρα, διθεν καὶ αἱ πράξεις γίνονται ποιαὶ τινες, ἐκ τούτων ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει καὶ δεύτερον μέρος, τὰ ἥθη ἢ ἡ ηθοποία. Γίνεται δὲ αὖτη, ὅταν τοῖς ὑποκειμένοις προσώποις περισπτηται διάνοια καὶ λέξις οἰκεία, πρός τε τὴν ἡλικίαν τὸν βίον καὶ τὰ ἀλλα, ἐν οἷς δικρέφουσι πρόσωπα προσώπων καὶ τοιαύτη, ὥστε οἱ λόγοι νὰ φαίνωνται ὄντες τῶν ἥθῶν εἰκόνες. Ἐνῷ δὲ τὰ ἥθη δηλοῦσι τὴν προσίρεσιν καὶ ποιότητα τῶν δρώντων προσώπων, τὶ δηλονότι προσιροῦνται ἡ φεύγουσιν οἱ λέγοντες, χρησιμεύουσιν ἀρισταὶ καὶ ὡς αἴτια, τουτέστιν ὡς οἱ ἐλατῆρες καὶ τὰ κινητήρια τῶν πράξεων. Ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ αὐτῶν πραγματεία ἀνήκει εἰς τὴν ἡθικὴν λεγομένην ἐπιστήμην. "Ἐπειτα δὲ ἐπειδὴ ἡ μίμησις τῆς πράξεως γίνεται διὰ λόγου, τούτῳ δὲ ὡς ἡδυσμα προσάπτεται ὁ ῥυθμός, ἐν δὲ τοῖς μελικοῖς μέρεσι καὶ τὸ μέλος, ἐντεῦθεν γεννῶνται τρία προσέτι μόρια τῆς τραγῳδίας, ἡ λέξις, τουτέστιν ἡ διὰ τῶν ὄνομάτων ἵτοι λέξεων ἐρμηνεία τῶν νοημάτων τῶν τε δικλεγομένων καὶ τῶν ἀδόντων προσώπων καὶ ὁ ῥυθμὸς καὶ τὸ μέλος. Καὶ τῆς μὲν λέξεως ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία ἀνήκει εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ῥητορικὴν, τοῦ δὲ ῥυθμοῦ εἰς τὴν ῥυθμικὴν καὶ μετρικὴν, τοῦ δὲ μέλους εἰς τὴν ἀρμονικὴν.

Εἴπομεν δὲ ὅτι τὰ πέντε ταῦτα μέρη είναι τὰ κυριώτατα τῶν κατὰ τὸ ποιὸν μερῶν τῆς πολαιτίας τραγῳδίας, διότι πλὴν αὐτῶν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, οἷον ἡ ὄψις, ἵτοι ὁ τῆς ὄψεως κόσμος, ἡ τε σκηνογραφία καὶ ἡ σκευὴ τῶν ὑποκριτῶν καὶ χορευτῶν, ἡ ὑπόχρισις καὶ ἡ ὅρχησις, ταῦτα δμως καὶ περ ψυχαγωγικὰ ἤσαν ἐπουσιώδη καὶ ἡκιστα οἰκεία τῆς ποιητικῆς. Καὶ τὰ πέντε δὲ πάλιν κυριώτερα μέρη οὐδαμῶς εἶχον τὴν αὐτὴν πάντα δύναμιν, ἀλλὰ

μείζονα μὲν τὰ τρία πρῶτα, ἥττονα δὲ τὰ δύο τελευταῖα. Διότι εἰ καὶ ἡ παλαιὰ τραγῳδία κατ' οὐδένα τρόπον ἤδηνατο νὰ στερηται τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ μέλους, ἀλλ' ὅμως τὰ μόρια ταῦτα ἔχροσίμευον ὡς ἤδηνσματα.... Ὁσηνδήποτε δὲ δύναμιν καὶ ἀν ὑποτεθῆ ὅτι εἶχε τὸ μέλος ἐν τῇ παλαιᾷ τραγῳδίᾳ, οὐδὲν ἔτι σημαίνει καὶ εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς εἰ μὴ ὑπῆρχε, διότι κατὰ κακὴν μοῖραν πάντα τὰ μέλη τῶν σωζομένων παλαιῶν δραμάτων ἀπώλοντο καὶ οὐδημᾶς ἔτι χρησιμεύουσιν οὔτε εἰς γεῦσιν οὔτε εἰς θεωρίαν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ῥυθμοὶ τῶν παλαιῶν τραγῳδιῶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἔχουσι μάλλον θεωρητικὴν ἢ πρακτικὴν ἀξίαν, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ γευθῶμεν αὐτῶν ὅπως οἱ παλαιοί. Τῶν δὲ τριῶν κυριωτέρων ὡς καὶ ἀπάντων τῶν κατὰ τὸ ποιὸν μερῶν τῆς παλαιᾶς τραγῳδίας πρῶτον καὶ μέγιστον θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (1) τὸν μῆθον καὶ τὴν σύστασιν τῶν πραγμάτων.

Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς μετρικῆς μορφῆς τοῦ δράματος.

Ἡ διάλεκτος, ἣν οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ μετεχειρίσθησαν εἶναι δύσκολον ἀκριβῶς καὶ καθ' ὅλου νὰ προσδιορισθῇ. Ἐν τῷ διαλόγῳ ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχαϊκὴ ἀττικὴ διάλεκτος (καθηρωτέρα μάλιστα ἐν τῇ κωμῳδίᾳ) μετά τινων ἀναγκαίων μεταβολῶν καὶ τροποποιήσεων. Ἔννοεῖται δὲ ὅτι μεταξὺ τῶν κατὰ διαφόρους χρόνους πεποιημένων δραμάτων εὑρίσκεται φυσικῶς διαφορὰ γλώσσης. Ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ἡ ἀττικὴ διάλεκτος προσέλαθε καὶ τυπικῶς ἔπειτα διετήρησε διωρικὸν χρωματισμόν. Τὰ χορικὰ εἶναι πολλάκις σκοτεινὰ καὶ δύσκολα εἰς κατάληψιν, ἔθεωρήθησαν δὲ καὶ ὅπὸ τῶν παλαιῶν ἀκόμη ὡς ἔχοντα ἀνάγκην ἐρμηνείας.

Τὸ δὲ ἐν τῷ διαλόγῳ ἐπικρατησκόν μέτρον εἶναι τὸ ιαμβικὸν τρίμετρον, ὅπερ ἐκ τῆς σκωπτικῆς ποιήσεως (τῶν ιάμβων) παρέλαθε

(1) Ποιητ. 6 καὶ 7.

πρῶτον ἡ κωμῳδία. Καὶ ἡ μὲν παλαιότερα κωμῳδία, ἡ σικελικὴ, μετεχειρίζετο τροχαῖκὰ καὶ ἀναπαιστικὰ τετράμετρα (οἷον παρ' Ἐπιχάρηφ), ἐν τῇ ἀττικῇ ὅμως κωμῳδίᾳ τὸ τρίμετρον ὑπῆρξε τὸ μόνον κανονικὸν μέτρον τοῦ διαλόγου, τῶν ἄλλων μέτρων περιορισθέντων εἰς ἐμφαντικὰ μόνον χωρία "Ἐπειτα δὲ παρέλαβον τὸ μέτρον τοῦτο καὶ οἱ τῶν τραγῳδιῶν καὶ τῶν σατυρικῶν δραμάτων ποιοῦται. «Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τετράμετρον (τροχαῖκῷ) ἔχρωντο διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὥρχηστικωτέρων εἶναι τὴν ποίησιν, λέξεως δὲ γενομένης (=ὅτε δὲ κατεστάθη ὁ διάλογος) αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὗρε· μάλιστα γάρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ιαμβεῖον ἔστι. Σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γάρ ιαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἄλλήλους, ἔξαμετρα δὲ ὀλιγάκις καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἀρμονίας⁽¹⁾.»

Περὶ δὲ τῶν μέτρων τῶν μὴ κυρίων διαλογικῶν μερῶν τοῦ δράματος δὲν θὰ πολυπραγμονήσωμεν ἐνταῦθι, διότι ἔχουσι καὶ ἔκεινα τὰς καθ' ὅλου ποικιλίας τῆς λυρικῆς καὶ δὴ τῆς χορικῆς ποιήσεως

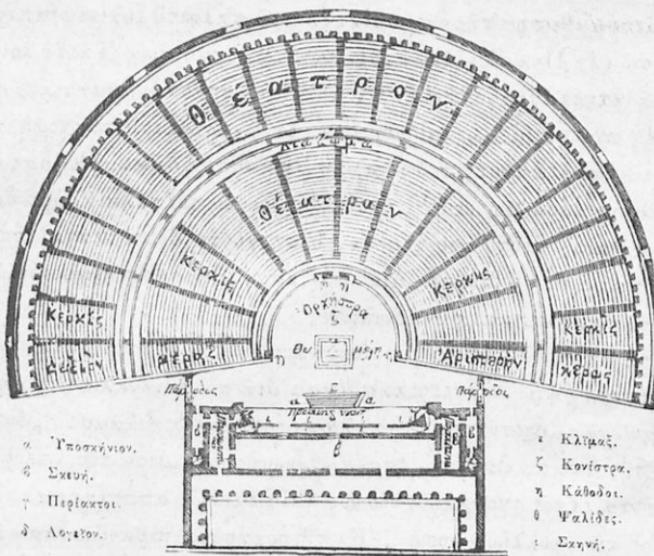
Περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις θέατρου⁽²⁾.

Τὸ ἐν Ἀθήναις θέατρον ἦτο κατ' ἀρχὰς ξύλινον, ἐπειδὴ δὲ ἐν ἔτει 500 π.Χ. ἔπεισεν φύκοδομήθη ἄλλο ἐδραιότερον καὶ πρεπωδέστερον^{όπι} τῶν νοτιοσανατολικῶν κλίσεων τῆς Ἀκροπόλεως ἐν Λίμναις, ὅπου ἦτο ἱερὸν τοῦ Διονύσου· ὅθεν καὶ τὸ θέατρον λέγεται τὸ ἐν Διονύσου θέατρον ἢ τὸ Διονύσου θέατρον ἢ τὸ Διονυσιακόν. Ἐχώρει δὲ τὸ θέατρον τριάκοντα χιλιάδας θεατῶν.¹ Επετέλεσθη δὲ καὶ ἐκσομήθη μάλιστα βραδύτερον^{όπι} Λυκούργου τοῦ ῥήτορος καὶ εἶχεν ἀποψίν καλλιστην καὶ τερπνοτάτην, διότι δεξιά μὲν ὠράτο ἡ πόλις καὶ διμήν καὶ ἡ θάλασσα, ἀριστερὰ δὲ ἡ Ἀττική.

(1) Ἀριστοτ. Ποιητ. 4.

(2) Ἰδ. Θ. Βενιζέλου Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν Ἀθήναις (τύποις Κορομηλᾶ) 1873 σελ. 210 καὶ ἔξης. Ἐκεῖθεν ἐλήφθη καὶ τὸ σχεδιογράφημα.

Διηρεῖτο δὲ τὸ θέατρον εἰς τρία μέρη· πρῶτον μὲν εἰς τὸ κυρίως θέατρον (όθεν ἔθεωντο), ὅπερ ἐκ τοῦ σγήματος ἐλέγετο καὶ κοι-λορ, δεύτερον δὲ εἰς τὴν ὄρχηστραν (ἐνθα δὲ χορὸς ὠρχεῖτο), τρίτον δὲ εἰς τὴν σκηνὴν (ἐνθα οἱ ὑποκριταὶ παρίσταντον τὴν πραξίαν).

Καὶ τὰ μὲν μέρη τοῦ κυρίως θεάτρου ἡσαν πρῶτον μὲν τὰ ἐδά-
λια τῶν θεατῶν, ὅτινα ἡσαν οὕτω λελαχευμένα ἐν τῇ πέτρᾳ, ὅτε
ἀπετέλουν συνεχῆ ἡμετύκλια ἀλλήλων ὑπερκείμενα καὶ ὅμοκεντρα
καὶ ἀπέληγον εἰς τοσὸν, ἃς ἡ στέγη ἦτο ὑψηλὴ ὅστον καὶ ἡ σκηνὴ.
Δεύτερον δὲ τὸ διάζωμα ἦτοι ἡ πλατεῖα διόδος, ἣτις κατέτεμνε
μέσον εἰς δύο τὸ θέατρον, τὰ ἐδάλια καὶ τὰς κατ' εὐθὺν βαίνοντας
στενάς κλίμακας, ἐξ ὧν πλειόνες ἐπικαρσίως ἔτεμνον τὰ ἐδάλια.
Τρίτον δὲ τὰ μεταξὺ τῶν κλιμάκων σχηματιζόμενα σφηνοειδῆ μέρη
ὅτινα ἐκ τοῦ σχήματος ἐκάλουν κερκίδας. Ἐκ δὲ τῆς διὰ τοῦ δια-
ζώματος διαιρέσεως εἰς δύο μέρη τοῦ θεάτρου, ὅτινα οἱ ἀρχαῖοι

ἐκάλουν ζώρας, ἡ δὲ συνήθεια ὄνομαζει σειρὰς καὶ τῶν ἀλλων τῶν εἰρημένων ἐγίνετο ῥάβδος ἢ τε εἰς τὰ ἑδώλια ὅδος καὶ ἡ ἐν τῷ θεάτρῳ εὔταξία. Τοπῆρχε δὲ καὶ τὸ πάλαι ὅπως καὶ ἐν τοῖς νῦν θεάτροις διάκρισις τόπων καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἑδώλια κατεῖχον οἱ ἀρχοντες, οἱ στρατηγοὶ, οἱ Ἱερεῖς καὶ ἄλλοι τῶν ἐν ἀξιώμασι, καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐλέγετο τὸ καλὸν τοῦ θεάτρου, ἢ τὸ πρῶτον ἔβλοτο, μετενεγθείσης τῆς ὄνομαστος ἐκ τοῦ παλαιοῦ ξυλίνου θεάτρου ἢ ἐκ τῶν ἐν Πικνῇ ξυλίνων ἑδωλίων τῶν ἀρχόντων. Ταῦτα δὲ λοιπὰ ἑδώλια κατελάμβανον οἱ ἀλλοι πολιτεῖαι κατὰ τὴν τιμὴν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συμβόλων (εἰσιτηρίων), ἐφ' ὧν ἐγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἑδωλίου. Ἐπέθετο δὲ καὶ σανιδᾶς ἐπὶ τῶν λιθίνων ἑδωλίων, οἱ δὲ πλουσιώτεροι προσκεφάλαιαι, ὑπὸ δούλων ἐκεῖ πρὸς τοῦτο κομιζόμενα. Εἰσῆρχοντο δὲ οἱ θεαταὶ ὅπως καὶ ὁ χορὸς εἰς τὸ θέατρον διὰ τῶν κατώ παρόδων κειμένων μεταξὺ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ἑδωλίων.

Μετὰ τὰ ἑδώλια πρὸς τὸ ταπεινότερον τοῦ θεάτρου μέρος ἦτο ὁ ὄρχήστρα (ἥτις ἐλέγετο καὶ σήμα διὰ τὸ ἡμικυκλικὸν σχῆμα καὶ κοριστρα, διότι ἦτο τὸ παλαιὸν ἐστρωμένη δι' ἄξμου), ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἐκείτο ἡ θυμέλη, βωμὸς τοῦ Διονύσου, περὶ ἣν ἐτελοῦντο κατὰ στροφικούς νόμους καὶ ἐμμελῶς αἱ ὄρχήσεις καὶ οἱ ἐλιγμοὶ τῶν κυκλίων χορῶν. Ἐν τῇ ὄρχήστρᾳ πιθανῶς ἤσαν καὶ τὰ ἀπόκρυφα μέρη, ἀτινα κατεῖχεν ἡ αὐλητὴς καὶ ὁ ὑποθρόνος.

Τὸ δὲ τρίτον μέρος τοῦ θεάτρου τὸ εἰς ὑπόκρισιν χρήσιμον ἦτο ἡ σκηνὴ, ἥτοι καλύβη, διότι τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο εὔτελὲς ξύλινον παράπηγμα. Συνείχετο δὲ ἡ σκηνὴ πρὸς τὴν ὄρχήστραν, διότι ἀνέβαινεν ὁ χορὸς εἰς αὐτὴν διὰ κλιμακήρων καὶ πάλιν κατέβαινεν εἰς τὴν ὄρχήστραν. Παραπέτασμα δὲ ἡ αὐλαία ἀποκρύπτουσα τὴν σκηνὴν τὸ παλαιὸν δὲν ὑπῆρχε. Τὸ δὲ ἐμπροσθεν μέρος τῆς σκηνῆς, ὅπου κυρίως ἴσταντο καὶ ὑπεκρίνοντο οἱ θεαταὶ ὄνομαζετο ἰδίως προσκήνιον (καὶ ὀκρίβας ἡ λογεῖον). Ἐδείκνυε δὲ ἡ σκηνὴ ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνάκτορον ἔχον στοάς καὶ πύργους καὶ ἐπάλξεις ἢ ἄλλα, κατὰ τὴν χρείαν τοῦ ἐκάστοτε διδασκομένου δράματος. Εἶχε δὲ τρεῖς θύρας τὸ ἀνάκτορον, τὴν μέσην ἡ βασιλεῖον

καὶ δύο ἄλλας μικροτέρας ἐκατέρωθεν, ἐξ ὧν ἡ μὲν ὑπετίθετο ὅτι ἔφερεν εἰς τοὺς θαλάμους τῶν ξένων, ἡ δὲ εἰς τοὺς τῶν γυναικῶν ἥτις εἰς ἄλλα τοῦ ἀνακτόρου μέρη. Τοῦπροχον δὲ καὶ δύο ἔτι θυρίδες πλάγιαι (ἄνω πάροδοι), δι' ὧν εἰσῆρχοντο οἱ ύποκριταί. Αἱ δὲ περίακτοι ἦσαν δύο περιαγόμεναι μηχαναὶ τριγωνικαὶ μεταξὺ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν παρασκηνίων, ἐφ' ὧν κατεβάλλοντο ύφασματα ἥτις πίνακες ἔχοντες γραφάς, κατὰ τὴν χρείαν τῶν δραμάτων, διὰ τῆς περιστροφῆς δὲ τῶν περιάκτων ὑπετίθετο ὅτι ἄλλασσεν ὁ τόπος, ἐν φέγγινετο ἡ πρᾶξις. Καὶ ἄλλαι δὲ μηχαναὶ ύπηργον ἐν τῷ θεάτρῳ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς παραστάσεως, ὡν τινὰς ἀπλῶς ἀναφέρομεν. Εἰναις δὲ τὸ ἐκκύκλημα, ὁ γέραρος, τὸ θεολογεῖον, βροντεῖον, κτλ. Οἱ δὲ ὅπισθεν τοῦ τείχους τῆς σκηνῆς τόπος, ὅπου ἐφυλάττοντο αἱ μηχαναὶ καὶ τὰ ἄλλα γρήσιμα εἰς τὴν ύπόκρισιν σκεύη ἐλέγετο σκευή.

Καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Διονυσιακὸν θέατρον ὡς καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐν Ἑλλάδι οἰκοδομηθέντα ἀρχαῖα θέατρα ἦσαν ἀστεγαὶ καὶ ὑπαίθριαι καὶ οὐδεμίᾳ ἄνωθεν τῶν θεατῶν ἐτείνετο σκηνὴ ὥπως παρὰ τοῖς Ψωμαίοις, ἄλλ' ἐφόρουν οἱ θεώμενοι, ἵνα προφύλασσονται ἀπὸ τοῦ καύματος τοῦ ἡλίου ἐφηβικοὺς πετάσοντες (σκιάδια), ἐὰν δὲ ἥθελεν ἐπέλθῃ βροχὴ οἱ μὲν τοῦ πρώτου διαζώματος κατέφευγον διὰ τῶν κάτω παρόδων εἰς τὰ ὅπισθεν τῆς σκηνῆς οἰκοδομήματα, οἱ δὲ τοῦ ἐτέρου διὰ τῶν κλιμάκων εἰς τὴν ἄνωθεν τῶν ἐδωλίων. Τὰ σύμβολα ἡγόραζον πρὶν εἰσέλθωσιν εἰς τὸ θέατρον παρὰ τοῦ ἐργολάθου τοῦ θεάτρου, ὅστις ἐλέγετο θεατρώης, θεατροπάλης, καὶ ἀρχιτέκτων, ὃν εἰς τὴν πώλησιν ἐβοήθουν οἱ ύπηρέται οἱ λεγόμενοι λακολόροι. Τὰ δὲ εἰς θεωρίατ καταβαλλόμενα χρήματα ἐλέγοντο θεωρικὰ, ἀφ' ὧν συνετηρεῖτο τὸ θέατρον. Οἱ ἄποροι ἀπὸ Περικλέους ἐλάμβανον παρὰ τοῦ δημοσίου τὰ θεωρικά.

Ἐν τῷ θεάτρῳ παρῆσαν πλὴν τῶν πολιτῶν καὶ μέτοικοι καὶ δοῦλοι, γυναικες δὲ φαίνεται ὅτι μόνον ἐν ταῖς τραγῳδίαις παρῆσαν ὅγι: δὲ ἐν ταῖς κωμῳδίαις.

Ἡ διδασκαλία τῶν δραμάτων ἐγίνετο τὴν ἡμέραν, ἔωθεν, ὥστε τὰ παλαιὰ θέατρα δὲν εἶχον ἀνάγκην λύγνων καὶ φανῶν, ὅπερ

είναι σπουδαιότατον εἰς τὰ νεώτερα θέατρα ἔνεκα τῶν νυκτερινῶν παραστάσεων. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἐγίνοντο καθ' ἑκάστην, ὅπως τώρα γίνονται αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, διότι ἀπετέλουν μέρος τῆς Διονυσιακῆς λατρείας. Ἐν τῷ θεάτρῳ πολλάκις οἱ θεαταὶ ἔτρωγον καὶ ἐπινογ, συνέχαινε δὲ κατὰ τὴν παράστασιν καὶ θόρυβος καὶ κρότος καὶ γέλως καὶ ἄλλα παρόμοια, διότι δὲ μὲν οἱ ὑποκριταὶ ηὔδοσκίμουν, ἐκρότουν οἱ θεαταὶ τὰς χεῖρας καὶ ἐπειθόων τὸ αἴθιο, δὲ πάλιν ἀπετυγχανοῦ ἐσυρίττοντο καὶ ἐσκάπτοντο ἢ καὶ ἐξεβάλλοντο μαστιγούμενοι, τοῦτο δὲ ἐπασχον ἐνιστεῖται καὶ θεαταὶ ἐπαχθεῖς εἰς τὸν δῆμον⁽¹⁾.

Διδασκαλία τῶν δραμάτων. Χορός. Τὸ ποικιταῖ.

Οἱ παλαιοὶ ἔλεγον δὲ τὸ ποιητής διδάσκει (= παριστάνει) δράμα, διότι τῷ σόντι ἐγύμναζεν ὁ ἴδιος τοὺς ὑποκριτὰς (ὅθεν λέγεται καὶ διδάσκαλος ὁ ποιητής καὶ διδάσκαλος ἡ πρᾶξις). Ἀλλ' ἡ διδασκαλία τῶν δραμάτων δὲν ἐγίνετο, ως εἴπομεν, καθ' ἑκάστην ἀδιαφόρως, ἀλλὰ κατὰ τὰς Διονυσιακὰς ἑορτὰς ἢτοι πρῶτον κατὰ τὰ μικρὰ ἢ κατ' ἄγροις Διονύσια τὰ τελούμενα τὸν μῆνα Ποσειδεῶνα (Δεκέμβριον—Ιανουάριον), ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο μόνον παλαιὰ δράματα, προηγοῦντο δὲ αἱ κωμῳδίαι δεύτερον κατὰ τὰ Ληγαία, τὸν μῆνα Γαμηλιῶνα (Ιανουάριον—Φεβρουάριον), ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο καὶ παλαιὰ καὶ καιρὰ δράματα, προηγοῦντο δὲ αἱ τραγῳδίαι τρίτον κατὰ τὰ μεγάλα ἢ ἐν ἀστει Διονύσια, τὸν Ἐλαφοβολιῶνα (Μάρτιον—Απρίλιον), ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο μόνον καιραὶ τραγῳδίαι καὶ κωμῳδίαι. Ἐν τοῖς Ληγαίοις ἐδιδάσκοντο

(1) Τὸ νῦν σωζόμενον Διονυσιακὸν θέατρον είναι μεταγενέστερον κτίσμα ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ παλαιοῦ θεάτρου. Καὶ τὸ μὲν παλαιὸν κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ὑπέρεστον δὲ ἀπεσκεύασεν αὐτὸν ὁ Ἀδριανός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν κατεστράφη ἐν ταῖς συμφοραῖς τῶν Ἀθηναίων, ἐπὶ δὲ Διοκλητιανοῦ φιλόμουσός τις ἀνὴρ Φιλίδρος Ζωίλου καλούμενος ἐκ τῶν παλαιῶν λειψάνων κατεσκεύασε τὸ νῦν ὑπάρχον. Ιδ. Ρουσόπουλον ἐν Ἀργυριολογ. Ἐφημερίδι τῆς 17 Ἀπριλίου 1868.

καὶ τραγικοὶ διθύραμβοι. Ἐν δὲ τοῖς Ἀρθεστηρίοις κατὰ τὸν διώνυμον μῆνα (Φεβρουάριον—Μάρτιον), πιθανὸν εἰναι ὅτι πλὴν ἄλλων πολυειδῶν ἀγώνων οἶους καὶ κατὰ τὰς ἄλλας Διονυσιακὰς ἑορτὰς ἡγωνίζοντο, ἐδιδόσκοντο καὶ κωμῳδίκι τὴν ἐγίνοντο προδοκιμασίαν.

Εἴχον δὲ αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀγωριστικὸν χαρακτῆρα, ἵσσαν δηλαδὴ αὐτὸ τοῦτο ἀγωρεῖς εἰς τιμὴν τοῦ Διονύσου (ὅθεν καὶ ἡ φράσις ἀγωρίζομαι δρᾶμα ἢ δρᾶμα καθημεῖ δηλ. εἰς ἀγῶνα), τελούμενοι μεταξὺ διαφόρων (τριῶν μάλιστα) ποιητῶν ἐπὶ πλείονας ἡμέρας καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἔκαστος δὲ ποιητὴς ἐπὶ τῇσι ἀκμῇσι τῆσι τραγῳδίκες δὲν ἡγωνίζετο δι' ἑνὸς μόνον δράματος, ἀλλὰ διὰ τεσσάρων (τριῶν τραγῳδιῶν καὶ ἑνὸς σκατυρικοῦ δράματος) ἥτοι τετραλογίας. Καὶ παρ' Αἰσχύλῳ μὲν αἱ τρεῖς τραγῳδίαι είχον ἐσωτερικὴν συνάρτειαν καὶ σχέσιν ὡς εἰς τὸν αὐτὸν μῆθον ἀναφερόμεναι (τριλογίαι), ἀπὸ Σοφοκλέους διμως ἡρχισταν νὰ ἡγωνίζωνται δρᾶμα πρὸς δρᾶμα, οὕτω δὲ ἐγίνετο καὶ ἐν ταῖς κωμῳδίαις. Ο ποιητὴς ὁ θέλων νὰ ἡγωνίσθῃ ἔπειρε πεντάζητηση τὴν ἀντίστητην παρὰ τοῦ ἀριθμοῦ δράγοντος (τοῦ ἐπωνύμου ἢ τοῦ βασιλέως, κατὰ τὰς ἑορτὰς), τοῦτο δὲ ἐλέγετο χορὸς αἰτεῖται, ἀφ' οὗ δὲ ἥθελε δοθῆ ἡ ἀδεια διεμοιράζοντο τὰ μέλλοντα νὰ ἡγωνίσθωσι δράματα διὰ κλήρου μεταξὺ τῶν χορηγῶν, οἵτινες ὕφειλον νὰ καταβάλωσι τὰς ἀναγκαῖας δαπάνας⁽¹⁾ διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ χοροῦ. Τότε δὲ ἐγύμναζε τὸν χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἢ αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐν τῷ χορηγείῳ ἢ διὰ διδασκάλου. Ἀνδρες δὲ ὑποκρίνοντο καὶ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα, γυναικεῖς δὲ δὲν κατήρχοντο εἰς τὸ θέατρον. Πέντε δὲ κριται ἢ ἀγωροθέται κληρούμενοι ὑπὸ τοῦ δράγοντος ἀπένεμον τὰ πρωτεῖα, τὰ δευτερεῖα, καὶ τὰ τριτεῖα μεταξὺ τῶν ἡγωνίζομένων. Εἰς δὲ τὸν χορηγὸν τοῦ πρωτεύσαντος δράματος ἐδίδετο χρυσοῦς στέφανος καὶ τρίποντος χορηγικός, ὅστις ἐστήνετο ἐπὶ καταλλήλου μνημείου ἐν τῇ λεγομένῃ ἴσως ὁδῷ τῷ τριπόδῳ, μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ ὄνόματος

(1) Τρισχιλίας δραχμῶν διὰ τὴν τραγῳδίαν καὶ τὸ ἡμίσου διὰ τὴν κωμῳδίαν.

τοῦ ἀρχοντος, τοῦ χορηγοῦ, τοῦ ποιητοῦ, ἐνίστε δὲ καὶ τοῦ πρώτου ὑποκριτοῦ ἦτοι πρωταγωνιστοῦ⁽¹⁾.

Ἡ δὲ χορηγία ἦτο μία ἐκ τῶν ἐγκυρίων ἦτοι κατ' ἔτος ἐπαναλαμβανομένων λειτουργιῶν, αἵτινες πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ δημοσίου ταμείου ἐπεβάλλοντο εἰς πλουσίους πολίτας⁽²⁾.

Οὐδὲν δὲ οὐδὲν δὴ καὶ προῆλθε κυρίως τὸ δράμα (ἰδ. σελ. 118-9) συνέκειτο πρὸ τῆς ὁριστικῆς τοῦ δράματος μορφώσεως ἢ ἐκ παιδῶν ἡ ἔξ ἀνδρῶν καὶ ἦτο ἀλλοτε ἄλλος κατὰ πλῆθος, ἐν δὲ τοῖς διθυράμβοις συνεκροτεῖτο ἐκ πεντήκοντα χορευτῶν. Ἀλλ' ὁ δραματικὸς ιδίᾳ χορός μέχρι μὲν τοῦ Σοφοκλέους ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα χορευτῶν εἰς ἕκαστον δράμα τῆς τετραλογίας, ἦτοι τὸ ὅλον ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὅκτω, μειωθέντος κατὰ δύο τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χορευτῶν τῶν κυκλίων χορῶν, ὁ δὲ Σοφοκλῆς ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν χορευτῶν ἐνὸς ἐκάστου δράματος εἰς δέκα καὶ πέντε. Τοῦ χοροῦ τῆς κωμῳδίας οἱ χορευταὶ ἦσαν εἴκοσι καὶ τέσσαρες, ὁ δὲ ἡγούμενος τοῦ χοροῦ ἐλέγετο χορυφαῖος. Καὶ ἡ μὲν ὄρχησις τοῦ τραγικοῦ χοροῦ ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια, ἡ δὲ τοῦ κωμικοῦ κιρδαξ, ἡ δὲ τῶν σατύρων ἦτοι τοῦ σατυρικοῦ δράματος σικιρρις.

Οἱ δὲ ὑποκριταὶ (ἐκ τοῦ ὑποκριτεοθαί ἦτοι ἀποκρίνεσθαι εἰς τὸ ἀρχματικόν τοῦ χοροῦ) ἦσαν δύο ἀπὸ Αἰσχύλου καὶ ἐφεξῆς, διότι πρότερον εἰς καὶ μόνος, ὅστις πολλάκις ἦτο αὐτὸς ὁ ποιητὴς διελέγετο πρὸς τὸν χορόν. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ δραματικοῦ του σταδίου εἰσήγαγε καὶ τρίτον ὑποκριτὴν ὁ Αἰσχύλος, ἐκτοτε δὲ τρεῖς ἐμειναν σοὶ ὑποκριταὶ καὶ σπανιώτατα εἰσήγοντο πλείονες τῶν τριῶν. Ἀγα-

(1) Αἱ ἀναθηματικαὶ αὗται νικητήριοι ἐπιγραφαὶ λέγονται διδασκαλίαι. Τοιαῦται δὲ διδασκαλίαι, ἃς οἱ παλαιοὶ εἶχον ἥδη ἀπὸ Ἀριστοτέλους, εἰσηγησαμένου ἀρχιση ὡν συλλέγωσιν, ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν καὶ ἐκ βιβλίων (μάλιστα ἐν τοῖς σχολίοις ἡ ταῖς ὑποθέσεσι τῶν δραμάτων) καὶ ἔξ ἐπιγραφῶν. Καὶ χορηγικὰ δὲ μνημεῖα ἐσώθησάν τινα μέχρις ἡμῶν. Τὸ ἀριστον εἶνε τὸ τοῦ Λυσικράτους (κοινῶς φανάρι τοῦ Διογένους). Ἰδὲ περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Λυσικράτειού μνημείου ὑπὸ Γ. Γ. Παππαδοπούλου ἐν Ἀθήναις (τύποις Ἀγγελοπούλου) 1852.

(2) Α. Σ. Ρουτσοπόύλου Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιολογίας ἐν Ἀθήναις (παρὰ τῷ ἐκδότῃ) 1875, σελ. 251.

λόγως δὲ τῆς ικανότητος αὐτῶν ἐλάχιστον καὶ τὸ προσῆκον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ μέρος καὶ ἐκαλοῦντο πρωταγωνιστής, δευτεραγωνιστής καὶ τριταγωνιστής. Πῶς δὲ περίπου οἱ τρεῖς οὗτοι διεμοιράζοντο πρὸς ἄλλήλους τὴν ὑπόκρισιν τῶν διαφόρων δραματικῶν προσώπων δεικνύουσι τὰ ἔξτις δύο παραδείγματα ἐκ δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους.

	'Αρτιγόρη	Οἰδίπονς
Πρωταγ.	'Αντιγόνη, Τειρεσίας, [Εὐρυδίκη.]	Οἰδίπους.
Δευτεραγ.	'Ισιμήνη, Φύλαξ, Αἴμων, ["Αγγελος.]	Τερέυς, Ιοκάστη, Θεράπων, ["Εξάγγελος.]
Τριταγ.	Κρέων	Κρέων, Τειρεσίας, 'Εξάγ- γελος.

'Ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν μεγάλων δραματοποιῶν δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι κατ' ἐπάγγελμα ὑποκριταὶ καὶ ἢ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ἀνήρ-χοντο εἰς τὴν σκηνὴν μάλιστα ὡς πρωταγωνισταὶ ἢ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ δὴ καὶ ἐκ τῶν περιφανῶν, διότι δὲν ἐθεωρεῖτο ποταπὸν τὸ ἐπάγγελμα οὐδὲ ἐνεπαίζοντο οἱ ὑποκριταὶ ἐκτὸς μόνον ἀν ἕσαν ἀδεξίοι. Βραδύτερον δέ μως ὑπῆρχαν καὶ ἐν Ἑλλάδι κατ' ἐπάγγελμα ὑποκριταὶ καὶ πολλῶν μάλιστα διακριθέντων ἐν τούτῳ τῷ ἕργῳ γινώσκονται τὰ ὄνόματα εἴτε ἐκ παλαιῶν βιβλίων εἴτε καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν μέχρις ἡμῶν περιελθόντα.

Ἡ στολὴ δὲ, ἣν ἐφόρουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς οἱ ὑποκριταὶ ἵνα πομπῶδης καὶ φανταστικὴ, διὰ τὸ βακχικὸν μάλιστα τῶν θεατρικῶν παραστάσεων, ὅπερ ἀπήτει τὴν φανταστικὴν τῶν χρωμάτων ποικιλίαν. Διὰ δὲ τὸ μέγεθος τῶν θεατρών καὶ τὴν ἐν ὑπαίθρῳ διδασκαλίαν ἐπρεπεν οἱ ὑποκριταὶ καὶ μεγαλοσωμότεροι καὶ μεγαλοφωνύτεροι νὰ γίνωνται. Καὶ ἐκεῖνο μὲν κατώρθωντον διὰ τῶν βαρέων καὶ ὑψηλῶν κοθόρρων (ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἐφόρουν ἐμβάδας), διὰ τοῦ δῆκου τῆς κεφαλῆς, τῶν πρυστεριδίων καὶ προγαστριδίων καὶ τῆς ποδήρους ἐσθῆτος, τὴν δὲ φωνὴν των ἐγύμναζον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν καὶ ὡς πρὸς τὸ ὄρθὸν τῆς ἀπαγγελίας παρὰ τῷ φωνασκῷ. Ἐφόρουν δὲ καὶ προσωπεῖα οἱ ὑποκριταὶ, λείψαντον καὶ τοῦτο τῶν βακχικῶν τελετῶν, θτινα ὥσκυτως συνετέλουν εἰς μεγαλοποίησιν

αύτῶν καὶ ἀπέδωσκεν εἰς τὰ διάχρορα δραματικὰ πρόσωπα τὰ τε τραγικὰ καὶ τὰ κωμικὰ τυπικήν τινα ἴδαινικότητα, ἵνα πάντοτε διετέλεσαν ἔχοντες. Τῆς ὅλης σκευῆς τῶν ὑποκριτῶν καὶ μάλιστα τῶν προσωπείων πλήρη σχεδὸν ἔννοιαν παρέγουσιν εἰς ἡμᾶς οὐκ ὀλίγα ἔργα τῆς παλαιᾶς τέχνης καὶ μάλιστα πήλινα εἰδῶλα.

Περὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος.

Τὸ σατυρικὸν δράμα ἦτο κυρίως ὡς οἱ παλαιοὶ δριζούσιν αὐτὸν παιζούσα τραγῳδία. Οἱ χοροὶ τῶν σατυρικῶν δραμάτων συνέκειντο ἐκ σατύρων, σάτυροι δὲ είναι οἱ φιλήδονοι καὶ ἀκόλαστοι ἔκεινοι ἡμίθεοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Διονύσου. Τὸ δὲ περιγόμενον τῶν τοιούτων δραμάτων ἡσαν φαιδροτέρχες φύσεως ἴστορίαι θεῶν καὶ ἡρώων, οἷον ἔρωτες θεῶν ἢ Ἡρακλέους πρὸς Ὀμφάλην ἢ Διονύσου ἔργα, κτλ. Ἀπέβλεπον δὲ οἱ σάτυροι μόνον εἰς τὴν τέρψιν καὶ ἀλιτοτε μὲν ἐπλησίαζον πρὸς τὴν τραγῳδίαν ἀλλοτε δὲ πρὸς τὴν κωμῳδίαν. Ἐν δὲ καὶ μόνον σατυρικὸν δράμα ἔχομεν, τὸν Κύκλωπα τοῦ Εὔριπιδου.

Αλλὰ δὲ εἰδη παρεστάσεων, περὶ ὧν οὐδὲν ἀκοιθέει γινώσκομεν είναι ἡ *i. larottragῳδία* καὶ οἱ μῆμοι.

Ιστορία τῆς τραγῳδίας μέχρι τοῦ Λέσγύλου.

Ο πρῶτος ἀναφερόμενος τραγικὸς ποιητὴς είναι ὁ Ἀθηναῖος Θέσπιος ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἰκαρίας (560 π. Χ.), ὅστις ἐλέγετο ὅτι πρῶτος μετεγειρίσθη ἔνα τῶν γορευτῶν ὡς ὑποκριτήν. Τὸ ἔργον τοῦ Θέσπιδος προσήγαγεν ὁ Χοιρίλος ὁ Ἀθηναῖος διδάξας ἐκατὸν πεντήκοντα δράματα καὶ τρίς καὶ δεκάκις τυχῶν τῶν πρωτείων, εἰς ὃν ἀπεδίδετο ὁ καθορισμὸς τῶν προσωπείων καὶ τῆς ὑποκριτικῆς σκευῆς. Ο Χοιρίλος διέπρεπεν εἰς τὸ σατυρικὸν δράμα ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἔξης στίχος. «Ἡνίκα μὲν βασιλεὺς ἦν Χοιρίλος ἐν Σατύροις». Εὑρετὴς δομῶς τοῦ σατυρικοῦ δράματος λέγεται Πρατίρας ὁ Φιλιάσιος πατήρ τοῦ ἐπίσης ποιητοῦ Ἀριστίου. Τοῦ Προκτίνα ἔχομεν καὶ τινα ἀποσπάσματα.

Αλλ' ὁ ἐπιφανέστατος τῶν πρὸ Αἰσχύλου τραγικῶν καὶ σίνει πρόδρομος τοῦ Αἰσχύλου είναι Φρύνιχος Πολυφράδμονος. Αθηναῖος (ἄλλος εἶναι ὁ κωμικὸς ποιητὴς Φρύνιχος καὶ ἄλλος πάλιν ὁ στρατηγὸς δέκατος τοῦ Ἀλκιβιάδου). Οἱ Φρύνιχοις ἐδίδαξε τὰς Φοιτησίας του τῷ 477 π.Χ. χορηγοῦντος τοῦ Θεμιστοκλέους⁽¹⁾, εἴναι δὲ γνωστὰ καὶ ἄλλων του δραμάτων τὰ ὄνόματα. Διὸ τοῦ Φρυνίχου εἶχεν ἀρχιση τὸ δράμα νὰ ἀποβάλῃ ἢσι μᾶλλον τὸν λυρικὸν αὐτοῦ γαρακτῆρα, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ τὸ ὅτι αὐτὸς εἰσήγαγεν ὑποκριτὴν τοῦ (οχι τὸν χορευτὴν τοῦ Θεσπιδος) καὶ γυναικεῖα πρόσωπα καὶ μετεχειρίσθη εἰς τὸ δράμα τὸ τροχαῖκὸν τετράμετρον. Λόγου δέξιον είναι ἐν οἷς ἐκαινοτόμησεν δὲ Φρύνιχος καὶ τὸ ἔξτης. Ἐλέγομεν ὅτι ἡ ὥλη, ἐξ ἣς ἐλαμβάνοντο παρὰ τοῖς Ἑλλησιν αἱ ὑποθέσεις τῆς τραγῳδίας ἥτο μυθικὴ (σελ. 73). Οἱ μῆνοι δὲ οὗτοι οἵτινες διὰ πλείστους λόγους προετιμήθησαν τῆς ἔθνικῆς ιστορίας πρὸς δραμάτοποιησιν⁽²⁾, μᾶλλον δὲ διότι ἡσαν ἐν φύσεως τραγικοὶ καὶ ἀνεφέροντο εἰς ἥρωας ἢ κακοποιοῦντας ἢ πάσχοντας⁽³⁾ κατά τινα τῆς ειμαρμένης πλεσιν, κατεστάθησαν τυπικοὶ σχεδὸν καὶ ἡ παραίτητοι. Αλλ' ὁ Φρύνιχος δραμάτοποιῶν ἥθελησε κατὰ τοῦτο νὰ ἀποκλίνῃ τῆς συνθετικῆς, ἥτις ἡρχιζε νὰ γίνηται σταθερὰ καὶ παγία. Καὶ οὖτις μόνον αἱ Φοιτησίαι εἴχον ιστορικὴν τὴν ὑπόθεσιν, διότι ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Θέρκου, ἄλλα καὶ ἔτερον αὐτοῦ δράμα τὸ Μιλήτου "Αἰωνίς, περὶ ἣς λέγει δὲ Ἡρόδοτος⁽⁴⁾. «Αθηναῖοι μὲν γάρ δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἀλώσει τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῆ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δράμα Μιλήτου ἀλωσιν καὶ διδάξαντι ἐς δάκρυα τε ἔπεισε τὸ θέντρον καὶ

(1) Πούταρχ. β' Θεμιστ. ὁ «Ἐνίκησε δὲ (Θεμιστοκλῆς) καὶ χορηγῶν τραγῳδοῖς, μεγάλην ἥδη τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος ἔχοντος. Καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε, τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντα: Θεμιστοκλῆς Φρεάριος ἐχορήγει, Φρύνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδείμαντος ἤρχεν.»

(2) Σημειωτέον δόμως ὅτι συχνοὺς περιέχουσιν ὑπαινιγμοὺς εἰς τὰ γεγονότα τῆς συγχρόνου ιστορίας αἱ παλαιαὶ τραγῳδίαι ἀν καὶ μυθικαὶ.

(3) K. N. Κωστῆ. Περὶ ἀδικήματος καὶ ποινῆς ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ ἐλληνικῇ τραγῳδίᾳ (λόγος πρυτανοῦς) Αθηνησι (τύποις Παλιγγενεσίας) 1885.

(4) 6, 21.

έζημιώσαν μιν ώς άναμνήσαντες οικήικ καινά χιλίησι δραχμήσι και έπεταξαν μηκέτι μηδένα χράσθαι τούτῳ τῷ δράματι.» Αλλο παράδειγμα δράματος ἔχοντος ιστορικὴν ὑπόθεσιν είναι οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου καὶ δύο ἄλλα κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

Ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Φρυνίου πρωταγωνιστεῖ ἀκόμη ὁ γορός.

Ὑπῆρξε δὲ κατ' ἔργον μεγάλη ἡ δραματικὴ παραγωγὴ παρὰ τοῖς "Ελλησι" διότι μόνον μέχρι τοῦ ἔτους 250 π. Χ. ἀριθμοῦνται ἐκατὸν πεντήκοντα δραματικοὶ ποιηται ποιήσαντες τραγῳδίας μὲν καὶ σατυρικὰ δράματα χιλίας τετρακοσίας ἔξικοντα ὅκτω, κωμῳδίας δὲ χιλίας ὅκτακοσίας ὄγδοοκοντα δύο ἥτοι ἐν συνόλῳ τριεχίλια τριακόσια πεντήκοντα δράματα ἐν διαστήματι δύο περίπου αἰώνων. Ἐκ πάντων δὲ τούτων τῶν ποιητῶν τριῶν μόνον, ἄλλα τῶν μεγίστων, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, ἔχομεν πλήρεις τραγῳδίας, τοῦ μὲν Αἰσχύλου ἐπτά, τοῦ Σοφοκλέους ἐπτά καὶ τοῦ Εὐριπίδου δέκα καὶ ἑννέα.

Περὶ Αἰσχύλου⁽¹⁾.

Αἰσχύλος Εύφορίωνος Ἐλευσίνιος καταγόμενος ἐξ ἀρχαίου καὶ εὐγενοῦς ἀττικοῦ γένους ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 525 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν ἐν Γέλᾳ τῆς Σικελίας τῷ 456, ὅθεν ἔζησεν ἔξικοντα ἑννέα ἔτη. Ἐκπροσωπεῖ δὲ μάλιστα τὸ ὑψος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ὁ Αἰσχύλος, ὅπως ὁ Σοφοκλῆς τὸ κάλλος καὶ ὁ Εὐριπίδης τὸ πάθος.

Ἡτοι εἴκοσι καὶ πέντε ἔτῶν διοικητής ὅτε τὸ πρῶτον μετέτεγε τῶν τραγικῶν ἀγώνων διαγωνισθεὶς πρὸς τὸν Χοιρίλον καὶ τὸν

(1) Ὁ κανὼν τῆς τραγῳδίας Αἰσχύλος ὁ Ἀθηναῖος, Ἰων ὁ Χῖος, Ἀγαίος ὁ Ἐρετρίευς, Σοφοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, Εὔριπίδης ὁ Ἀθηναῖος. — Τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας Ἐπίχαρμος ὁ Συρακούσιος, Κρατῖνος ὁ Ἀθηναῖος. Πλάτων (ἢ κωμικὸς) ὁ Ἀθηναῖος, Ἀριστοφάνης ὁ Ἀθηναῖος, Εὔπολις ὁ Ἀθηναῖος, Φερεκράτης ὁ Ἀθηναῖος. — Τῆς μέσης Ἀντιφάνης ὁ Καρύστιος, Ἀλεξίς ὁ Θουριάτης. — Τῆς νέας Φιλιππίδης ὁ Ἀθηναῖος, Μένανδρος ὁ Ἀθηναῖος, Φιλήμων ὁ Σολεὺς, Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, Δίφιλος ὁ Σινωπεύς.

Προκτίναν, ἀλλὰ δὲν ἐνίκητε. Μόνον δὲ μετὰ δεκάπετα ἔτη (τῷ 484 π. Χ. ἐξ ἔτη μετὰ τὴν ἐν Μαρκθῶνι μάχην) ἐνίκησεν.⁴ Ενεκά δὲ τῆς μεγάλης του φαντασίας καὶ τοῦ ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ ἐλέγετο ὅτι ἐποίει μεθύων. 'Ως μεγίστην αὐτοῦ δόξαν ἔθεωρε: ὁ ποιητής τὴν συμμετοχὴν ἐν τῇ μάχῃ τῇ ἐν Μαρκθῶνι ἐνθα δι. πο. λ. λ. τρωθεὶς ἀπηρέχθη φοράδην. 'Ἐν τῇ μάχῃ δὲ ταύτη ἐλασθε μέρος καὶ ὁ ἀδελφός του Κυνκίγειρος. Ταύτην δὲ καὶ μόνην τὴν νίκην καὶ οὐδεμίαν ἐν τῶν ποιητικῶν ἀνέγραψεν αὐτὸς ὁ ποιητής ἐν τῇ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ ἐπιγραφῇ.'

Αἰσχύλον Εύφρωνος 'Αθηναῖον τόδε' κεύθει
μνῆμα καταρθίμενον πυροφόρῳ Γέλας:
ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἃν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Καὶ εἰς τὰς ἄλλας δὲ μεγάλας μάχας τῶν μηδικῶν πολέμων φρίνεται ὅτι παρέστη ὁ ποιητής. 'Ο Αἰσχύλος μετέβη καὶ εἰς Σικελίκην ζῶντος τοῦ Ιέρωνος, ἀπαξ μὲν βεβαίως ἵσως δὲ καὶ πλεονάκις. Μετὰ δὲ τὴν διδασκαλίκην τῆς Ὁρεστείκης (458) ἀπῆλθεν ἵσως ἐκ δυτικεσκείας δριστικῶς ἐκ τῶν Αθηνῶν εἰς τὴν Γέλαν, ἔνθα καὶ ἀπέθηκε μετ' οὐ πολὺ κτυπηθείς, κατά τινα παλαιάν παράδοσιν, ύπό χελώνης πεσούστης ἐκ τῶν ὄνυχων ἀετοῦ.

'Ο Αριστοτέλης⁽¹⁾ λέγει ὅτι «τὸ τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἐνὸς εἰς δύο πρῶτος Αἰσχύλος ἦγαγε καὶ τὰ τοῦ γοροῦ ἡλάττωσε καὶ τὸν λογον (=τὸν διάλογον) πρωταγωνιστὴν παρεσκεύσεν τρεῖς δὲ (ὑποκριτας) καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς.» Περιέστειλε δηλονότι ὁ Αἰσχύλος τὸ λυρικὸν τοῦ δράματος στοιχεῖον, τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα, καὶ ἔξετεινε τὸ δράματικὸν καταστήσας αὐτὸ κύριον, (ὅπερ δύμως ἐξακολουθεῖ ἔτι παρ' Αἰσχύλῳ νὰ είναι ιερᾶς ἀπλοῦν) τούτου δ' ἔνεκα εἰσήγαγε καὶ δεύτερον ὑποκριτήν. Καὶ ἄλλων δὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῶν ἔγινεν εἰσηγητής ὁ Αἰσχύλος ἢ τούλαχιστονό τελειωτής δύεν καὶ δικαίως ὠνομάσθη πατὴρ τῆς τραγῳδίας.

'Ο Αἰσχύλος, ως εἴπομεν, διὰ μιᾶς τριλογίας ἔχουσης ἐσωτε-

(1) Ποιητ. 4.

ρικήν συνάφειαν καὶ σχέσιν ἐκκῆστοε ἡγωνίζετο καὶ ἐνὸς σατυρικοῦ δράματος ἦτοι ἐν συνόλῳ διὰ μιᾶς τετραλογίας. Ταύτην δὲ τὴν συνήθειαν κατέγραψεν ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις «πρῶτος ἥρξατο δράμα πρὸς δράμα ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τετραλογίαν» Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τεσσάρων δραμάτων (τρῶν καὶ ἐνὸς σατυρικοῦ) ἐγίνετο ὁ ἀγών, ἀλλὰ ταῦτα δὲν συνεδέοντο ἐσωτερικῶς πρὸς ἄλληλα. Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ δὲ μόνον φαίνεται ὅτι τῷ ὅντι δράμα πρὸς δράμα, ἦτοι ἐν πρὸς ἐν ἐγίνετο ὁ ἀγών.

Ἐποιήησε δὲ δράματα ἐβδομήκοντακαὶ ἐπὶ τούτοις καὶ σατυρικά· ἡμεῖς δὲ νῦν γινώσκουμεν ὅγδοηκοντα ὄκτὼ ἐπιγραφὰς δραμάτων, ἐν οἷς καὶ τὰ σατυρικά. Ταύτας τὰς ὀνομασίας ἐπειράθησαν τινες τῶν νεωτέρων νὰ ταξινομήσωσι κατὰ τετραλογίας, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οὔτε δυνατὸν οὔτε χρήσιμον είναι. Τὰς ἑξῆς μόνον τετραλογίας δύναται τις νὰ ἀναγράψῃ, μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἐν τισὶ δὲ καὶ βεβαιότητος δρίζων καὶ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας.

Τετραλογία περιλαμβάνουσα Φινέα, Πέρσας⁽¹⁾, Γλαῦκον Πόντιον,

Προμηθέα Πυρκαέα σατυρικὸν—τῷ 472.

» Οἰδίποδεια⁽²⁾ περιλ. Λάιον, Οἰδίπουν, Ἐπτὰ ἐπὶ Θή-

ράς, Σφίγγα σατυρικὴν—τῷ 467.

» Τιτανομαχία⁽³⁾ περιλ. Προμηθέα πυρφόρον, Προμηθέα δεσμώτην, Προμηθέα λυσόμενον, σατυρικὸν ἄγνω-

στον—τῷ 466.

» Δαναϊς περιλ. Αἴγυπτίους, Ἰκέτιδας, Δαναΐδας, Αμμιώνην σατυρικὴν—τῷ 462.

» Λυκούργεια περιλ. Ἡδωνούς, Βασσαρίδας, Νεανίσκους, Λυκούργον σατυρικὸν μεταξὺ τοῦ 466 καὶ 460.

» Ὁρέστεια⁽³⁾ περιλ. Ἀγαμέμνονα, Χοηφόρους, Εύμενίδας, Πρωτέα σατυρικὸν—τῷ 459.

[1] Τὰ δι’ ἀραιῶν γραμμάτων σημειούμενα δράματα εἶναι τὰ σωζόμενα.

[2] Κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Οἰδίποδειας ἐχρήγει ὡς φαίνεται ὁ Περικλῆς (Id. Dittenberger Syllage Inscript. Graec. σελ. 597), ἔτυχε δὲ (κατὰ τὴν τῷ 1848 ἀνευρεθεῖσαν διδασκαλίαν) τῶν δευτερείων ἐν τῷ ἀγώνι ὁ Ἀριστίας καὶ τῶν τριτείων ὁ Πολυφράδμων.

[3] Ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρέστειας ἐσώθη ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Ἀγαμέμνονος.

Πάντα τὰ περιπολέντα δράματα τοῦ Αἰσχύλου είναι νεώτερα τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, οὐδὲν δὲ τῶν προτέρων ἔργων αὐτοῦ ἥλθε κατὰ δυστυχίαν εἰς ήματς. Ἐλαθεὶς δὲ ἐκ τῶν ἀγώνων δέκα καὶ τρεῖς νίκας ὁ ποιητὴς νικήσας καὶ αὐτὸν τὸν Σοφοκλέα, ὡφέλεση τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν αἰφνῆς τότε εἰσελθόντα εἰς τὸ θέατρον μετὰ τῶν συστρατήγων Κιμωνα, πρὸ ὅλιγου καταπλεύσαντα ἐκ τῆς Σκύρου, ἔνθα καταστρέψας τοὺς πειρατὰς ἤλθε φέρων εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ δύτα τοῦ Θησέως (¹).

Ο Αἰσχύλος είναι ἡ τελειοτάτη ἔκφρασις τῶν γενναίων καὶ εὐσεβῶν Ἀθηναίων τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, τῶν Μαραθωνομάχων. Ο πατέρος του είχεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος καὶ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἀ καὶ αὐτὸς πιθανώτατα ἐμυήθη. Τῶν ἱερατικῶν τούτων ἴδεων καὶ τῆς μελέτης τῶν παλαιῶν ἐπικῶν καὶ λυρικῶν ποιητῶν ἐμπεφροημένος ἵστως δὲ καὶ τοῦ Πυθαγόρου τὰ δόγματα ἐνστερνισθεὶς ὁ Αἰσχύλος, ὁ φίλος καὶ ὄμοφρων τοῦ Πιειδάρου, ἐπεχείρησε νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας ὥχι διὰ τοῦ ἐλευθέρου φιλοσοφικοῦ πνεύματος ὡς ὁ Εὔριπιδης, ἀλλὰ διὰ τῶν παραδόσεων τῆς θρησκείας τῶν πατέρων του. Διὰ τοῦτο ἀνατρέχει ἔως εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τοὺς ἀπωτάτους, οὓς εἰκονίζουσιν αἱ Θεογορίαι, ὅτε αἱ τῶν δαιμόνων δυνάμεις ἡγωνίζοντο ἀγῶνα δεινὸν καὶ ἔζοντώσεως πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας. "Οθεν είναι ύψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς τὸ δράμα του, τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντα πρόσωπα είναι γίγαντες καὶ τιτᾶνες κατὰ τὸ ἀνάστημα, γιγάντεια δὲ καὶ τὰ πάθη των καὶ αἱ συμφοραὶ των. Ἡ σκηνὴ ἐφ' ἣς δρῶσιν είναι ὁ "Ολυμπος ἢ ὁ "Ἄδης ἢ βράχοι ἀπόκρημνοι καὶ ἕρημοι ἢ αἱ ἄκραι τοῦ κόσμου. Φέρεται κατ' ἔξοχὴν εἰς τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ ὑπερφυνθρώπινον· πᾶν δὲ, τι είναι μέγα, φοβερὸν ἢ καὶ ἀλλόκοτον ἔχει θέσιν ἐν τῷ φανταστικῷ κόσμῳ τοῦ αἰσχυλείου δράματος, ἔνθα καὶ αὐτοὶ οἱ συνήθεις καινόνες τῆς αἰσθητικῆς παρεξάγονται καὶ ἀποπλαγῶνται. Ἄλλ,

(¹) Πλούταρχ. β. Κίμ. 8.

(ΕΛΛ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΛ.)

ὅμως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τραγικοῦ ἔκείνου γάρους ἐπιφαίνεται τις ἐνίστε
ἐπαφροδίσιος εἰκὼν ἡ ἐπίχριτος ἔννοια ὥσπερ ἀκτίς φωτὸς ἢ ὡς φωτ-
φορίζουσα λόγιψις ἐν τῇ νυκτὶ τῆς τρικυμίας. Διὰ ταῦτα εἰναι ἔξ
ἀνάγκης καὶ μεγαλορήματος ὁ ποιητὴς καὶ πρῶτος τῶν Ἐλλήνων
ἐπύργωσε βῆματα σεμιτά, πρῶτος δὲ καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας ἔχε-
ται. Εἴναι δὲ καὶ κατὰ τὴν τροπικὴν καὶ κατὰ τὴν κυριανὴν διά-
διαφερόντως κεκοσμημένος ὃν καὶ τολμηρὸς πολλάκις εἰς ἔχον.
Πολλαχοῦ δὲ ἀναφρίνεται δημιουργὸς καὶ ποιητὴς ιδίων ὄντων
των καὶ πραγμάτων, ἔχει δὲ καὶ τὸ γλωσσῶδες τῆς λέξεως, ὅπερ
εἴναι πάθος ἐπικὸν, διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Αἰσχύλου ἀποκλίνει πρὸς
τὴν τῶν ἐπικῶν πολὺ μᾶλλον ἢ ἡ γλῶσσα τοῦ Σοφοκλέους καὶ
τοῦ Εὐριπίδου. "Ἐνεκεν δὲ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων λόγων καθὼς
καὶ διότι τὰ γειρόγγραφα τῶν δραμάτων του περιῆλθον εἰς ἡμές
λίσαν διεφθαρμένα, εἴναι ἡ ἀνάγνωσις τῶν τραγῳδίῶν του Αἰσχύ-
λου ίκκνᾶς δυσχερής.

Περὶ Σοφοκλέους.

Σοφοκλῆς Σοφίλλου Ἀθηναῖος ἐγεννήθη τῷ 495 π. Χ. (νεώτε-
ρος ὅν κατὰ τριάκοντα ἔτη τοῦ Αἰσχύλου) ἐν Κολωνῷ τῷ Ἰππίῳ
αὖνθ' ἡ λίγεις μινύρεται θαμίζουσα μάλιστ' ἀγδῶν χλωραῖς ὑπὸ¹
βάσσαις, τὸν οἰνῶπα νέμουσα κισσὸν καὶ τὰν ἀβατὸν θεοῦ φυλ-
λαδά μυριόκαρπον ἀνάλιον ἀνήνεμόν τε πάντων γειμώνων⁽¹⁾. Ὁ
πατήρ αὐτοῦ Σόφιλλος ἐκέντητο δούλους γαλκέας ἢ τέκτονας,
αὐτὸς δὲ καλῶς ἐπικιδεύθη καὶ ἐτράφη ἐν εὔποροις, γενόμενος καὶ τῷ
βίῳ καὶ τῇ ποιησει περιφανής. Παῖς ὅν διεπονήθη καὶ περὶ πα-
λαιστρῶν καὶ μουσικὴν, ἦν ἐδιδάχθη παρὰ τῷ Λάμπρῳ. Μετὰ
τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἔθυον ἐπινίκια, μετὰ
λύρας γυμνὸς ἀληθιμμέρος τοῖς παιανίζουσι περὶ τὸ τρόπαιον
ἐξῆργεν· ἦτο δὲ τότε δεκαπενταετὴς τὴν ἡλικίαν. «Πολλὰ, λέγει

(1) Σοφοκλ. Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στγ. 670 ἔξ.

ὁ βιογράφος αὐτοῦ, ἐκαινούργησεν ἐν τοῖς ἀγῶσι πρῶτος μὲν καταλύσας τὴν ὑπόκρισιν τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν ιδίαν μικροφωνίαν (πάλαι γάρ ὁ ποιητὴς ὑπεκρίνετο), πρῶτος δὲ χορευτὰς ποιήσας ἔντι δώδεκα δέκα πέντε καὶ τὸν τρίτον ὑποκριτὴν ἔζευρων. Φχσὶ δὲ ὅτι καὶ κιθάρων ἀναλαβών ἐν μόνῳ τῷ Θαυμύριδί ποτε ἐκιθάρισεν, θέντι καὶ ἐν τῇ Ποικίλῃ Στοᾷ μετὰ κιθάρων αὐτὸν γεγράφθαι.... Νίκης δ' ἔλαθεν εἴκοσιν, ὡς φησι Καρύστιος, πολλάκις δὲ καὶ δευτερεῖα ἔλαθε, τριτεῖα δ' οὐδέποτε. Καὶ Ἀθηναῖοι δ' αὐτὸν ἔζηκοντα ἐτῶν ὄντα στρατηγὸν εἰλοντο πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν ἔτεσιν ἐπτὰ ἐν τῷ πρὸς Σαμίους πολέμῳ (440—439 π. Χ.)⁽¹⁾. Οὕτω δὲ φιλαθηναίστατος ἦν, ὥστε πολλῶν βικτιλέων μεταπεμπόντων αὐτὸν οὐκ ἡθέλησε τὴν πατρίδα καταλιπεῖν.... *Ἐσγε δὲ καὶ τὴν τοῦ "Ἀλκωνος" ιερωσύνην, ὡς ἦρως ἦν μετὰ Ἀσκληπιοῦ παρὰ Χείρωνι.... Γέγονε δὲ καὶ θεοφιλῆς ὁ Σοφοκλῆς ὡς οὐκ ἄλλος....

Φέρεται δὲ παρὰ πολλοῖς καὶ ἡ πρὸς τὸν οὐδὲν Ἰοφῶντα γενομένη αὐτῷ δίκη. Ἔχων γάρ ἐκ Νικοστράτης Ἰοφῶντα, ἐκ δὲ Θεωρίδος Σικυωνίας Ἀριστωνα ἐκ τούτου γενόμενον παῖδα Σοφοκλέα τοῦνομα πλέον ἔστερογε. Καὶ ποτε (ὅ δεῖνα κωμικὸς ποιητὴς) ἐν δράματι εἰσήγαγε τὸν Ἰοφῶντα αὐτῷ φθονοῦντα καὶ πρὸς τοὺς φράτορες ἐγκαλοῦντα τῷ πατρὶ ὡς ὑπὸ γήρως παραχρόνοιςτι· οἱ

(1) Περὶ τῆς στρατηγίας ταύτης, ἦν συνεστρατήγησεν ὁ Σοφοκλῆς μετὰ τοῦ Περικλέους, διέσωσεν εἰς ἡμᾶς τινὰ δισύγχρονος ποιητὴς Ἰων ὁ Χίος παρ' Αθηναίων 13, σελ. 603. Τῶν δὲ ἄλλων συστρατήγων τὰ ὄνόματα διεσώθησαν πάντα πλὴν δύο ἐν τινὶ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀνδροτίωνος παρὰ τῷ σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστείδου σελ. 485 Dind. Πρὸ δὲ λίγων δὲ ἐτῶν ἐγνώσθησαν ἔκτινος κειρογράφου καὶ τῶν λοιπῶν δύο τὰ ὄνόματα (Willamowitz-Möllendorf De Rhesi scholiis disputatiuncula), εἶναι δέ· Γλαυκέτης Ἀζηνεὺς καὶ Κλειτοφῶν Θοραιεύς. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐγνώρισε καὶ τὸν Ἡρόδοτον ὁ Σοφοκλῆς ἐν Σάμῳ τότε διατρίβοντα καὶ ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ὕδην, εἰς ἦν ἀναφέρεται τὸ παρὰ Πλουτάρχῳ (Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον 3) ἐπιγραμμάτιον· Ὁδὴν Ἡρόδοτῳ τεῦξεν Σοφοκλῆς ἐτέων ὡν πέντε ἐπὶ πεντήκοντα. Ἐκ τούτου δὲ φαίνεται ὅτι ὅχι πολὺ ἀκριβῶς ἔγραψεν ὁ βιογράφος ὅτι ἔζηκοντα ἐτῶν ὄντα εἰλοντο τὸν ποιητὴν στρατηγὸν οἱ Ἀθηναῖοι.

δὲ τῷ Ἰοφῶντι ἐπετίμησαν. Σάτυρος δέ φησιν αὐτὸν εἰπεῖν «Εἰ μέν εἴμι Σοφοκλῆς, οὐ παραφρονῶ· εἰ δὲ παραφρονῶ, οὐκ εἴμι Σοφοκλῆς» καὶ τότε τὸν Οἰδίποδα παραναγνῶναι (¹).

Τελευτῆσαι δὲ αὐτὸν Ἰστρος καὶ Νεάνθης φασὶ τοῦτον τὸν τρόπον. Καλλιπίδην ὑποκριτὴν ἀπ' ἔργασίας ἐξ Ὀποῦντος ἥκοντα περὶ τοὺς Χόας πέμψαι αὐτῷ σταφυλὴν, τὸν δὲ Σοφοκλέα λαβόντα ῥάγα εἰς τὸ στόμα ἔτι ὄμφακίζουσαν, ὑπὸ τοῦ ἔγαν γήρως ἀπονιγέντα, τελευτῆσαι (²). Σάτυρος δέ φησι τὴν Ἀντιγόνην ἀναγινώσκοντα καὶ ἐμπεσόντα περὶ τὰ τέλη νοήματι μακρῷ καὶ μέσην ἡ ὑποστιγμὴν πρὸς ἀνάπτωσιν μὴ ἔχοντι, ἔγαν τὴν φωνὴν ἀποτείναντα, σὺν τῇ φωνῇ καὶ τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι. Οἱ δ' ὅτι μετὰ τὴν τοῦ δράματος ἀνάγνωσιν ὅτε νικῶν ἐκηρύχθη, χαρᾶς νικηθεὶς ἐξέψυξε.

Καὶ ἐπὶ τῶν πατρών τάφων ἐτέθη τῶν ἐπὶ τῇ δδῷ τῇ ἐπὶ τὴν Δεκέλειαν (φερούσῃ) κειμένων, πρὸ τοῦ τείχους ἔνδεκα σταδίων, Φασὶ δ' ὅτι καὶ τῷ μνήματι αὐτοῦ σειρῆνας ἐπέστησαν, οἱ δὲ χειλιδόνας χαλκῆν. Καὶ τοῦτον τὸν τόπον ἐπιτετειχικότων Λακεδαιμονίων κατ' Αθηναίων, Διόνυσος κατ' ὄναρ ἐπιστάς Λυσάνδρῳ ἐκέλευσεν ἐπιτρέψαι τεθῆναι τὸν ἀνδρα τοὺς τάφους ὡς δ' ὠλιγώρησεν ὁ Λύσανδρος, δεύτερον αὐτῷ ἐπέστη ὁ Διόνυσος τὸ αὐτὸν κελεύων. Οἱ δὲ Λύσανδρος πυνθανόμενος παρὰ τῶν φυγάδων τίς δ τελευτῆσας καὶ μαθὼν ὅτι Σοφοκλῆς ὑπάρχει, κήρυκα πέμψεις ἰδίδου θάπτειν τὸν ἀνδρα (³).

(¹) Πρθ. Πλούταρχ. Εἴ πρεσβυτ. πολιτ. 3: «Σοφοκλῆς δὲ λέγεται μὲν ὑπὸ παιδῶν παρανοίας δίκην φεύγων, ἀναγνῶναι τὴν ἐν Οἰδίποδι ἐπὶ Κολονῷ πύροδον, ἡ ἐστιν ἀρχή. Εὐίπου, ζένε, τᾶσδε χώρας κτλ. Θαυμαστοῦ δὲ τοῦ μέλους φανέντος, ὡςπερ ἐκ θεάτρου, τοῦ δικαστηρίου προπεμφθῆναι μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων.»

(²) Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφέρεται τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ (7,20) ἐπίγραμμα:

Ἐσσέσθης, γηρεὲ Σοφόκλεες, ἀνθος ἀοιδῶν,
οἰνωπὸν Βάκχου βότρυν ἐρεπτόμενος

(³) Ο Σοφοκλῆς ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη τοῦ 406, τότε δὲ ὁ Λύσανδρος εὐρίσκετο κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ὡς ἐπιστολεὺς τοῦ ναυάρχου Ἀράχου, ὃς τε τῷ Ἀγιδὶ μᾶλλον ἐπρεπε γὰ εἰπῇ ὁ βιογράφος ὅτι ἐπέστη ὁ Διόνυ-

Ίοφῶντα δέ φασιν ἐπιγράψῃ τῷ τάφῳ αὐτοῦ τάδε.

Κρύπτω τῷδε τάφῳ Σοφοκλῆ πρωτεῖται λαβόντα
τῇ τραγικῇ τέχνῃ σχήματι σεμνοτάτῳ.

"Ιστρος δέ φησιν 'Αθηναίους διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν ψήφισμα πεποιηκέναι κατ' ἔτος ἔκκστον αὐτῷ θύειν. "Εχει δὲ δράματα,
ὧς φησιν 'Αριστοφάνης (δι Βυζάντιος), ἐκατὸν τέσσαρα, τούτων δὲ νοθεύεται δέκα ἑπτά. Συνηγωνίσατο δὲ Αἰσχύλῳ καὶ Εὐριπίδῃ καὶ Χοιρίῳ καὶ 'Αριστίᾳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς καὶ Ίοφῶντι τῷ οὗτῳ⁽¹⁾.»

'Ο Σοφοκλῆς, δικαῖος ἔξοχὴν οἱ παλαιοὶ ἐνόσουν λέγοντες ὁ τραγικὸς ἐκεῖνον μάλιστα ἐπίτραγῳδίᾳ θαυμάζοντες⁽²⁾ ἐκπροσωπεῖ τὸν τελειότατον τραγικὸν χαρακτῆρα ἦτοι τὴν μεσηγράφη τὴν τραγῳδίαν ἀρμονίαν, ἥτις τάσσεται μεταξὺ τῆς αὐστηρᾶς ἀρμονίας καὶ τῆς γλαυφύρας καὶ ἀνθηρᾶς συνθέσεως. Καὶ τὴν μὲν αὐστηρὰν ἀρμονίαν καθόλου ἐκπροσωποῦσιν ἐν μὲν τῇ ἐπικῇ ποιήσει δὲ 'Αντίμαχος καὶ δὲ 'Εμπεδοκλῆς, ἐν δὲ τῇ μελοποιίᾳ δὲ Πίνδαρος, ἐν δὲ τῇ τραγῳδίᾳ δὲ Αἰσχύλος, ἐν δὲ τῇ ιστορίᾳ δὲ Θουκυδίδης, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς λόγοις δὲ 'Αντιφῶν τὴν δὲ γλαυφύραν καὶ ἀρθηρὰν σύνθεσιν

σος κατ' ὅναρ, διότι δὲ 'Αγιας ἦρχε τότε τοῦ ἐν Δεκελείᾳ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμονίων. 'Ιδε τὴν ἀξίαν λόγου μεταξὺ τοῦ καθηγ. Τέλφῳ καὶ τοῦ μακαρίτου Δ. Πανταζῆ συζήτησιν περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους ἐν Παρνασσοῦ τόμ. Δ', σελ. 552 καὶ ἔξ.

(1) Τὰ μέχρι τοῦδε παρατεθέντα χωρία ἐκ τοῦ ἀνωνύμου βίου τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις πιθανώτατα ἐκπηγάζει ἐξ ἄλλου παλαιοτέρου δχι ἀπιθάνως ἀποδιδομένου εἰς τὸν Δίδυμον τὸν 'Αλεξανδρινὸν, εἰναι ἐκ διορθώσεως Α. Π(άλλη) προτέκναντας τὸν βίον ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκδόσει τῆς Σοφοκλέους 'Αντιγόνης μετὰ κριτικῶν ὑπομνημάτων ἐν 'Αθήναις (τύποις 'Αττ. Μουσείου) 1885. Τὸ δὲ ἐπίγραμμα εἴναι ἐκ διορθώσεως Δ. Χ. Σεμιτέλου. Μόνον τὸ χωρίον, ἐνῷ δὲ λόγος περὶ τῶν πατρών τάφων τοῦ Σοφοκλέους ἔγραψα ως ἐνόμισα κάλλιον. 'Εκ δὲ τῶν ἐν τῷ βίῳ ἀναφερομένων συγγραφέων δὲ μὲν 'Ιστρος δὲ ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ Εὔξείνου πόντου Καλλάπιδος ἔγραψε Περὶ τραγῳδίας, δὲ δὲ Σάτυρος Βίους, δὲ Καρύστιος δὲ ἐκ Περγάμου Διδασκαλίας, δὲ Νεάρνης δὲ Κυζικηνὸς Περὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν.

(2) 'Ιδε τὸ χωρίον τῶν Ξενοφῶντος 'Απομνημονευμάτων, ὅπερ παρεθέσαμεν ἐν τῷ περὶ διευρύμασθο. Πρόβλ. καὶ Λογγίνον περὶ θύσους 33. «Καὶ ἐν τραγῳδίᾳ Ιων δὲ Χῖος (ἔλοιο ἢν εἴναι;) ἢν νὴ Δία Σοφοκλῆς;»

έκ μὲν τῶν ἐποποιῶν δὲ Ἡσίοδος, έκ δὲ τῶν μελοποιῶν δὲ Σαπφὼ καὶ μετὰ ταύτην δὲ Ἀνακρέων καὶ δὲ Σιμωνίδης, έκ δὲ τῶν τραγῳδοποιῶν δὲ Εὔριπίδης, έκ τῶν συγγραφέων μᾶλλον δὲ Ἐφόρος καὶ δὲ Θεόπομπος, έκ δὲ τῶν φητόρων δὲ Ἰσοκράτης τὴν δὲ τρίτην καὶ μέσην τῶν εἰρημένων ἀρμονιῶν, ἥτις καὶ κοινὴ ὄνομαζεται ἐν μὲν τῇ ἐπικῇ ποιήσει μᾶλιστα πάντων δὲ Ὁμηρος, ἐν δὲ τῇ μελικῇ δὲ Στησίχορος καὶ δὲ Ἀλκαῖος, ἐν δὲ τῇ τραγῳδίᾳ δὲ Σοφοκλῆς, ἐν δὲ τῇ ιστορίᾳ δὲ Ἡρόδοτος, ἐν δὲ τοῖς ῥητορικοῖς λόγοις δὲ Δημοσθένης, ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ δὲ Πλάτων καὶ δὲ Ἀριστοτέλης⁽¹⁾. Η μεσοδης λοιπὸν καὶ ἡ σωφροσύνη χαρακτηρίζουσι τὸν Σοφοκλέα, διστις ἡδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς τελείων ισορροπίαν τὴν φυντασίαν, ἥτις ἐπικρατεῖ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ πρὸς τὸν νοῦν τὸν ἐπικρατοῦντα παρὰ τῷ Εὔριπίδῃ, τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ καὶ δὲ βιογράφος λέγων ὅτι ἦνεγκε τὰ μικτὰ καὶ προσθέτων ὅτι τὸν Σοφοκλέα διακρίνει εὐκαίρια (ἥτοι ὅρθη αἰσθησίς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ πρέποντος μέτρου καὶ τοῦ προσήκοντος χρωματισμοῦ τῆς ἐκθέσεως, ἥν ἀρετὴν λογιστητα ὄνομαζει δὲ Πλούταρχος) γ.ιναύτης, τόλμη καὶ ποικιλία. «Ἐτι δὲ, λέγει, «οἶδε καὶ τὸν συμμετρῆσαι καὶ πράγματα, ὥστ' ἐκ μικροῦ ἡμιστιχίου ἡ λέξεως μιᾶς ὅλον ἡθοποιεῖν πρόσωπον· ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν τῇ ποιήσει δηλοῦν ἥθος ἡ πάθος.»

Ο ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου ἀναφερόμενος Πολέμων δὲ πλατωνικὸς ἔλεγε «τὸν μὲν Ὁμηρον ἐπικὸν εἶναι Σοφοκλέα· Ὁμηρον δὲ Σοφοκλέα τρχικόν.» Λέγει δὲ καὶ δὲ βιογράφος ὅτι «τὸ πᾶν μὲν ὅμηρικῶς ὠνόμαζε τοὺς τε μύθους φέρει κατ' ἔγος τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν Ὄδύσσειαν δὲ ἐν πολλοῖς δράμασιν ἀπογράφεται⁽²⁾.... Ἡθοποιεῖ δὲ καὶ ποικίλει καὶ τοῖς ἐπινοήμασι τεχνικῶς χρῆται, ὅμηρικὴν ἐκματτόμενος χάριν· θεον εἰπεῖν Ἰωνα τὸν ποιητὴν⁽³⁾

(1) Διονύσ. Ἀλικ. περὶ συνθ. ὄνομάτων. Λέγει δὲ καὶ δὲ Πλούταρχος (πότ. Ἀθηναῖοι κατὰ πόλ. ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδεξότεροι 5) «ἡ Εὔριπίδου σοφία καὶ ἡ Σοφοκλέους λογιστής καὶ τὸ Αἰχύλου στόμα.»

(2) Κατά τινα παρ' Ἀθηναίων (7, σελ. 277) εἰδῆσιν «ἔχαιρεν δὲ Σοφοκλῆς τῷ ἐπικῷ κύκλῳ ὡς καὶ ὅλα δράματα ποιῆσαι καταχολουθῶν τῇ ἐν τούτῳ μυθοποιίᾳ.»

(3) Εἴ εἰκασίας τοῦ Meineke ἀντὶ τοῦ Ἰωνικόν τινα.

μόνον Σοφοκλέα τυγχάνειν 'Ομήρου μαθητήν. "Αλλοι μὲν πολλοὶ μεμίμηται τινα τῶν πρὸς αὐτῶν ἢ τῶν καθ' αὐτούς, μόνος δὲ Σοφοκλῆς ἀφ' ἐκάστου τὸ λαμπρὸν ἀπανθίζει καθ' ὃ καὶ μέλιτα ἐλέγετο."

'Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων χωρίων γίνεται φανερὸν ὅτι καὶ τὴν λέξιν ἐπιτηδείως γινώσκει νὰ ἐκλέγῃ ὅν καθ' ὅλου μὲν ποιητικὸς ἔξευγενίζων δὲ καὶ τὰ κοινὰ καὶ τετριμένα καὶ ἡκιστα ποιητικὰ διὰ τῶν προσκειμένων. "Ἐπειτα δὲ καὶ νέας λέξεις ἔχει δημιουργήσῃ καὶ ἄλλας μεταχειρίζεται ἐπὶ σημασίας διαφόρου τῆς συνήθους. Καὶ ἐν τῇ ἀρμογῇ δὲ τῶν λέξεων φροντίζει φεύγων τὰς ἀντιτύπους συμβολὰς ἐπιτηδείως νὰ συναρμόττῃ αὐτὰς κατορθῶν ὥστε διμαλῶς νὰ βέη ἡ φράσις. Εἰς τὴν ἐπιπολάζουσαν δὲ γλυκύτητα τῆς φράσεως ὅχι μὲν σπανίως, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ μέτρου ἀναμισγη καὶ τινα δριμύτητα. 'Ἄξιόλογος εἶναι παρὸ τῷ Σοφοκλεῖ καὶ ἐκ τῶν μεταφορῶν κόσμος, εὔτυχης δὲ καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐπιθέτων, συχναὶ δὲ καὶ αἱ ἐπαλληλίαι καὶ αἱ ἀντιθέσεις καὶ τὰ ὁξύμωρα καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ σγήματα λόγου. Ταῦτα δὲ πάντα, ἀπερὶ σύτως ἔκρινκν οἱ παλαιοὶ θαυμασίως ἐπικυροῦσι καὶ τὰ σωζόμενα δράματα τοῦ ποιητοῦ⁽¹⁾. 'Αφροδισθεῖς δὲ δὲ Σοφοκλῆς μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ ἐψήφισαν, ὡς εἴδομεν, κατ' ἔτος ἔκαστον νὰ τελῆται πρὸς αὐτὸν θυσία (ἥτις τιμὴ ἀπεδόθη ὑπὸ ἐλληνικῶν πόλεων καὶ εἰς τὸν "Ομηρον, τὸν Ἀρχίλοχον καὶ τὸν Αἰσχύλον) μετωνομάσθη Δεξιῶρ διότι ἐπιστεύετο ὅτι ζῶντείχε δεξιωθῆ τὸν Ἀσκληπιόν⁽³⁾ εὔγνωμονήσαντα πρὸς τὸν ποιητὴν διὰ τὸν παιάνα⁽³⁾, δι' οὗ ἐλέγετο καὶ «ἀνέμους θέλξαι τῆς φρας ὑπερπνεύσαντας.» "Οτι δὲ σίκείως είχε πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲ Σοφοκλῆς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐσχε τὴν

(1) Ἰδὲ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Σοφοκλέους Δ. Χ. Σεμιτέλον ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐκδ. τῆς Ἀντιγόνης σελ. 67 καὶ ἔξης.

(2) Πλούταρχ. Θ. Νομ. 4.

(3) Ἀνευρέθη καὶ ἐνεπίγραφος λίθος, ἐφ' οὐδὲ ἡ ἀργὴ τοῦ παιάνος τούτου. Ιδ. περιεδικὸν Ἀθήναιον τόμ. ε' σελ. 34 = καὶ τόμ. σ' σελ. 144—145.

ιερωσύνην τοῦ ιατρικοῦ ἥρωος "Αλκωνος, ως λέγεται δὲ βιογράφος. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι καὶ εἰκόνες χαλκαὶ ἀνέθεσαν οἱ Ἀθηναῖοι τῶν τριῶν τραγικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ τὰς τραγῳδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραφάμενοι ἐφύλαττον, ἃς δὲ τῆς πόλεως γραμματεὺς παρεγίνωσκε τοῖς ὑποκριτομένοις.

'Ο Σοφοκλῆς ἀπέθανε κατὰ τοὺς ἀκριβεστάτους ὑπολογισμοὺς τῷ 406.

'Ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Σοφοκλέους ἔχομεν ἐπτὰ πλήρεις πλὴν τῶν ἀποσπασμάτων ἐξ ἄλλων τραγῳδιῶν. Αἱ ἐπτὰ δὲ σωζόμεναι τραγῳδίαι εἴναι κατὰ τινα χρονολογικὴν τάξιν αἱ ἑξῆς.

1. *'Αντιγόνη*. Διδαχθεῖσα τῷ 440 π. Χ. ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς Σάμον στρατείας, καθ' ἣν καὶ ἡξιώθη τῆς στρατηγίας ὁ ποιητὴς εὔδοκιμότερος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης. Τὸ δὲ δράμα τοῦτο, ἂν μὴ τὸ καλλίστον, τούλαχιστον ἐκ τῶν καλλίστων τοῦ ποιητοῦ, ἦτο τὸ τριακοστὸν δεύτερον ὑπ' αὐτοῦ διδαχθέν. Πλέκεται δὲ ἡ ὑπόθεσις περὶ τὴν ἀντίθεσιν τῶν πολιτικῶν νόμων πρὸς τὰ οἰκογενειακὰ καθήκοντα τοῖς τοὺς θείους νόμους. Διότι δὲ Κρέων καταδικάζει καὶ ζῶσαν εἰς τύμboν κατακλείει τὴν Ἀντιγόνην, ἥτις παρὰ τὴν αὐστηρὰν πρόσταξιν τοῦ θυράννου ἐφωράθη θάψασα τὸν μετὰ τῶν Ἀργείων ἐπιδραμόντα κατὰ τῆς Ιδίας πατρίδος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἐτεοκλέους ἀδελφὸν Πολυνείκην. Δισπαθήσας δὲ ἐπὶ τούτοις δὲ Αἴμασιν διατάσσει, ἥ δὲ μάτηρ Εὐρυδίκη εἰς ἀπελπισμὸν περιελθοῦσα κατέσφράζειν ἐκυτὴν (¹).

2. *'Ηλέκτρα*. "Αδηλὸν πότε διδαχθεῖσα, ἔχουσα δὲ ὄμοικην ὑπό-

(¹) Ἐκδόσεις τῆς Ἀντιγόνης. Δ. Χ. Σεμιτέλου ἐν Ἀθήναις (τύποις Περρᾶ) 1876.—Α. (Πάλλη) (τύποις Ἀττ. Μουσείου) 1885.—Γ. Μιστριώτου ἐν Ἀθήναις (τύποις Κτενᾶ) 1874.—Α. Ρουσοπούλου μετὰ ρυθμικῆς νεοελληνικῆς μεταφρ. Α. Ρ. Ράγκαβη ἐκδοθ. δημοσίᾳ δαπάνῃ χάριν τῆς ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος ἐν τῷ ἐπὶ Ρηγίλλῃ θεάτρῳ. 'Ἐν Ἀθήναις (ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ τυπογρ.) 1867.—Υπὸ Α. Ρουσοπούλου ἔξεδόθη καὶ πραγματεία Περὶ εἰκόνος Ἀντιγόνης κατὰ Ἀρχαῖον δστραχον μετὰ ἀπεικονισμάτος· ἐν Ἀθήναις (τύποις Α. Κωνσταντινίδου) 1885.

θεσιν πρὸς τὰς Χοηφόρους τοῦ Αἰσχύλου. Τὸν Ὁρέστην μικρὸν δονταείχεν ἐκκλέψη ἡ ἀδελφὴ Ἡλέκτρα ὅτε ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἀγαμέμνων ἐσφάζετο ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς μητρὸς Κλυταιμήστρας⁽¹⁾ καὶ τὸν ἐδώκεν εἰς τροφέα φοβηθεῖσα μήπως καὶ αὐτὸν κτείνωσιν. Ὁ δὲ τροφεὺς ὑπεξέθεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Φωκίδα πρὸς τὸν Στρόφιον. Μετὰ δὲ εἰκοσιν ἔτη ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Ὁρέστου εἰς τὸ "Ἄργος δεικνύει πρὸς αὐτὸν τὰ ἐν "Ἄργει. Δὲν γίνεται δὲ γνωστὸς παρευθὺς ὁ Ὁρέστης, ἀλλὰ λανθάνει ὑπὸ τὸ ὄνομα Φωκέως κομίζοντος δῆθεν τὰ λείψανα τοῦ ἐν τοῖς ἀγῶσι φονευθέντος Ὁρέστου. Οὕτω δὲ εὔχερῶς τελοῦνται τὰ κατὰ τὸν φόνον τῆς Κλυταιμήστρας καὶ τοῦ Ὁρέστου. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ἔχει ἡ Ἡλέκτρα πρὸς τὴν Χρυσόθεμιν ως ἐν τῷ ἡγουμένῳ ἡ Ἀντιγόνη πρὸς τὴν Ισμήνην⁽²⁾.

3. *Tραχιταιαι* (δηλ. γυναικες). Διδαχθεῖσαι πάντως μετὰ τὸν Περικλέους θάνατον (429), εἰς ὃν ἐναργῶς ἀναφέρεται ὁ ποιητὴς λέγων (στίχ. 1112-3) δῆθεν περὶ τοῦ Ἡρακλέους.

"Ω τλημον Ἐλλάς, πένθος οίον εἰσερῷ
ἔξουσαν, ἀνδρὸς τοῦδε γ' εἰ σφαλήσεται.

'Ελήφθη δὲ ὁ μῆθος ἐκ τοῦ ἔπους, ὅπερ ἐπεγράφετο *Oἰχαλίας ἄλωσις* (ιδ. σελ. 73). Ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸν Ἡρακλέα, ὅστις ἐκπορθήσας τὴν πόλιν, ἥχμαλώτισε τὴν καλὴν Ιόλην. Η τοῦ Ἡρακλέους γυνὴ Δηιάνειρας ζηλοτυπήσασα καὶ θέλουσα πρὸς ἐκυπήνα νὰ ἐλκύσῃ τὸν ἄνδρα πέμπει πρὸς αὐτὸν ὡς φίλτρον πέπλον, ὃν εἰχειν ἀλείψη διὰ τοῦ αἴματος τοῦ Κενταύρου Νέσσου, ἀλλ' ἐγκαίρως νοήσασα τὸ φαρμακερὸν τοῦ αἵματος καὶ εἰς φόβους διὰ τὴν τύχην τοῦ Ἡρακλέους περιπεσοῦσα μανθάνει μετ' οὐ πολὺ παρὰ τοῦ "Υἱλου τὴν ἐπελθοῦσαν συμφορὰν καὶ αὐτοκτονεῖ. Ὁ Ἡρακλῆς δεινὰ πάσχων προτρέπει τὸν υἱὸν "Υἱλον νὰ καύσῃ αὐτὸν ἐπὶ

(1) Πέτρου Ν. Παππαγεωργίου Κλυταιμήστρα οὐχὶ Κλυταιμνήστρας Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἡμερολογίου Ἀνατολῆς» ἐν Κωνσταντινουπόλει (τύποις Παλλαμίδη) 1885.

(2) "Ἐκδ. Ἡλέκτρας ὑπὸ Γ. Μιστριώτου ἐν Ἀθήναις (τύποις Σακελλαρίου) 1885.

τῆς Οἰτης καὶ ἀπαλλαξῃ οὕτω τῶν φοβερῶν βασάνων ὃ δὲ οὐδὲ ἔξαναγκάζεται νὰ παράσχῃ εἰς τὸν πατέρα τὸ μέσον τῆς αὐτοκτονίας. Ὡνομάσθη τὸ δρᾶμα *Traхігіа* ἀπὸ τοῦ χοροῦ, ὅστις σύγκειται ἐκ γυναικῶν ἐκ τῆς πόλεως Τραχῖνος τῆς Φθιώτιδος.

4. Οἰδίπους τύραννος (ἥτοι βασιλεὺς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐπὶ Κολωνῷ). "Ἄδηλον πότε ἐδιδάχθη τὸ δρᾶμα, ὅπερ κοινὸν περίπου ἔχει τὸν μῦθον πρὸς τὴν Οἰδίποδειαν τοῦ Αἰσχύλου. «Χαρίέντως δὲ, λέγει τις τῶν παλαιῶν, τύραννος ἀπαντεις αὐτὸν ἐπεγγραφον, ὡς ἔξεχοντα πάσης τοῦ Σοφοκλέους ποιήσεως, καίπερ ἡττηθέντα ὑπὸ Φιλοκλέους (τοῦ ποιητοῦ), φέντε φησι Δικαίαρχος (ἢ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους).» Ό 'Αριστοτέλης ἐν τῷ ιδίῳ κεφαλαίῳ τῆς Ποιητικῆς θαυμάζει τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου. Τὸ δὲ κεφάλαιον τοῦ δράματος εἶναι γνῶσις τῶν ιδίων κακῶν Οἰδίποδος καὶ πήρωσις τῶν ὄφθαλμῶν καὶ δὲ ἀγχόνης θάνατος Ἰοκάστης⁽¹⁾.

5. Αἴας. Διδαχθεὶς μετὰ τὸ 432, ὅτε ἐδιδάχθη ἡ Μῆδεια τοῦ Εύριπίδου. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ δράματος πρόσκειται καὶ τὸ ἐπίθετον *Μαστιγοφόρος* ἡ διότι δὲ Αἴας παραφρονῶν δῆσας ἐμαστίγωσε κριὸν ἔξοχον νομίσας ὅτι ἐμαστίγου τὸν Ὁδυσσέα ἡ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀλλού δύμωνύμου δράματος, Αἴαντος τοῦ Λοχροοῦ. Εἶναι δὲ τῆς τρωικῆς πραγματείας τὸ δρᾶμα. 'Αφ' οὐ δηλασθῇ εἶχε πέση ἐν τῇ μάχῃ δὲ Ἀχιλλεὺς, δὲ Αἴας καὶ δὲ Ὁδυσσεὺς ἤξιον νὰ λαθωσι τὰ ὅπλα τοῦ ἥρωος. Κρινομένων δὲ αὐτῶν περὶ τῶν ὅπλων κρατεῖ δὲ Οδυσσεὺς, δὲ Αἴας μὴ τυχὼν τῆς κρίσεως παραφρονεῖ, ὡστε ἐφαπτόμενος τῶν ποιμνίων νομίζει ὅτι φονεύει Ἐλληνας. Παρεισαχθείσος δὲ ἐπειτα καὶ τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὴν πράξιν, ἐμφρων γενόμενος ὑπὲρ αἰσχύνης αὐτοκτονεῖ. Τὸ δρᾶμα ἀγήκει εἰς τὴν ακμὴν τοῦ ποιητοῦ.

6. Φιλοκτήτης. Διδαχθεὶς τῷ 409. Φιλοκτήτην ἐποίησε καὶ δὲ Αἰσχύλος καὶ δὲ Εύριπίδης καὶ τὰς τρεῖς ταῦτας τραγῳδίας συ-

(1) "Ἐκδοσίς Οἰδίποδος τυράννου ὑπὸ Γ. Μιστριώτου ἐν Ἀθήναις (τύποις Φιλοχαλίας) 1879 — Ἐρμηνευτικὰ καὶ κριτικὰ εἰς τὸν Οἰδ. τύραννον ὑπὸ Σ. Γ. Παναγιωτεπούλου ἐν Ἀθηναϊού τόμ. 9 σελ. 373 καὶ ἔξῆς,

παραβάλλεις διών δικαιοστομος⁽¹⁾. Ο μῦθος ἔχει ως ἑξῆς· ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ ἔκειτο ἕρημος καὶ πάσχων δικαιοτήτης, διὸ οἱ Ἑλληνες εἶχον ἐγκαταλείψη, ἔνεκα τῆς δυσωδίας, ἢν ἀπέφερεν ἡ πληγὴ του ἡὲν δῆγματος σφεως προελθοῦσα. Ἀλλ' εἶχε τὰ πολύτιμα τόξα τοῦ Ἡρακλέους, ἀπερ δὲρ ἡρως τῷ εἶχε δωρήσῃ καὶ δι' αὐτῶν θηρεύων ἐπὶ δέκα εἴτη ἐτρέφετο. Ἀλλὰ χρησμὸς εἶχεν εἰπεῖν ὅτι ἀνευ τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῶν τόξων του ἡ Τροία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῇ. Ἀναλαμβάνει δὲ δικαιοστομος καὶ δικαιοπόλεμος δικαιολέως νὰ ἀνακομίσωσιν εἰς Τροίαν τὸν ἀδικηθέντα ἡρωα. Διαφωνοῦσιν οἱ δύο περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸ πρᾶγμα ἔμελλε νὰ κατορθωθῇ καὶ δικαιοπόλεμος ἀποκρούει τὸν δόλον, ὃν ἠθελεν δικαιοστομος κατὰ τὴν ιδίαν φύσιν νὰ μεταχειρισθῇ. Ο Φιλοκτήτης πειθεται εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Νεοπολέμου πρὸς δὲν, πάσγων δεινῶς, παραδίδει τὰ τόξα καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀπαγάγῃ σκαδε, ὅπου ἔλεγεν ὅτι καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ πλεύσῃ. Τέλος καὶ τοῦτο δμολογεῖ δικαιοπόλεμος ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ ὅτι εἰς Τροίαν ἐγένετο δικαιολέμος, ἐν ᾧ δὲ ἔμελλε νὰ ἀποδώσῃ καὶ τὰ τόξα ἐπέρχεται δικαιοστομος καὶ νέαι παρουσιάζονται δυσχέρειαι. Τότε ἐκ μηχανῆς θεὸς φανερώνεται δικαιολήπη λέγων ὅτι διὰ τῶν τόξων του ἔμελλε νὰ κυριευθῇ η Τροία, δὲ δικαιοληπίος ἠθελεν θεραπεύσῃ τὴν πληγὴν τοῦ Φιλοκτήτου. Πειθεται δικαιοπόλεμος καὶ πλέει ἔκῶν πρὸς τοὺς Ἀχαιούς.

7. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ. Διδάχθεις τῷ 401. Ἐδίδαξε δικαιοπόλεμος τὸν «τετελευτηκότι τῷ πάπιφῳ Σοφοκλῆς διδόος, υἱὸς δικαιοπόλεμος... Ἐπὶ δὲ τῷ λεγομένῳ Ἰππίῳ Κολωνῷ τὸ δράμα κείται (εἶτι γάρ καὶ ἔτερος Κολωνὸς ἀγοραῖος).» Η σκηνὴ λοιπὸν τοῦ δράματος εἶναι αὐτὴ ἡ πατρὶς τοῦ Σοφοκλέους. Ο Οἰδίπους μετὰ τὰς συμφορὰς, ἃς εἶχεν ὑποστῆ ἐρχεται τυφλὸς καὶ πένης καὶ ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ὁδηγούμενος εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐνθα χρησμὸς εἶχεν εἰπεῖν ὅτι ἐπρεπε νὰ τύχῃ ταφῆς καὶ φθάνει εἰς τὸν Κολωνόν. Επειδὴ δὲ ἐκάθισεν ἐπὶ πέτρας εἰς τὸ ἄκρον ἀλσος τῶν δεινῶν Εύ-

(1) Λόγ. 52. Περὶ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους καὶ Εὔριπίδου ἡ περὶ τῶν Φιλοκτήτου τόξων.

μενίδων ἀναγκάζεται ύπὸ τοῦ χοροῦ νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν. Ἐπέργεται τότε ἡ ἄλλη θυγάτηρ ἡ Ἰσμήνη, ἥτις γνωστοποιεῖ εἰς τὸν γέροντα ὅτι ἔξεδίωξεν δὲ Ἐτεοκλῆς ἐκ Θηβῶν τὸν Πολυνεύκην, ὅστις εἰς τὸ "Ἄργος καταφυγών ὀδεύει κατὰ τῆς ιδίας πατρίδος. Ἡ νίκη ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ Οιδίποδος διότι ἐκεῖνη ἡ γῆ ἔμελλε νὰ εἰναι νικηφόρος, ἥτις ἥθελε καλύπτη τὰ ὅσια του. Ἐκεῖνος ἐπιμένει ἐν Ἀθήναις νὰ ἀποθάνῃ, θέτει δὲ ἔχυτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μεταπεμφθέντος Θησέως βασιλέως τῶν Αθηνῶν. Ὁ Κρέων ἐλθὼν προσπαθεῖ διὰ τῆς βίας νὰ ἀποσπάσῃ τὸν γέροντα, ἀλλ' ἀποκρύψει αὐτὸν ὁ Θησέus καὶ μετά τινας περιπετείας, ἐνώπιον τοῦ Θησέως γενομένης βοῆς ἔξαρφανίζεται δὲ οἱδίπους. Τὸ δράμα ἔχει οὐκ ὀλίγους εἰς τὰ σύγχρονα πολιτικὰ γεγονόνα ύπαινιγμάτων, οφυλίζεται δὲ ἐν αὐτῷ κατ' ἔξοχήν τοῦ Κολωνοῦ τὸ ἐγκάριον (στιχ. 668 — 719), ὅπερ δῆλον ὅτι δὲ Σοφοκλῆς μετ' ιδιαιτέρους ἀγάπης ἐφιλοτέχνησεν⁽¹⁾.

Περὶ Εὔριπεδου⁽²⁾.

Ο Εὔριπεδος υἱὸς Μνησαρχίδου καπήλου καὶ Κλειτοῦς λαγκανοπώλιδος ἦτο μὲν Ἀθηναῖος, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐν Σαλαμίνι ἐπὶ Καλλίου ἀρχοντος κατὰ τὴν ἰδεομηκοστὴν πέμπτην Όλυμπιαδα

(1) Υπὸ Π. Ν. Παππαγεωργίου ἔξεδόθησαν Κριτικαὶ καὶ παλαιογραφικαὶ συμβολαὶ εἰς τὰ παλαιὰ σχόλια τοῦ Σοφοκλέους (γερμανιστὶ ἐν Λειψίᾳ 1881), Περὶ τοῦ Λαυρεντιανοῦ κώδικος τοῦ Σοφοκλέους καὶ νέα ἀντιθολὴ τοῦ κειμένου τῶν σχολίων (γερμανιστὶ ἐν Λειψίᾳ 1883), Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἵκαν τὴν κριτικὴν τοῦ Σοφοκλέους (γερμανιστὶ ἐν Ιένᾳ 1883), ἔτι δὲ καὶ Κριτικαὶ καὶ ἐρμηνευτικὰ εἰς τὰ ἀποσπίσματα τῶν Ελλ. τραγικῶν ποιητῶν (ἐλληνιστὶ ἐν Λειψίᾳ 1880).

(2) Ιδ. τὴν μακρὰν περὶ Εὔριπεδου διατριβὴν ἐν Ἀσωπίου Ἰστορ. τῶν Ελλ. ποιητῶν καὶ συγγραφ. σελ. 495 — 630. Καλλίστη πραγματεία De Euripidis vita, poesi, ingenio ἔχει προταχθῇ καὶ ὑπὸ Α. Nauck τῆς στερεοτύπου αὐτοῦ (παρὰ Teubner) ἐκδόσεως τοῦ Εὔριπεδου, ἡς δὲ τρίτος τόμος περιλαμβάνει τὰ Euripidis perditarum tragoeiarum fragmenta. "Αλλα δὲ νεωστὶ εὑρεθέντα ἀποσπίσματα ἴδε ἐν τῷ περὶ οδ. Ἀθηναῖο τόμ. 8 σελ. 343 ἐξ καὶ τόμ. 9 σελ. 197 ἐξ.

καὶ ἀκριβέστερον, ὡς λέγουσι, τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὴν 5 Ὀκτωβρίου 480, ἐν ᾧ ἐνίκων τὴν περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίαν οἱ Ἑλληνες. "Ωςτε ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐγεννᾶτο τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὁ δὲ Σοφοκλῆς μετὰ λύρας γυμνὸς ἀληθιμμένος τοῖς παιανίζουσι περὶ τὸ τρόπαιον ἔζηρχεν, ὁ δὲ Αἰσχύλος πιθανῶς ἤγωνίζετο.

'Επαιδεύθη δὲ προσηκόντως εὐποροῦντος ὡς φαίνεται τοῦ πατρὸς καὶ λέγεται μάλιστα ὅτι καὶ βιβλιοθήκην ἐκέπτητο, πραγματολυδάπανον κατὰ τοὺς τότε καιρούς. "Εσχε δὲ διδασκάλους Πρόδικον τὸν Κείον καὶ Πρωταγόραν τὸν Ἀθδηρίτην καὶ τὸν φιλόσοφον Ἀναξαγόραν, λέγεται δὲ καὶ τοῦ Σωκράτους ἑταῖρος. "Εσχε δὲ δύο γυναικας πρώτην Μελιτώ καὶ δεύτεραν Χαιρίνην, νιοὺς δὲ κατέλιπε τρεῖς Μνησαρχίδην πρῶτον ἔμπορον, δεύτερον δὲ Μνησίλοχον ὑποκριτὴν, νεώτατον δὲ Εὐριπίδην, ὅστις καὶ ἐδίδαξεν ἔνια δράματα τοῦ πατρὸς. Κατὰ δὲ τὸν χαρακτῆρα ἦτο τούνατίον τοῦ Σοφοκλέους σκυθρωπὸς καὶ σύννους καὶ αὐστηρὸς προσέτι δὲ μισογελως. 'Ωνομάσθη δὲ καὶ μισογύνης διότι διὰ τῶν ποιημάτων του, ἔνεκα ἵσως οἰκογενειακῶν λόγων, ἔσκωπτε τὰς γυναικας. Οὐδέποτε σχεδὸν ἀπεδήμησε τῶν Ἀθηνῶν, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ βίου ἀπεδήμησε πρὸς Ἀργέλαον τὸν Περδίκκου βασιλέα τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὥποιού τὴν φιλοκαλίαν καὶ ὁ Θουκυδίδης⁽¹⁾ ὄμολογει. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχελάου εἶχον συναχθῆ, ὅπως καὶ εἰς ἀλλων ἡγεμόνων τὰς αὐλὰς, ποιηταὶ καὶ τεχνῖται καὶ σοφοὶ πολλοί, διὰ τραγικὸς Ἀγάθων καὶ Χαιρίλος δὲ ἐπικὸς καὶ Τιμόθεος δὲ μελοποιὸς καὶ ὁ ζωγράφος Ζεῦξις, ἐκλήθη δὲ νὰ μεταβῆ αὐτόσε καὶ διεσπαράχθη καταθρωθεὶς ὑπὸ κυνῶν καὶ ἐτάφη ἐν Μακεδονίᾳ. 'Κενοτάφιον δ' αὐτοῦ, λέγει δὲ βιογράφος του, Ἀθηνῆσιν ἐγένετο καὶ ἐπίγραμμα ἐπεγέγραπτο Θουκυδίδου τοῦ ιστοριογράφου ποιήσαντος ἢ Τιμοθέου τοῦ μελοποιοῦ.

(1) 2, 100.

Μνῆμα μὲν Ἐλλὰς ἄπας' Εὐριπίδου· ὅστε δ' ἵσχει
γῆ Μακεδῶν, ἥπερ δέξατο τέρμα βίου·
πάτρη δ' Ἐλλάδος Ἐλλὰς, Ἀθῆναι. Πολλὰ δὲ Μούσαις
τέρψας ἐκ πολλῶν τὸν ἑπαινον ἔχει.

Φασὶ δὲ καὶ κερκυνωθῆναι ἀμφότερα τὰ μνημεῖα. Λέγουσι δὲ
καὶ Σοφοκλέα ἀκούσαντα ὅτι ἐτελεύτησεν, αὐτὸν μὲν ἴματίῳ φαῖ
προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ὁστεφανώτους εἰσα-
γαγῆν ἐν τῷ προαγῶνι (=τῇ προδοκιμασίᾳ id. σελ. 187) καὶ
διακρῦσαι τὸν δῆμον.»

Περὶ τοῦ Εὐριπίδου λέγει ὁ Ἀριστοτέλης⁽¹⁾ ὅτι «εἰ καὶ τὰ
ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαί-
νεται.» Παρατητεῖ δ' ὡςαύτως ὅτι «τὸν χορὸν ἔνα δεῖ ὑπολαβεῖν
τῶν ὑποκριτῶν καὶ μάριον είναι τοῦ ὄλου καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ
ὅς περ Εὐριπίδῃ (παρ' ὅ δηλ. είναι λίαν γολαρρά ἡ σύνδεσις τοῦ
χοροῦ πρὸς τὸ ὄλον δρᾶμα), ἀλλ ὡς περ Σοφοκλεῖ⁽²⁾.» Κατὰ
τὸν Ἀριστοτέλη δὲ ὁ Σοφοκλῆς ἔλεγεν «αὐτὸς μὲν οἶους δεῖ
ποιεῖν (τοὺς ἀνθρώπους), Εὐριπίδην δὲ οἴοι εἰσὶ⁽³⁾.»

“Αλλα δὲ γνωρίσματα τῆς τοῦ Εὐριπίδου ποιήσεως εἶναι, κατὰ
τὸν βιογράφον, ὅτι «τοῖς μέλεσιν ἔστιν ἀμίμητος παραγκωνιζόμε-
νος τοὺς μελοποιοὺς σχεδὸν ἀπαντας· ἐν δὲ τοῖς ἀμοιβαίοις (=ἐν
τῷ διαλόγῳ) περισσὸς καὶ φορτικὸς καὶ ἐν τοῖς προλόγοις δὲ
ὄχληρὸς, ῥητορικώτατος δὲ τῇ κατασκευῇ καὶ ποικίλος τῇ φράσει
καὶ ἱκανὸς ἀνασκευάσαι τὰ εἰρημένα (=σοριστικός).» Ό δὲ Λογ-
γίνος λέγει⁽⁴⁾. «Ἐστι μὲν οὖν φιλοπονώτατος ὁ Εὐριπίδης δύο
ταυτὶ πάθη μανίας τε καὶ ἔρωτας ἐκτραγωδῆσαι καν τούτοις, ὡς
οὐκ οἷδ' εἴτειν ἐτέροις, ἐπιτυχέστατος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῖς
ἄλλαις ἐπιτίθεσθαι φαντασίαις οὐκ ἀτολμος. “Ηκιστα γέ τοι με-
γαλοφυής ὄν, ὅμως τὴν αὐτὸς αὐτοῦ φύσιν ἐν πολλοῖς γενέσθαι
τραγικὴν προσηνάγκασε.» Καὶ ἀλλαχοῦ⁽⁵⁾ δέ· «Πολλοὶ τῶν συγ-

(1) Ποιητ. 43.

(2) Ποιητ. 48.

(3) Ποιητ. 25.

(4) Περὶ ὕψους 15,3. Πρᾶλ. καὶ Διονυσ. Ἀλικ. Τῶν ἀρχ. κρίσ. 11.

(5) Περὶ ὕψους 40,2.

γραφέων και ποιητῶν οὐκ ὄντες ὑψηλοὶ φύσει, μήτοτε δὲ και ἀμεγέθεις, ὅμως, κοινοὶ και δημιώδεις τοῖς ὄνόμασι και οὐδὲν ἐπαγγέλνοις περιττὸν ως τὰ πολλὰ συγχρόμενοι, διὰ μόνου τοῦ συνθῆναι και ἀρμόσαι ταῦτα ὅμως ὅγκον και διάστημα και τὸ μὴ ταπεινοὶ δοκεῖν εἶναι, περιεβάλοντο, καθάπερ ἄλλοι τε πολλοὶ και Φίλιστος (ἢ ιστορικὸς), Ἀριστοφάνης ἐν τισιν, ἐν τοῖς πλείστοις Εὔριπίδης.» "Εγει δὲ και γνώμας φιλοσοφικὰς πολλὰς ἐν τοῖς ποιήμασιν δὲ Εὔριπίδης: οὗτον και σκηνικὸς φιλόσοφος ὠνομάσθη.

"Ησαν δὲ λίαν ἀγαπηταὶ και οὕτως εἰπεῖν δημοτικοὶ αἱ τραγῳδίαι αὐτοῦ και παρὰ τοῖς συγχρόνοις και τοῖς μεταγενεστέροις και Ἐλλησι και Ρωμαίοις. Και αὐτὸς δὲ δὲ Σωκράτης, «σπάνιον μὲν ἐπεφοίτα τοῖς θεάτροις, εἰποτε δὲ Εὔριπίδης ἡγωνίζετο καινοῖς τραγῳδοῖς, τότε γε ἀφικνεῖτο. Και Πειραιοῖ δὲ ἀγωνίζομένου τοῦ Εὔριπίδου και ἐκεῖ κατήει ἔχαιρε γάρ τῷ ἀνδρὶ, δηλονότι διά τε τὴν σορίαν αὐτοῦ και τὴν ἐν τοῖς μέτροις ἀρετὴν (1).»

Πλειστα δὲ ἔχομεν μαρτύρια τῆς τοιαύτης πρὸς τὸν Εὔριπίδην ἀγάπης τῶν παλαιῶν, ἐν οἷς λόγου ἀξιον ὅπερ δὲ Πλούταρχος ιστορεῖ (2). "Οτι δηλαδὴ μετὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκβασιν τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας, ὅτε πλειστοι Ἀθηναῖοι είχον ληφθῆ αἰγαλώποις, «ἔνιοι και δὲ Εὔριπίδην ἐσώθησαν. Μάλιστα γάρ, ώς ἔσικε, τῶν ἐκτὸς Ἑλλήνων ἐπόθησαν αὐτοῦ τὴν Μοῦσαν οἱ περὶ Σικελίαν και μικρὰ τῶν ἀφικνουμένων ἐκάστοτε δείγματα και γεύματα κομιζόντων ἐκμανθάνοντες, ἀγαπητῶς μετεδίδοσαν ἀλλήλοις. Τότε γοῦν φασὶ τῶν σωθέντων οίκαδε συχνοὺς ἀσπάσασθαι τὸν Εὔριπίδην φιλοφρόνως και διηγεῖσθαι τοὺς μὲν ὅτι δουλεύοντες ἀφειθησαν, ἐκδιδάξαντες δέσα τῶν ἐκείνου ποιημάτων ἐμέμνητο, τοὺς δὲ ὅτι πλανώμενοι μετὰ τὴν μάχην τροφῆς και ὅδατος μετέλαθον τῶν μελῶν ἄσταντες.» Άλλα και αὐταὶ αἱ Ἀθηναὶ σγεδὸν εἰπεῖν ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς ὄργης τῶν συμμάχων κινηθέντος εἰς ἔλεον τοῦ Λυσάνδρου διὰ τῶν στίχων τοῦ Εὔριπίδου (3).

(1) Αἴλιαν. Ποικ. Ἰστορ. 2, 13.

(2) Ἐν βίῳ Νικίου 29.

(3) Πλούταρχ. ἐν 6. Λυσάνδρου 15.

Καὶ οἱ κωμικοὶ δὲ Μένανδρος καὶ Φιλήμων κατὰ τὸν Εὐριπίδην εἰχον μορφώσῃ ἑαυτοὺς καὶ καθ' ὅλου μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐλληνικὴν ποίησιν.

Αλλ' ἔσχεν δὲ Εὐριπίδης καὶ ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ ἥδη γρόνων ιδίως ἔνεκα τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ιδεῶν καὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου τεγχικοῦ τρόπου πολλοὺς ἀντιπάλους καὶ μάλιστα τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς, ἐξ ὧν κυριωταταὶ ὁ Ἀριστοφάνης (μάλιστα ἐν τοῖς *Βατράχοις*) πολλαχῷς διέσυρεν αὐτόν.

Δράματα ἐδιδάξεν δὲ Εὐριπίδης, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας εἰδήσεις, ἃς διέσωσαν ἡμῖν οἴτε βιογράφοι καὶ ἄλλοι τῶν παλαιῶν ἐνεγκόντα δύο, νίκας δ' ἔσχε πέντε. Γινώσκομεν δὲ νῦν ὅγδοούκοντα περίπου ἐν συνόλῳ ὄνομασίας δραμάτων, ἔχομεν δὲ πλήρεις μὲν τραγῳδίας δέκα καὶ ὅκτω καὶ τὸν σατυρικὸν Κύκλωπα, πλὴν τῶν ἀποσπασμάτων. Είναι δὲ τὰ σωζόμενα δράματα τὰ ἔξης.

1. *Ἀλκηστὶς*. Τὸ ἀρχαιότατον τῶν σωζόμενων δραμάτων, διδαχθὲν τῷ 438 π. Χ. ἦτοι ἐπτὸν πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οὐ μῆδος ἀναφέρεται εἰς "Ἀλκηστὶν τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀδμήτου, ἣτις ἀπέδωκεν ἑαυτὴν ἵνα ἀποδέψῃ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς, ἐπειδὴ οὐδέτερος ἐκ τῶν γονέων αὐτοῦ ἥθελεν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἀποθῆναι". Τὸ δράμα ἔχει κωμικώτεραν τὴν κατασκευὴν καὶ κατειγεῖ θέσιν σατυρικοῦ δράματος ἐντῇ τετραλογίᾳ, ἢν εἰς τὸν ἀγῶνα καθυπέβαλεν ὁ Εὐριπίδης, ὡς δεικνύει καὶ ἡ διδασκαλία. «Πρῶτος ἦν Σοφοκλῆς, δεύτερος Εὐριπίδης Κρήσσοις, Ἀλκμαίων τῷ διὰ Ψωφίδος, Τηλέφω, Ἀλκηστιδί.» Ἐσχε δὲ τὰ δευτερεῖα δὲ Εὐριπίδης.

2. *Μῆδεια*. Παθητικώτατον καὶ ἐκ τῶν καλλίστων τοῦ Εὐριπίδου δραμάτων, ἀναφερόμενον εἰς τὴν γνωστὴν παιδοκτόνον καὶ φαρμακεύτριαν Μῆδειαν τὴν ἐκ τῆς Κολχίδος. Οἱ ἀγῶνες ἐν φῆγωνίσθη ἡ ἡττὴν *Μῆδειαρ* περιλαμβάνουσα τετραλογία πρέπει νὰ ἦτο ἔξιγχως λαμπρὸς, ἀφ' οὐ τόσον μεγαλοπρεποῦς δύντος τούτου τοῦ δράματος οὐδὲν ἡττον δὲ Εὐριπίδης ἥλθε τρίτος τὴν τάξιν. Πρῶτος ἦτο δὲ Εύφορίων (υἱὸς τοῦ Αἰσχύλου), δεύτερος δὲ Σοφοκλῆς. Τὸ δράμα εἶδιδάχθη τῷ 431⁽¹⁾.

(1) Ἐκδ. τῆς Μῆδείας ὑπὸ Ν. Ζενευράκη μετὰ σημειώσεων πρὸς γρῆ-

3. Ἰππόλυτος Στεφανηφόρος. "Ηρως τοῦ δράματος εἶναι ὁ νιός τοῦ Θησέως Ἰππόλυτος, ἡ δὲ τούτου πρὸς τοὺς ἔρωτας τῆς μητριαῖς Φαίδρας ἀγνότης τὸ κύριον τῆς τραγῳδίας θέμα. Ἐδιδάχθη τῷ 428 καὶ εἶναι ἐκ τῶν πρώτων τοῦ Εὐριπίδου. Πρῶτος Εὐριπίδης, δεύτερος Ἰοφῶν (ἢ Σοφοκλέους), τρίτος Ἰων (ἢ Χίος).

4. Ἐκάβη. Ἐκ τῶν κακλῶν καὶ τοῦτο δράματων. Ἀναφέρεται εἰς τὴν γυναικα τοῦ Πριάμου καὶ βασιλισσαν τῆς Τρωάδος, ἣν παριστάγει εἰς τὴν ἑσχάτην αὐτῆς ταπείνωσιν. Ἐδιδάχθη πιθανῶς τῷ 424 (1).

5. Ἡρακλεῖδαι. Πολιτικώτερον καὶ ιστορικώτερον μᾶλλον ἢ ποιητικώτερον δράμα παριστῶν τοὺς Ἡρακλείδας πτωχοὺς, ἀλήτας, καταπιεζομένους ὑπὸ τοῦ Εὑρυσθέως καὶ ὑπὸ τὴν προστοσίαν τῶν Ἀθηναίων καταφεύγοντας. Τὸ ποίημα εἶναι καθόλου ἀσθενές. Εἰκαζεται ὅτι τὸ δράμα ἐδιδάχθη τῷ 421, ὅτε οἱ Ἀργεῖοι ἐδείκνυον ὅτι ἔμελλον νὰ συμμαχήσωσι κατὰ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Βοιωτῶν.

6. Ἰκέτιδες. Τὸ δράμα τοῦτο εἶναι συγγενὲς πρὸς τοὺς Ἡρακλεῖδας κατὰ τὴν ίδεαν καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἐδιδάχθη. Τὸ θέμα στρέφεται περὶ τὴν ταφὴν τῶν ἐν Θήραις πεσόντων Ἀργείων, ἣν περὶ κωλυομένην ὑπὸ τῶν Θηραίων διέπραξεν ὁ Θησεύς. Αἱ Ἰκέτιδες εἶναι αἱ μητέρες τῶν ἐπτὰ ἡρώων μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν.

7. Ἰων. Δράμα ἔχον καὶ πολλὰς ἀρετὰς καὶ πολλὰς κακίας. Ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀρχηγέτην τῶν Ἰωνών. Αδηλόν πότε ἐδιδάχθη.

8. Ἡρακλῆς μαινόμενος, ἔνεκα τῆς ὑπὸ τῆς "Ἡρας πεμφθείσης αὐτῷ Λέσσης. Τὸ δράμα ἔχει πολὺ τὸ ἀπροσδόκητον διὰ τὴν συγχώνευσιν μάλιστα δύο πράξεων. Τὸ καλὸν συνίσταται μάλιστα ἐν τούτῳ τῷ δράματι εἰς τὸ τρομερὸν τῆς σκηνῆς τοῦ μανέντος καὶ πατόφονοῦντος Ἡρακλέους. Ἰσως τὸ δράμα ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 422.

τινῶν σπουδαζόντων ἐν Ἀθήναις (τύποις Ἐφεμοῦ) 1862 καὶ ὑπὸ Γ. Μιστριώτου ἐν Ἀθήναις (τύποις Παλιγγενεσίας) 1882.

(1) Ἐκδ. Ἐκάβης μετὰ ψυχαγωγίας ἐξ ίδιογράφου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου καὶ νεωτέρων ἔξιγγητικῶν σχολίων καὶ διορθώσεων ὑπὸ Ν. Γ. Δοσίου ἐν Γαλαζίῳ (τύποις Δακίας) 1884.

9. *'Αρδρομάχη.* Τὸ δράμα παριστάνει τὴν πάλαι ποτὲ ἐρασμίαν καὶ εύτυχῆ τοῦ Ἐκτορος γυναικα ἔπειτα δὲ δούλην τοῦ Νεοπτολέμου Ἀνδρομάχην. Ἐχει καὶ τοῦτο τὸ δράμα ὑπαινιγμοὺς εἰς σύγχρονα πολιτικὰ γεγονότα. Ἐδιδάχθη ἡ Ἀρδρομάχη μεταξὺ τοῦ 420 καὶ 417, εἰναι δὲ τὸ μόνον δράμα ἐξ ὅλης τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἔχον ἐλεγειακὸν μέτρον (στίχ. 103 ἄξ.)

10. *Τρφάδες* (δηλ. γυναικες). Τὸ ἀτακτότερον τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου, ἐκτρχγῳδοῦν τὰς ἐπισωρευθείσας δυστυχίας τῆς ἀλωθείσης Ἰλίου μετὰ καὶ πολιτικῶν ὑπαινιγμῶν. Ἐδιδάχθη μεταξὺ τοῦ 416 καὶ 413, διὰ δὲ τῆς τετραλογίας, ἣτις περιελάμβανε πλὴν αὐτοῦ *'Αλέξαρδρος* (Πάριν), *Παλαιμήδην* καὶ *Σισυφορ* σατυρικὸν ἥλθε δεύτερος ὁ Εὐριπίδης λαβόντος τὰ πρωτεῖα τοῦ Ξενοκλέους (Οἰδίποδι, Λυκάσνι, Βάκχαις, Ἀθάμαντι σατυρικῷ). Ἀπορεῖ δ' ἐπὶ τούτῳ ὁ Αἰλιακὸς⁽¹⁾ λέγων: Γελοῖον δὲ, εὖ γάρ; Ξενοκλέα μὲν νικᾷν, Εὐριπίδην δὲ ἡτασθαι κτλ.».

11. *'Ηλέκτρα.* Είναι ἐκ τῶν ἀσθενεστάτων δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπισκοτίζεται ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς ἡμιώνυμου τραχγῳδίας τοῦ Σοφοκλέους, πρὸς ἣν κοινὸν ἔχει περίπου τὸν μῦθον. Ἐν οὐδενὶ δ' ἄλλῳ δράματι τόσον ἔξηντέλιστεν ὁ Εὐριπίδης τὰς ἡρωικὰς πράξεις ὅσον ἐν τῇ *'Ηλέκτρᾳ*. Εἰς ταῦτην δύως ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς διασώσεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἀνέκδοτον τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον, περὶ οὗ ἀνωτέρῳ εἴπομεν. Ἐδιδάχθη τῷ 415, ὅτε ἐπλεον εἰς Σικελίαν οἱ Ἀθηναῖοι.

12. *'Ελένη.* Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὁ Εὐριπίδης παρεισάγει τὸν περὶ Ἐλένης τῆς Τυνδαρίδος μῦθον ὃχι κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχὴν, ἀλλὰ παρηλλαγμένον. Τὴν παριστάνει δηλαδὴ ὡς πιστὴν σύζυγον καὶ ἡθικωτάτην γυναικα οἵονεὶ παλινφθῶν ὅπως δὴ λέγεται ὅτι ἔπραξε ποτε ὁ Στησίχορος ὁ λυρικός. Ἐδιδάχθη μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν πιθανώτατα τῷ 412⁽²⁾.

13. *'Ιριγέρεια* ἡ ἐρ Ταύροις (ἴνα ἀντιδιαστέλληται τῆς ἐν

(1) Ποικ. Ἰστορ. 2,8.

(2) Βλ. Γ, Βελλίου, δικηγόρου πάρεργα ἢτοι κριτικαὶ τινες παρατηρήσεις εἰς Εὐριπίδου Ἐλένην ἐν τῷ α' τόμ. τοῦ Φιλίστορος.

Av.liδι). Παριστάνει τὴν Ἰφιγένειαν χρητουμένην ἐν Ταυρίδι ὑπὸ Θόαντος. Ἡ Ἰφιγένεια ἡτού ἔκει ἵερεια τῆς Ἀρτέμιδος. Ὁ Ὁρέστης ἔκεισε πορευθεὶς μετὰ τὴν μητροκτονίαν συνεκφεύγει μετὰ τῆς ἀδελφῆς. Τὸ δρᾶμα ἔχει πλείστας ἀρετὰς, ἐδιδάχθη δὲ μεταξὺ τοῦ 412 καὶ 409.

14. *Ὀρέστης.* Τὸ δρᾶμα τοῦτο διδάχθην τῷ 409 ἐπαρχιμούθησε τὴν πόλιν διὰ τὴν ζημίαν, ἣν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπέστη διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀνακτήσεως τῆς Πύλου ἔως τότε ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατεγομένης. Ἔχει δὲ τοὺς πλείστους χαρκατῆρας φαύλους, ἐκτὸς ἐνὸς χρηστοῦ καὶ εἰναὶ μὲν τῷ ἐπὶ σκηνῆς εὐδοκιμούτων, ἀλλὰ χειριστορ τοῖς ἥθεσι, κατά τινα παλαιὸν, π.λ. γὰρ Πυλάδον πάρτες φαῦ. λοι ἥσαρ.. Ὁ Ὁρέστης μέλλων νὰ θανατώθῃ ὑπὸ τῶν Ἀργείων διὰ τὴν μητροκτονίαν θέλει νὰ φονεύσῃ τὴν αιτίκην πχντὸς τοῦ κκνοῦ Ἐλένην, ταύτης δὲ εἰς τὸν ἀέρα σωθείσης ἀπειλεῖ τὴν Ἐρμιόνην, ἀλλ’ ὁ Ἀπόλλων ἐπιφρνεῖς διορθώνει τὰ πάντα. Ἀτεγνύτερος δὲ περὶ τὴν δραματικὴν. Ιόσιρ ὅν ὁ Εὔριπίδης συγνάκις λύει τὰς δυσκολίας διὰ τοῦ ἐκ μηχανῆς ἐπιφρινομένου θεοῦ (1) ὅπως καὶ οἱ συγγνοὶ του πρόλογοι καμνουσιν ἀπλουστέρων τὴν δέσμην.

15. *Φοίρισσαι.* Είναι ἐκ τῶν πρεσβυτικῶν, ἀλλ’ ὅχι καὶ τῶν χειρίστων τοῦ Εὔριπίδου δραμάτων. Ἡ ὑπόθεσις είναι ἡ τῶν ἐπτὸ ἐπὶ Θήβαις στρατείκ. Ἐδιδάχθησαν μικρὸν μετα τὸν Ὁρέστην.

16—17. *Βάκχαι* καὶ *Ιηριγέρεια* ἡ ἐρ Αἰδίδι. Τὰ δύο ταῦτα δράματα μετὰ τοῦ οὐ σωζόμενου *Αἰκμαίωρος* τοῦ διὰ *Κοριθον* ἐδιδάχθησαν ὡς καιραὶ τραγῳδίαι ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Εὔριπίδου τοῦ πιθανώτατα υιοθετημένου ἡνεψιοῦ (διότι ἄλλοι μὲν λέγουσιν αὐτὸν νίὸν καὶ ἄλλοι ἀνεψιὸν) τοῦ μεγάλου τραγικοῦ. Καὶ τὰς μὲν *Βάκχας* είχε περατώσῃ ὁ Εὔριπίδης διὰ τὸ ἐν Μακεδονίᾳ θέατρον, ὅπερ ὁ Ἀρχέλαος είχεν ἰδρύση συστήσας καὶ σκηνικούς ἀγῶνας. Ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸν Ηενέα, ὃν θέλοντα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Θήβας διαδοσιν τῆς Διονυσίας λατρείας διεπάραξεν Ἀγαύη ἡ μήτηρ καὶ αἱ λοιπαὶ Βάκχαι, λαγὼ δίκηντο κατὰ τὸν Αἰσχύλον.

(1) Ο ἐκ μηχανῆς θεὸς εἰσάγεται ἐν ἐννέα τραγῳδίαις τοῦ Εἰοπίδου.

Είναι έκ τῶν ἀρίστων τοῦ Εὐριπίδου δραμάτων, ἐν φυλακήστα καὶ δεικνύεται εὐσεβεστερος δέ γέρων ποιητής, διστις ἐν τῇ νεότητι του ἔκλινεν ἐπὶ τὸ ἀθρητικότερον (ἰδ. στίχ. 199 ἑξ.). Ἡ δὲ Ἰφιγένεια, ἀνταξία τῆς Μηδείας καὶ τῆς Ἐκάβης δὲν ἔφθασε μέχρις ήμῶν πλήρης ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ μεγάλου Εὐριπίδου. Ὁ μῦθος στρέφεται περὶ τὴν ἡρωϊκὴν τῆς παρθένου ἀπόφασιν τοῦ νὰ θυσιασῃ ἔσωτὴν λυτήριον πάντων τῶν κακῶν, οἷς καὶ ἄλλας, ἀλλ' ὅχι τόσον λαμπρῶς ἐκτεθειμένας αὐτοθυσίας ἔχει ἐν τοῖς δράμασι του δὲ Εὐριπίδης. Τοὺς εἰς τὴν Ἰφιγένειαν ἀναφερομένους μῦθους ἐλαθον ὡς ὑποθέσεις δραμάτων καὶ νεώτεροι μεγάλοι δραματικοὶ ποιηταί.

18. *Κόκλωψ*. Τὸ μόνον διασωθὲν σατυρικὸν δρᾶμα. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως τύφλωσιν τοῦ Κύκλωπος Πολυφήμου κατὰ τὰ ἐν τῷ Ἰῶτα τῆς Ὀδυσσείας. Σημειωτέον δὲ ὅτι δὲ Εὐριπίδης δὲν ηὐδοκίμει περὶ τὴν ποίησιν τῶν σατυρικῶν δραμάτων. "Αδηλον πάτε ἐδιδάχθη δὲ Κύκλωψ.

19. *Ρῆσος*. Ἐγράψε μὲν δὲ Εὐριπίδης *Ρῆσον*, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα διεσωθὲν δρᾶμα, ὅπερ προδήλως εἰναι ἀπομίμησις ἐκ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους δὲν φαίνεται ὃν αὐτὸ τὸ ὑπὸ Εὐριπίδου ποιηθὲν, ἀλλὰ πιθανῶς ἀνήκει μᾶλλον εἰς τινὰ νεώτερον Ἀθηναῖον τραγικὸν ἐκ τῶν περὶ τὸν Φιλοκλέα. Ἡ ὑπόθεσις ἀναφέρεται εἰς τὸ περιώνυμον ἐπεισόδιον τοῦ *Ρῆσου* τὸ ἐν τῷ Κάππα τῆς Ἰλιάδος.

Περὶ τῶν ἄλλων τραγῳδιοποιῶν.

"Οπως καὶ ἐν ἄλλοις εἰδεῖς τοῦ λόγου οὕτω καὶ ἐν τῇ τραγικῇ ποιήσει ἔχομεν πρῶτον πολλοὺς ποιητὰς, οἵτινες συγγενεῖς κατὰ τὸ πλειστον ἢ ἀπόγονοι ὄντες τοῦ Αἰσχύλου ἐπεδόθησαν εἰς τοῦ μεγαλου προγόνου τὴν τέχνην καὶ εἰς ταύτην μάλιστα ἀκολουθοῦντες ἐποίουν. Τοιοῦτοι εἰναι οἱ νεοί αὐτοῦ Εὐφορίων καὶ Βιωτοὶ ὃ ἔξ ἀδελφῆς ἀνεψιός αὐτοῦ Φιλοκλῆς. Ἐπειτα δὲ τοῦ Φιλοκλέους οὗτος Μαρσίμος καὶ δὲ τοῦ Μαρσίμου Αστυδάμας, διστις πάλιν δύο

ἔσχεν οὐούς τραγικούς ποιητὰς, τὸν δυώνυμον τῷ πρωπάππῳ Φιλοκλέα καὶ τὸν δυώνυμον τῷ πατρὶ Ἀστυνδάμαρτα.

Πλὴν δὲ τούτων τῶν τραγικῶν ἔχουμεν τὸν ἀλλαχίοῦ ἥδη μνημονευθέντα *Iωρα* τὸν Χῖον ποιήσαντα ως λέγουσιν ἔως τεσσαράκοντα δράματα καὶ *Ἀχαιὸν* τὸν Ἐρετρία γράψαντα περὶ τὰ ἐξήκοντα. Ἀμφότεροι ἀνήκουσιν εἰς τὸν ὑψηλὸν χαρακτῆρα (τὸν τοῦ Αἰσχύλου), περιελήφθησαν δὲ εἰς τὸν κανόνα.

Εἰς τὸν μέσον δὲ χαρακτῆρα (τὸν τοῦ Σοφοκλέους) ἀνήκουσιν δὲ *Ιορῶν* δὲ Σοφοκλέους καὶ δὲ Σοφοκλῆς δὲ νεώτερος (ἔγγονος τοῦ πρεσβυτέρου), ἔπειτα δὲ *Καρκίτος* καὶ οἱ οὐοί του. Οὗτοι συνεκρότουν σχολὴν ἰδίαν τραγῳδοποιῶν, γνωστὴν μάλιστα ἐκ τῶν σκωμμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους. Καὶ τραγῳδίας μὲν ἐποίει μόνον δὲ πατὴρ καὶ δὲ οὐδὲς *Ξενοκλῆς* δὲ νικήσας τὸν Εὐριπίδην, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλάμβανον μέρος ως χορευτὰ εἰς τὰ δράματα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ. Πλὴν δὲ τούτου τοῦ Καρκίνου είναι καὶ νεώτερός τις τραγῳδοποιὸς *Καρκίτος* ἐξ Ἀκράγαντος. Τέλος εἰς τὸν μαλακώτερον χαρακτῆρα (τὸν τοῦ Εὐριπίδου) ἀνήκουσι πλὴν τοῦ μνημονευθέντος νεωτέρου *Εὐριπίδου*, Ἀρισταρχος δὲ ἐκ Τεγέας, οἱ ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων *Κριτίας* καὶ Θέογρις δὲ διαβόντος διὰ τὴν ψυχρότητά του, δὲ ὅχι μόνον τὸν Θέογνιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Εὐριπίδην νικήσας *Νικόδημαχος* δὲ Ἀθηναῖς καὶ δὲ ὑπό τε τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις) καὶ τοῦ Πλάτωνος (ἐν τῷ Συμποσίῳ) ζωηρῶς περιγραφεὶς λεπτὸς καὶ τρυφερὸς ἐκ φύσεως κατά τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα *Ἀγάθωρ* (ἀποθανὼν περὶ τὸ 400 π. Χ. παρὰ τῷ Ἀρχελάῳ). Περίεργον πρέπει νὰ ἔτοι τὸ δυστυχῶς ἀπολεσθὲν δράματος του, ὅπερ ἐπέγραψεν *Ἄρθος*.

Παραλείποντες ἄλλους ποιητὰς ἀνήκοντας εἰς τοὺς τρεῖς τούτους τῆς δραματικῆς ποιήσεως χαρακτῆρας μνημονεύομεν μόνον τοῦ τυράννου *Διορνοίου* καὶ τοῦ *Χαιρόμορος*, ὅστις πλὴν ἄλλων δραμάτων ἔγραψε καὶ *Κέρταυρος*. διν δὲ Ἀριστοτέλης ὄνομάζει «μικτὴν ῥαψῳδίαν». Ο *Κέρταυρος* εἶχεν ἀνάμικτα πάντα τὰ εἴδη τῶν ῥυμῶν διότι δὲ ποιήσας αὐτὸν ἀποθλέπων μόνον εἰς τὴν κολακείαν τῶν ὕτων εἶχε καταγάγη καὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν

εἰς τὸ ἔσχατον τῆς μαλακότητος καὶ τῆς ἀτονίας σημεῖον. Καὶ μέγιρι δὲ τοῦ Δημοσθένους δὲν εἶχον παύση ἀναφαίνομενοι τραγικοὶ ποιηταὶ χωρὶς ὅμως καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν νὰ ἀναδεικνύηται πως ὑπέρτερος καὶ λόγου ιδίου ἀξιος — « μειρακύλλια, κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη, τραγῳδίας ποιουντα πλεῖν η μύρια ! »

**Ἡ τραγῳδία παρὰ τοὺς Ἀλεξανδρείνος
καὶ τοὺς μεταγενεστέρους.**

Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρίνους χρόνους ἐποίουν τραγῳδίας πρὸς ἀνάγνωσιν μᾶλλον η πρὸς διδασκαλίαν, ἀν καὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος εἶχε συστήση σκηνικούς ἀγῶνας οἷοι ἡσανοὶ τῶν Ἀθηνῶν, πρῶτον μὲν οἱ τῆς Πλειάδος (ἰδ. σελ. 121 σημ.) ποιηταὶ, οἵτινες κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην εἴναι οἱ ἔξης Σωσιφάνης δ Συρακούσιος, Σωσίθεος δ Ἀθηναῖος (,), "Ομηρος δ νιός τῆς ποιητίας Μυροῦς (σελ. 121), Ἀλέξανδρος δ Αἰτωλὸς, Λυκόφρων δ Χαλκιδεύς (οὗτινος ἐκ πάντων τῶν πολυειδῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων δ ἔγραψεν ἔχομεν τὴν Ἀλέξανδραν, ιδ. σελ. 22, ητις μάλιστα δὲν εἴναι καὶ βέβαιον ἂν εἴναι γνήσιον αὐτοῦ ἔργον), Φιλίσκος δ Κερκυραῖος, Αἰαρτίδης καὶ Διονυσιάδης δ Ταρσεύς. Πάντες οὗτοι ἡσαν ποιηταὶ καὶ φιλόλογοι, δύο ὅμως ἐξ αὐτῶν, τοῦ Σωσιφάνους καὶ τοῦ Φιλίσκου, τραγῳδίαι μόνον ἀναφέρονται καὶ ὅχι ἄλλα ἔργα φιλολογικά. Ἐξ αὐτῶν δὲ δὲν Ἀλέξανδρος δ Αἰτωλὸς κατέταξε τοὺς ἀρχαιοτέρους τραγικούς ποιητὰς, δὲ Λυκόφρων τοὺς κωμικούς, κατ' ἐντολὴν Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου.

Καὶ οἱ σχεδὸν ἔξελληνισθέντες βασιλεῖς τῆς Ἀρμενίας⁽¹⁾ καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες λίσαν ἡρέσκοντο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δράμα τινὲς δὲ καὶ ἐποίουν τραγῳδίας.

"Ἐχομεν δὲ μετὰ τὴν πλειάδα τραγικοὺς ποιητὰς ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀναφερομένους, τὸν Σοφοκλέα, νιὸν τοῦ νεωτέρου Σοφοκλέους καὶ τὸν Φιλόστρατο τὸν πρεσβύτερον (ἐπὶ Σεπτ. Σευήρου).

(¹) Πλουτάρχ. 6. Κράσ. 33.

Χριστιανικὸν καὶ ἰουδαιϊκὸν δρᾶμα.

Περὶ τοῦ χριστιανικοῦ δράματος τοῦ ἐπιγραφομένου *Χριστὸς πάσχων* ιδ. σελ. 86. Είναι δὲ τοῦτο τὸ μόνον κυρίως χριστιανικὸν δρᾶμα, ἔχον δηλαδὴ χριστιανικὴν ὑπόθεσιν. Καὶ ὁ Ἰουδαῖος δὲ Ἱεζεκιὴλ (50 π. Χ.) ἐποίησε δρᾶμα *Ἐξαγωγὴν οὐτενὸς τὰς εὐρομεν μόνον τὴν ὑπόθεσιν* (ἐκ τοῦ Εὐσεβίου) ἔχομεν δὲ καὶ τινὰ ἀποσπάσματα (παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ).

Περὶ κωμῳδίας.

Ἡ κωμῳδία (ἀπὸ τοῦ κῶμος καὶ ὥδῃ ιδ. σελ. 45), κατ' Ἀριστοτέλη, εἰναιιμίμησις φαυλοτέρων μὲν οὐ μέντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχύρου, οὐ ἐστὶ τὸ γελοῖον μόριον. Τὸ γὰρ γελοῖον ἐστιν ἀμάρτημά τι καὶ αἰσχυς ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρτικόν, οἷον εὔθυς τὸ γελοῖον πρόσωπον αἰσχρόν τι καὶ διεστραμμένον ἄνευ ὁδύνης⁽¹⁾.

Ἐξακολουθεῖ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ὡς ἔξῆς: «Αἱ μὲν οὖν τῆς τραγῳδίας μεταβολάσσεις (=μεταβολαὶ) καὶ δι' ᾧ ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν, ἡ δὲ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς (=διὰ τὸ νὰ μὴ ἔχῃ ἐλκύση ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν) ἔλασθεν· καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὄψε ποτε δὲ ἄρχων ἔδωκεν (ιδ. σελ. 137), ἀλλ᾽ ἐθελονταὶ ἦσαν. Ἡδη δὲ σχήματά τινα αὐτῆς ἔχούστης (=ἀφ' οὗ ἡ κωμῳδία προσέλαθεν ὡρισμένα σχήματα) οἱ λεγόμενοι αὐτῆς (=οἱ κωμικοὶ) ποιηταὶ μνημονεύονται. Τίς δὲ πρόσωπα (=πρόσωπεῖα) ἀπέδωκεν ἢ [προ]λόγους (=διάλογον) ἢ πλήθη ὑποκριτῶν καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἡγνότατι. Τὸ δὲ μύθους ποιεῖν Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις. Τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθεν, τῶν δὲ Ἀθηνῶν Κράτης πρῶτος ἦρεν ἀφέμενος τῆς ιαμβικῆς ἴδεας καθόλου

(1) Ἡτοι: Ἡ κωμῳδία εἶναι μίμησις φαυλοτέρων μὲν πραγμάτων ὅχι δύως καὶ οἰαςδήποτε κακίας, ἀλλὰ μόνον τοῦ ἀσχήμου, τοῦ ὅποιου μέρος εἶναι τὸ γελοῖον. Διότι τὸ γελοῖον εἶναι ἐλάττωμα ἢ δυσμορφία, ἢ ὅποια δὲν φέρει πόνον καὶ φιλοράν. Τοιοῦτο γελοῖον εἶναι παραδείγματος γάριν ἐν ἀσχήμον καὶ διεστραμμένον πρόσωπον ἄνευ πόνου.»

ποιεῖν λόγους καὶ μύθους (= ἀφήσκει κατὰ μέρος τὴν προσωπικὴν σάτυραν ἥρχισε νὰ ποιῇ γενικοὺς λόγους καὶ μύθους) ⁽¹⁾).»

Περὶ τῆς κεφαλαιώδους μεταξὺ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας διαφορᾶς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ⁽²⁾ «ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαφορᾷ καὶ ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν κωμῳδίαν διέστηκεν· ἢ μὲν γὰρ χείρους ἢ δὲ βελτίους μιμεῖσθαι βούλεται τῶν νῦν (= τῶν ὑπαρχόντων).»

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀργῆς τῆς κωμῳδίας εἴπομεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ περὶ δράματος καθολοῦ (σελ. 123—124 καὶ σημ.), περὶ δὲ τῶν χορικῶν φύρατων τοῦ κωμικοῦ δράματος παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων, ἀπερ καὶ ἡ κωμῳδία ἔχει μόνον τὸ πρῶτον, ἡ πάροδος, εἰχε σχέσιν πρὸς τὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος, τὰ δὲ λοιπὰ τρία ήσαν ἀσχετα πρὸς αὐτὴν, ἵσαν δηλονότι ἐμβόλιμα καὶ ἔχρησίμευον τὸ μὲν πρὸς ἔπαινον θεοῦ τινος, τὸ δὲ ὄπως σκώπτωνται κατὰ πρόσωπον τινὲς τῶν θεωμένων. Ἐκ τούτων δὲ τῶν τριῶν τῶν τῇ παρόδῳ ἐπιφερομένων τὸ μὲν πρῶτον εἶχεν ἴδιον ὄνομα παράβασις καλούμενον καὶ ἴδιαν ρύθμικὴν μορφὴν, ἐξ ἐπτὰ συγκείμενον μερῶν. Παράβασις ἡδύνατο νὰ είναι καὶ νὰ λέγηται καὶ τὸ ἔτερον τῶν δύο τελευταίων χορικῶν, δηλονότι τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον· διέφερεν ὅμως ἡ δευτέρα αὐτὴν παράβασις τῆς πρώτης κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἦτο τελεία ὡς ἡ πρώτη, ἀλλ' ἀτελής, ἐπειδὴ ἔλειπον αὐτῇ τῶν ἐπτὰ μερῶν τὰ τρίχ πρῶτα. Μόνον λοιπὸν τὸ ἔτερον τῶν δύο τελευταίων χορικῶν, ἐκεῖνο δηλαδὴ, ὅπερ δὲν ἦτο παράβασις, ἐκαλεῖτο στάσιμον ὡς ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ σχῆμα ρύθμικῆς συνθέσεως εἰχε συνήιως τὸ μονοστροφικὸν, πλείονες δηλαδὴ τῶν δύο στροφῶν διεδέχοντο ἀλλήλας τὸ αὐτὸ ἔχουσαι μετρικὸν σχῆμα. Ἡ Δυσιστράτη, αἱ Θεομορφοιάζουσαι καὶ οἱ Βάτραχοι περιέχουσιν ὅντε μίαν παράβασιν, οὐδεμίαν δὲ αἱ Ἐκκλησιάζουσαι καὶ ὁ Π.ιοῦτος. Διότι μετὰ τὴν περιστολὴν τὸ πρῶτον, είτα δὲ καὶ τὴν τελείαν ἀπόλεισιν τῆς ἀδείας τοῦ κατὰ πρόσωπον σκώπτειν ἀνάγκη ἦτο καὶ ἡ παράβασις κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ περιορισθῇ, είτα δὲ καὶ τελείως νὰ ἐκλίπῃ ⁽³⁾.

(1) Ποιητ. 5.

(2) Ποιητ. 2.

(3) Δ. Χ. Σεμιτέλου Εἰσαγωγὴ Ἀντιγόνης σελ. 15—16.

Σικελικὴ κωμῳδία.

Ἡ κωμῳδία ἔσχε τὴν πρώτην αὐτῆς ἐκ τῶν Διονυσιακῶν ἀρμάτων⁽¹⁾ ἔντεχνον διαμόρφωσιν ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ τῇ κάτω Πιταλίᾳ, πατήρ δ' αὐτῆς θεωρεῖται κυρίως Ἐπίχαρμος Κῷος^ἢ καὶ Συρρκούσιος διὰ τὴν ἐκ πατέδων ἐν Συρρκούσαις διατριβὴν ὄνομα-ζόμενος (ἀποθενὼν τῷ 450 π. Χ. ἐν ἡλικίᾳ ἐνενήκοντα ἑτῶν). Ὁ Ἐπίχαρμος ἔγραψεν ὡς λέγουσι τρισκόντα καὶ πέντε δράματα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ ἐκ τῆς μυθολογίας μάλιστα καὶ ἐκ τῆς ηθικῆς καταστάσεως τῆς κατ' αὐτὸν κοινωνίας ἀντλῶν τὴν ὅλην⁽²⁾. Ἡ Σικελικὴ λοιπὸν κωμῳδία κωλυομένη ὑπὸ τοῦ Ιέρωνος μάλιστα νὸν δισκωμῳδήσῃ τὴν σύγχρονον πολιτικὴν, ὅπως ἡ Ἀττικὴ, ἐτράπη ἐπὶ τὴν δισκωμῳδῆσιν τῶν θεῶν καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως.

Σύγχρονος τοῦ Ἐπίχαρμου ἦτο Σάφρων ὁ μιμογράφος, οὗτινος οἱ μῆμοι οὕτε ὄρχηστικὸν οὕτε μουσικὸν χαρακτῆρα ἔχοντες, ἀλλ' ἀπλῶς ῥυθμικὸν, ἦσαν, ὡς λέγεται, ἀσπαστὸν ἀνάγνωσμα εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ πως καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τοὺς διαλόγους αὐτοῦ.

Ἀττικὴ κωμῳδία.

Δικιρεῖται ἡ ἀττικὴ κωμῳδία καθόλου εἰς ἀρχαῖαν ἀττικὴν κωμῳδίαν, μέσην καὶ rēar.

a'. Ἀρχαῖα ἀττικὴ κωμῳδία.

Περὶ τὸ ἔτος 580 π. Χ. πρῶτος δὲ Σουσαρίων ἐν Τειποδίσκου κώμης τῆς Μεγχρίδος ἐπὶ τοῦ ὕδους Γερανείας εἰσήγαγε τοὺς

(1) Περὶ τῶν ἐλληνικῶν κωμικῶν αὐτοσχεδιασμάτων καθόλου οἷον περὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοκαθόλων καὶ ιαμβίστων, τῶν δεικελιστῶν τῆς Σπάρτης, τῶν φαλλοφόρων καὶ ιθυφάλλων ἴδ. καὶ περιοδικὸν Ἀθήναιον τόμ. σελ. 69 καὶ ἔξης.

(2) Ἰδ. Ἀσώπιον ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 314 καὶ ἔξης.

ἐν τῇ πατρίδι του τέως ἀκμάζοντας κωμικούς χορούς⁽¹⁾ εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Θέσπιδος Ἰουρίαν τῆς Ἀττικῆς. Μετ' αὐτὸν δ' ἀναφέρονται πλὴν ἄλλων δὲ Χιωτίδης (διδάξας τὸ πρῶτον ὄλγα ἔτη πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων), δὲ Μάργης καὶ δὲ Ἐκφαρτίδης. Ἄλλ' δὲ ἐπισημότατος τῶν ἀρχαιοτέρων τούτων ποιητῶν είναι οἱ Κρατίρος (519-422) δὲ μέγιστος μετὰ τὸν Ἀριστοφάνην κωμικὸς τοῦ ἀρχαίου ὕφους καὶ μάλιστα δὲ θεμελιωτὴς αὐτοῦ. Οἱ Κρατῖνος είναι οὕτως εἰπεῖν δὲ Αἰσχύλος τῆς κωμῳδίας. Τὸ πρῶτον του δράμα δὲ γράφετο Ἀρχίλοχοι, τὸ δεύτερον Πυτίνη, δι' ἣς ἀγωνισθείς ἐνίκησε τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐγραψε περὶ τὰς εἰκοσι κωμῳδίας καὶ ἔσχεν ἐννέα νίκας. Ὑποκριτὴς τοῦ Κρατίνου ἦτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν μνημονεύμενος Κράτης, μεθ' ὧν ἀναφέρονται πολλοὶ κωμῳδοποιοὶ, ἐν οἷς δὲ εἰς τὸν κανόνα προσληφθεὶς Φρερεχράτης καὶ δὲ Εὔπολης, δὲ Εὐριπίδης τῆς κωμῳδίας, ὅστις κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι συνειργάζετο πρὸς τὸν Ἀριστοφάνη. Οἱ Εὔπολις ἐγεννήθη τῷ 446, ἀπέθανε δὲ ἢ ριφθεὶς εἰς τὴν Θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου πλέοντος εἰς Συρακούσας διότι δὲ ποιητὴς δεινῶς τὸν εἶχε προσβάλῃ εἰς τοὺς Βάπτας του ἢ πιθανώτερον ναυμαχῶν κατά τινα τῶν τελευταίων ναυμαχιῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐγραψε δεκατέσσερες δὲ δεκαεπτά κωμῳδίας. Ἡτο δῆπος καὶ δὲ Ἀριστοφάνης συντηρητικωτάτων ποιητικῶν φρονημάτων καὶ ἔχθρος τῆς ἀχαλινώτου δημοκρατίας. Ἡ γλῶσσα του ἦτο ἀττικωτάτη⁽²⁾. Ἀναφέρομεν ἔτι τὸν Φρύνιχον (τὸν κωμικὸν), ὅστις ἦτο σύγχρονος καὶ ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τὸν Πλάτωνα (τὸν κωμικόν). Γινώσκονται δὲ καὶ ἄλλων

(1) «Καὶ ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας οἱ Δωριεῖς, τῆς μὲν κωμῳδίας οἱ Μεγαρεῖς, οἵτε ἐνταῦθα ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης καὶ οἱ ἐκ Σικελίας (ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίγαρμος δὲ ποιητὴς πολλῷ πρότερος ὃν Χιωνίδου καὶ Μάγνητος) καὶ τῆς τραγῳδίας κτλ.» Αριστοτ. Ποιητ. 3.

(2) Μακρὸν πραγματείαν περὶ Εὐπόλιδος βλ. παρ' Ἀσωπίῳ ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 461 καὶ ἔξης. — Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα πάντων τῶν κωμικῶν συλλεγύθησαν ἐκ τῶν διαφόρων συγγραφέων, παρ' οἷς κείνται, ἔξεδόθησαν ὑπὸ Meineke καὶ ἐπ' ἐσγάγτων ὑπὲν Kock.

πλείστων ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ὄνοματα (1), ἀλλὰ μόνον τοῦ Ἀριστοφάρους (ἰδ. καὶ σελ. 14) τοῦ κορυφάρου πάντων καὶ κατ'έξοχὴν Κωμικοῦ ὄνομαζομένου ἔχοκεν πλήρεις κωμῳδίας ἔνδεκα τὸν ἀριθμόν.

IIIερὸν Ἀριστοφάνους.

Οἱ Ἀριστοφάνης νιὸς Φιλίππου Κυδαθηναῖεὺς τὸν δῆμον γεννηθεὶς τῷ 444 καὶ ἀποθανὼν τῷ 380 κατὰ πᾶσαν πιθανότητα. Εἶχε τρεῖς νιούς, Φιλίππον, Νικόστρατον καὶ Ἀραρότα, οἵτινες καὶ οἱ τρεῖς γινώσκονται ως κωμικοὶ ποιηταί. Ὁ ποιητὴς ἦτο ὀλιγαρχικὸς, τολμηρότατα δὲ διὰ τῶν δραμάτων του ἐσκωπεῖ τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ μᾶλιστα τὸν περιφημον δημαγωγὸν Κλέωνα, εἰς ταπεινὴν ἐχδίκησιν τοῦ δοπίου ἀποδοτέα ἡ γραφὴ ξειλας, ἥτις λέγουσιν δτι εἶχε γίνη κατὰ τοῦ ποιητοῦ. Τεσσαράκοντα τρεῖς κωμῳδίας εἶχε ποιηση, ἔξ δὲ ἐσώθησαν ἔνδεκα αἱ μᾶλιστα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀναγινωσκόμεναι καὶ ἀποσπάσματα ἑτέρων τριάκοντα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ σταδίου του ἀτολμότερος ὅν ἐδίδασκε δι' ἀλλων τὰς κωμῳδίας του, τὰς μὲν ἔχουσας ἴδιωτικὸν χαρακτῆρα διὰ τοῦ Φιλωνίδου, τὰς δὲ πολιτικὰς διὰ τοῦ Καλλιστράτου.

Οἱ χαρακτῆρες τῶν δραμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους εἰναι φυσικῶς ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμῳδίας, ἥτις είναι μεγαλοπρεπῆς διακωμώδησις τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν μᾶλιστα πραγμάτων μὲ πολὺ τὸ φορτικὸν ἐν τῇ παραστάσει καὶ τὸ φυνταστικὸν ἐν τῇ συνθέσει. "Οἴεν ἐν αὐτῇ είναι ἀφθονον τὰ σκώμματα καὶ οἱ γέλωτες καὶ ὑπερβολικὴ ἡ εὔθυμια ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ἡ βωμολογία. Ἀλλὰ τὰ πάντα συνέχει καὶ συγκρατεῖ μεγίστη εὐμουσία καὶ χάρις ἀπαράμιλλος, ἥτις είναι καὶ τὸ κατ'έξοχὴν χαρακτήρισμα τοῦ Ἀριστοφάνους κατὰ τὸ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ως λέγεται, ποιηθὲν γνωστὸν ἐπίγραμμα."

(1) Πάντες οἱ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ποιηταὶ λέγονται τεσσαράκοντα. Πολλοὺς ἀναφέρει σκώπτων αὐτοὺς καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν ταῖς κωμῳδίαις του.

Αι χάριτες τέμενός τι εύρετιν ὅπερ οὐχί πεσεῖται
Ζητοῦσαι, ψυχὴν εὔρον Ἀριστοφάνους.

Αλλ' ἡ μεγαλοπρεπής ἐκείνη τῆς ἀρχαίκης κωμῳδίας ἀκολασία φυνερὸν εἶναι ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ διατηρηθῇ εἰ μὴ ὅσον καὶ ἡ ἀγαλίνωτος δημοκρατία. "Οθεν ἡ μάστιξ ἐκείνη τῶν συγχρόνων πολιτικῶν, σοριστῶν, δικαστῶν καὶ ποιητῶν, εἰς οὓς πάντας ἀπέδιδε δικαίως ἢ ἀδίκως τῶν ἀρχαίκων ἡθῶν τὴν ἀλλοίωσιν καὶ τῶν νέων τὴν διαφθορὰν, ἔπειπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ χαλαρωθῇ καὶ νὰ μεταβληθῇ ἐπὶ τὸ ἥπιώτερον σὺν τῷ χρόνῳ, μάλιστα δὲ σὺν τῇ γενομένῃ μεγάλῃ πολιτικῇ μεταβολῇ ἐπὶ τῶν τριάκοντα, ὅτε αἱ παρεκτροπαὶ ἐκείναι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι πλέον ἀνεκταί (ιδ. σελ. - 14). Τὰ σωζόμενα παλαιά σχόλια εἰς τὸν Ἀριστοφάνη εἶναι ἐκ τῶν ἀριστῶν διότι προέρχονται ἐκ καθηκωτάτων φιλολογικῶν πηγῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων. "Ανευ δὲ τῶν σχολίων ἐκείνων πολλὰ τοῦ Ἀριστοφάνους θὰ ἦσαν νῦν εἰς ἡμᾶς ἀκατάληπτα ἔνεκα τῶν πολλῶν ὑπαινιγμῶν, οἵτινες φυσικῶς ἐγχωροῦσιν εἰς τὴν κωμῳδίαν, οἱ ὑπαινιγμοὶ δ' ἐκεῖνοι ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐρμηνείας. Αἱ ἔνδεκα κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι αἱ ἑξῆς:

1. *Ἀχαρεῖς*. Ή κωμῳδία αὕτη ὄνομασθεῖσα ἀπὸ τοῦ χοροῦ, ὅστις συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν Ἀχαρέων ἐδιδάχθη τῷ 425. Τὸ δράμα εἶναι τῷρ εὑρίσκεται πεποιημένων. Τὰ δευτερεῖα ἐν τῷ ἀγῶνι είχεν ὁ Κρατῖνος καὶ τὰ τριτεῖα ὁ Εὔπολις. Ἐπροκαλοῦντο δὲ οἱ Ἀχαρεῖς ἐκ παντὸς τρόπου τὴν εἰρήνην, λίαν ἀσπαστὴν εἰς τὸ φιλειρηνικὸν κόρμυχ, ὅπερ λίαν ἐτάραχτον τὰ ἐκ τοῦ Ηελοποννησιακοῦ πολέμου κακά.

2. *Ιππεῖς*. Καὶ αὐτὴ ἡ κωμῳδία ἀπὸ τοῦ χοροῦ ὠνομάσθη, ὅστις συνέκειτο ἐξ ιππέων, ἣτις ταξὶς λίαν ἐχθρικῶς διέκειτο πρὸς τὸν Κλέωνα τὸν καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ δράματος σκωπτόμενον καὶ διασυρόμενον ἐδιδάχθη τῷ 424.

3. *Νεφέλαι*. «Τὸ δράμα κατὰ Σωκράτους γέγραπται τοῦ φιλοσόφου ἐπίτηδες ὡς κακοδιδασκαλοῦντος τοὺς νέους Ἀθήνησι.» Συνίστατο δὲ τοῦ δράματος ὁ χορὸς ἐκ Νεφελῶν, ἃς ὁ φιλόσοφος, καθ' ἡ διασύρει αὐτὸν ὁ ποιητὴς, ἔθεώρει δῆθεν ὡς θεάς. Ἐδιδά-

γιθησαν τῷ 423 καὶ ἔσχον τὴν τρίτην θέσιν, λαβόντος τὰ πρωτεῖα τοῦ Κρατίνου καὶ τὰ δευτερεῖα τοῦ Ἀμειψίου «διόπερ Ἀριστοφάνης ἀπορριφθεὶς παραλόγως φήθη δεῖν ἀναδιδάξαι τὰς Νεργέλας τὰς δευτέρας καὶ ἀπομέμφεσθαι τὸ θέατρον. Ἀποτυχών δὲ πολὺ μᾶλλον καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα οὐκέτι τὴν διασκευὴν εἰσῆγαγεν.» Ιδὲ καὶ ὅσα λέγει περὶ τῆς κωμῳδίας αὐτὸς δὲ Σωκράτης ἐν Πλάτωνος Ἀπολογίᾳ κεφ. 3.

4. *Σφῆκες*. Διὰ τῆς κωμῳδίας ταύτης «διαβάλλει Ἀθηναῖος ὡς φιλοδικοῦντας καὶ σωφρονίζει τὸν δῆμον ἀποστῆναι τῶν δικῶν καὶ διὰ τοις τοῦτο καὶ τοὺς δικαστὰς σφηξίν ἀπεικάζει κέντρον ἔχουσι καὶ πλήττουσι. Πεποίηται δ' αὐτῷ χαριέντως.» Ἐδιδάχθη τῷ 422 καὶ ἔλαβε τὰ δευτερεῖα, πρῶτος δῆτο διηλωνίδης καὶ τρίτος δὲ Λεύκων.

5. *Εἰρήνη*. Ἐδιδάχθη τῷ 421 ἐξ μηνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος καὶ τὸν Βρασίδου. Τυποστηρίζει τὴν τότε ἐπικειμένην εἰρήνην, ητις μετ' ὀλίγον συνωμολογήθη διὰ τοῦ Νικίου. Ἐδιδάχθη δὲ καὶ τὰ δεύτερον, ὡς φαίνεται, τὸ δράμα μετὰ διορθώσεων.

6. *Ορειθεος*. Ἐδιδάχθησαν τῷ 414 καὶ ἔλαβον τὰ δευτερεῖα. Ἐν τῷ φανταστικῷ τούτῳ δράματι δύο Ἀθηναῖοι φεύγοντες τὴν ἀθλίαν τῆς πατρίδος των καινωνικὴν κατάστασιν ἀποδημοῦσιν εἰς τὸν ἄλλο πρὸς τοὺς ὄρνιθας καὶ ἀποφρασίζουσιν ἐκεῖ νὰ κτίσωσι τὴν ἐνάριον Νεργελοκοκκυγίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ προσέρχονται οἱ καὶ τὰς ἐπιγέίους Ἀθήνας μαστίζοντες χρησμολόγοι καὶ ψηφισματοπῶλαι καὶ συκοφάνται καὶ ποιηταὶ, οἵτινες ὅμως οὐκῶς ἀποπέμπονται. Ἐπειτα δὲ δὲρχονται τῆς ἐναερίου πόλεως τῇ πρεσβεύσει τοῦ Προρυθέως λαμβάνει τὴν Βασιλείαν ως γυναικα. Διὰ τοῦ δράματος τούτου διακωμῳδεῖται ἡ ἔξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀθηναίων καὶ μάλιστα ἡ εἰς Σικελίαν στρατεία καὶ τὰ κατ' αὐτήν.

7. *Αυσιστράτη*. Διδάχθεῖσα τῷ 411. Καὶ τούτου τοῦ δράματος σκοπὸς εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ Ηελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπαλλαγή. Ὡνομάσθη οὕτω διότι «Αυσιστράτη τις τῶν Ἀθήνησι πολιτίδων καὶ τῶν Ηελοποννησίων ἔτι δὲ καὶ Βοιωτίων γυναικῶν σύλλογον ἐποιήσατο, διαλλαγῆς μηχανωμένη τοῖς Ἐλλησιν.»

8. Θεσμοφοριάζονται. Διδαχθεῖσαι πιθανῶς ἐπίσης κατὰ τὸ 411. Ἐν κύταις κατασκώπτεται τὸ ἄγαν αἰσθηματικὸν τῆς νεωτέρας τραχγωδίας καὶ μάλιστα τοῦ Εὐριπίδου, δστις διὰ τὸ εἰς τὰς γυναικας μίσος του κατηγορεῖται δεινῶς ὑπ' αὐτῶν τελουσῶν τὰ Θεσμοφρία. Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ παρῳδοῦνται πολλὰ χωρία τραχγωδίῶν τοῦ Εὐριπίδου.

9. *Bátrachoi*. Ἡ κωμῳδία αὕτη, ἡς ὁ χορὸς σύγκειται ἐκ βατράχων εἰναι μετὰ τῶν Ὁριθιῶν ἢ τελειοτάτη κωμῳδία τοῦ Ἀριστοφάνους. Εἶναι δὲ γραμματειακὴ κωμῳδία. Ἐδιδάχθησαν οἱ *Bátrachoi* τῷ 405 καὶ ἔλαθον τὰ πρωτεῖκα δεύτερος ἦτο ὁ Φρύνιχος καὶ τρίτος ὁ Πλάτων (ὁ κωμικός). «Οὕτω δὲ ἐθυμάσθη τὸ δράμα διὰ τὴν εἰς Ἄδον κατάβασιν⁽¹⁾ ὃς τε καὶ ἀνεδιδάχθη.» Ἡ κωμῳδία αὕτη ἐδιδάχθη ὄλιγον μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ἥτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σοφοκλέους. Είχον λοιπὸν ἀποθανεῖ καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραχικοὶ ὁ δὲ Διόνυσος ἀπαρηγόρητος κατέρχεται εἰς τὸν Ἄδην ἵνα ἐκεῖθεν ἀναγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὸν δημοφιλῆ Εὔριπιδην. Ἐκεῖ δὲ γίνεται ἀγῶν μεταξὺ τῶν ποιητῶν καὶ ὁ Διόνυσος μεταβολῶν γνώμην ἀνάγει τὸν Αἰσχύλον.

10. *Εκκλησιάζονται* (δηλ. γυναῖκες). Οἱ ξνδρες παραδίδονται εἰς τὰς ἐκκλησιαζούσας τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας ἀνίκανοι αὐτοὶ ὄντες πρὸς τοῦτο. Ἐδιδάχθησαν τῷ 392.

11. *Πλοῦτος*. Ἐν τῷ δράμακτι τούτῳ παρατηρεῖται μεταβολὴ τις γαρκυτῆρος καθόλου ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἀριστοφνείων δραμάτων, ἐλαχίστη δὲ πρὸς τούτοις είναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ χοροῦ, παράβασις δὲ δὲν ὑπάρχει οὕτε ἄλλη προσωπικὴ προσβολὴ οὐδεμίᾳ καὶ ἡ ὅλη δὲ ὑπόθεσις στρέφεται γενικῶς περὶ τὰ κατὰ τὸν τυφλὸν θεὸν τοῦ πλούτου. «Οθεν δι' αὐτοῦ γίνεται ἡ μετάβοσις εἰς τὴν μέσην κωμῳδιαρ

(1) Ἐκ διορθ. H. Weil. ἀντὶ τῆς ἐν τῇ Ὑποθέσει κοινῆ φερομένης γραφῆς ἐν αὐτῷ παράβασιν. Id. Annuaire de l' Association pour l'encouragement des études grecques en France τοῦ 1881 σελ. 98 καὶ ἔξης.

δ'. Μέσην ἀττικὴν κωμῳδίαν.

Ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς μέσης κωμῳδίας εἶναι περίπου ἀπὸ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (338 π. Χ.).

Οὐαρακτήριοι τῆς μέσης κωμῳδίας εἶναι μέσον τι μεταξὺ τῆς πολιτικῆς κωμῳδίας τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας κωμῳδίας, ἡτις εἶναι μακλινοίκογενετελεκή. "Οὐεν ἀπεῖχε τῆς διακωμῳδήσεως τοῦ δημοσίου βίου ἢ μέσην κωμῳδίαν, δὲν εἰσεγώρει δὲ εἰς τὸν οἰκιακὸν, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τὴν ἀγορὰν, εἰς τοὺς ἰχθυοπώλας, τοὺς μαγείρους, τὰς ἑταίρας ἔτι δὲ καὶ εἰς τοὺς φίλοσόφους, τάξεις δηλαδὴ ὄλας κοινωνικὰς καὶ χαρακτήρας ὅλως γενικους καὶ τυπικούς. Οἱ δὲ χοροὶ ἔλειψαν ἀπὸ τῆς μέσης κωμῳδίας διότι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐλαττώσεως τοῦ πλούτου τῶν Ἀθηναίων δὲν εύρισκοντο πλέον χορηγοῖς διὰ νὰ δαπανήσωσι. Λέγονται δὲ οἱ πάντες ποιηταὶ τῆς μέσης κωμῳδίας περὶ τοὺς ἔξήκοντα, ποιήσαντες περὶ τὰ ἐπτακόσια δράματα⁽¹⁾. Ἐκ τούτων δὲ τῶν ποιητῶν μνημονεύομεν τοῦ δεκάκις νικήσαντος Ἀλεξανδρίδη τοῦ Ρόδιου καὶ τοῦ Ειδού.Ιον., τοῦ Τιμοκλέους καὶ τῶν οἰῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἄλλοι οἱ δύο εἰς τὸν κανόναν παρχληρίζοντες εἶναι Ἀρτιφάρης δ. Ρόδιος Κήσας περὶ τὸ 330 π. Χ. καὶ ποιήσας ὑπὲρ τὰ διακόσια δράματα καὶ Ἀλεξίς δ. ἐκ Θουρίων τῆς κάτω Ἰταλίας, Κήσας περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ποιήσας ὑπὲρ τὰ διακόσια τεσσαράκοντα δράματα.

γ'. Νέα ἀττικὴν κωμῳδίαν.

Ἡ λεγομένη νέα κωμῳδία ἐπεκράτει κυρίως κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διεκδόγων αὐτοῦ, διήρκεσε δὲ ὅσον καὶ ἡ δύναμις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ ἐπελ-

(1) Πολλὰ ὄνόματα ποιητῶν κωμῳδίας (ὅπως καὶ συγγραφέων καὶ ποιητῶν καθόλου) ἀλλοθεν ἀγνωστα γνωρίζονται βαθυτέρων ἐξ ἐπιγραφῶν. Αἱ δὲ ἐπιγραφὴι καὶ κατὰ τοῦτο θαυμασίως συντελοῦσιν εἰς ἀκριβεστέραν κατὰ πάντα γνῶσιν τοῦ βίου τῶν παλαιῶν. Ἰδ. περιοδ. Ἀθήναιον τόμ. 7 σελ. 86.

θοῦσα μεταβολὴ ἐκρυφώθη, ἅμα καὶ ἐτελειώθη ἐν τῇ νέᾳ, ὅτις
ώσαντως τὴν οὐλὴν αὐτῆς δὲν ἐλάμβανεν ἐξ ὥρισμένων προσώπων,
οὐδὲ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὴν ηθογραφίαν
κοινωνιῶν καὶ θικῶν ἀλλαγέων ψευδαχανεῖς ἔλαττων πυκνώ-
νεις εἰς χαρακτήρας τινα γενικούς καὶ τυπικούς, οἷον γονεῖς αὐστηρούς
ἢ συγκαταθετικούς, δούλους πχνούργους, ἑταῖρας, φιλαργύρους, πα-
ρασίτους, στρατιώτας καυχηματίας κτλ. Σκηνὴν δ' αὐτῆς ἔχει μά-
λιστα ἡ νέα κωμῳδία τὸν οἰκον καὶ τὸν κατ' αὐτὸν βίον, ὅποις εἰς
ικανὴν ἦτο τότε παραλυσίαν. Ἀπεμιμεῖτο δὲ τὴν Εὔριπίδειον τρα-
γῳδίαν ἡ νέα κωμῳδία καὶ μάλιστα τὴν πρὸς τὰ γνωμικὰ τάσιν
αὐτοῦ. Ἡ δὲ λέξις ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ ἦτο κομψὴ, ἀλλ' ἀπλὴ καὶ
πρὸς τὴν τοῦ πεζοῦ λόγου πλησιάζουσα. Καὶ ἡ μετρικὴ δὲ ἐν αὐτῇ
είναι λίαν ἀπλῆ. Ἐξήκοντα δὲ καὶ τέσσαρας ποιητὰς τῆς νέας
κωμῳδίας ἡρίθμουν οἱ παλαιοί, ὧν ἐπιφανέστατοι ἦσαν ὁ Φιλίππη-
δης, εἰς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν γράψας τεσσαράκοντα πέντε
δράματα, ὁ Διφιλός ὁ σύγχρονος τοῦ Δημοσθένους, ὁ Ποσειδίππος
ἢ ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Κασσάνδρας, μάλιστα δὲ ὁ Φιλήμων καὶ ὁ
Μέραρδος. Καὶ ὁ μὲν Φιλήμων ἦτο μὲν Σολεὺς, κατὰ Στράβωνα,
Συρακούσιος δὲ κατὰ Σουΐδαν καὶ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστοφά-
νους, ἀλλὰ, κατὰ τὸν αὐτὸν σχολιαστὴν μετέσχε τῆς τῶν Ἀθη-
νατῶν πολιτείας, φέρεται δὲ συνήθως ὡς Διομειεὺς τὸν δῆμον καὶ
ἐν διλητρᾷ τινὶ ἐπιγραφῇ καὶ ἐν τῷ σωζόμενῳ ἐνεπιγράφῳ ἐκ τῶν ᾠω-
ματικῶν γράμμων βάθρῳ ὅπερ ἀνεῖχε ποτε τὸ ἄγαλμα του Φιλήμων
Δάμωρος Διομειεὺς κωμικὸς ποιητὴς. Ἡρχισε δὲ νὰ διδάσκῃ
δράματα τῷ 328 καὶ ἤκμασεν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.
Γινώσκομεν δὲ ἐκ διασωθείσης ἐπιγραφῆς ὅτι τῷ 333 ἐνίκησεν ἐν
τοῖς ἀγῶσιν. Ἔγραψε δὲ περὶ τὰς ἑκατὸν κωμῳδίας. Καὶ τὸν Φιλή-
μονα ὅπως καὶ τὸν Διφιλόν καὶ τὸν Μένανδρον καὶ ἄλλους τῆς
νέας κωμῳδίας ποιητὰς ἀπεμιμήθησαν ἢ μετέφρασαν οἱ Ψωμαῖοι
ποιηταὶ Πλαύτος καὶ Τερέντιος, ὃς ὡν καὶ μόνον ἔχομεν σήμερον
ἔννοιάν τινα τῆς νέας κωμῳδίας, διότι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν
μόνον ἀποσπάσματα ἔχομεν. Τούς δὲ πάλιν δύο Ψωμαίους ἀπεμι-

μήθη κατά τὸ πλεῖστον ἢ καὶ μετέφρασεν ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων χρόνων κωμικὸς ποιητὴς, ὁ Γάλλος Μολιέρος.

Ο δὲ ἐκ Γαργυρτοῦ τῆς Ἀττικῆς Μένανδρος ἐγεννήθη τῷ 342 καὶ ἀπέθανε τῷ 290. Ἐγράψει δὲ ὑπὲρ τὰς ἐκατὸν κωμῳδίας, ὡν κατ' ὄνομα γινώσκομεν ἐνενήκοντα ἐπτὰ καὶ ἔχομεν ἔξι αὐτῶν καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα. Ὁκτάκις ἐνίκησεν, ὅτο δὲ ἀνταγωνιστὴς τοῦ Φιλήμονος. Ὁ Μένανδρος είναι διασημότατος παντων τῶν ποιητῶν τῆς νέας κωμῳδίας, κομψότατα δὲ καὶ λεπτότατα ἦσαν τὰ δράματά του. Ἡτο συνδημότης μὲν καὶ διάφρων πρὸς τὸν Ἐπίκουρον καὶ ἐγεννήθη κατά τὸ αὐτὸν ἔτος καθ' ὃ καὶ ὁ φιλόσοφος, μαθητὴς δὲ τοῦ Θεοφράστου. Αἱ γνῶμαι του διαιτοῦσι πολὺ πρὸς τὰς τοῦ Εὔριπίδου. Διὰ τὴν πολλὴν τιμὴν, ἡς παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀπήλαυνεν σύν ὀλίγοι τῶν ἀρχαίων λογίων ἡγολήθησαν περὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ καθόλου δὲ ὅτο ἀρεστὴ καὶ εἰς τὴν Ἑλλὰδα καὶ εἰς τὸν ἄλλον ἀρχαίον κόσμον ἡ νέα κωμῳδία καὶ διὰ τὸ εὐληπτόν αὐτῆς καὶ τὸ λεπτόν καὶ διὰ τὸ γενικώτερον καὶ ἀνθρωπινώτερον τῶν ὑποθέσεων, περὶ ᾧς ἐστρέφετο.

Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Διονυσιακοῦ θεάτρου (1862) μεταξὺ ἄλλων βαθρῶν ἀνευρέθη καὶ ἐν μέγα καὶ τεχνητῶς ἔξειργασμένον, ὅπερ ἀνειχέ ποτε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μενάνδρου· *Mēnarāndros*. *Κηφισόδοτος Τίμαρχος* ἐποίησαν. Είναι δὲ τὸ βαθρὸν σύγχρονον τοῦ ποιητοῦ (1). Ἐν τοῖς Ἡθικοῖς τοῦ Ηλούταρχου (2) καταλέγεται καὶ μικρὰ πραγματεία ἐπιγραφομένη *Συγχρίσεως Ἀριστοφάρους καὶ Mēnarāndρου* ἐπιτομή.

III. ΒΟΥΚΟΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ.

Ἡ ἐκ τῶν ποιμενικῶν κυρίως ἀσμάτων τῆς Σικελίας εἰς ἔντεχνον ποιητικὸν εἶδος διαμορφωθεῖσα βούκολικὴ ποίησις είναι κυρίως ἔργον τοῦ Θεοκρίτου (ἰδ. σελ. 22). Τὰ ἀσματα ταῦτα εἰχον μὲν τὸν ιδιαίζοντα εἰς τοὺς Δωριεῖς μιμητικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἡ

(1) Ἡδε Φιλίστορος τόμ. 3, σελ. 562—563 καὶ τὸ αὐτόθι παρατιθέμενον χωρίον τοῦ Παυσανίου.

(2) Τόμ. 2, σελ. 1039—1041 ἐκδ. Διδότου.

άξια και ή πρωτοτυπία τοῦ Θεοκρίτου συνιστατούχι μόνον εἰς τὸ διτέ έπλούτισε τὴν ἐλληνικὴν ποίησιν διὰ νέου εἰδούς ποιητικοῦ, οὐτενος ή μὲν ὅλη ἡλήφθη κυρίως ἐκ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, η δὲ μορφὴ εἶναι διαλογικὴ, μέτρον δὲ τὸ ἡρωϊκὸν ἔξαμετρον καὶ γλῶσσαν ἡ δωρικὴ, ἀλλὰ μάλιστα διότι ἀπεχώρισεν οὕτως εἰπεῖν καὶ ἔζωγράφισεν ἴδια τάξιν ὅλην συνκισθημάτων καὶ ἐννοιῶν, αἵτινες τέως ἦσαν ὑποτεταγμέναι εἰς τὸ σύνολον τῶν μεγαλοτέχνων ποιητικῶν εἰδῶν, εἰς τὸ ἔπος καὶ εἰς τὸ δρᾶμα. Πρὸς φιλοτέχνησιν δὲ τῆς νέας ταύτης ποιητικῆς συνθέσεως κατέβαλεν ὁ Θεόκριτος ὄχι μόνον τὰς ἀναμνήσεις τῆς λίαν ἐπιμεμελημένης αὐτοῦ ἀνατροφῆς, ἀλλὰ καὶ φυσικὴν καὶ ἀδολον ἔμπνευσιν, τὴν ἀγάπην δηλαδὴν πρὸς τὰς φυσικὰς κακλονάς, ἔτι δὲ καὶ ποιητικὴν εὑφυέων ἔξοχον, συνδυάζουσαν τὴν φυσικὴν ἀφέλειαν καὶ χάριν πρὸς τὴν λαμπρότητα τεχνης. Ἡτο δὲ καὶ ἀναγκαῖα καὶ εὔκαιρος η τοιαύτη τοῦ Θεοκρίτου εὐφυής ἐπινόησις τοῦ νὰ ἐπαναγάγῃ διὰ τῆς ποιήσεως εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς φυσικῆς ἀπλότητος καὶ εἰς τὰς ἀθώας τέρψεις τοῦ ἀγροτικοῦ βίου κοινωνίαν περιελθοῦσαν εἰς ἀψικορίαν καὶ ἀνδίαν ἔνεκα τοῦ λεπτεπιλέπτου πολιτισμοῦ, εἰς δὲ εἰχε φθάση. Ἡ εὔκαιρια δὲ καὶ η ἀνάγκη τῆς τοιαύτης ἐπαναγωγῆς πλεονάκις μετὰ τὸν Θεόκριτον ἀνεφάνη ἐν τῇ ιστορίᾳ τοῦ κόσμου. "Οπως δηλαδὴν ὁ Θεόκριτος ἐπανήγαγε τὸν ἀγροτικὸν βίον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἰέρωνος οὕτω βραδύτερον καὶ ὁ Οὐεργίλιος ἐπὶ Αὐγούστου ἐν τῇ γεγηρακυίᾳ Ἄρωμη καὶ ὁ Τάσσος καὶ ὁ Γουαρίνης ἐν τοῖς παλαιτοῖς τῶν ἡγεμονίσκων τῆς Ἰταλίας τοῦ ισ' αἰῶνος καὶ οἱ Γάλλοι βουκολικοὶ Ῥακλὲν καὶ Σεγραί ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑπερεξηγενεισμένης κοινωνίας τῆς Γαλλίας τοῦ ιζ' αἰῶνος.

Ἡτο δὲ Συρακούσιος ὁ Θεόκριτος, μαθητὴς τοῦ Φιλητᾶ καὶ τοῦ Ἀσκληπιάδου καὶ ἥκμασεν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ισόχρονος ὅν πρὸς τὸν Ἀρατον, τὸν Καλλίμαχον, τὸν Νίκανδρον, τὸν Ἀπολλώνιον καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ποιητῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων. Ἔτη δὲ ἐν Συρακούσαις καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τὰ τριάκοντα εἰδύλλια⁽¹⁾ τοῦ Θεοκρίτου δὲν εἶναι πάντα βουκολικά,

⁽¹⁾ Εἰδύλλιον = μικρὸν εἶδος ἥτοι μικρὸν ποίημα.

διέστι τινὰ μὲν ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν ὑπόθεσιν εἰλημμένην ἀπὸ τοῦ κοινοῦ βίου, τινὰ δὲ εἶναι ἐρωτικὰ ἢ ἀναφέρονται εἰς ἀλιεῖς καὶ ἄλλα ἀλλως⁽¹⁾.

Πλὴν τοῦ Θεοκρίτου βουκολικοὶ ποιηταὶ εἶναι δὲ *Bιωτ* ἢ *Σμυρνῖος*, εἰς ὃν προσγράφονται δέκα ειδόλια καὶ *Μόσχος* ἢ *Συρκούσιος*, εἰς ὃν τέσσαρα.

B'.

Πεζὸς λόγος.

Ο πεζὸς λόγος βραδύτερον, ως καὶ ἀλλαχοῦ εἰπομέν, διεμορφώθη εἰς ἔντεχνον γραμματειακὸν εἰδός. Τοῦτο δὲ εἶναι εὐεξήγητον ἂν μάλιστα ἀπίδωμεν εἰς σχετικῶς βραδεῖαν παρὰ τοῖς "Ελλήσιν εἰσαγωγὴν τῆς γραφῆς (ιδ. σελ. 66), δι' ἣς καὶ μόνης προσηλοῦται τρόπον τινὰ ἡ πεζογραφία. Πᾶς δὲ ἀπὸ τῆς διὰ τὰ συνήθη τοῦ καθ' ἥμέραν βίου πράγματα χρήσεως εἰς ἦν φυσικῶς κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ποιητικωτάτων καὶ τὸν πεζὸν λόγον ἀποστεργόντων Ἑλλήνων θά προωρίσθη ἡ πεζογραφία, μετεπλάσθη ἐπειτα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς ἔντεχνον εἰδός δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοηθῇ. Κάλλιστον περὶ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἰς τὸ πεζὸν εἶναι χωρίον τι τοῦ Πλουτάρχου⁽²⁾, ἐνῷ λέγονται τὰ ἐξῆς: «*Ἡν οὖν ὅτε λόγου νομίσμασιν ἔχρωντο μέτροις καὶ μέλεσι καὶ φύλαις, πᾶσαν μὲν ἴστορίαν καὶ φιλοσοφίαν, πᾶν δὲ πάθος ως ἀπλῶς εἰπεῖν καὶ πράγμα σεμνοτέρας φωνῆς δεόμενον εἰς ποιητικὴν καὶ μουσικὴν ἀγοντες.*» Α γάρ μόνον νῦν ὀλίγοι ἐπαίσουσι, τότε δὴ πάντες ἡκρῶντο καὶ ἔχαιρον ἀδομένοις μηλοβόται τε, ἀρόται τε, ὄρνιθολόχοι τε, κατὰ Πίνδαρον. Άλλὰ ὑπὸ τῆς πρὸς

(1) Ολιγοστὰς, ἀλλὰ πολλοῦ λόγου ἀξίας ἐρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ α' εἰδύλ. τοῦ Θεοκρίτου ὑπὸ I. N. Οίκονομίδου ίδ. ἐν ταῖς Δ. Θερειανοῦ φιλολογικαῖς Υποτυπώσεσιν ἐν Τεργέστῃ (τύποις Schimpff) 1885 σελ. 198—208.

(2) Περὶ τοῦ μὴ γρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν 21.

τὴν ποιητικὴν ἐπιτηδειότητος οἱ πλεῖστοι διὰ λύρας καὶ ωδῆς ἔνουθέτουν, ἐπαρρησιάζοντο, παρεκελεύοντο, μύθοις καὶ παροιμίαις πέραινον, ἔτι δὲ ὕμνους, θεῶν εὐχὰς, παιάνας ἐν μέτροις ἐποιοῦντο καὶ μέλεσιν οἱ μὲν δι' εὐφυίαν, οἱ δὲ διὰ συνήθειαν . . . Ἐπεὶ δὲ τοῦ βίου μεταβολὴν ἅμα ταῖς τύχαις καὶ ταῖς φύσεσι λαμβάνοντος, ἔξωθοῦσαν τὸ περιττὸν ἡ χρεία, κρωβύλους τε χρυσοῦς ἀφήσει καὶ ξυστίδας μαλακὰς ἀπημφίζει καὶ που καὶ κόμην σοβαρωτέραν ἀπέκειρε καὶ ὑπέλυσε κόθορνον, οὐ φαύλως ἐθιζομένων ἀντικαλλωπίζεσθαι πρὸς τὴν πολυτέλειαν εὐτελείᾳ καὶ τὸ ἀρελές καὶ λιτὸν ἐν τῷ κόσμῳ τίθεσθαι μᾶλλον ἢ τὸ σοβαρὸν καὶ περιεργὸν. Οὕτω τοῦ λόγου συμμεταβάλλοντος ἅμα καὶ συναποδυομένου, κατέβη μὲρις ἀπὸ τῶν μέτρων, ὥσπερ ὄχημάτων, ἡ ιστορία, καὶ τῷ πεζῷ μαλιστα τοῦ μυθώδους ἀπεκρίθη τὸ ἀληθές φιλοσοφία δὲ τὸ σαφὲς καὶ διδασκαλικὸν ἀσπασμένη μᾶλλον ἢ τὸ ἐκπληκτόν, διὰ λόγων ἐποιεῖτο τὴν ζήτησιν κτλ.»

Αὐλάκ καὶ αὐτὴ ἡ γραφὴ, ἦτις ἀλλως κατ' ἀρχὰς ἦτο καὶ δύση χρηστος διὰ τε τὴν ὕλην, ἐφ' ἣς ἔχαράσσοντο τὰ γράμματα καὶ διὰ τὸ σχῆμα αὐτὸ τῶν γραμμάτων, ἀπήρεσκεν ὡς φάνεται εἰς τὸ φύσει καλλιτεχνικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, καθ' οὓς πάσα τῶν ἔννοιῶν μετάδοσις διὰ λόγου ἐπρεπε μᾶλλον νὰ γίνηται. Εὔρισκον δὲ μάλιστα οἱ "Ἑλληνες ὅτι καὶ βλαβῆς πολλῆς πρόξενος εἴηε γίνη ἡ ἐφεύρεσις τῆς γραφῆς. 'Ο Πλάτων ἐν τῷ *Φαιδρῷ*⁽¹⁾ ποιεῖ τὸν Σωκράτη λέγοντα ὅτι ὁ Αἰγύπτιος δαίμων Θευθ, ὅστις εἰχεν εὑρη πλείστας τέχνας καὶ δὴ καὶ γράμματα προστηλθε πρὸς τὸν βασιλέα Θουροῦν καὶ ἐπέδειξε πρὸς αὐτὸν τὰς τέχνας καὶ εἰπεν ὅτι ἐπρεπε νὰ διαδοθῶσιν εἰς τοὺς λοιποὺς Αἰγύπτιους. «Ο δὲ ἡρετο, ἦν τενά ἐκάστη ἔχοι ωφέλειαν. Διεξιόντος δὲ, ὅτι καλῶς ἦ μὴ καλῶς δοκοῖ λέγειν, τὸ μὲν ἔψευγε, τὸ δ' ἐπήγει . . . Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῖς γράμμασιν ἦν· Τοῦτο δὲ, ὡς βασιλεῦ, τὸ μάθημα, ἐφ' ὁ Θεὺθ, σοφωτέρους Αἰγυπτίους καὶ μνημονικωτέρους παρέξει· μνήμης τε γάρ καὶ σοφίας φάρμακον εύρεθη. 'Ο δ' εἰπεν· τΩ τε-

(1) Σελ. 274.

γνικώτατε Θεύη, ἀλλος μὲν τεκεῖν δυνατὸς τὰ τῆς τέχνης, ἀλλος δὲ κρίναι, τίν' ἔχει μοῖρον βλάβης τε καὶ ὠφελείκες τοῖς μέλλουσι χρήσθιε . . . Τοῦτο γάρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει μνήμης ἀμελετησίᾳ, ἢτε διὰ πιστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν ἀναμιμνησκομένους. Οὕκουν μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φύρμακον εὑρεῖς. Σοφίας δὲ τοῖς μαθηταῖς δόξαν οὐκ ἀλήθειαν πορίζεις πολυάριστοι γάρ σοι γενόμενοι ἀνευ διδαχῆς πολυυγνώμονες εἰναι δόξουσιν, ἀγνώμονες δέ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄντες καὶ χαλεποὶ ξυνεῖναι, δοξόσοφοι γεγονότες ἀντὶ σοφῶν.»

Τὰ τρία δὲ γένη τοῦ πεζοῦ λόγου, τὴν ιστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἡγητορείαν θὰ πραγματευθῶμεν συντομώτερον διότι ἐν τοῖς γένεσι τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ καλλιτεχνικὸν στοιχεῖον, τὸ εἰδος δὲν κατέχει ὅπαν θέσιν καὶ ἐν τοῖς τοῦ ποιητικοῦ. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὑπερέχει κατὰ πολὺ τῆς ὑλῆς τὸ εἰδός, ἐν φένταῦθα εἰναι ὑποδέεστερον, ἐπικρατεῖ δὲ ἡ ὑλὴ, ἡς ἡ θεωρία δὲν ἀνήκει κυρίως εἰς τὴν γραμματολογίαν. Τοῦτο δὲ μάλιστα συμβαίνειν τῇ φυλοσοφίᾳ, ὀλιγώτερον δὲ ἐν τῇ ιστοριογραφίᾳ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐν τῇ φητορείᾳ, ἔνθα σχετικῶς πλείονα ἔχει τόπον τὸ καλλιτεχνικὸν στοιχεῖον.

Τὰ πρῶτα δὲ δοκίμια τῆς ἐλληνικῆς πεζογραφίας εἰναι φιλοσοφικὰ καὶ ιστορικὰ, ἀλλ' ἐνταῦθα βαίνοντες κατὰ τὴν διαγραφήσαν δόδον θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἔπος ἀντιστοιχούσας ιστοριογραφίας.

α'. Περὶ ιστοριογραφέας.

Οι "Ελληνες ἐπὶ μακρὸν χρόνον διέσωζον τὴν μνήμην τῆς παλαιοτέρας αὐτῶν ιστορίας διὰ τῆς ποιήσεως καὶ ἀργὰ μόνον κατάτηπτοσαν εἰς ἀληθινὴν ιστοριογραφίαν ἀν καὶ ἐκπαλαιεῖσθαι εἰχον λίαν ἀναπτυχθῆ πνευματικῶς. Διότι φαντασίαν ἔχοντες ζωηρὰν ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐχαριστοῦντο νὰ γνωρίζωσι τὴν παλαιοτέραν αὐτῶν ιστορίαν ὑπὸ τὸ ὥραιον καλύμμα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως. Ἐν

ὅσῳ δὲ δὲν ἡσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς πεζογραφικῆς ἐκθέσεως τῆς ιστορίας, οὐδ' ἀνδρας ἔσχον ἕκανούς νὰ πράξωσι τοῦτο. Ἀφ' οὐ δύμως ὁ πολιτικὸς βίος αὐτῶν ἕκανὼς ἀνεπτύχθη καὶ ἐστερεώθη διὰ κοινῶν συμφερόντων καὶ ἐπιχειρήσεων, ἀφ' οὐ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι διήγειραν τὸ ἔθνικὸν φρόνημα καὶ ἀνεζωπύρησαν τὴν συνείδησιν τῆς κοινῆς καταγγωγῆς καὶ δυνάμεως των καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀφ' οὐ τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἡσθάνθη τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοερῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ τὴν μετάβασιν του εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, τότε ἥρξατο καὶ ἡ κυρία, ἡ ἐθνικὴ ιστοριογραφία· αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς ἀνεφάνησαν μὲν ἥδη πρὸ τῶν Περσικῶν, ἀλλ' αὐταις ἦσαν ἀσθενικὰ μόνον δοκίμια καὶ προοίμια, τὰ δόποικα δὲν ἐνείχον ἐν ἑκατοῖς ἵκμάδα ζωῆς διαρκοῦς καὶ δραστικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν γραμματείαν τοιαῦτα δ' ἦσαν τὰ ἔργα τῶν παλαιῶν λογογράφων καλούμενων.

Περὶ λογογράφων.

Λογογράφοι ἦσαν οἱ τοὺς λόγους ἥτοι τὰς προφορικὰς παραδόσεις πεζογραφικῶς ἐκθέτοντες, κατ' ἀντιδιαστολὴν τῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐλευθέρως διαπλάττουσι μύθους⁽¹⁾. Τοιοῦτοι δὲ λογογράφοι ὑπῆρξαν οὐκ ὄλιγοι, ἐξ ὧν δὲ Διονύσιος δὲ Ἀλικαρνασσεὺς⁽²⁾ ἀπαριθμεῖ δώδεκα ὄνομαστι, προσθέτων καὶ ἄλλοι συχροί. Ἀξιολογώτεροι δὲ τῶν λογογράφων ἦσαν Ἐκαταῖος δὲ Μιλήσιος, Φερεκύδης δὲ Λέριος, Ξάνθος δὲ Λυδὸς, Ἐλλάρικος δὲ Μυτιληναῖος. Ως εἰδος δὲ τῶν λογογράφων πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καὶ οἱ ὄρογράφοι καλούμενοι ἥτοι οἱ τὰ χρονικὰ τῶν πόλεων συντάξοντες, ὧν ἐπισημότατος ἦτο Χάρων δὲ Λαζαρικηνός. Πάντες δὲ οἱ λογογράφοι ἦσαν τοῦ ἰωνικοῦ φύλου καὶ ἔγραψαν εἰς ἰωνικὴν διάλεκτον. ἀνεφάνησαν δὲ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα π. Χ. καὶ ἐφθάσαν μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Πηγαὶ δὲ αὐτῶν ὑπῆρ-

(1) Θουκ. 1, 21 - Δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται οὗτοι οἱ λογογράφοι πρὸς τὸν ἐπὶ μισθῷ γράφοντας λόγους βῆτορικούς, οἵτινες ὥσαύτως καλούνται λογογράφοι.

(2) Περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος 5.

ξαν αἱ προφορικαὶ παραδόσεις πρὸ πάντων, ἔτι δὲ καὶ ἡ αὐτοψία, καθότον ἀπέβλεπε τὰ σύγχρονα πράγματα. Ἀλλ' ὅμως καὶ μητικαὶ γραπτὰ ἐπὶ στηλῶν καὶ εἴτε τοιοῦτον καὶ ἀρχεῖα ναῶν καὶ πόλεων μετεχειρίσθησαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. "Οὐεν δὲ καὶ ἂν ἦρύστο τὰς γνώσεις των, ἐξέθετον αὐτὰς πιστῶς πρὸς διδαχὴν καὶ τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, χωρὶς ὅμως νὰ διακρίνωσι μὲ βλέμμα κριτικὸν τὰ θυάματα τῶν φυσικῶν φαινομένων, μηδὲ τοὺς μίθους τῆς ἱστορίας, μηδὲ τὴν ποίησιν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια-ζουσαν τοῖς "Ιωσιν εὐχαρίστησιν καὶ ἡδονὴν ἐν τῷ διηγεῖσθαι ἐξέθετον τὴν ἀφθονον ὅλην των, μὲ πλάτος ἐπικὸν καὶ ἀκρίβειαν περιγγητικὴν, ἀνευ τεχνικῆς συστηματοποιήσεως καὶ διαιρέσεως τοῦ ὅλου ἔργου. «Λέξιν δὲ, καθὼς λέγει ὁ Διονύσιος, ἐπετίθεισαν τὴν σαφῆ καὶ κοινὴν καὶ καθαρὸν καὶ σύντομον καὶ τοῖς πράγμασι προσφυῆ καὶ μηδεμίαν σκευωρίκην ἐπιφαίνουσαν τεχνικήν ἐπιτρέ-γει μέντοι τις ὥρι τοῖς ἔργοις αὐτῶν καὶ γάρις, τοῖς μὲν πλειών, τοῖς δὲ ἐλάττων.» Ο πεζὸς λόγος ἦτο εἰς αὐτοὺς ἀκόμη ὡς νέον ἐνδυμαχ, ἀσυνείθιστός πως καὶ στενόχωρος⁽¹⁾.

Περὶ Ἡροδότου⁽²⁾.

'Αναμφίλεκτον δὲ πρόσδον ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ ἔκαμεν ὁ Ἡρόδοτος, γεννηθεὶς ἐν Ἀλικαρνασσῷ τῷ 484 καὶ ἀποθανὼν τῷ 413

(1) Τὰ ἀνωτέρω ὅπως καὶ τὰ περὶ Ἡροδότου ἐλήφθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς Α. Σ. Ρουσοπόδου εἰσαγωγῆς εἰς τὸν Θουκυδίδην ἐν Ἀθήναις (τύποις Λακωνίας) 1861.

(2) 'Ανάγνωθι παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἀλικαρνασσεῖ ἐν τῇ πρὸς Γυ. Πομπήτηϊον ἐπιστολῇ (τόμ. 6 σελ. 34 καὶ ἔξ. ἐκδ. στερεοτ. Holtze) ἀντιπαραθολήν Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου.—Τὸν Θ. Βουκύδου μετεφράσθη ἡ τοῦ K. Abicht εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Ἡρόδοτον καὶ γραμματικὴ τῆς διαλέκτου αὐτοῦ ἐκδ. 6' ἐν Ἀθήναις (τύποις Φιλοκαλίας) 1875.—Ο κανὸν τῶν ἱστορικῶν Ἡρόδοτος δὲ Ἀλικαρνασσεὺς, Θουκυδίδης δὲ Ἀθηναῖς, Ξενοφῶν δὲ Ἀθηναῖς, Θεόπομπος δὲ Χίος, Ἐφόρος δὲ Κυμαῖος, Ἀναξιμένης, δὲ Λαμψαχῆνος, Καλλίσθενης δὲ Ὁλύνθιος.

ἐν Θουρίοις τῆς κατώ Ἰταλίας⁽¹⁾. Οἱ Ἡρόδοτος εἰναι πάντως ἀξιος τῆς τιμητικῆς προσηγορίας τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας. Ἐν φύλῳ δὲ ἦτο σύγχρονος τῶν νεωτέρων λογογράφων διεκφέρει αὐτῶν πολὺν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν διάνοιαν διέτι δὲν ἐνδιαφέρει αὐτὸν ἡ ὑλὴ μόνον, ἀλλ' ἐνεργητεν εἰς αὐτὴν καὶ πνεῦμα, γενικὰς τινὰς δηλαδὴν ἴδεις, καὶ ἥποικι συνθέουσι τὰ κακθέντα τῆς πολλῆς αὐτοῦ ἱστορικῆς ὑλῆς. Αἱ δὲ τοικῦται ἴδεις εἰναι κυρίως διετταῖ, τοῦτο μὲν τὸ φιλελεύθερον καὶ τῷρον καὶ γενναῖον τῶν Ἑλλήνων ἀντιπαρακβαλλόμενον πρὸς τὸ δεσποτικὸν καὶ ἀκόλαστον καὶ δουλικὸν τῶν Ἀσιανῶν βαρβάρων, τοῦτο δὲ ἡ δύναμις τοῦ θείου, ἡτοι διατάσσει καὶ διακοσμεῖ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀποκαλυπτομένη εἰς τὰς τύχας πότε μὲν ἐνός τινος ἀνθρώπου, π.τ. δὲ καὶ ὅλου ἔθνους καὶ τιμωροῦσα ἔμειλικτω; πᾶν ἀμάρτημα, ὡς καὶ τὴν ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως ὑπερηράνεικν ὑπὸ φύλου (τὸ θεῖον πᾶν ἐστι φθονερόν). Πρανταχοῦ ἐνορᾷ τὴν ἔμειλικτον ἐπενέργεικν τῆς θείας δυνάμεως, ἐπειδὴ δὲ δὲν δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ πράγματα κατ' ἀνθρώπινα αἴτια, οὐδὲν νὰ ἐννοήσῃ αὐτὰ ὑπὸ ψυχολογικὴν ἐποψίν καὶ νὰ τὰ συναρμολογήσῃ αὐτὰ πραγματικὴν μέθοδον, ἀπέχει ἡ ἱστορία του καὶ τῆς καθ' ὄριμον διανοητικὴν κρίσιν γραφομένης πολιτικῆς καὶ πραγματικῆς ἱστορίας καὶ τῆς κατ' ἀτεχνον ἀπλότητα συνταξσομένης λογογραφίας. Καὶ διηγεῖται μὲν πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς αὐτοῦ συγγρόνους πολλὰς πραξένους καὶ θαυματώδεις ἱστορίας, ὅμως οὐκ ἡττον καταφαίνεται πρανταχοῦ ἡ θέλησις αὐτοῦ νὰ διηγηθῇ ὅλην τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ πολλάκις γενομένη κατ' αὐτοῦ μομφὴ ὡς εὐπίστου καὶ μυθολόγου ἀπεδίχθη ὑπὸ τῶν νεωτάτων ἐρευνῶν ἀδικος.

«Τὸ ὕφος τοῦ Ἡρόδοτου πρέπει νὰ θεωρηθῇ, λέγει ὁ Μύλλε-

(1) Κατὰ τὸν Σευθίδην ἐτέλη ἐν τῇ ἀγωῇ τῶν Θουρίων καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐπεγράφετο.

‘Ἡρόδοτον Λύξεω κρύπτει κόνις ἥδε θανόντα,
Ιάδος ἀρχαίης ἱστορίης πρύτανιν,
Δωριέων βλαστόντα πάτρης ἀπὸ τῶν δ' ἀρ' ἀτλήτον
μῶμον ὑπεκπροφυγόν Θούριον ἔσχε πάτρην.

ρος, ώς τὸ τέλειον τοῦ λιτῶς συνδεομένου λεκτικοῦ, τῆς εἰρομένης λέξεως, τὴν ὅποιαν μόνην καὶ οἱ πρότερον αὐτοῦ λογογράφοι υετεχειρίσθησαν. Προσθετέον δὲ τούτοις τὸν ῥυθμὸν τῆς Ἰωνικῆς διαιλέκτου, ἣν δὲ Ἡρόδοτος, καίπερ Δωριεὺς αὐτὸς, ὅμως παρέλαθεν ἐκ τῶν προγενεστέρων εἰς τὴν ιστοριογραφίαν, μὲ τὰς μηκυνομένας καταλήξεις, τὰ σωρεύμενα φωνήντα καὶ τοὺς ἀπαλοὺς τύπους, ἵνα κατασταθῇ τὸ ἔργον τοῦ Ἡρόδοτου τόσον ἀρμονικὸν καὶ εἰς τὸ εἰδός του τέλειον προτὸν ὅσον είναι δυνατὸν νὰ γίνη ἔργον ἀνθρώπινον.

Οἱ Ἡρόδοτος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ τῆς ὁδωρικῆς Ἀλικαρνασσοῦ οἰκογένειαν, ἣν φθονήσας ὁ τῆς πατρὸς δοῦλος Λύγδαμις ἐγγόνος τῆς ὑπὲρ τῶν Ηερσῶν ἐν Σαλαμῖνι ἀγωνισθείσης Ἀρτεμισίας, τὸν μὲν ἐκ μυτρὸς θεῖον τοῦ ιστορικοῦ ἐπικὸν ποιητὴν Πλυνάσιν ἐφόνευσεν, αὐτὸν δὲ ἡνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σάμον, ὅθεν καὶ ἡνλητησε τὴν ιωνικὴν χαριν, ἥτις ἐπικοσμεῖ τὸ σύγγραμμα του (ἰδ. σελ. 147 σημ.). Ἐκ τῆς Σάμου κατόπιν ὅρμητείς ἐπεχειρησε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Λυγδάμιδος. Καὶ τούτου μὲν ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν ἀναγκασθεὶς κατέλιπε τὸ δεύτερον τὴν πατρίδα. Τὰ τελευταῖα δὲ τοῦ βίου ἔτη μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις, διήγαγεν δὲ Ἡρόδοτος ἐν Θουρίοις, τῇ μεγάλῃ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀποικίᾳ, ἡς μετέσχον μὲν πολλοὶ ἐπιφανεστάτοι ἀνδρεῖς, συνεζέπεμψαν δὲ ἀπὸ κοινοῦ πάσαι αἱ Ἑλληνικαὶ φυλαῖ.

Τοῦ Ἡρόδοτου ἡ Ἰστορίης ἀπόδεξις, ἥτις είναι καρπὸς μακρῶν ἔρευνῶν καὶ περιηγήσεων, δικιρεῖται εἰςβιβλία ισάριθμα πρὸς τὰς Μούσας καὶ ὄνομαζεται καὶ Μούσαι τοῦ Ἡρόδοτου, ἀλλ' ἡ διαιρεσίς ἔγινεν ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, οἵτινες ἔδωκαν καὶ τὴν ὄνομασίαν⁽¹⁾.

«Ο περὶ τὴν φιλολογίαν σπουδαζών, λέγει ὁ μέγας ιστορικὸς Νείκουρος, πρέπει μετὰ τοῦ Ἡρόδοτου μάλιστα νὰ ζῆ καὶ νὰ συνδιαιτήῃ ἐκεῖνον καὶ πάλιν ἐκεῖνον πρέπει νὰ ἀναγινώσκῃ.»

(1) Εἰς ταύτην τὴν διαιρεσίν καὶ ὄνομασίαν ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐπίγραμμα.
Ἡρόδοτος Μούσας ὑπεδέξατο τῷ δ' ἄρ' ἐκάστη
ἀντὶ φιλοξενίας βίδλον ἔδωκε μίαν.

Περὶ Θουκυδέδου.

Ο πρῶτος δὲ ὅστις ἐπραγματεύθη κριτικῶς τὴν ιστοριογραφίαν καὶ θεμελιωτὴς τῆς πολιτικῆς καὶ πραγματικῆς καλουμένης ιστορίας είναι Θουκυδίδης ὁ νιός τοῦ Ὀλόρου ἢ Ὁρόλου ἐκ τοῦ δήμου Ἀλιμοῦντος τῆς Ἀττικῆς, γεννηθεὶς τῷ 471 π. Χ.

Τὸ γένος τοῦ Θουκυδίδου ἦτο ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων διότι ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ συνεδέετο διὰ στενῶν συγγενείας δεσμῶν πρὸς δμώνυμόν τινα βασιλέα τῆς Θράκης, ἔνθα ἡ Θουκυδίδης κτῆσιν τε εἶχε τῷρ χρυσείων μετάλλων ἐργασίας καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἡδύρατο ἐν τοῖς πρώτοις τῷρ ἥπειρωντῷ(1), ἡ δὲ μήτηρ Ἡγησιπόλη ἦτο ἀπόγονος τοῦ Μιλτιάδου καὶ συγγενὴς τῶν Πεισιστρατιδῶν. "Οθεν τελεία ὑπῆρξε καὶ ἐπιμεμελημένη τοῦ συγγραφέως ἡ ἀγωγὴ καὶ παιδεία καὶ λέγεται μᾶλιστα ὅτι ἔσχε διδασκάλους τὸν φιλόσοφον Ἀναξαγόραν καὶ τὸν βήτορα Ἀντιφῶντα, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ὡς καὶ οἱ σύγχρονοι σοφίσται Πρωταγόρας, Πρόδικος καὶ Γοργίας μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῷ πνεῦμα τοῦ Θουκυδίδου καὶ τὴν ἐπιδρασιν ταύτην δεικνύει καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἔνγγραφῆς του, ἣτις κτῆμα ἐξ ἀεὶ μᾶλλον ἡ ἀρώτισμα εἰς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ἔγκειται⁽²⁾.

Κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος τοῦ πολέμου (424) ἐν ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα ἐπτὰ ἑτῶν ἡ Θουκυδίδης ἦτο περὶ Θάσου στρατηγὸς⁽³⁾, ἐπειδὴ δὲ δὲν ἡδυνήθη ἐγκαίρως νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἀμφίπολιν ἀπειλουμένην ὑπὸ τοῦ Βρασίδου καὶ μόνον τὸ ἐπίνειον αὐτῆς τὴν Ἡένακ ἔσωσε, κατηγορήθη ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ ἡ ἐφυγαδεύθη ἢ ἔκουσίως ἔφυγεν. "Εμεινε δὲ ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη φυγάς· «καὶ ξυνέβη μοι, λέγει ὁ Ἰδιος⁽⁴⁾, φεύγειν τὴν ἐμαυτοῦ ἔτη εἴκοσι μετὰ τὴν ἐς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν καὶ γενομένω παρ' ἀμφοτέροις τοῖς προγόμασι καὶ οὐχ ἤσσον τοῖς Πελοποννησίων διὰ τὴν φυγὴν, καθ' ἡσυχίαν τι αὐτῶν μᾶλλον αἰσθίσθαι..»

(1) Θουκυδ. 4,105.

(2) Θουκυδ. 1,23.

(3) Θουκυδ. 4,104.

(4) 5,26.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν⁽¹⁾ διὰ ψηφίσματος προταθέντος ὑπό τινος Οἰνοβίου κατῆλθεν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ ἔδια μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἄλλοι ἄλλως παραδίδουσι. Διότι ὁ μὲν Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐτελεύτησεν ἐν τῇ Σκαπτῇ "γλη φονεύθεις", ὁ δὲ Παυσανίας ὅτι ἐφονεύθη κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας κάθοδον αὐτοῦ καὶ ὅτι τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐκεῖτο πλησίον τῶν Μελιτίδων Πυλῶν, ὁ δὲ βιογράφος αὐτοῦ Μαρκελλίνος καὶ ἄλλοι ἀνώνυμος βιογράφος παραπλήσιά τινα ἄλλ' ὀλίγον ἐξηλλαγμένα γράφουσι.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἀπέθανε πέντε καὶ ἑδομηκοντα ἐτῶν τῷ 396.

'Ἐκ τῶν ὅκτων βιβλίων τῆς συγγραφῆς του εἰς ὃσα διήρεσαν αὐτὴν οἱ Ἀλεξανδρινοί, τὸ τελευταῖον οὔτε δημητορίας ἔχει καὶ πως καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων κατὰ τὴν γλῶσσαν ὃςτε φαίνεται ὅτι ἐπελθὼν ὀπωδήποτε ὁ θάνατος ἔγινεν αἴτιος νὰ μείνῃ ἀτελές τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἄλλα καὶ τὸ ὄλον σύγγραμμα νὰ μὴ περατωθῇ. 'Ανυπόστατος δὲ είναι ἡ ἀρχαία παράδοσις, καθ' ἥν δῆθεν τὴν ὄγδοην τῶν ιστοριῶν ἔγραψεν ἡ θυγατῆρ τοῦ συγγραφέως ἢ ἄλλως ὁ Εενοφῶν ἢ καὶ ὁ Θεόπομπος. Οὔτε δὲ πάλιν ἡ δόξα, ὅτι ὁ Εενοφῶν μετὰ τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Θουκυδίδου ἐπειενήθη τὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματος ἔχει τινὰ πιθανότητα⁽²⁾.

'Ο Θουκυδίδης ὡς ιστορικὸς μακρῷ ἥδη ἀφίσταται καὶ τοῦ 'Ησιόδου καὶ πολὺ μᾶλλον τῶν λογογράφων, ὧν ἐγίνωσκε τὰ συγγράμματα καὶ τὰ πακίζει μᾶλιστα ὡς συντεθέντα ἐπὶ τὸ προσαργοτέρον τῇ ἀκροάσει ἢ ἀ.ιηθέστερον⁽³⁾. Συγγράφων δ' αὐτὸς τὸ μέγια ιστορικὸν δρᾶμα, ὅπερ διεδραμάτισαν τὰ δύο ἀντίπαλα φῦλα τὸ Ἰωνικὸν καὶ τὸ Δωρικὸν καὶ τοῦ δποίου ἐπαύλουν ἐμελλε νὰ είναι ἡ ἐφ' ἀπάστης τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονία, οὔτε τὴν ἀνεξέλεγκτον παράδοσιν οὔτε τὰ χρονικὰ τῶν πόλεων εἶγε πρὸ ὄφθαλμῶν.

(1) 1,23,11.

(2) Α. Κυπριανοῦ Περὶ τῆς ὑπὸ Εενοφῶντος ἐκδόσεως τοῦ Θουκυδίδου ἐν Φιλίστορος τόμ. Α', σελ., 104—115.

(3) Θουκυδ. 1,12.

«Τὰ δὲ ἔργα τῶν προχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ, λέγει⁽¹⁾. οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἡξίωσα γράφειν, οὐδὲ ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς αὐτὸς παρῆν καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσον δύνατὸν ἔκριθεισκ περὶ ἑκάστου ἐπεξελθών.»⁽²⁾.

Τὸν δὲ χρόνον διήρεσεν ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὸν ὑπ' αὐτῶν τῶν προγράψατων ἐπιβαλλόμενον τρόπον εἰς θέρη καὶ λειμῶνας. Καὶ τὰ μὲν θέρη περιλαμβάνουσι τὰς στρατείας καὶ ἐγθυροπραξίας, οἱ δὲ λειμῶνες τὰς προπαρασκευάς καὶ διαπραγματεύσεις. Ἐν ἐλλείψει δὲ κοινοῦ ἀνεγνωρισμένου ἡμερολογίου παρὸτι πᾶσι τοῖς "Ελληνοιν, ἤριζει ὁ Θουκυδίδης τὰ πολεμικὰ γεγονότα διὰ τῆς καταστάσεως τῶν φυσικῶν προσόντων καὶ μάλιστα τοῦ σίτου (περὶ σίτου ἔκθο-γὴν, πρὶν τὸν σίτον ἐκ ἀκυρῆ εἶναι, τοῦ σίτου ἔτι χλωροῦ ὄντος, ἐν κυρποῦ ἔγυγκωμιδῇ, ὀλίγον πρὸ τρυγητοῦ).

Προτάσσει δὲ τοῦ ἔργου του ὁ συγγραφεὺς προοίμιον μὲν εἰς στενοτέραν σημασίαν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς διεξοδικωτέραν, τὰ διποταχ ἀμφότερα ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς συγγραφῆς. Περιέχεται δὲ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ παραθολὴ προτέρων Ἑλληνικῶν πολέμων πρὸς τὸν πελοποννησιακὸν εἰς ἀπόδειξιν ὅτι οὗτος ὑπῆρχε μείζων καὶ ἀξιολογώτερος, ἔκθεσις τῶν αἰτίων τοῦ πολέμου μετὰ ἴστορικῆς ἐπόψεως τῶν μεταξὺ τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ συμβάντων ἵνα παρασταθῆ ἡ αὐξῆσις τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ διασάφησις τῶν ἔξω-περικῶν ἀφορμῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν ᾧ περιλαμ-βάνει τὰς διπλωματικὰς διατάξεις.

Ἡ δὲ κυρίως ἱστορικὴ τοῦ πολέμου ὕλη δρᾷεται ἀπὸ τοῦ δευ-τέρου βιβλίου καὶ διαιρεῖται κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Θουκυδίδου συμμετρικῶς εἰς τρία μεγάλα τμήματα⁽³⁾.

(1) 1,22.

(2) Ἐν βιβλ. σ', 54 παραθέτει ὁ Θουκυδίδης ἐπιγραφὴν ἀνευρεθεῖσαν πρὸ τινῶν ἐτῶν καὶ ἀποκειμένην ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ

(3) Βλ. καὶ Α. Κυπριανοῦ Περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θουκυδίδου ἐν τῷ Γ' καὶ τῷ Δ' τόμ. τοῦ Φιλίστορος.

Α'. Εἰς τὸν πρῶτον δεκατὴν πόλεμον, μέχρι δηλαδὴ τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου (431—421).

Β'. Εἰς τὸν μεταξὺ ταραχώδη ἀνακωχῆς χρόνον, ἐνῷ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ εἰς Σικελίαν μεγάλη ἐκστρατεία (421—413).

Γ'. Εἰς τὸν Δεκελεικὸν πόλεμον (413—404). 'Αλλὰ τὸ σύγχρονον ἔμεινεν ἀτελὲς, διότι φθάνει μάνον μέχρι τοῦ 411. Ὁπωςδήποτε ὅμως ἔχει πρὸς τὰ ἡηθέντα τρία μεγάλα τυμόντα κατὰ βιβλία δικίρεσις τῆς συγγραφῆς ὡς ἔξῆς:

Α'—Βιβλ. 6', γ', δ' καὶ τὰ πρῶτα εἴκοσι κεφάλαια τοῦ ε'.

Β'—Βιβλ. ε' (ἀπὸ τοῦ είκοστοῦ πρώτου κεφ.), σ' καὶ ζ'.

Γ'—Βιβλ. η' (εἰς ὁμεληλον νὰ ἀκολουθήσωσι δύο ἔτι βιβλία).

Αἱ Δημητηρίαι τοῦ Θουκυδίδου, αἵτινες ἀποτελοῦσιν οίονεὶ τὰς αἰτιολογίας τῶν ιστορικῶν συμβάντων ἢ τὰ ἐλατήρια αὐτῶν, δὲν είναι τὸ ἀκριβέστερον κείμενον τῶν ὑπὸ τῶν ἡητόρων λεχθέντων, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως συνθέματα, δι' ὧν εἰσάγονται λέγοντες τὰ ἐκάστοτε εἰς τὴν περίστασιν ἀρμοδιώτατα. "Οθεν καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῶν είναι πάντοτε τὸ αὐτὸν, ἢ ἐνιαία δηλαδὴ γλῶσσα τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις λέγει (1) πῶς συνέταξε τὰς Δημητηρίας. «Ως ἂν ἐδόκουν ἡμοὶ ἔκκπτοι περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστ' εἰπεῖν, ἔχομένῳ δὲτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάστης γνώμης τῶν ἀληθῶν λεχθέντων, οὕτως εἰρηται». (2) Η δὲ γλῶσσα τῆς ξυγγραφῆς είναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ, ἥν πρῶτος εἰς τὴν πεζογραφίαν εἰσήγαγεν ὁ Θουκυδίδης, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐδοκιμάσθη ἡ πλακτικὴ αὐτῆς δύναμις ἐν τῇ τραχγωδίᾳ ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου. Συνείρει δὲ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς τὴν πλήρη πραγμάτων καὶ

(1) 1,22.

(2) Τὰ ψηφίσματα ἢ ἄλλα ἐπίσημα ἔγγραφα τὰ παρεντεῖντα ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὴν συγγραφὴν κατὰ πόσοι ἀκριβῶς μετεγράψησαν ἢ τούτοις λόγιστον κατὰ πόσον ἀκριβῶς μετεδίθησαν εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν χειρογράφων, δύναται τις νὰ ἴσῃ ἀν παραβάλῃ τὴν ἐν 5,47 συνθήκην συμμαχίας 'Αθηναίων, Αργείων, Μαντινέων καὶ Ἡλείων πρὸς αὐτὸν τὸ ἀνευρεθὲν τεμάχιον τοῦ λίθου τοῦ ἔχοντος ἐπιγεγραμμένην τὴν συνθήκην. 'Id. 'Αθηναίου τόμ. ε' σελ. 195 καὶ 333.

έννοιῶν ḥητορικὴν τοῦ Περικλέους πρὸς τὸ ἀρχαῖον καὶ αὐστηρὸν ὑφος τοῦ Ἀντιφῶντος, ὅστις καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχαῖαν ἀττικὴν μετεχειρίσθη εἰς τοὺς ḥητορικούς του λόγους (ἰδ. καὶ σελ. 15).

Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν γλωσσικῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἴδιωμάτων τοῦ Θουκυδίδου⁽¹⁾ γνωστὰ μάλιστα εἶναι ἡ πλαστικὴ αὐτοῦ περὶ τὰς νέας λέξεις ἐλευθερία (τὸ ποιητικὸν τῷ ὄρομάτων, κατὰ τὸν Διονύσιον) καὶ τὸ πολυειδὲς τῶν σχημάτων, ὃν συνηθέστατα τὸ πρὸς τὸ σημαινόμενον καὶ τὸ ἀπὸ κοινοῦ. Ἔπειτα γνωστὴ εἶναι ὡςαύτως ἡ παρ' αὐτῷ χρῆσις τῶν οὐδετέρων τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν μετοχῶν ἀντὶ ἀφηρημένου οὐσιαστικοῦ (τὸ βραδὺ, τὸ τολμηρὸν, τὸ ἐπιεικές, τὸ δεδίος, τὸ βουλόμενον, κτλ.) καὶ ἡ κατ' αἰτιατικὴν πρόταξις τοῦ κυρίου νοήματος τῆς προτάσεως, ὃςτε νὰ εἶναι χαλαρὰ ἡ πρὸς τὰ ἐπόμενα γραμματικὴ σύνδεσις ἢ καὶ ὅλως νὰ παραλείπηται, ἢ δ' ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς προτάσεως σημαντικὴ λέξις νὰ μένῃ ἀπόλυτος⁽²⁾. Ἔτι δὲ παρατηρήσεως ἔξια εἶναι καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ (ὅπως καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι) τὸ οὐσιαστικὸν τίθεται κατὰ γενικὴν περιληπτικῶς, τὸ δ' ἐπίθετον εἰς ἔνικὸν ἀριθμὸν ἐπιμεριστικῶς (τῆς γῆς ἢ ἀρίστη—τὸν πλεῖστον τοῦ βίου) καὶ ἡ μεταξὺ δύο στενῶς συνδεδεμένων κατ' ἔνοιαν λέξεων ἐπένθεσις ἀλλων, δι' οὐ χωρισμοῦ γίνεται ἔτι ζωηροτέρα ἢ σύνδεσις. Τοῦ συχνοτάτου δὲ τούτου σχήματος φέρομεν ἐνταῦθα ἐξ ἑνὸς μόνου κεφαλαίου (1,69) τέσσαρα παραδείγματα. «Ἐς τόδε τε ἀεὶ ἀποστεροῦντες οὐ μόνον τοὺς ὑπ' ἔκείνων δεδουλωμένους ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ κτλ.» (ἀντὶ τοῦ ἐλευθερίας ἀποστεροῦνται οὐ μόνον κτλ..) «Ἐπιστάμεθα οἵχι ὁδῷ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅτι κατ' ὄλιγον χωροῦσιν ἐπὶ τοὺς πέλας» (ἀντὶ τοῦ ὅτι κατ' ὄλιγον οἱ Ἀθηναῖοι χωροῦσιν κτλ.). «Ἡσυχάζετε μὲν γάρ μόνοι Ἑλλήνων, ὡς Λακεδαιμόνιοι, οὐ τῇ δυνάμει τιτά, ἀλλὰ τῇ μελ-

(1) Ιδ. Διονυσίου 'Αλικ. τὴν 6' ἐπιστολὴν πρὸς Ἀμυκιὸν Περὶ τῶν Θουκυδίδου ἴδιωμάτων καὶ τὸ Περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος.

(2) Οἰον 1,32,5 «τὴν μὲν οὖν γενομένην ναυμαχίαν κτλ.» καὶ 1,33,3 «τὸν δὲ πόλεμον, δι' ὄνπερ χρήσιμον κτλ.».

λήσει ἀμυνόμενοι καὶ μόνοι οὐκ ἀρχομένην τὴν αὔξησιν τῶν ἐχθρῶν, διπλασιουμένην δὲ καταλύοντες» (ἀντὶ τοῦ ἀμυνόμενοι τινα καὶ καταλύοντες τὴν αὔξησιν τῶν ἐχθρῶν).

Ἡ ἀξία τῆς πολυτίμου συγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου εἶναι μεγίστη. «Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ πιστις εἶναι τοσαύτη παρὰ Θουκυδίδῃ, λέγει δὲ Μύλλερος, ὅστε εἶναι ζήτημα, ἂν ὑπάρχῃ ἄλλη περίοδος τῆς παγκοσμίου ιστορίας μετὰ τοιαύτης συφινείας καὶ καθαρότητος γνωστὴ, ὅσον εἶναι τὰ εἰκοσι καὶ ἓν ἔτη, ἀτινα συνέγραψεν ὁ Θουκυδίδης.» Άλλα καὶ κατὰ τὸ εἶδος εἶναι ἡ ιστορία τοῦ Θουκυδίδου πάγκαλον τῷ ὄντι χρῆμα, τὸ ἔθδομον μάλιστα αὐτῆς καθηλεόνθει ὁ Ἀγγλος ιστορικὸς Μακώλαιος ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἀνθρωπίνης τέχνης, δεύτερον δὲ τάσσει τὸν περὶ τοῦ στεφάρου λόγον τοῦ Δημοσθένους.

Ἡ δὲ μορφωτικὴ δύναμις τῆς συγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου εἶναι πολλὴ καὶ μεγάλη. «Ο Θουκυδίδης, λέγει δὲ Roscher, διδάσκει νὰ ποιήται τις περὶ πολλοῦ τὴν εὐδοξίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, περὶ πλείονος τὴν πατρίδα, περὶ πλείστου δὲ τὴν ἀλήθειαν. Εκείνος δὲ εἰς ὃν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Θουκυδίδου δὲν ἤθελε βαθέως ἐγχαράξῃ τὰς ἐννοίας ταύτας, δυνατὸν εἶναι νὰ ἐμαθεν ἐκεῖθεν πολλοὺς γραμματικοὺς κανόνας καὶ πολλὰ ιστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ μάτην ἀνέγνωσε τὸν Θουκυδίδην» (¹).

(¹) "Εκδ. τῶν πέντε πρώτων βιβλ. τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ Ἀριστοτέλους Πονταζῆ Μισίου. Ἐν Ἀθήναις 1878—1883 (εἰς πέντε τεύχη.)—Γρ. Βερναρδάκη Σχόλια εἰς τὰς δημηγορίας τοῦ Θουκυδίδου. Ἐν Ἀθήναις ἔκδ. 6' (τύποις Ἐνάστεως) 1885.—Α. Ρουσοπούλου Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Θουκυδίδην ἡς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν.—Ν. Γ. Δοσίου Γυμνασιακὴ βιβλιοθήκη τεῦχος α' περιέχον προλεγόμενα εἰς τὸν "Ομηρον καὶ βιογρ. Θουκυδίδου καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ. Ἐν Γαλαζίῳ (τύποις Δακίας, σελίδες 29) 1884 (εἴσ οὐ καὶ ἐλάθομέν τινα ἐν τῷ περὶ Θουκυδίδου κεφαλαιῳ).

Περὶ Ξενοφῶντος.

Ο Ξενοφῶν υἱὸς τοῦ Γρύλλου ἐγεννήθη πιθανώτατα κατὰ τὸ 431 π. Χ., ὅτε καὶ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἤρχιζεν⁽¹⁾. Υπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, τὸν δόποιον πολὺ ἐσέβετο διὰ παντὸς τοῦ βίου. Κατὰ τὸ ἔτος 401 τριακοντούτης περίπου ὅν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου του Προξένου τοῦ Βοιωτοῦ ἦλθεν εἰς Σάρδεις καὶ ἡκολούθησεν ὡς ἀθελοντὴς τὸν νεώτερον Κύρον, ὅστις τότε ἔζεστράτευσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος. Μετὰ δὲ τὴν περὶ τὰ Κούνακα μάχην, ἀφ' οὗ δὲ μὲν Κύρος ἐφονεύθη τὸ δὲ βαρθαρικὸν αὐτοῦ στρατευμακτὶσθη, οἱ συναναβάντες μυρίοι "Ελληνες ἀνέδειξαν στρατηγὸν τὸν Ξενοφῶντα, ἐπειδὴ ἡ Τισσαφέρνης εἶχε δολοφονήσῃ τοὺς στρατηγούς των. Ο Ξενοφῶν ἔδειξε τότε ἐκτακτὸν στρατηγικὴν ίκανότητα καὶ διὰ μυρίων περιπετειῶν καὶ κινδύνων ἐσωπεῖ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος καὶ ὡδήγησεν αὐτὸς μέγρι τοῦ Βυζαντίου ὅποιεν ἤγαγεν αὐτὸς ἐπειτα εἰς Πέργαμον τῷ 399 π. Χ. καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν Θίμορωνα στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες τότε ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Πέρσας. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ διότι εἶχε συμπολεμήση μετὰ τοῦ Κύρου ἐχθροῦ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην, ὅστις ἦτο φίλος των, ἔξωρίσθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του Ἀθηναίων. "Οθεν ἐμεινεν ὡς στρατηγὸς τῶν Κυρείων ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν πρῶτον μὲν τοῦ Δερκυλλίδα καὶ ἐπειτα τοῦ Αγησιλάου πολεμῶν πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἡκολούθησε δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνακληθέντα τὸν Ἀγησίλαον καὶ συνεπολέμησε μετ' αὐτοῦ ἐν Κορωνείᾳ (394 π. Χ.) πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς συμμαχούς αὐτῶν Ἀθηναίους τοὺς ἐκατοῦ συμπολίτας. Διὰ ταῦτα δὲ ἀνταμείψκυντες αὐτὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατέστησαν πρόξενον καὶ ἐδώρησαν ἀγρὸν καὶ οἰκον ἐν Σκιλλοῦντι, ὅστις ἦτο πόλις τῆς

1) ίδ. Ε. Δ. Τσακαλώτου Περὶ τοῦ ἔτους, τῆς γεννήσεως τοῦ Ξενοφῶντος ἐν τῷ "Ελληνικῷ γριλολόγῳ" τῆς 1 Μαΐου 1871.

‘Ηλείας παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν⁽¹⁾ Ἐκεῖ δὲ ἔζησεν ἐν ἡσυχίᾳ ὁ Ξενοφῶν ὑπὲρ τὰ εἰκοσιν ἐτη ἀσχολούμενος εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κυνηγεσίαν καὶ συγγράφων τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 371 π. Χ. οἱ Ἡλεῖοι πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐδίωξαν ἐκεῖθεν τὸν φιλολόγων Ξενοφῶντα, ὅστις μετὰ τῶν οἰκείων κατέφυγε εἰς Κόρινθον, ἐνθα καὶ ἔζησε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του, ἀν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκάλεσαν αὐτὸν διὰ ψηφίσματος. Οἱ δύο νιοί του Γρύλλος καὶ Διόδωρος ἐπολέμησαν ἐν τῷ στρατεύματι τῶν Ἀθηναίων ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Μαντινείᾳ (362 π. Χ.), ἐνθα καὶ ἔπειτα ὁ Γρύλλος. Ὁ Ξενοφῶν ἀπέβηκεν ἐν Κορίνθῳ ἐνενήκοντα ἑτῶν τὴν ἡλικίαν.

Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἔθυμαζόντο καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς διὰ τὴν καθαρότητα καὶ σκρήνειαν, τὴν ἡδύτητα, τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ ἀπλαστόν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὠνομάζετο παρ' αὐτοῖς ὁ Ξενοφῶν Ἀττικὴ Μοῦσα καὶ Ἀττικὴ Μέλισσα. Τὰ ιστορικὰ δ' αὐτοῦ ιδιαὶ βιβλία ἔχουσι τεχνικὸν χαρακτῆρας ἵδιον ὅτι ἐν αὐτοῖς δραματικῶς περαίνεται ἡ ιστορία καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον πλαστικὸς ἦτοι κατὰ τὴν τέχνην ἐκείνην, δι' ἣς τὰ γενόμενα περιγράφονται διὰ λέξεων ὡς ἐν εἰκόνι.

Κατὰ τὸν Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσέα⁽²⁾ ὁ Ξενοφῶν ἐγένετο ζηλωτὴς τοῦ Ἡρόδοτου (ὅπως ὁ Φίλιστος τοῦ Θουκυδίδου) κατ' ἀμφοτέρους τοὺς χαρακτῆρας, τὸν τε πραγματικὸν καὶ τὸν λεκτικὸν. Κατὰ δὲ τὸν λεκτικὸν εἶναι ὁ Ξενοφῶν ποῦ μὲν ὄμοιος πρὸς τὸν Ἡρόδοτον ποῦ δὲ ἐλάττων, διότι εἶναι ἐκλεκτικὸς καὶ καθαρὸς κατὰ τὰς λέξεις καὶ σαφῆς καὶ ἐναργῆς. “Ὕψους δὲ καὶ μεγαλοπρεπεῖς καθόλου τοῦ λεγομένου ιστορικοῦ πλάσματος δὲν ἐπέτυχεν ἀν καὶ ἔζελεξε τὰς ὑποθέσεις τῶν ιστοριῶν καλάς καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ εἰς φιλόσοφον ἀνδρα προσηκουσας, διότι γινεται

(1) Καὶ ἡ χώρα τοῦ Σκιλλοῦντος καὶ τὸ κτῆμα τοῦ Ξενοφῶντος ἔκειντο εἴκοσι σταδίους ἀπωτέρω τῆς Ὀλυμπίας παρὰ τὸν Ἀλφεῖον ἐν τῇ χώρᾳ ἴσως τοῦ νῦν χωρίου Μακρισίου, ἐν τῷ κτήματι Εὔθ. Δεληγιάννη, ὅπου καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια σώζονται. *Id.* Ἀθηναῖον τόμ. 9 σελ. 161.

(2) Τῶν ἀρχ. χρισ. 3 πρβλ. καὶ Φιλίστορος τόμ. 2 σελ. 69—71.

(ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓ.)

μικρότερος του δέοντος εἰς πολλὰ δὲ καὶ τοῦ πρέποντος καὶ δὲν ἐφάπτεται τῶν προσώπων εὐτυχῶς ὅπως ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἐν πολλοῖς εἰναι ὀλίγωρος, ἐν τις ὄρθως παρατηρήσῃ.

Εἶναι δὲ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἄλλα μὲν ἴστορικά καὶ πολιτικά ἢ τεχνικά, ἀλλα δὲ φιλοσοφικά⁽¹⁾.

Ἴστορικά καὶ πολιτικά συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος.

1. *Κύρου παιδεῖα*, εἰς ὥκτῷ βιβλίοις εἴναι κυρίως μυθιστερία, διῆγις παριστάνεται ὁ Κύρος ὁ πρεσβύτερος ὑπὸ μορφήν τινα ἰδανικὴν ώς τύπος ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος βασιλέως.

2. *Κύρου Ἀράβασις*, εἰς ἑπτά βιβλία. Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ, ὅπερ εἴναι κατὰ τὴν τεχνικὴν μάλιστα σύνθεσιν τὸ ἄριστον τοῦ Ξενοφῶντος ἐκθέτει ὁ ἴδιος τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου καὶ τὴν κατάβασιν τῶν μυρίων, ἐν οἷς εἴχε λαβῆν μέρος τοσοῦτον ἐνεργόν. Ἐν τοῖς *Ἐλληνικοῖς* (3, 1, 2) λέγει ὁ Ξενοφῶν ὅτι ὁ Θεμιστογένης ὁ Συρακούσιος εἴχε γράψη πῶς ὁ Κύρος συνέλεξε τὸ στράτευμα καὶ μετ' αὐτοῦ ἀνέβη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ πῶς ἔγινεν ἡ περὶ τὰ Κούνκεα μάχη καὶ πῶς ἀπέθανε καὶ πῶς ἔπειτα ἀπεσάλησαν οἱ Ἑλληνες πρὸς τὴν θάλασσαν, δὲν ἀναφέρει δὲ τὴν ἴδικήν του *Ἀράβασιν*. Τούτου πολλαχῶς ἐζητήθη ἢ ἐξήγησις. Τὸ πιθανώτερον δὲ εἴναι ὅτι ὁ ἄλλως ἀγνωστος⁽²⁾ οὗτος Θεμιστογένης εἴχε καὶ αὐτὸς γράψη *Ἀράβασιν*, εἰς ἦν καὶ παραπέμπει ὁ Ξενοφῶν, ὅστις ὅτε ἔγραψε τὰ *Ἐλληνικὰ*, δὲν εἴχεν ἀκόμη συγγράψη τὴν ἴδικήν του.

3. *Ἐλληνικὰ*, ἦτοι ἑλληνικὴ ἴστορία περιέχουσα ἑπτὰ βιβλία, ὃν τὰ μὲν δύο πρῶτα εἴναι ἔξακολούθησις τῆς ἴστορίας τοῦ Θουκυδίδου μέγρι τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (411—404),

(1) Κριτικὰς διορθώσεις εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος ἐφίλοπόνησεν ὁ καθ. Ι. Πανταζίδης καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς δύο τεύχη. Τῶν παρὰ Ξενοφῶντι διορθωτέων μέρος πρῶτον ἐν Γοττίγη (Vandenhoeck et Ruprecht) 1858, μέρος δεύτερον ἐν Ἀθήναις (τύποις Καναριώτου) 1866.

(2) Ἀναφέρεται καὶ παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσιν, ἀλλὰ μόνον ἔνεκα τούτου τοῦ χωρίου τοῦ Ξενοφῶντος.

τὰ δὲ λοιπὰ πέντε περιλαμβάνουσι τὴν μετὰ ταῦτα ἴστορίαν τῆς Θελλάδος μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης (362 π. Χ.). Τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅπερ είναι διὰ τὴν ὑλην αὐτοῦ πολύτιμον, ἔχει πολλὰς τεχνικὰς ἀτελείας καὶ ἐλλείψεις, αἱτίνες ἐδωκαν χρονικὴν εἰς ποικίλας περὶ αὐτοῦ ὑποθέσεις. Οὕτε καὶ τὰ κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὅνσυντεκχυθη τὸ βιβλίον καὶ ἂν ὅλον ἐν συνεχείᾳ ἢ κατὰ μέρη ἔξεδόῃ είναι πολὺ σαφῆ καὶ καθαρά (¹).

4. *'Αγησιλαος*, ὡς εἶχεν τὸν Αγησιλάου βασιλέως τῆς Σπάρτης.

5. *Λακεδαιμονίων πολιτεία*.

6. *'Αθηναίων πολιτεία* τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο είναι ψευδεπίγραφον. Κατὰ τὴν π. 9ουνατάτην γνώμην τοῦ Κιρχωφίου συνετάχθη ὑπὸ ἀγνώστου Ἀθηναίου ὀλιγαρχικοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀρχιδικείου πολέμου, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πύλου καὶ πρὸ τοῦ θανατοῦ τοῦ Βρασίδου.

7. *Πέροι* ἢ περὶ προσόδων.

8. *Ιέρων* ἢ *τυφαρρικής*.

9. *Περὶ ιππικῆς*.

10. *Ὑπαρχικός*.

11. *Κυρηγγετικός*.

·Φιλοσοφικὰ συγγράμματα.

1. *'Απομνημονεύματα Σωκράτους*, εἰς τέσσαρα βιβλία, ἐνθα πιστότατα είκονίζει ὁ Εενοφῶν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διδασκάλου του, ὃν πάντοτε θαυμάζει (²).

(1) Ίδ. Α. Κυπριανοῦ Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Εενοφῶντος. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Φιλαδελφέως) 1858, ἐνθα ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη ὅτι τὰ σωζόμενα Ἑλληνικὰ είναι ἐπιτομὴ τοῦ ἀληθινοῦ συγγράμματος τοῦ Εενοφῶντος, ὅπερ καὶ πολὺ μαχαρέτερον καὶ τεχνικώτατον ἔτοι. Κατὰ ταῦτης τῆς γνώμης ἀντετάχθη διὰ σειρᾶς διατριβῶν ὁ καθ. I. Πανταζίδης, εἰς ὃν ἀπήντησε πάλιν ὁ Κυπριανός. Αἱ διατριβαὶ τοῦ καθηγ. I. Πανταζίδου καὶ αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Κυπριανοῦ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ 6' καὶ γ' τόμῳ τοῦ Φιλίστορος.—Ἐκδ. τῶν δύο πρώτων βιβλίων τῶν Ἑλληνικῶν μετὰ σημειώσεων καὶ βιογραφίας τοῦ Εενοφῶντος ὑπὸ Δ. Η. Κυριακοπούλου. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Φιλοκαλίας) 1877.

(2) Εενοφῶντας Ἀπομνημονεύματα καὶ Πλάτωνος Γοργίας ἐκδιδόντος καὶ

2. Σωκράτους Ἀπολογία πρὸς τὸν δικαιοτάτον. Ὁ Σοφεὺς νομίζει ὅτι ἡ Ἀπολογία είναι τὸ ἔσχατον μέρος τῶν Ἀπομνημονευμάτων.

3. Συμπόσιον Φιλοσόφων.

4. Οἰκονομικὸς Λόγος.

"Άλλοι ίστορικοι" (2).

"Ομοιος πρὸς τὸν Ἡρόδοτον κατά τε τὴν γλῶσσαν, ἢν μετεγειρίσθη, τὴν ἰωνικὴν, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἱστορικῆς ἐκθέσεως εἶναι ὁ ώραύτως Δωριεὺς Κτηνίας ὁ Κνίδιος, ιατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου, ὃν καὶ ἐθεράπευσε τρωθέντα ἐν Κουνάξοις⁽³⁾. Ἔγραψε Περσικὰ, Ἰρδικὰ καὶ ἄλλα. Τοῦ δὲ Θουκυδίδου ζηλωτὴς είναι Φιλιστος ὁ Συρακουσίος, πολὺ ἀναμιχθεὶς εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς πετρίδος του ἐπὶ τῶν δύο Διονυσίων καὶ στρατηγὸς ὑπάρχεις καὶ τέλος θυντωθεὶς ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν. Ἔγραψε Σικελικά. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς λέγει ὅτι ἐμιμήθη τὸν Θουκυδίδην ἔξω τοῦ ἥθους, διότι ἐκεῖνος μὲν ἔχει ἐλεύθερον καὶ μεστὸν φρονήματος τὸ ἥθος, ὁ δὲ Φιλιστος ἦτο θεραπευτικὸς τῆς τῶν τυράννων καὶ ἄλλων πλεονεξίας.

"Ἐρχονται ἐπειτα οἱ ἔξης δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰσοκράτους: Θεόπομπος ὁ Χῖος, ὅστις ἐγράψεν Ἑλληνικὰ ὡς συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τῆς ἐν Κνίδῳ μικῆς (394 π. Χ.), Φιλιππικὰ καὶ ἄλλα, κατὰ δὲ τὸν Διονύσιον, τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ ἦτο περίπου παραπλήσιον πρὸς τὸ Ἰσοκρατικὸν⁽⁴⁾ καὶ Ἐφορος διορθοῦντος Α Κλοραῆ. Ἐν Παρισίοις 1825. — Εενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα ἐκδ. ὑπὸ Ε. Δ. Τσακαλώτου μετὰ σημειώσεων καὶ εἰσαγωγῆς. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Σαχελλαρίου) 1885.

(1) Παρελάβομεν ἐνταῦθα καὶ τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Εενοφῶντος συγγράμματα ἵνα μὴ δικαδύωμεν τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον.

(2) Ιδ. καὶ σελ. 16.

(3) Εενοφ. Ἀναθ. 1, 8, 26 καὶ 27.

(4) Ὁ ἐν Σέρραις γυμνασιάρχης κ. Ι. Δέλλιος ἐγράψε γερμανιστὶ καλὴν πραγματείαν περὶ Θεοπόμπου (Zur Kritik des Geschichtschreibers Theopompos) ἐν Ιένᾳ (Simmel) 1880.

Κυμαῖος, ὁ πρῶτος πλὴν ἄλλων φιλοσοφικῶν καὶ ῥητορικῶν ἔργων συγγράψας εἰς τριακοντα βιβλία καθολικὴν ιστορίαν (τὰ καθόλιον, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος 5, 33, 2) ἀπὸ ἀλώσεως Τροίας μέχρι τοῦ 340 π. Χ. Ἐπέτυχε δὲ οὐ μόνον κατὰ τὴν λέξιν, ἄλλα καὶ κατὰ τὴν οἰκονομίαν, κατὰ τὸν Διόδωρον (¹).

Οὐδενὸς ἐκ τῶν τριῶν τούτων ιστορικῶν ἔχομεν δυστυχῶς τὰ ἔργα οὕτε ἄλλου οὐδενὸς ἐκ τῶν πολλῶν οὔτινες ἡκμασσεν κατὰ τούτους περίπου τοὺς χρόνους καὶ οὓς παρερχόμεθα ἐν σιωπῇ, ἐν παρόδῳ μόνον μνημονεύοντες τῶν ιστοριογράφων τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδροῦ (ἰδ. σελ. 23), οἵτινες εἶναι *Καλλισθένης* ὁ Ὁλύνθιος μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀκόλουθος τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδροῦ εἰς τὰς ἑκστρατείας του, γράψας *'Ελληνικὰ* καὶ τὰ κατ' *'Αλεξανδρον'* εἰς ὑφος ῥητορικόν. — *Araξιμένης* ὁ Δαρμψακηνὸς ὁ ἐπίσης ἀκόλουθος τοῦ Ἀλεξανδροῦ, γράψας *'Ελληνικὰ* μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης καὶ ἐπειτα *Φιλιππικὰ*, ἐν οἷς καὶ περὶ Ἀλεξανδρού. — Καὶ εἰδικότερον ὁ βασιλεὺς *Πτολεμαῖος* ὁ Λάχγου, ὁ *Εὐμένης* ὁ *Καρδιαρός*, ὁ *Ἀριστόδον*.ιος καὶ ἄλλοι.

Ἐνταῦθα ἀναφέρονται καὶ οἱ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους συλλογεῖς ιστοριῶν ἢ οἱ γράψαντες περὶ ἡθῶν καὶ ἔθιμων, πολιτειῶν, νόμων, κτλ. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι *Ηρακλείδης* ὁ Ποντικὸς (320 π. Χ.), *Πολέμωρ* ὁ περιηγητὴς καὶ ὁ τούτου κατά τι παλαιότερος *Εὐημερος* ὁ Μεσσήνιος, οὗτινος τὴν ἀθεον *Ιερὰρ* *Aragrafiης* ὁ Ψωμαῖος *Ἐννιος* μετέφρασε λατινιστὶ καὶ ἄλλοι.

Τὸν *Τίμαιον* τὸν Ταυρομενίτην (280 π. Χ.), γράψαντα *'Ελληνικὰ*, *'Ιταλικὰ*, *Σικελικὰ* πολὺ ὄνειδίζει ὁ Πολύβιος ὀνομάζων αὐτὸν ἀνιστόρητον καὶ παιδαριώδη καὶ ἀσυλλόγιστον.

Πολλοὶ δὲ συγγραφεῖς ἡσχολήθησαν καὶ περὶ τὴν ιστορίαν μιᾶς ἔκαστος πόλεως, τοιοῦτοι δὲ εἶναι πλὴν ἄλλων οἱ ἀτθιδοργάφοι (πρβλ. πρὸς τοὺς ὡρογράφους σελ. 182).

■ Ραγματικὴ ιστορία ἐπὶ Ψωμαίων.

Ἐν φὴ ιστοριογραφίᾳ εἴχε λαβη ὅλως ῥητορικὸν χαρακτῆρα,

(¹) 5, 1, 4.

οι δὲ ιστοριογράφοι χάριν τοῦ εἰδούς παρέβλεπον τὴν ὥλην ἦτον τὰ πράγματα καὶ τὴν ιστορικὴν ἀλήθειαν, ἐπειτα πάλιν καὶ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρου καὶ ἐφεζῆς, ἀλλ᾽ ιδίως ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων παραμεληθείστης τῆς μορφῆς, περιωρίσθη τούναντίον ἡ ιστορία εἰς τὰ πράγματα καὶ κύριον σκοπὸν ἔσχε τὴν διδασκαλίαν, ἢν ἐκ τῶν πραγμάτων πορίζονται οἱ πολιτικοὶ, οἱ στρατηγοὶ καὶ πάντες οἱ πρακτικοὶ ἀνδρεῖς. Καὶ ἀποκλίνει μὲν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου ἡ συγγραφὴ πρὸς τοῦτον τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρα τῆς ιστοριογραφίας, ἀλλὰ μὲ τὴν διιφορὰν ὅτι ὁ Θουκυδίδης εἶναι πραγματικὸς ιστορικὸς μόνον κατὰ τὴν πρόθεσιν, ὅχι δὲ καὶ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διεξάγει τὴν ὑπόθεσιν του, διότι ἐκεῖνος ιστορεῖ τὰ πράγματα ἀκριβῶς ὅπως ἔγίνοντο καὶ τρόπον τινὰ ἐκεῖνα ἀφίνει νὰ διμιλῶσι, δὲν προσπαθεῖ δὲ αὐτὸς νὰ ἔξαγῃ ἐκάστοτε πρακτικὰς διδασκαλίας χάριν πολιτικῶν ἢ στρατηγικῶν ἀνδρῶν. Ταῦτης δὲ τῆς πραγματικῆς λεγομένης ιστορίας ὁ ἔξοχώτατος ἀντιπρόσωπος ὅν οἱ μετ' αὐτὸν ιστορικοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτον ἡκολούθησαν εἶναι ὁ Μεγαλοπολίτης Πολύδιος⁽¹⁾.

Ο Πολύδιος οὗτος τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα, ἐγεννήθη πιθανώτατα τῷ 204 π. Χ. Μετά τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας ὁ Πολύδιος ἦτο ἐκ τῶν χιλίων ἐπισήμων Ἀγωνῶν, οἵτινες ἐστάλησαν ως ὅμηροι εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐκεῖ δὲ διὸ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους καὶ τὸ παρὰ τοῖς Ἀγωνῖς ἀξιωμα καὶ τὴν λεπτὴν αὐτοῦ μόρφωσιν ἥλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς οἴκους καὶ μχλεστα τὸν τοῦ Αἰμιλίου Πάσύλου, πρὸς τὸν οὐδὲν τοῦ ὅποιου Σκιπίωνα τὸν νεώτερον συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας. Η μεγάλη τότε καὶ ὑπερήφανος Ῥέμη παραβλλομένη μάλιστα πρὸς τὴν τεταπεινωμένην πατρίδα του βαθεῖσαν ἐνεποίησεν αἰσθησιν εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῶν Ῥωμαίων. Μετὰ ἔνδεκα ἔτη κατῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπορεύθη εἰς τὸ πρὸ τῆς Καρχηδόνος στρατόπεδον τοῦ φίλου του Σκιπίωνος μετ' οὐ συμπαρέστη μάρτυς τῆς πτώσεως τῆς μεγάλοπρεποῦς ἐκείνης πόλεως,

(1) Ἰδ. Βασιλείου Π. Βοζίκη. Περὶ Πολύδιου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συγγραφῆς κ.τ.λ. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Κορομηλᾶ) 1855.

τῆς ἀντιζήλου καὶ ἀντιπάλου τῆς Ρώμης. "Ενεκκ τῆς εὔνοίας, ἡς ἀπήλαυς παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἡδυνήθη οὐκ ὀλίγα δεινὰ νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς ιδίας πατρίδος κατὰ τὴν θλιβερὰν ἐκείνην ἐποχὴν, ὅτε διὰ τῆς ἀλισσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μουμμίου ἐπετεύχθη τῆς Ἑλλάδος ἡ ὑποδούλωσις. Κατὰ τὸν ἔπειτα γρόνον ἡ σχολήθη εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ παλαιότιμου ιστορικοῦ ἔργου του, πρὸς δὲ ἦτο ἐκ φύσεως πρωταρισμένος διὰ τε τὴν μεγάλην καὶ πεφωτισμένην αὐτοῦ διάνοιαν, τὴν καθορὰν κρίσιν καὶ τὴν πολλὴν περὶ τὰ πολιτειακὰ μάλιστα πράγματα ἐμπειρίαν. Αἱ ιστορίαι του είναι καθολικὴ καὶ συγχρονιστικὴ ιστορία. Εἰχε δὲ τεσσαράκοντα βιβλία καὶ ἀπετέλει τὴν συνέξειν τῆς ιστορίας τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Τιμοχίου ἡ τῶν Ἀπομνημονάτων τοῦ Ἀράτου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας (168). Διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τὰ πέντε πρῶτα βιβλία ὄλοκληρα, ἐπιτομὴν ἀπὸ τοῦ ἔκτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἑδδόμου καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα. Εἰς τὰ δύο πρῶτα βιβλία ἔξιστοροῦνται αἱ ἀρχαὶ τῆς ῥωμαϊκῆς δύναμεως, ἔνεκα τῆς ὄποιας ἡ πόλις ἀμφὶ τῇ παρακμῇ τῆς Μακεδονίας ἐκνισάργησεν. Ἡ γλῶσσά του είναι πως τραχεῖα καὶ σχεδὸν στρατιωτική. Δὲν ἐφρόντισε νὰ καλλύνῃ τὸ λεκτικόν του ὁ μέγας ιστορικὸς, ἀλλ᾽ ἔγραψε κατὰ τὴν κοινὴν τῆς ἐποχῆς του γλῶσσαν, τῆς ὄποιας τὸ πολύτιμόν του σύγχρομπ είναι συγγρόνως καὶ τὸ ἔριστον ὑπόδειγμα.

Μετὰ τὸν Πολύδιον λόγου ζῆσιος ιστορικὸς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ τοῦ Ηολυσίου ὑποδεέπτερος είναι Διόδωρος δὲ Σικελιώτης ἀκμάσσας ἐπὶ Ίουλίου Καίσαρος καὶ ἐπὶ Αὐγούστου. Οἱ Διόδωρος πολὺ ἐκοπίσατε διὰ τὴν συγκομιδὴν τῆς ιστορικῆς ὅλης τῆς Βιβλιοθήκης του. «Τριάκοντα μὲν ἔτη, λέγει, περὶ αὐτὴν ἐπρεγματεύθημεν, μετὰ δὲ πολλῆς κακοποκθείας καὶ κινδύνων ἐπήλθομεν πολλὴν τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων μερῶν αὐτόπται γεννηθῶμεν.» Μαθῶν δὲ ἐν τῇ πατρίδι τὴν λατενικὴν γλῶσσαν, ἔνθα ἦτο τὸ πρᾶγμα εὐχερές διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ρωμαίοις ἐπιμείξιν ἐπορεύθη ἔπειτα εἰς τὴν Ρώμην. Ἡ συγγραφὴ του είναι ἐπίσης καθολικὴ ιστορία, ἐκ τῶν τεσσαράκοντα

δ' αὐτῆς βιβλίων ἔχομεν τὰ πρῶτα πέντε καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ καθὼς καὶ πολλὰς ἐπιτομὰς καὶ ἀποσπάσματα. Περιελάμβανε δὲ ἡ Βιβλιοθήκη τὰς ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων ἀνθρωπίνους πράξεις μέχρι τῆς πρώτης τριανδρίας (60 π. Χ.). Ἐκ δὲ τῶν σωζομένων βιβλίων τὰ μὲν πρῶτα πέντε περιλαμβάνουσι τὴν μυθολογικὴν καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην ιστορίαν τῶν Ἀντολικῶν ἑθνῶν (Αἰγύπτου, Ἄσσις, Ἀφρικῆς), ἀπὸ δὲ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ περιέχεται ἡ Ἑλληνικὴ ιστορία ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν Πεισικῶν πολέμων μέχρι τῶν πολέμων τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδροῦ. Καὶ τὸ μὲν ὄλεκόν εἶναι πολύτιμον, μάλιστα διὰ τὴν ιστορίαν τῆς Σικελίας, ἀλλ' ἡ ἐκθεσις ἔγινεν ἀνευ κρίσεως καὶ ἀνευ τῆς δεούσης τεχνικῆς ἐνότητος, καθ' ὅλου δὲ αἱ κυρίαις ἐπικρατοῦσαι εἰναι τῇ συγγραφῇ ἴδεξι είναι πολὺ ταπεινή.

Ο δὲ μετ' αὐτὸν Διονύσιος δ' Ἀλικαρνασσεύς ἐγεννήθη κατὰ τὸ 70 π. Χ., κατὰ δὲ τὸ 30 ἐπορεύθη εἰς Τρώμην, ἐνθα ἐδίδαξε μὲν τὴν ῥητορικὴν ἡγχολήθη δὲ περὶ τὴν ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν καὶ γραμματείαν. Τὸ κύριον αὐτοῦ ιστορικὸν ἔργον είναι ἡ Ρωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία ἦτοι ἀρχαία ιστορία τῆς Ρώμης, ὡς περιελάμβανεν εἰκοσι βιβλίων ἐξ ὧν ἔχομεν τὰ ἐννέα πλήρη, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν δύο ἀλλων καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν λοιπῶν. Τῆς ιστορίας ταύτης ἡ κατ' ἀκριβῆ ἐννοιαν ἐπιστημονικὴ ἀξία δὲν είναι μεγάλη. Πλὴν τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας καὶ δύο ἀλλων ιστορικῶν βιβλίων μὴ διεσπαθέντων, ἔγραψε καὶ ῥητορικὰ καὶ κριτικὰ βιβλία δὲ Διονύσιος, ἐξ ὧν ἔχομεν τὰ ἑξῆς.

1. *Περὶ συνθέσεως ὄγομάτων.*
2. *Τέχνη ρητορικῆ.*
3. *Τῷρ ἀρχαῖων κρίσις, (ἐνθα διαλαμβάνει διὰ βραχέων περὶ τῶν ποιητῶν Ὁμέρου, Ἡσιόδου, Ἀντιμέχου, Ηκυνάσιδος, Ηινδάρου, Σιμωνίδου, Στησιγόρου, Ἀλκαίου, Αισχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εύριπίδου περὶ τῶν ιστορικῶν Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου, Φιλίστου καὶ Ξενοφῶντος, Θεοπόνου περὶ φιλοσόφων περὶ τῶν ῥητόρων Λυσίου, Ἰτοράζτους, Λυκούργου, Δημοσθένους, Αἰσχίνου, Υπερείδου.*

4. Περὶ τῶν ἀρχαίων ῥήτορων ὑπομνηματισμοῖς (Λυσίας, Ἰσοχρτης, Ἰσαῖος, Δείνωρχος).

5. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀμμαῖον α' (περὶ Δημοσθένους λόγων καὶ Ἀριστοτέλους τεχνῶν).

6. Ἐπιστολὴ πρὸς Γρ. Πομπήιον (περὶ Πλάτωνος καὶ τῶν κυριωτέρων ιστορικῶν).

7. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀμμαῖον β' (περὶ τῶν Θουκυδίδου ιδιωμάτων).

8. Περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος.

9. Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δειρότητος.

Διὰ τῶν ῥητορικῶν καὶ κριτικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων κατέχει διονύσιος τὴν πρώτην μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη θέσιν μεταξὺ τῶν παλαιῶν τεχνογράφων⁽¹⁾.

Εἰς τούτους τοὺς χρόνους τῆς ιστοριογραφίας ἀνήκει καὶ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς, πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος ιστοριογράφος, φίλος τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Ἡράδου τοῦ βικτιλέως τῶν Ιουδαίων. Ἔγραψε καθολικὴν ιστορίαν (ιστορίας) εἰς ἐκκτὸν τεσσαράκοντα τέσσαρα βιβλία, ἔξι ὧν ἔχουμεν μακρὰ ἀποσπασμάτα μόνον, ἐν οἷς καὶ τὸ περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς⁽²⁾.

Αναφέρομεν ἔπειτα τοὺς δύο Ιουδαίους Φίλωρα καὶ Ἰώσηπον (σελ. 33)· καὶ ὁ μὲν Φίλων ἡτο Φαρισαῖος ἑλληνιστὴς καὶ ἔγραψε σειρὰν ὑπομνημάτων ἀμεσον ἐχόντων ἀναφορὰν πρὸς τὴν Ηεντάτευχον καὶ ἀλλὰ οὐδεμίαν πρὸς αὐτὴν ἔχοντα σχέσιν. Τὰ ιστορικὰ ἔργα τοῦ Φίλωνος ἔσαν ὄλιγα. Σώζονται ἵκανὰ ἐκ τῶν ἔργων του. Οὐ δὲ Ἰώσηπος (= Ἰωσήφ) ὁ Φλαδίος ἡτο ἐκ τῶν ἑλληνιστῶν καὶ αὐτὸς, ἔγραψε δὲ Ιουδαϊκοῦ πολέμου λόγους ἐπτὰ, εἰς ὃν πόλε-

(1). Πραγματείαν περὶ Διονυσίου ίδε ἐν Ἀσωπίου ιστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων ποιητ. καὶ συγγρ. σελ. 172—181.

(2). Μετὰ τῆς Ποικίλης Ιστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τῶν σωζομένων Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ συνεξέδωκεν ἐν τῷ Προδρόμῳ τῆς Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Νικολάου τὰ σωζόμενα ὁ Κοραῆς (ἐν Παρισίοις 1805) προτάξας καὶ πραγματείχν περὶ Αἰλιανοῦ, περὶ Ἡρακλείδου καὶ περὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

μον καὶ παρέστη (μετὰ τοῦ Οὐσπεσιανοῦ), ἐν τῇ πατρίῳ διαλέκτῳ καὶ ἔπειτα μετέφρασεν αὐτὸς ἑλληνιστὶ, ἔτι δὲ Ἰονδαιήχης Ἀρχαιολογίας (κατὰ τό· Ρωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία τοῦ Διονυσίου) βιβλίους εἴκοσι (φθινούτας μέχρι Νέρωνος). Ἐγράψε πρὸς τούτοις αὐτοῖς ιορχίαν (βίον Ἰωσῆπου), Περὶ ἀρχαιότητος Ἰονδαιῶν κατὰ Ἀπίωρος ὥρον πρότερον καὶ δεύτερον καὶ Εἰς Μακκαβαίους λόγον (ἢ περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ). Πάντα ταῦτα σώζονται.

Ἄξιολογάτατος τῶν χρόνων τούτων ἴστορικὸς εἶναι Πλούταρχος δὲ Χριστιανοῦς (ἰδ. σελ. 28—29) γεννηθεὶς τῷ 50 μ. Χ., καὶ ἀποθνήσκων τῷ 120 πολυγραφώτατος καὶ ἐπιμελέστατος συγγραφεὺς, ἐξ οὗ μανθάνομεν πλείονα διμοῦ περὶ τῆς ἀρχαιότητος πράγματα ἢ ἐξ οἰουδήποτε ἄλλου συγγραφέως. Ἐσχε παρὸς Ρωμαϊοῖς μεγάλα πολιτικὰ ἀξιώματα. Ἡ γλῶσσά του ἔχει μὲν ὡς βάσιν τὴν ἀττικὴν διάλεκτον, ἀλλ᾽ ίκανῶς ἀφίσταται αὐτῆς. Ἡ ἀνωμαλία δ' αὐτῆς προέρχεται καὶ ἐξ ίδιας ἵσως τοῦ συγγραφέως: περὶ τὴν τέχνην τοῦ γράφειν ἀπειρίχει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πολλῆς ἐπιδράσεως τῆς τε κοινῆς γλώσσης τῶν χρόνων του καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἣν δημος ὀλίγον ἐγίνωσκεν δὲ Πλούταρχος, ὡς καὶ αὐτὸς δημοσγεῖ, αν καὶ τοσοῦτον ἀνεμίχθη εἰς τὰ πράγματα καθόλου τὰ ῥωμαϊκά. Ἐγράψε *Bίοντος παραλληλίους* ἑλληνικούς καὶ ῥωμαϊκεύς. Βιογράφει δὲ ἔνα "Ἐλληνα καὶ ἔνα Ρωμαῖον καὶ είτε ἐπιφέρει σύγκρισιν μεταξὺ τῶν δύο. Είναι δὲ οἱ ἔξης οἱ σωζόμενοι *Bίοι* Θησεὺς, Ρωμύλος—Λυκοῦργος, Νουμᾶς Πομπήλιος—Σόλων, Οὐαλέριος Ποπλικόλας—Θεμιστοκλῆς, Κάρμιλλος—Περικλῆς, Φάθιος Μάξιμος—Ἀλκιβιάδης, Κοριολανὸς—Τικολέων, Αἰρίλιος Παῦλος—Πελοπίδας, Μάρκελλος,—Ἀριστείδης, Κάτων πρεσβύτερος—Φιλοποιμών, Φλαμίνιος—Πύρρος, Μάριος—Λύσανδρος, Σύλλας—Κίρων, Λούκουλλος—Νικίας, Κράσσος—Εὐμένης, Σερτάριος —Ἀγησίλαος, Πομπήιος—Αλέξανδρος, Καῖσαρ—Φωκίων, Κάτων γεώτερος—Ἄγις καὶ Κλεομένης, οἱ δύο Γράκχοι—Δημοσθένης, Κικέρων—Δημήτριος δὲ πολιορκητῆς, Ἀντώνιος.—"Ετι δὲ οἱ μερονωμένοι *Bίοι*. Ἀρτοξέρξης δὲ (Μνήμων), Ἀρατος, Γάλεξ καὶ Ὁθων⁽¹⁾.

(1) Τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλούταρχου ἔχομεν ἔκδ. ὑπὸ Κοραῆ. ('Εν

"Εχομεν δὲ καὶ ἔθδομήκοντα ύπτια ἄλλας πραγματείας τοῦ Πλουτάρχου ποικιλωτάτης ὅλης, αἵτινες συνεκδιδόνται συνήθως πᾶσαι ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Ηθικά. Τινὲς δ' ἔξ αὐτῶν ἀθετοῦνται.

Νεώτερος ὄλιγον τοῦ Πλουτάρχου είναι ὁ ἐκ Νικομηδείας τῆς Βιθυνίας Φλάκιος Ἀρριανὸς γεννηθεὶς περὶ τὸ 100 μ. Χ. Ἡτο μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Ἐπικτήτου (ἰδ. σελ. 32), ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς ὑπῆρξεν ἐπαρχος Καππαδοκίας είτα ὑπατος⁽¹⁾, ἐν δὲ τῇ πατρίδι του ἡτο ἴερεὺς τῆς Δήμητρος. "Εχομεν τοῦ Ἀρριανοῦ τὴν Ἀράβασιν Ἀλεξάνδρου εἰς ἔπτια βιβλία, τὰ δὲ ἄλλα ἰστορικὰ ἀπωλέσθησαν. Κατὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν πραγματειῶν του ἀπεμιμήθη τὸν Ξενοφῶντα, οὐ καὶ τὴν λέξιν ἐζήλωσεν ὡς καὶ τὴν τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ μαλιστα πάντων τῶν συγγραφέων τῆς τέχνης τοῦ Ἡροδότου ὑπῆρξε ζηλωτὴς ὁ Ἀρριανός. Φιλοσοφικὰ δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ ἔχομεν τὸ Ἐπικτήτου Ἔγγειριδιον καὶ τὰς Ἐπικτήτου διατριβάς⁽²⁾.

Περὶ τὸ 150 μ. Χ. ἥκμασε καὶ Ἀππιανὸς δ Ἀλεξανδρεὺς, νομικὸς καὶ ἡγέτωρ, ὅστις εἶχε λάθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου μέγιστα διοικητικὰ ἀξιώματα. "Εγραψε Ῥωμαϊκὰ ἡτοι διεζοδικὴν ἰστορίαν

Παρισίοις (1809 — 1814) εἰς ἔξ τόμους μετὰ προτεταγμένης πραγματείας περὶ τοῦ συγγραφέως. "Ετι δὲ τῶν βίων Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου μετὰ κριτικῶν παρατηρήσεων καὶ ποικίλων σημειώσεων ὑπὸ Δ. Λ. Οίκονόμου ἐν Ἀθήναις (τύποις Σακελλαρίου) 1866 καὶ τῶν βίων "Αγίδος καὶ Κλεομένους μετὰ σχολίων ὑπὸ Μ. Γκιόλμα ἐν Ἀθήναις (τύποις Παλαμήδους) 1880. — "Εγραψε δὲ καὶ ἡ Γρ. Ν. Βερναρδάκης Συμβολὰς κριτικὰς καὶ παλαιογραφικὰς εἰς τὸν Πλουτάρχου Παραλλήλους βίους καὶ τὰ Ἡθικὰ (λατινιστὶ) ἐν Λειψίᾳ (Teubner) 1879.

(1) Ἐν ἐπιγραφῇ εύρεθε ἐσῃ παρὰ τὴν "Αγκυραν καὶ δημοσιευθείσῃ ἄλλαχοῦ τε καὶ ἐν τῇ Revue Archéologique (τόμ. 33 σελ. 199 καὶ ἔξ.) ἀναφέρεται δ Φλ. Ἀρριανὸς ὡς ληγχτος τοῦ Σεβαστοῦ καὶ ἀντιστράτηγος.

(2) Ἐπικτήτου ἐγγειρίδιον, Κένθητος πίναξ, Κλεάνθους ὅμινος μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως συνεξεδόθησαν ὑπὸ Κοραῆ Ἐν Παρισίοις 1826. — Ἀρριανοῦ τῶν Ἐπικτήτου διατριβῶν βιβλία τέσσαρα ὑπὸ Κοραῆ ἐν Παρισίοις 1827. — Τῆς Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου ἔκδ. ὑπὸ Θ. Ι. Ολυμπίου μέρες 2' 1885.

τῶν ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν ἐθνῶν, πολλαχόθεν ἀναλέξας τὴν
ὕλην, εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρα βιβλία, ὡν ἔνδεκα ἔχομεν πλήρη
καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν λοιπῶν.

Καταλέγομεν ἐνταῦθι καὶ Πολύαιρος τὸν Μακεδόνα τὸν ἐπὶ
Μάρκου Αὐρηλίου ἀκμήσαντα, ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὅποιού
ἔχομεν μόνον τὰ Στρατηγῆματα εἰς ὄπτω βιβλία περιέχοντα πο-
λυτίμους εἰδήστεις⁽¹⁾. "Ἄλλος εἶναι Ἰούλιος Πολύκινος ὁ Σαρδιά-
νος, οὗ σώζονται ἐπιγράμματα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ.

"Ἐρχεται ἔπειτα ὁ Διωρ Κάσσιος ὁ Κοκκηικός. Καὶ Δίων μὲν
εἶναι τὸ ἐλληνικόν του ὄνομα, τὸ δὲ Κάσσιος εἶχε παρὰ τοῦ πα-
τρὸς ἦ πρώτου λαβόντος αὐτὸ μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας παρά
τινος Ῥωμαίου ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν Κασσίων ἦ καὶ τούτου παρὰ
προγόνου ἄλλου αληρονομήσαντος, τὸ δὲ Κοκκηικός εἶχε παρὰ
τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του τοῦ σφιστοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου,
ὅστις εἶχε λαβῆι αὐτὸ ἐκ τοῦ λίαν ἀγαπῶντος αὐτὸν αὐτοκράτο-
ρος Νέρβα τοῦ ἔχοντος ώς ἐπώνυμον τὸ Κοκκήιος. Ο Δίων ἐγεν-
νήθη ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τῷ 155 μ. Χ. Ο πατὴρ τοῦ Δίωνος
ἦτο συγκλητικὸς καὶ αὐτὸς δὲ ἔφθασεν εἰς τὰ μέγιστα τῶν ἀξιω-
μάτων μέχρι καὶ τῆς ὑπατείας (τῷ 222 καὶ 229 μ. Χ.). "Ἐγραψε
Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι τοῦ 229 μ. Χ.
εἰς ὄγδοοντα βιβλία, ἐξ ὧν ἔχομεν νῦν ἀπὸ τοῦ 36-54 πλήρη,
ἀπὸ δὲ τοῦ 55 μέχρι τοῦ 80 ἐπιτομὰς ὑπὸ Πιούνου Ξεφιλίνου
(τῆς ἔνδεκάτης ἐκατοντατετρήδος). Τὸ σύγγραμμα τοῦ Δίωνος εἰ-
ναὶ πολύτιμον ως ἱστορικὴ ὕλη, ἀλλὰ πολλαχοῦ φάίνεται τὸ με-
ροληπτικὸν καὶ τὸ μάταιον τοῦ συγγραφέως. Ἀπομιμεῖται τὴν
ἀττικὴν διάλεκτον, ἀλλ' ὅχι ἐπιτυχῶς⁽²⁾.

(1) Ἐκδ. τῶν στρατηγημάτων μετὰ προλεγομένων περὶ τοῦ συγγραφέως
ὑπὸ Κοραῆ ἐν Παρισίοις 1809.

(2) Περὶ μὲν Δίωνος Κασσίου ίδ. Ἀσωπίου ἱστορία τῶν Ἑλλ. ποιητῶν καὶ
συγγρ. σελ. 220—237. Περὶ δὲ Δίωνος Χρυσοστόμου ίδε αὐτόθι σελ. 237—
257. Βλ. καὶ τὰ Εἰς Κάσσιον Δίωνα ὑπὸ Naber, ὅστις πολλὰ καὶ περὶ
τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἀττικισμῶν αὐτοῦ διδάσκει ἐν Κ. Σ. Κόντου λογίῳ
Ἐρμη (ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βατάζων 1866) σελ. 403—424.

Σύγχρονος τοῦ Δίωνος, γεννηθεὶς τῷ 170 μ. Χ. καὶ ἀποθανόντι τῷ 240 εἰναι ὁ φιλολόγος καὶ μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου κατὰ τὸν λεκτικὸν χαρακτῆρα Ἡρωδιανὸς ἢ Ἀλεξανδρεὺς. Ἐχομεν τοῦ Ἡρωδίανου *Tῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστοριῶν βιβλία* δὲτώ, φθάνοντα μέχρι Γορδιανοῦ. Τὸ σύγγραμμα ἐλέγχει μεγάλην ἔγνωσιν τῆς γεωγραφίκης καὶ τῆς χρονολογίας.

Παραλείποντες δὲ νῦν οὐκ ὄλιγα ἀλλὰ ὄνοματα ἐρχόμεθα εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστοριογράφους.

Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι.

Ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἀναφέρομεν μόνον τοὺς κυριωτάτους, οἵτινες εἶναι

Ζώσιμος⁽¹⁾, οὗτος οὕτε περὶ τοῦ γένους οὕτε περὶ τῆς πατρίδος οὕτε καὶ περὶ τῶν χρόνων ἀκριβῶς καθ' οὓς ἔζησεν ἡξεύρουμέν τι θετικόν. Συγγράφη τοῦ Ζωσίμου γνωρίζεται μόνη ἡ αὐτοῦ *Ρωμαικὴ ἱστορία* χρονένη ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου (30 π. Χ.) καὶ φθάνοντα μέχρι τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ (410 μ. Χ.).

Προκόπιος ἐκ Κιτιαρείκης τῆς ἐν Παχλαιστίνῃ, ὁ γνωστὸς σύγχρονος τοῦ Βελισαρίου. Ἐγράψε πολυτιμοτάτην ἱστορίαν *Tῶν καθ' αἱτῶν ἱστοριῶν βιβλία* δὲτώ, ὡν τὰ δύο περιλαμβάνουσι τὴν ἱστορίκην τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου τοῦ Ιουστινιανοῦ, τὰ δὲ ἀλλα δύο τὴν τοῦ πολέμου κατὰ Βανδήλων καὶ τὰ λοιπὰ τέσσαρα τὴν τοῦ Γοτθικοῦ πολέμου. Τοῦτο δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦ Προκόπιου εἶναι τόσον ἀντίθετον πρὸς τὰ *Ἀρέκηδοτα* ἢ *Ἀπίρρητοι ἱστορίαι* τὴν ὥσπερτος προσγραφεῖσκην εἰς τὸν Προκόπιον, ὡςτε ἡ γνησιότης αὐτῆς ἡμφισθητήθη ἢ Ἄλλα κρίνεται ὅτι ὁ αὐλικὸς Προκόπιος ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κύτου ἱστορικῷ ἔργῳ, ὅπερ διενοεῖτο νὰ δημοσιεύσῃ ἐπὶ ζῶν, ἐδείχθη κολακευτικῶτατος πρὸς τὸν βασίλειον οἴκον, ἐν δὲ τοῖς *Ἀρεκῆδοτοις*. ὡν σκοπὸς ἦτο κυρίως ἡ διδασκαλία τῶν μεταγενεστέρων, εἰπε μετὰ θρησκείας ἀληθείας. *Ισως* ὅμως αἱ πολλαὶ ὑπερβολαὶ, αἱτίνες ἀναγινώσκονται ἐν τῷ δευτέρῳ συγγράμματι προέρχονται καὶ ἐκ λόγων προσωπικῆς ἐμπαθείας.

(1) Ίδ. *Ἀσώπιον* ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 938—959.

Zwara pāc, ἀφ' οὐ κυρίως ἀρχονται οἱ χρονογράφοι, ἀκμάσας ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ νιοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Καλοῖωάννου. Οἱ Ζωναράς ἦτο πολυγραφος συγγραφεὺς, ἀλλὰ ἐν τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τὸ ἐπισημότατον είναι τὸ *Xrorikōr* (ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξίου 1118 μ. Χ.) ἐκ δέκα καὶ ὅκτω βιβλίων (1).

Nikētās ὁ Χωνιάτης (ἐκ Χωνῶν τῆς Φρυγίας) ἐπιφανέστατος τῆς ἐποχῆς του ἀνήρ. Ἡ αὐτοῦ *χρονικὴ διήγησις* ἔρχεται ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ φθάνει μέχρις Ἀλεξίου Δούκα τοῦ ἐπονομασθέντος Μουρτζούφλου. "Οθεν περιλαμβάνεται ἐν αὐτῇ ἔξιστόρησις τῆς ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Nikηφόρος Γρηγορᾶς, οὗ ἔχομεν εἰκοσι τέσσαρα βιβλία *Pra-μαϊκῆς ιστορίας* περιλαμβανούσης τα ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τοῦ 1359. Πολλὰ καὶ πολυειδῆ συγγράμματα τοῦ Γρηγορᾶ ὅπως καὶ ἄλλων Βυζαντινῶν κείνται ἀνέκδοτα ἐν διαφόροις βιβλίοις ἡγαντικοῖς.

Nikōlaoς ἡ Αιόνικος Xalikokorodōlīos Ἀθηναῖος, ουνέγραψεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὴν ιστορίαν τῶν Τούρκων καὶ τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς δέκα βιβλία περιλαμβάνοντα χρόνου περίοδον ἀπὸ τοῦ 1297 μέχρι τοῦ 1462.

"Ἄλλοι χρονογράφοι είναι ὁ *Γεώργιος ὁ Σόγκελλος* (808) γράψας *Ἐκλογὴ χρονογραφίας*, ὁ *Θεοφάνης* (757—818), ὁ *Ιωάννης* ὁ *Αντιοχεὺς* ἡ *Ma.la.lāc*, ὁ *Γεώργιος* ὁ *Κεδρηνὸς* γράψας *Σόγρογής ιστορικής*, ὁ *Συμεὼν* ὁ μεταρραστής καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ βιογράφοι, μεταξὺ τῶν δροίων ἐκ τῶν τελευταίων κατὰ τοὺς χρόνους είναι *Γεώργιος* ὁ *Φραρτζῆς* (1401—1466), διστις ἐσχε μεγάλα ἀξιώματα ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων μετὰ δὲ πολλὰς περιπετείας ἐτελεύτησε τὸν βίον ὡς μοναχὸς ἐν Κερκύρᾳ, ἐνθα καὶ συνεπλήρωσε τὸ *Xrorikōr* αὐτοῦ (ιδ. καθόλου σελ. 36—37).

(1) Ιδ. *Ἀσώπιον* ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 906—936.

Ἐκκλησιαστικὴ ἴστορεά.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἴστορικῶν (ἰδ. σελ. 34) μνήμης ἀξιού μεταξὺ ἄχλων είναι ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλος (ὁ φίλος δῆλ. τοῦ Παμφίλου πρεσβυτέρου ἐν Καισαρείᾳ), ἐπίσκοπος δὲ Καισαρείας, δι πατὴρ τῆς Ἐκκλησιακῆς ἴστοριας, γεννηθεὶς πιθανώτατα τῷ 270 μ. Χ.(1)—ὁ Σωκράτης ὁ σχολαστικός (περὶ τὸ 400 μ. Χ.)—ὁ Ερμείας ὁ Σωζόμενος (420 μ. Χ.)—Θεοδώρητος ὁ Ἀντιοχεύς(2).

Συλλογεῖς, βιογράφοι, μυθογράφοι,
τεχνοκρέται, κτλ.

Καταλέγομεν ἐνταῦθι ἑκείνους τοὺς συγγραφεῖς, οἵτινες ἐφίλο- πόνησαν γραμματειακὰς συλλογὰς ἢ τεχνοκριτικὰ βιβλία, ἔξ οὐ μάλιστα είναι οἱ ὑπομνηματισταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἔτι δὲ τινὰς ἐκ τῶν βιογράφων, κτλ.

Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος. Ἐχομεν τὴν Βιβλιοθήκην του εἰς τρία βιβλία περὶ λαχμάνουσαν γενικὴν περιγραφὴν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ἡρανισμένην μάλιστα ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ποιημάτων τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου.

Πανσορίας ὁ πιθανώτατα Λυδὸς, σύγχρονος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀγωνίνων. Ἐχομεν τὴν αὐτοῦ Ἐλλάδος Περιήγησιν εἰς δέκα βιβλία (Ἄττικα, Κορινθιακὰ, Λακωνικὰ, Μεσσηνιακὰ, Ἡλειακῶν α', Ἡλειακῶν β', Ἀχαϊκὰ, Ἀρκαδικὰ, Βοιωτικὰ, Φωκικὰ). Είναι κυρίως ὀδόιπορικὴ συγγραφὴ, ἔχει δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν τοιούτου εἴδους συγγραφῶν. Πολὺς ως είναι φυσικὸν γίνεται λόγος ἐν τῇ περιηγήσει περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων, ὥστε καὶ ως πρὸς τοῦτο καὶ ως πρὸς τὴν το-

(1) Ιδ. Ἀσώπιον ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 635—676.

(2) Α. Διομήδους Κυριακοῦ Ἐκκλησιαστικὴ ἴστορια ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἰς τόμους δύο. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Φιλαδελφέως) 1881.

ποιγραφίαν τῆς Ἐλλάδος είναι τὸ βιβλίον μὲ δόλως αὐτοῦ τὰς ἀτελείας ζῆσιν πολλοῦ λόγου.

Λουκιανὸς δὲ *Σχμόσατεύς* (*Σχμόσατα πέπλις τῆς Συρίας ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ πρωτεύουσα τῆς Κομμαχηνῆς*). Πολυγράφος καὶ εὐφέστατος συγγραφεὺς, χαριέστατος δὲ κατὰ τὸ λεκτικὸν καὶ τὸν πραγματικὸν χρακτῆρα. Τὰ συγγράμματά του είναι ποικιλώτατα τὴν Ὑπηρεῖαν. Ἐβίωσε μεταξὺ τῶν ἑτῶν 120 καὶ 200 μ. Χ. Περιγράθη δὲ πολλὰ μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὁ γδοίκουντα δύο συγγράμματά του εἴχομεν ὡν ὅμως τινὰ θεωροῦνται ὡς νόθα⁽¹⁾.

Φιλόστρατοι τρεῖς: ήτοι *Φιλόστρατος* δὲ πρῶτος ἀκμάσσας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ δεύτερον ημίσου τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰώνος καὶ γράψας πολλὰ ῥητορικὰ συγγράμματα καὶ ῥητορικὰς μελέτας ἔτι δὲ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας—Φλάσιος *Φιλόστρατος* υἱὸς τοῦ πρώτου. *Ἐγγη* περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἦτο δὲ σοφιστὴς ἐν Ἀθήναις. Κατελέγετο μεταξὺ τῶν σοφῶν ἔνδρῶν, ὑφ' ὧν περιεστοιχίζετο ἡ Ἰουλία Δόρμνα σύζυγος τοῦ Σεπτ. Σευήρου, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὄποιου ἦτο μέγας καὶ πολὺς ὁ Φλ. *Φιλόστρατος*. Εἶχε δὲ υἱὸν Λούκιον Φλάσιον Καπιτωλεῖνον⁽²⁾. Συγγράμματά του είναι: *Bίος Ἀπολλωνίου τοῦ Τυαρέως* (ιδ. σελ. 32), *Εἰκόνες* εἰς δύο βιβλία (περιγραφικὸς κατάλογος τῶν εἰκόνων τῆς πινακοθήκης τινὸς τῆς Νεαπόλεως), *Ηρωικὰ* (σειρὰ διηγήσεων διαλογικῶς περὶ τῶν Τρωϊκῶν ἡρώων καὶ τοῦτο δὲ τὸ σύγγραμμα ἔγει ἐμπνεύση εἰς τὸν Φιλόστρατον ἡθέα εἰκόνων), *Bίοι σοφιστῶν* εἰς δύο βιβλία. *Ἐπιστολαῖ*.—*Φ.Ι.* *Φιλόστρατος* σοφιστὴς ἐν Ἀθήναις, ἀποθανὼν ἐν Λάρνω τῷ 264 μ. Χ. Ἡτο ἔγγονος ἡ ἀνεψιός τοῦ προηγουμένου. Ἐν μόνον αὐτοῦ σύγγραμμα εἴχομεν *Εἰκόνας*, γραφέν κατὰ μίμησιν τοῦ πάππου ἡ θείου του.

Αθήναιος δὲ ἐκ Ναυπάρατος τῆς Αιγύπτου (170—230 μ. Χ.), γραμματικὸς καὶ σοφιστὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ρώμῃ. Οἱ Αει-

(1) Ίδ. Περὶ Λουκιανοῦ μακρὰν καὶ ἐπαρκεστάτην διατριβὴν τοῦ Μαυροφύδου ἐν τῷ 6^ῃ τόμῳ τοῦ Φιλόστρατος.

(2) Ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῆς ἐν τῷ Bulletin de Correspondance Hellénique 1880 σελ. 154.

προσοφισται του εἰς δέκα καὶ πέντε βιβλίων διέσωσαν εἰς ἡμᾶς πλειστας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου, τῶν ἡθῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀρχαίων, πληθὺν δὲ μεγάλων πολυτίμων ἀποσπασμάτων ἐξ ἀπολεοθέντων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Τῶν Δειπροσοφιστῶν τὰ δύο πρώτα βιβλία ἔχομεν ἐν ἐπιτομῇ, τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τὸ πλεῖστον πλήρη.

Διογένης Αλεξανδρείας (ἴσως ἐκ Λακέρτης πόλεως τὰς Κιλικίας), ὁ γνωστόν πότε ἀκριβῶς ζήσας. "Εγχομεν τοῦ Διογένους εἰς δέκα βιβλία Φιλόσοφον ιστοριαν ἢ περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐρ φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάτων.

Κλανδίος Αἰλιαράς, Θρακίος σοφιστὴς γεννηθεὶς ἐν Πραινέστῳ τῆς Ἰταλίας καὶ ἀκμάσας τῷ 225 μ. Χ. "Ἐγράψεν εἰς ἴκανῶς καθαρὰν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων του ἔχομεν δύο, τὴν Ποικιλήν Ιστοριαν εἰς βιβλία δέκα καὶ τέσσαρα καὶ τὸ Περὶ ζῴων ἰδιόσητος εἰς βιβλία δέκα καὶ ἑπτά⁽¹⁾.

Ιαώρης Στοβαῖος (οἱ Στόβοι πόλις τῆς Μακεδονίας) ὁ Μακεδών, ἀκμάσας πιθανότατα κατὰ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος. Τοῦ Στοβαῖου ἔχομεν τὸ Ἀρθολόγιον, γνωμολογικὴν συλλογὴν ἡθικοῦ περιεχομένου.

Πορρύριος ὁ νεοπλατωνικὸς, σοφιστὴς ἀκμάσας ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος.

Ησύχιος ὁ Μιλήσιος ἐπονομαζόμενος Ι. I. λούστριος, δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει, σύγχρονος τῶν αὐτοκρατόρων Ἀναστασίου, Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ. "Ἐγράψε δὲ 1) Ιστορικὸν ώς ἐν συνόψει κατημακῆς ιστορίας ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Βήλου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀναστασίου (518 μ. Χ.) — 2) Περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ ὄνομαστῶν (εἰδος βιογραφικοῦ λεξικοῦ, συμπεριληφθὲν κατὰ μέρος ὑπὸ Σουίδα εἰς τὸ λεξικόν του) — 3) Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, περιληφθὲν εἰς τὸ ὅμοιον σύγγραμμα τοῦ Γεωργίου Κωδινοῦ ἢ Κουροπαλάτου.

Φάτιος ὁ πατριάρχης περὶ οὗ ἴδε σελ. 36.

(1) Περὶ Αἰλιανοῦ ἴδε ὅσα προτάσσει ὁ Κοραῆς τῆς ἐκδ. τῆς Ποικίλης στοριάς περὶ ἡς εἴπομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

**Μυθιστοριογράφοις ἢ πλακατῶν ἴστορεῶν
συγγραφεῖς.**

Περὶ τούτου τοῦ εἰδούς εἴπομεν ήδη ἐν σελ. 20 ἵκανά. Ἐν τῇ κλασικῇ γραμματείᾳ, τῇ τῶν καλῶν γρόνων, μόνον παράδειγμα μυθιστορίας, ἀλλ' ὅχι ἑρωτικῆς, ἔχομεν τὴν Κύρου παιδείαν τοῦ Εενοφῶντος. Ἐκ δὲ τῶν μετκγενεστέρων ἑρωτικῶν συγγραφέων οἵτινες είναι πολλοὶ ἀναφέρομεν τοὺς ἔξης:

'Αριστείδης τὸν Μιλήσιον (160 π. Χ.) τὸν ἐφευρετὴν τοῦ εἰδούς καὶ γράψαντα *Μιλησιακὸς λόγον* μὴ σωζόμενους.

Παρθένος τὸν Νικαέα, οὗτινος ἔχομεν τὸ *Περὶ ἑρωτικῶν παθημάτων*.

'Αχιλλέα Τάτιον τὸν Ἀλεξανδρέα, οὗτινος ὡσπάτως ἔχομεν ὄκτω λόγους *Τῷρ κατὰ Δευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα*.

'Ιάμβλιχος. Τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἰαμβλίχου σώζεται μόνον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Δραματικὸς ἐπιτομὴ ὑπὸ Φωτίου*.

*'Αρτώνος Διογένη γράψαντα *Τῷρ ὑπὲρ Θοδῆηρ ἀπίστωρ λόγους κδ'**

, ὡν ὡσπάτως ἔχομεν ἐπιτομὴν τοῦ Φωτίου.

Αἰγγος τὸν σοφιστὴν, οὗτινος σώζονται *Τῷρ κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην λόγοι δ'*⁽¹⁾.

Ξερογῶρτα Ἐφέσιον, γράψαντα *Τῷρ κατὰ Ἀρθείαν καὶ Ἀβροκόμην βιβλία ε'*, σωζόμενα.

Χαρίτωρ Ἀφροδισιέα. οὗτινος ἔχομεν *Τῷρ περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρόην λόγον η'*.

Ενοτάθιος τὸν φιλόσοφον, γράψαντα τὸ σωζόμενον *Καθ' Ὑσμι-*

ρην καὶ Υσμιρίαν δρᾶμα.

Εἰς τούτους προσθέτομεν καὶ *Θεόδωρος* τὸν Πρόδρομον γράψαντα εἰς ισμούς στίχους *Τὰ κατὰ Ροδάρην καὶ Δοσικλέα*, *Νικήταρ Εὐτερειαρὸς*, οὗτινος ἔχομεν εἰς πολιτικοὺς στίχους *Τὰ κατὰ Δροσιλλαρ καὶ Χαρικλέα καὶ τὸν σοφὸν Μαρασσῆρ*, οὐ σώζεται μέρος ἐκ τῶν *Κατὰ Ἀρισταρχὸν καὶ Καλλιθέαρ*

(1) Τὸν Λόγγον ἐξέδωκε καὶ ὁ Κοραῆς ἐν Παρισιοῖς 1802.

ἀντέα .ιδγωρ ὡςαύτως εἰς πολιτικούς στίχους. Τῶν τεσσάρων τελευταίων τὰ ἔργα είναι τὰ ἀσθενέστατα⁽¹⁾.

Ίδια δὲ ἐναφέρομεν τὸν Ἡλιόδωρον, ἀκμάσαντα ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου καὶ τῶν μιῶν αὐτοῦ Ἀρκαδίου καὶ Ὁνωρίου καὶ καταγόμενον ἐξ Ἐμέστης τῆς Φοινίκης. Τὰ Αιθιοπικά του κατέστησε παρ' ἡμῖν λίγαν γνωστά ἢ ἔκδοσις τοῦ Κοραῆ.

Γεωγράφοις.

Οἱ σπουδαιότατος τῶν παλαιῶν γεωγράφων καὶ ιδίως Γεωγράφοις ὄντας χρόμενος είναι ὁ Στράβων (ἰδ. σελ. 24) ἢ Ἀμασίας πόλεως τοῦ Πόντου, σύγχρονος τοῦ Ιουλίου Καίσαρος⁽²⁾, οὗτος ἔχομεν τὰ δευκεπτὰ τῶν Γεωγραφικῶν του βιβλίων μετά τινων ὅμως χασμάτων. Πρὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφέρεται πλὴν ἄλλων, ὁ φιλόσοφος Θαλῆς ὡς ἀσχολούμενος περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ μάλιστα τὴν φυσικὴν, ὁ Σκιλαξ γραψας Ηερίπ.lovη τῆς οἰκουμένης, ὁ Ηυθέας ὁ Μασσαλιώτης ἐπὶ Ἀλεξανδρου τοῦ μεγάλου, ὁ Νεαρχος, ὁ περιηγητής Δικαιαρχος ὁ γράψας Bior 'Ελλάδος, ὁ πολὺς Ἐρατοσθένης, ὁ Ποσειδώνιος, σύγχρονος τοῦ Πομπού οὐαὶ ὁ Ἰππαρχος. Μετὰ δὲ τὸν Στράβωνα ἀναφέρονται πλὴν ἄλλων ὁ Ητολεμαῖος ὁ μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος (περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ.) καὶ ὁ Στέφαρος ὁ Βυζαντιος (472 μ. Χ.), ὅστις ἔγραψε γεωγραφικὸν λεξικὸν κατ' ἀλφάβητον ἐπιγραφόμενον Ἐθνικά.

(1) Πάντες οἱ ἀνωτέρω ἀπὸ τοῦ Παρθενίου μέχρι τοῦ Μανασσῆ περιέχονται ἐν τῇ ὑπὲρ Hercher στεφεοτύπῳ ἐκδόσει τῶν Συγγραφέων ἐρωτικῶν λόγων παρὰ Teubner (ὁ Ηλιόδωρος δὲν περιλαμβάνεται).

(2) Περὶ τοῦ Στράβωνος καὶ τῶν παλαιῶν γεωγράφων ἰδ. τὰ προλεγόμενα ἄτινα προέταξεν ὁ Κοραῆς τῆς τετρατόμου αὐτοῦ ἐκδόσεως τῶν Στράβωνος Γεωγραφικῶν (ἐν Παρισίοις 1815—1819).— Ίδ. καὶ τὰς ἐν Λειψίᾳ (παρὰ Teubner 1877) ὑπὸ Γρ. Ν. Βερναρδάκη ἐκδοθείσης Symbolas criticas in Strabonem vel censuram Cobeti emendationum in Strabenem.— καὶ Κριτικὰς διορθώσεις εἰς Στράβωνα ὑπὸ Μ. Δήμιτρα ἐν Αθηναίοις τού. 8 καὶ 9.

6' Περὶ φιλοσοφίας.

Εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος τοῦ λόγου ἐκ φύσεως ἐπικρατεστέρα, ώς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἶναι ἡ ὕλη τοῦ εἰδόους, τοῦτο δὲ συμβάνει καθόλου ἐν ταῖς εἰδικωτέραις ἐπιστήμαις, τῇ ιατρικῇ, ταῖς θετικαῖς καὶ μαθηματικαῖς ἐπιστήμαις, κτλ. "Οὐεν τὰ εἰς τὰς ἐπιστήμας ταύτας ἀναγόμενα συγγράμματα ὀλιγώτερον ὑπόκεινται εἰς τὴν ἔξετασιν τῆς γραμματολογίας καὶ ὁ περὶ αὐτῶν λόγος ἐξ ἀνάγκης θὰ εἶναι συντομώτερος καὶ βραχύτερος." Εἰς τιναν μόνον φιλοσόφων τὰς συγγραφάς, μάλιστα δὲ καὶ κατ' ἔξοχὴν τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἐνάμιλλον τὸ καλλίον τῆς μορφῆς πρὸς τὴν ἀληγονίαν τοῦ περιεχομένου (¹).

"Η πρώτη ἔρευνα, πρὸς ἣν ἐτράπη τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι ἡ τῆς φύσεως, πρὸς τὴν φυσικὴν δὲ προσετέθη ἐπειταὶ ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ηθικὴ καὶ βραδύτερον ἡ μεταφυσικὴ. Τῆς ἔρευνης δὲ ταύτης τὰ σπέρματα, ὅπως καὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ιστορίας, κατεβλήθησαν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἀποικίαις ταῖς τε κατὰ τὴν μικρὰν 'Ασίαν καὶ τὴν μεγάλην 'Ελλάδα καὶ Σικελίαν. 'Υπῆρξε δὲ ἡ πρώτη καὶ ἀμυδρὰ κίνησις τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος ἐνθεν μὲν σύμφυτος πρὸς τὴν ποίησιν, ἐνθεν δὲ πρακτικὴ ὅλως καὶ βιωτική, συγκεντρωθεῖσα κατ' ἀρχὰς εἰς εὔστοχά τινα ἐν πεζῷ λόγῳ ἀποφέγματα ἡ παραγγέλματα τῶν ἐπτὰ σοφῶν.

"Ησαν δὲ τῆς πρὸ Σωκράτους ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὰ πρῶτα βήματα ὑλιστικά, διότι οἱ 'Ιωρες φυσιολόγοι ἀνεζήτησαν ἀρχὴν τινας εἴτε ὑλικὴν ὑπόστασιν, ἐξ ἣς παρήθη φυσικὸς κόσμος καὶ αἱ διάφοροι κατ' αὐτὸν μορφαὶ καὶ διαφοραί.

Μετὰ δὲ τοῦτο ἡ Πυθαγορικὴ φιλοσοφία προέβη περιτέρω καὶ εὗρε τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων καθόλου ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, οἵτινες εἶναι

(¹) Βλ. τὴν ἀριστην σύνοψιν τῆς 'Ιστορίας τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ E. Zeller, ἣν μετέφρασεν ὁ κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ἐν 'Αθήναις (τύποις Παπαγεωργίου καὶ Παπαλεξανδρῆ) 1836.—Ἐγομεν δὲ καὶ τοῦ Schwegler τὴν ιστορίαν τῆς παρ' 'Ελλησι φιλοσοφίας μεταφρασθεῖσαν καὶ ἐπανέγειται σαν ὑπὸ Δ. 'Α. Χαντζερῆ 'Εν 'Αθήναις (τύποις Φιλαδελφέως) 1867.

ὅρος τις διάχρεος μεταξύ τῆς ὑλικῆς ἀρχῆς τῶν Ἰώνων φυσιολόγων καὶ τῆς λογικῆς τῶν Ἐλεατῶν, οἵτινες προσβιβάζουσι τὴν φιλοσοφίαν εἰς ιδιανικήν, ἀλλ' ἀφρημένην περιωπήν. Ὁ Ἡράκλειτος μεταρρυθμίζει τὴν φιλοσοφίαν θεμελιωδῶς, καθυπάγων τὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τὴν λογικὴν κατηγορίαν τῆς κινήσεως καὶ μεταβολῆς. Ἐν τῷ Ἐμπεδοκλεῖ ἀρχετοι ἡ πρώτη ἐπὶ τὸ ὑλιστικώνερον διάσπασις τῆς μιᾶς λογικῆς ἀρχῆς, ἡ δὲ διάσπασις αὐτῆς κορυφοῦται παρὰ τῷ ἀτομικῷ Ἀγμοκρίτῳ, μέχρις οὗ δὲ Ἀραξιγόρας ὅρισας ως ἀρχὴν τῶν σηνῶν τὸν *ροῦρ* κλείει τὴν πρώτην ταύτην περίοδον τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ προεξομαλίζει τὴν ὁδὸν εἰς τὸν Σωκράτην καὶ τοὺς ὄπεδοὺς αὐτοῦ.

Καὶ τῶν μὲν Ἰώνων φυσιολόγων οἱ ἐπισκυρότεροι εἶναι Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (640—548), ὃρισας ως ἀρχὴν τῶν σηνῶν τὸ ὕδωρ, Ἀραξιμαρδρος ὁ Μιλήσιος (600), ως τοιαύτην δρίσας τὸ ἀπειρον, καθ' ὑλικὴν ἔννοιαν καὶ Ἀραξιμέρης ὁ Μιλήσιος (549) ἀποφηνάμενος ως ἀρχὴν τὸν ἀέρα.

Τῆς δὲ Πυθαγορείου φιλοσοφίας (ἥτις εἶναι δωρικὴ φιλοσοφία) ἴδρυτης μὲν ἡτο δὲ Σάμιος Πυθαγόρας (580—500), ὅστις περῶτος ἀποθαλὼν ἐκ μετριοφροσύνης τὴν ἐπωνυμίαν σοφὸς ὄνομασεν ἔκυτὸν φυλόσοφον, μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ ἐπίσημοι ἀπεδείχθησαν Ἀρχύτας ὁ Ταχαντῖνος, Φιλόλαος δὲ Κροτωνιάτης, Τίμαιος δὲ Λοκρὸς καὶ ἄλλοι Ἀρχὴ δὲ τῆς Πυθαγορείου φιλοσοφίας ἦσαν εἰς ἀριθμοῖς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ μέτρον καὶ ἡ ἀρμορία, ἥτις εἶναι ποιά τις σχέσις τῶν ἀριθμῶν. Ἀλλὰ τοῦ θεωρητικοῦ μέρους τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἡτο πολὺ σπουδαιότερον τὸ πρακτικὸν, διότι ἡ σχολὴ τῶν Πυθαγορείων (ιδ. σελ. 87) ἡτο εἰδός τι ἔταξείας σκοπούσης τὴν ἐπὶ τὸ ἡθικώτερον διαρρύθμισιν καὶ βελτίωσιν τῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας. ὅθεν καὶ εἰς Πυθαγόρειοι, ὃν πολλοὶ ἦσαν ἄνδρες πολιτικοὶ, ἐπέδρασαν μεγάλως καὶ σπουδαίως εἰς τὰ κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα καὶ Σικελίαν πράγματα. Ὅπεραλλοντο δὲ οἱ μυστικεῖοι τὰ τῆς Πυθαγορείου σχολῆς εἰς μακρὸν δοκιμασίαν καὶ ὑπεγρεοῦντο νὰ τηρῶσιν ἐν τῷ βίῳ κανόνας τινάς, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ κρέατος καὶ τῶν ὄσπριών ἐγκράτειαν καὶ πρὸ πάντων τὴν μυστικὴν σιω-

πὴρ οὐ ἔχεινθιαρ. Ταῦτα δὲ πάντα καθὼς καὶ τὸ δόγμα τῆς μετεμψυχώσεως, ὅπερ ἐπρέσβευον οἱ Πυθαγόρειοι, καθιστῷ πρόδηλον τὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἐπίδρασιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ιδίως τῆς Αἰγύπτου, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχιών ἀπεδήμησε καὶ ἐμαθήτευσε μακρὸν χρόνον δι Πυθαγόρας.

Καὶ οἱ μὲν ἀριθμοὶ τῶν Πυθαγορείων ἔχουσι τι τὸ κατ' αἰτηθεῖν καὶ ὑλοειδές. "Ολως δ' ἴδαινικὴν ἀρχὴν ἐπρέσβευσαν οἱ Ἐλεάται (ἰδ. σελ. 88) καὶ οὗτοι δὲ σχετικῶς ἔξι ἀρχῆς, ἀλλὰ βεβημέδοντες καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου. 'Αρχηγὸς δὲ τοῦ Ἐλεάτικοῦ συστήματος (ὅπερ εἶναι παραλλαγὴ τῆς δωρικῆς φιλοσοφίας, ἀντίθετον δὲ τοῦ ιωνισμοῦ) εἶναι Ξενοφάνης δι Κολοφώνιος (ἰδ. σελ. 87—88), καθ' ἓν τὰ πάντα οὐ τὸ πᾶν εἴναι ἐν καὶ τὸ ἐν τοῦτο εἴναι οὐ θεός. Οὐ τούτου δὲ μαθητῆς δι μέγας Παρμενίδης ἐδογμάτισε μὲν ὅτι τὸ ἐν ὄρι εἴναι αὐτὸς δι λόγος, ἀλλ' ἐδέχθη καὶ ἐτέραν ἀρχὴν τὸ μὴ ὄρ. Τὴν δὲ ἐκ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν ἀντίφασιν ἡθέλησε νὰ σηρή ἐκ τοῦ μέσου δι μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος Ζήνων δι Ελεάτης (ἀλλοις εἴναι δι Ζήνων δι Κιτιεὺς) διογματίσας ὅτι τὸ μὴ ὄρ δὲν ὑπάρχει καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου μετεχειρίσθη πρῶτος τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον, ἥτις πολλάκις παρ' αὐτῷ ἐκτρέπεται εἰς σοριστεῖαν. 'Αλλὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἀντίφασιν κατωρθώσεις κυρίως νὰ σηρῇ 'Ηράκλειτος δι Εφέσιος (500) διογματίσας ὅτι οὔτε τὸ εἴραι οὔτε τὸ μὴ εἴραι, ἀλλὰ τὸ γίγνεσθαι εἴναι οὐ ἀρχὴ τῶν πάντων. «Πόλεμος, ἔλεγεν δι Ηράκλειτος, πάντων πατήρ,» ἐννοῶν ὅτι ἐκ τῆς ἐνκυτιότητος καὶ συγκρούσεως πᾶσι μεταβολὴ καὶ πᾶν γίγνεσθαι.

Μεταξὺ τῶν Ἐλεάτων δεχομένων τὴν αἰώνιαν ἡρεμίκην καὶ τοῦ 'Ηρακλείτου προσέχλλοντος τὸ ἀεικίνητον γίγνεσθαι τάσσεται 'Εμπεδοκλῆς δι Ακραγαντῖνος (444) δεχόμενος ὡς ἀρχὴν τὰ φύσικα, ἀτινα συμμιγνύοντα πρὸς ἀλητὰ σιδητὰ τῆς φύσιτητος καὶ τοῦ reίκους παράγουσι τὰ ὄντα, οὕτω δὲ μεγάλως ἐκκλίνων πρὸς τὴν Ιωνικὴν φυσιολογίαν.

"Ολως δὲ πόλιν ὑλιστικὰ ὑπῆρξαν τὰ φιλοσοφήματα τῶν ἀτομικῶν Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου τοῦ Ἀθηναίου (410), οὕτις οὔτε ἐν στοιχεῖον ἐδέχετο ὡς οἱ Ιωνεῖς, οὔτε τέσσαρα ὡς δι Εμ-

πεδοκλῆς, ἀλλ' ἀπειρα τουτέστι τὰ ἀτομα, διαφέροντα ἢ π' ἀλλήλων ὅχι κατὰ ποιὸν ἀλλὰ μόνον κατὰ μέγεθος καὶ σχῆμα.

'Ο δὲ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας (450) τούναντίον ἥθελε κατὰ τὸ ποιὸν διάφορα ἢ π' ἀλλήλων τὰ σπέρματα, ἢ ἐθεώρει ως ἀρχήν, ταῦτα δὲ τὰ σπέρματα, ἣτινα οἱ μετὰ ταῦτα ὄνομασαν ὁμοιομερεῖαι, ἐν τῇς ἐν τῷ δίγραφοι συμπεριστροφῆς καὶ συγχύσεως ἔλεγεν ὅτι πυρήγαγον τὰ ὄντα. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Δημόκριτον οὐδεὶς μετέδωκε τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς τὸ χάρος ἐκεῖνο τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν δὲ Νῦσης εἶναι ἡ δύναμις ἡ μεταδοῦσα τὴν ὄθησιν εἰς τὰ σπέρματα. Οὕτως ἐχαράχθη νέα πνευματικὴ τροχιά εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀπὸ τοῦδε πᾶσα φιλοσοφικὴ κίνησις καὶ ἐνέργεια συγκεντροῦται εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου κυρίως ἐδίδαξε καὶ ἐνήργησεν δὲ Ἀναξαγόρας (¹).

IIIερὸν σοφεστῶν.

'Ἐν φυρόνῳ ἀνεφεκίνοντο ἐν Σικελίᾳ καὶ μχλιστα ἐν Συρακούσαις οἱ πρῶτοι τῆς φήγορικῆς βλαστοί, ἐπενοεῖτο, ως εἴδομεν, ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ἡ διαλεκτικὴ, ἡ τέχνη δηλαδὴ ἐκείνη, ἡτις διὰ τοῦ διαλόγου ἡ τῆς συνομιλίας διακρίνει κατὰ τινα ταξιν τὰ πράγματα καὶ ἀναγκάζει τὸ πνεῦμα νὰ ἀκολουθήσῃ ὡρισμένην τινὰ λογικὴν πορείαν καὶ διὰ σειρᾶς συλλογισμῶν νὰ φύσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἡ εἰς δ.τι νομίζεται ἀλήθεια. Ἐντεῦθεν ἔχομεν τοὺς φήγορικοὺς καὶ τοὺς διαλεκτικούς καὶ ἐκείνων μὲν τὰ μαθήματα ἐπεζήτουν οἱ φιλοδοξώτεροι καὶ πλουσιώτεροι τῶν νέων, οἵτινες ἀλπιζον διὰ τοῦ λόγου νὰ ἀναδειχθῶσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅσοι δὲ ἡ δὲν ἥθελον ἡ δὲν ἥδυναντο νὰ πολιτευθῶσιν, ἀλλ' εἶχον μόνον πόθον καὶ ὅρεξιν τοῦ εἰδέναι ἡκολούθους εἰς τὴν διαλεκτικήν.

Αἱ δύο τέχναι ἔμειναν ἐπὶ πολὺ κεχωρισμέναι καὶ βραδύτερον δὲ οἱ Σωκρατικοὶ διάδοχοι τῶν Ἐλεατῶν διαλεκτικῶν καὶ οἱ φήγορικοὶ τῆς σχολῆς τοῦ Ἰσοκράτους, οἱ διάδοχοι τοῦ Κόρακος καὶ τοῦ Τισίου μεγάλην είχον πρὸς ἀλλήλους ἀντιπάθειαν, γνωστὸν δ' εἶναι

(1) Δ. Ν. Βερναρδίκη Ἐγγειρίδιον Γεν. Ἰστορίας σελ. 250—253.

ώσκυτως πόσην περιφρόνησιν δεικνύει πρὸς τὴν ῥητορικὴν καὶ τοὺς ῥητορικοὺς ὁ Πλάτων ἐν τῷ *Γοργίᾳ*. Ἀλλὰ πρὶν αἱ δύο τέχναι συστηματοποιηθῶσι καὶ κατασταθῶσι πολυπλοκώτεραι εὐρέθησάν τινες ὄνδρες συνενώσαντες ἐν ἑαυτοῖς καὶ τὰς δύο καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔθαμψασεν αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπίστευτον ἴκανότητα μεθ' ἣς συνεδύαζον ἀμφοτέρας τὰς τέχνας. Οἱ ἀνδρες οὗτοι καλοῦνται σοφισταὶ, ἥτις λέξις πρότερον μὲν ἦτο ἀπλῶς συνώνυμος τοῦ σοφὸς, ἔπειτα δὲ διὰ τὴν κακὴν χρῆσιν, ἦν ἐκαρμὸν τῆς σοφίας των οἱ σοφισταί, μετέπειτα καὶ αὕτη εἰς κακὴν σημασίαν (ιδ. σελ. 16—17).

Τῶν ἀνδρῶν τούτων, οἵτινες ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ ὑπέσχοντο τοῖς νέοις ὅχι μόνον νὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς δειπνοὺς πράττειν καὶ λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν (νὰ ἀποδεικνύωσι δῆλ. τὸ μαῦρον ἀσπρον) καὶ πολυτελῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐνδυόμενοι καὶ διαιτώμενοι ἐκαρμονον τὰς θαυμασίας ἐπιδείξεις των πρὸ τῶν ἐνθάμβων ὄφθαλμῶν πασῶν ἐκ περιτροπῆς τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων,—ἐπιτημότατος ἦτο *Γοργίας* ὁ Λεοντίνος γεννηθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὥστις πορφύραν περιβεβλημένος καὶ φορῶν χρυσᾶ σανδάλια εἰχεν ἐλθῆ τῷ 427 ὡς πρεσβευτὴς τῆς ιδίας πατρίδος εἰς Ἀθήνας⁽¹⁾ καὶ οὕτως εἰσήγαγεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐν Σικελείᾳ ῥητορείαν. Ἐκτοτε τὰ μέγιστα ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγγρόνων του ὁ *Γοργίας*, ὃς μαρτυροῦσι καὶ οἱ Πλάτωνικοὶ διάλογοι καὶ μάλιστα ὁ πρὸς αὐτὸν ὄμώνυμος. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πανελληνιώ κέντρῳ, τῇ Ὁλυμπίᾳ, ιδρύθη εἰς τὸν λαμπρὸν σοφιστὴν ἄγαλμα, οὐ ἡ βασίς μετὰ τετραστίχου ἡρωελεγείου ἀνευρέθη τῷ 1876. «Οὐκ εἴναι, ἔλεγεν, ὁ Λεοντίνος, οὐδέν· εἰ δὲ ἔστιν, ἀγνωστὸν εἶναι· εἰ δὲ καὶ ἔστι γνωστὸν, ἀλλ' οὐ δηλωτὸν ἄλλοις.» Τοιαύτας διεστραμμένας φιλοσοφικὰς ἀρχὰς καὶ ταύτας μάλιστα περιβεβλημένας διὰ λέξεως ποιητικῆς καὶ ὄγκηράς καὶ πομπώδους καὶ πολλὴν ἐμποιούσης κατάπληξιν εἰς τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων ἐδίδασκε καὶ ὁ *Γοργίας* καὶ οἱ ἄλλοι σοφισταί. Καὶ οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι σοφισταὶ ἀπίβλεπον πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ λόγου, οἱ δὲ ἐν Σικελείᾳ εἰς τὸ καλλος. "Αλλοι

(1) Θουκυδ. 3, 86.

πλὴν τοῦ Γοργίου σοφισταὶ ἐπίσημοι εἶναι *Πρωταγόρας* ὁ Ἀθηναῖος (γενν. περὶ τὸ 480), οὗτοι ἡσχολεῖτο καὶ περὶ τὴν ὄρθο-πειαρ καὶ ἐξ οὐ ώνομάσθη *Πρωταγόρας* ὁ γνωστὸς διάλογος τοῦ Πλάτωνος, *Πρόδικος* ὁ Κεῖος, *Ιππίας* ὁ Ἡλεῖος, *Εὐηρος* ὁ Ηλεῖος, *Θρασύμαχος* ὁ Χαλκηδόνιος καὶ ὄλλοι.

Ἄλλ' ὅμως δὲν ἔβλαβη μόνον ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀλλὰ προσέλαθε καὶ τινα ὡφέλειαν, διότι οὐκ ὀλίγον οἱ σοφισταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καθόλου καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ιδίᾳ. Πραγματευόμενοι τὴν φιλοσοφίαν ἂμα δὲ καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐγένοντο ἀρχηγοὶ τῆς σοφῆς ἐκείνης περὶ τὴν πεζολογίαν σπουδῆς, ἣν ἤγαγον εἰς τὸ τέλειον ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης. Πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ λεχθῇ ὅτι δηλαδὴ οἱ σοφισταὶ δὲν διέφθειραν τοὺς συγχρόνους των ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐπίτηδες, ὁ Ἰδιωτικὸς μάλιστα αὐτῶν βίος οὐδὲν εἶχεν ἀλλοιοφεντὸν εἰμὴ τὴν ἀκατάσχετον φιλοδοξίαν καὶ φιλαργυρίαν. Καὶ αὐτοὶ δὲ δὲν ἦδοναντο νὰ προΐδωσιν ἵσως τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν θεωρῶν των. Μετὰ τὰ ἀλεπάλληλα τολμήματα ἀμεθόδου ἐπιστήμης ἡ σκεπτικὴ ἀντίδρασις, ἡ ἐκεῖναι ἡσαν οἱ εἰσηγηταὶ ἡτο ἵσως ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόφευκτος, διότι τὰ μὲν παλαιὰ δόγματα εἶχον καταπέση, ἡ δὲ Σωκρατικὴ φιλοσοφία δὲν εἶχεν ἀναφενῆ, ἐπρεπε λοιπὸν κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ ὑπάρξῃ περίοδος διανοητικῆς ἀναρρίχιας, καθ' ἣν ἐπέπειτο πᾶσα ιδέα νὰ συζητηθῇ καὶ ἐκ βάθρων νὰ διασεισθῇ καὶ ταύτην τὴν περίοδον ἐκπροσωποῦσιν οἱ σοφισταὶ⁽¹⁾.

IIIερὶ Σωκράτους.

Πρὸς τοὺς σοφιστὰς ἀντετάχθη ἔξοχος καὶ δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ Σωκράτης ὃ οὐδὲς τοῦ ἀγχαλματοποιοῦ Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαίας Φαιναρέτης γεννηθεὶς πιθανῶς τῷ 469. Ἐπαιδεύθη δὲ ὁ Σωκράτης μάλλον ἀπὸ τῆς πόλεως πάσσης, διότι τότε κι 'Αθηναῖς εἶχον

(1) Δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται οὖτοι οἱ σοφισταὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους, (σελ. 28 καὶ ἐξῆς).

τὸν πάντα βίον ἐν τῇ ὑπερτάτῃ τελειότητι ἀνεπτυγμένον, ἢ ὑπὸ κατ' ἵδιαν διδασκάλων. Τότε πρότυπον λιτότητος, ὀλιγαρκείας, δικαιοσύνης, ἡθικῆς, ἀγνότητος. Οὐδὲν αὔτὸς ἐγραψε μόνον δὲ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ Η. Ιάτωρος δηλαδὴ καὶ μάλιστα τοῦ Ξενοφῶντος, ὅστις πιστότερον ἀποδίδει τὰ τοῦ διδασκάλου, γινώσκομεν τὴν Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν, τῆς ὥποιας τὸ κυριώτερον γνώρισμα εἶναι ἡ ἀρχὴ ἢ τὸ ἀξιωματικόν τοῦ πάσα κρίσις καὶ πρᾶξις πρέπει νὰ προέρχηται ἐκ τῆς ὄρθως ἐννοούμενης ἐνοίκιας τοῦ πράγματος (τί ἔκαστον εἴη τῶν ὄντων), ἢτις ἀγνωστος οὖσα πρέπει νὰ ζητηθῇ ὑπὸ τοῦ φιλοσοφοῦντος. "Οὐεν ἐν τῇ σκεπτικῇ ικανότητι ἔχειται μάλιστα ἡ φιλοσοφία. Πάσης δὲ σκέψεως ἀφετηρίαν ἐλέγετο δὲ Σωκράτης τὸ μηδὲν εἰδέραι, οὐ ἀκολούθημα δῆτο τὸ ζητεῖν παρ' ἄλλου τὸ εἰδέναι ἢ τοις ἡ φιλοσοφικὴ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ἔξετασις ἢ ἡ μαιευτικὴ τοῦ μείου τῆς Φυιναρέτης τέγμην. Καὶ ἂν μὲν ἡ ζήτησις κῦτη τοῦ εἰδέναι προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀποκτήσεως γνώσεων, ἡς ὄλλος κέκτηται, τότε εἰναι ἔρως, ἀν δὲ ἡ συζήτησις καταλήγη εἰς ἀπόδειξιν ὅτι καὶ παρὰ τῷ ἄλλῳ λείπει ἡ ἀληθῆς γνῶσις, τότε εἶναι εἰρωτεία. Εἶναι δὲ ἡ Σωκρατικὴ εἰρωνεία ὅχι μόνον τύπος διαλεκτικὸς, ἀλλὰ καθόλου διαλεκτικὸν καὶ κριτικὸν γνώρισμα τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτους, ὅστις τὴν μετεχειρίζετο ἐν τῇ διαλεκτικῇ του πρὸς πρακτικὸν σκοπὸν ἥγουν ως κολαστήριον πρὸς τοὺς πάτρα σίομέρους εἰδέραι καὶ μέγα γροοῦντας ἐπὶ σορῷ, οὐς ἔρωτῶν ἡλεγχει καὶ οὕτω διέθετεν, ὡς τε ὀμολόγουν τὴν ἀγνοικαν αὐτῶν καὶ οἱ μὲν βλακώτεροι δὲν ἐπλησίαζον πλέον αὐτὸν, οἱ δὲ εὐφύεστεροι ἐζήτουν νὰ μάθωσι παρ' αὐτοῦ ὅσα ἥγνοσυν. Καθόλου δὲ εἰπεῖν δῆτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους πρακτικὴ καὶ περὶ τὴν ἡθικὴν κατ' ἔξοχὴν ἀσχολουμένη οὐδαμῶς δὲ περὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν μεταφυσικὴν. "Ἐφθασε δὲ τῷ ὄντι ἡ ἡθικὴ τοῦ Σωκράτους εἰς ἀπίστευτον καὶ σχεδὸν ἀνέφικτον τελειότητα, ἀλλ' δὲ μέγας φιλόσοφος, ἡ ἀληθῆς τῆς κακίας καὶ τῆς δημοκρατίας τῶν συγγρόνων του μάστιξ, ἔπειτε θῦμος (τῷ 399) τῶν αὐστηρῶν αὐτοῦ φιλοσοφικῶν

καὶ πολιτικῶν ἴδεων, πρὸς ᾧ πολλὰ καὶ ποικίλα κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ στοιχεῖα εἶχον ἀναλάβη θεινὸν ἀγῶνα (1).

Ἐκ δὲ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους περὶ μὲν τοῦ Ξενοφῶντος εἰπομένην ἦδη μνημονεύσαντες καὶ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐφεξῆς δὲ λέγομεν περὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν σχολῶν, εἰς ᾧ ἐδώκεν ἀφοροῦν ἡ Σωκρατικὴ φιλοσοφία.

Περὶ Πλάτωνος.

Ἐγεννήθη ὁ Πλάτων κατὰ τὰς ὁξιοπιστοτέρας μαρτυρίας τῷ α' ἔτει τῆς 488 Ὀλυμπιάδος ἥτοι τῷ 427 π. Χ., δύο δῆλ. ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ ὁ Ἀρίστων καὶ ἡ Περικλέονη κατήγοντο ἐξ εὐγενῶν καὶ ἀρχαίων τῆς Ἀττικῆς γενῶν. Ὡνομάζετο πρότερον ἐκ τοῦ πάππου αὐτοῦ Ἀριστοκλῆς, ἐπειτα δὲ, ἀγνωστον ἀκριβῶς διὰ τί, μετωνομάσθη Πλάτων (τοιαύτην δὲ μετονομασίαν ἔπαθον καὶ ἄλλοι δύο συγγραφεῖς ὁ Στησίγορος καὶ ὁ Θεόφραστος). Εὔγενής ὅν καὶ πλούσιος ὁ Πλάτων ἐπαιδεύθη λαμπρῶς, ἐσχε δὲ ἐκ φύσεως καὶ καλλιτεχνικὴν τάσιν τὸ πνεῦμά του, ἥτις κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἐξεδηλώθη εἰς ποιητικὴν δοκίμια. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἀπῆλθεν εἰς Μέγαρα πρὸς τὸν Σωκρατικὸν Εὔκλειδην καὶ μετὰ ταῦτα περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρήνην, ὅποθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα ἐπὶ ὄκτω συνέγραψε καὶ ἐδίδασκεν ἐν στενῷ κύκλῳ μαθητῶν. Περὶ τῷ 388 τεσσαρακονταετῆς τὴν ἡλικίαν ἀπῆλθεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ εἰς Σικελίαν, ἐνθα μετέβη εἰς τὰς Συρακούσας εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πρεσβυτέρου Διονυσίου, εἰς οὖ τὴν δυσμένειαν καὶ περιέπεσεν ὥστε καὶ παρέδωκε τὸν φιλόσοφον ὁ τύραννος εἰς τὸν Σπαρτιάτην Πόλλιν, ὡφ' οὐ ἀπήγθη ὁ Πλάτων εἰς τὴν Αἴγιναν

(1) Καλὴν πραγματείαν περὶ Σωκράτους ὑπὸ Ν. Γεωργιάδου ἰδεῖ ἐν τῷ ὅμονύμῳ περιοδικῷ Σωκράτει, 'Ἐν Ἀθήναις (τύποις Περιστερᾶς, 1874 ἐξ ἀρχῆς.— 'Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους κατὰ Α. Fouillée, ὑπὸ Η. Βράιλα 'Αρμένη, 'Ἐν Κερκύρᾳ (τύποις Ιονίας) 1875.— 'Ο Σωκράτης κατὰ τὸν ('Αγγλον ιστορικὸν) Γρότε ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῆς Πανδώρας.

καὶ ἔξετέθη ὡς δοῦλος εἰς πώλησιν. Λυτρωθεὶς δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ νῦν πρῶτον ἡ νέφελη τακτικὴ σχολὴν ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Ἀκαδήμου (Ἀκαδημίας ἡ μάλλον Ἀκαδήμεια), ἐνθι ἐδίδασκε φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὰ ἀπέχων τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου διὸ τὰς τότε περιστάσεις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου προσεκλήθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Δίωνος εἰς Συρακούσας εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ διαδόχου αὐτοῦ νεωτέρου Διονυσίου, ἀλλὰ καὶ οὗτος τόσον κακῶς διετέθη πρὸς τὸν Πλάτωνα, ὅστε περιῆλθεν εἰς κίνδυνον ὁ φιλόσοφος, ἐξ οὐ μόλις ἐσώθη. Καὶ πάλιν δὲ ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας, ἔξηκολούθησεν ἐν αὐταῖς διδάσκων μέχρι τῆς τελευτῆς του (347 π. Χ.). Περὶ τοῦ χαρακτῆρός του ὥμιλεῖ μετ' ἀμερίστου σεβασμοῦ ἡ ἀρχαιότης καὶ τοῦτον ἐπιβεβαιοῦ ἡ προσγινομένη ἐντύπωσις τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐξ ὧν προκύπτει εἰς τὴν αἵρεσιν διανοίας ἴδεώδους, ἐν ἀρμονικῇ ἴσορροπίᾳ πασῶν τῶν δυνάμεων εἰς ἡθικὸν καλλος ἀνεπτυγμένης καὶ ἐν ὄλυμπιακῇ εὐθυμίᾳ ὑπεράνω τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων ἐντεθρονισμένης.

Ἡ συγγραφικὴ τοῦ Πλάτωνος δρᾶσις ἐκτείνεται πέρα τῶν πεντήκοντα ἑτῶν, ἀπὸ τοῦ θανάτου περίπου τοῦ Σωκράτους μέχρι τῆς τελευτῆς του. Ήλάτα δὲ τὰ γνήσια ἔργα του ἐσώθησαν, ἀλλ' ἐν τῇ σωζομένῃ συλλογῇ κατεμίχθησαν μετὰ τῶν γνησίων καὶ νόθων. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιλαμβάνει πλὴν μικροτέρων τινῶν διαλόγων καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔτι ὡς νόθων θεωρουμένων, τριάκοντα καὶ πέντε διαλόγους, οὓς οὐδέποτε ἔπανσε κτενίζων καὶ βοστρυχίζων καὶ κατὰ πάρτα τρόπον ἀραπλέκων ὅθεν λέγονται ὅτι τελευτήσατος εὑρέθη ἡ δέλτος αὐτοῦ ποικιλῶς μεταποιουμένη τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας ἔχοντα (Διονύσ. Ἀλικρνας.), ἔτι δὲ δρισμοὺς (δρονες) καὶ ἐπιστολὰς (κατὰ τὸ πλεῖστον νοθευομένας).

Οἱ Πλατωνικοὶ διάλογοι, οἵτινες συναποτελοῦσι τὸ ὅλον φιλοσοφικὸν σύστημα τέλειον καὶ ἀπηρτισμένον κατὰ διαφόρους τρόπους ἔχουσι διαιρεθῆ καὶ διαταχθῆ καὶ δὴ καὶ εἰς τετρατολογίας ὥσπερ δράματα ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ἀλλ' ἡ ἀξιολογωτάτη διάταξις εἴναι ἡ τοῦ Σλατερμάχερ, μεγάλου φιλοσόφου καὶ θεολόγου Γερμανοῦ, ἔχουσα ὡς βάσιν τὴν σχέσιν καὶ συνάφειαν τῶν ἐν τοῖς

διαλόγοις ἐννοιῶν, ἐφ' ὅσον αὗται ἀναπτύσσονται εἰς ἀποτέλεσμα τοῦ ὄλου συστήματος.

Α'. Στοιχειώδεις διάλογοι, ἐν οἷς περιέχονται πάντων τῶν ἄλλων αἱ ἀρχαὶ ἡτοι τῆς λογικῆς ὡς ὁργάνου τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἴδεῶν ὡς κυρίας ὑποθέσεως αὐτῆς Φαῖδρος, Λύσις, Πρωταργόρας, Λάχης, Χαρμίδης, Εὐθύδρωρ καὶ Παρμενίδης, εἰς τούτους δὲ προστίθενται ὡς παράρτημα ἡ Ἀπολογία, ὁ Κρίτωρ, ὁ Ιων, ὁ Ἰππίας 6', ὁ Ἰππαρχος, ὁ Μίρως, ὁ Ἀλκιβιάδης 6'.

Β'. Προσόντες ἡ προπαρασκευαστικοὶ διάλογοι: Γοργίας, Θεατητος, Μέρων, Εὐθύδημος, Κρατύλος, Σοφιστὴς, Πολιτικὸς, Συμπόσιος, Φαιδωρ καὶ Φίληβος καὶ τούτων παράρτημα: Θεάγης, Εραστὴ, Αλκιβιάδης α', Μενέκερος, Ἰππίας α', Κλειστοφῶν.

Γ'. Συντακτικοὶ διάλογοι: Πολιτεία, Τίμαιος καὶ Κριτίας καὶ τούτων παράρτημα: Νόμοι, Ἐπιτομής, Ἐπιστολαὶ, κτλ.

Ο Πλάτων ἔξετεινε καὶ συνεπλήρωσε τὴν Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν. Τὴν γνῶσιν, περὶ ἣν ὁ Σωκράτης διέτριβε θέλει νὰ ἀναπτύξῃ εἰς σύστημα ὁ Πλάτων χρησιμοποιῶν καὶ πάσας τῶν προκατόχων αὐτοῦ θεωρίας. Ἐκ τῆς Σωκρατικῆς διαλεκτικῆς ἐκφύεται ἡ περὶ τῶν ἴδεῶν θεωρία αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἡθικῶν ἀρχῶν τοῦ διδασκάλου ἀπηρτισμένη τις ἡθικὴ καὶ πολιτικὴ, τὰς δηοίας ἀμφοτέρων συμπληροῖ ὁ Πλάτων διά τινος περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφίας. Ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς συγγράμμασι διαφυλάττεται ὁ Σωκρατικὸς τρόπος τῆς διαλογικῆς τῶν ἐννοιῶν ἀναπτύξεως, διότι ἡ ἀληθεία δὲν καθίσταται κτῆμα ἡμῶν, ἐὰν παραλάθωμεν αὐτὴν παρ' ἄλλων ἔτοιμην, ἀλλὰ μόνον ἐὰν δι' αὐτενεργείας εὑρωμεν αὐτήν. Ἄλλ' ὁ προσωπικὸς διάλογος διαμορφοῦται καὶ καθίσταται ἐνταῦθα τεγχικὸς καὶ προσέτει προσεγγίζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῷ συνεγεῖ λόγῳ. Τὸ κύριον τοῦ διαλόγου πρόσωπον ἀποτελεῖ ὁ Σωκράτης, πρὸς ἐμψύχωσιν δὲ τῆς παραστάσεως χρησιμεύουσιν οἱ μῆφοι⁽¹⁾, ἐν οἷς ὡς καὶ ἐν τῇ εὑφεῖ μιμικῇ πολλῶν διαλόγων ἀπο-

(1) Περικλ. Γρηγοριάδου Περὶ τῶν μύθων παρὰ Πλάτωνι ἐν Γοτίγγη 1879 — Τοῦ αὐτοῦ Περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κατὰ Πλάτωνα, ἐν Ἀθήναις (τύποις Κορίννης) 1880.

δεικνύεται άριδηλότατα τοῦ Πλάτωνος ἡ ποιητικὴ φύσις. Κατ' ούσταν δὲ εἰ μὴ κατὰ τύπον εύρισκεται ἥδη παρὰ τῷ Πλάτωνι ἡ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας εἰς δια.λεκτικήν, φυσικήν καὶ ηθικήν. Ιδ. καὶ ὅσα ἔγραψαμεν ἐν σελ. 17 — 18 περὶ τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος καὶ τῆς ἀπαραμίλλου γλώσσης τοῦ Πλάτωνος⁽¹⁾, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν καὶ διαδόχων αὐτοῦ ἐν τῇ ἀκαδημαϊκῇ φιλοσοφίᾳ καὶ περὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀναφεύστης *recep latarum*.

Περὶ δὲ τῶν ἄλλων σχο.λῶν ἡ αἱρέσεων, εἰς ἃς διηγέρθησαν καθόλου τοῦ Σωκράτους οἱ μαθηταὶ ιδ. ὡσαύτως τὰ ἐν σελ. 17. Ἐν ἑκάστῃ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσι πολλοὶ καὶ πολλὰ γράψαντες φιλόσοφοι.

Περὶ τῶν μαθητῶν.

Οἱ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ ἀρχηγὸς τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη ἐν Σταγείροις τῆς Μακεδονίας τῷ 385 π. Χ. ἐκ πατρὸς Νικομάχου ιατροῦ τοῦ βασιλέως Ἀμύντου. Κατὰ τὸ δέκατον ὅγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔγινε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, παρ' ϕ μέγιστη τῆς τελευτῆς του παρέμεινε. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος ἐπορεύθη μετὰ Ξενοκράτους πρὸς τὸν συμμαθητὴν Ἐρμείκην τύραννον τῆς πόλεως Ἀτρανέως τῆς Μυτίας, οὐ Ἐρμείου τὴν ἀδελφὴν ἔλαβεν ὑστερὸν γυναικα. Ἐπειτα μετὰ τὴν τοῦ τυράννου καταστροφὴν μετέθη εἰς Μυτιλήνην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα ἴδρυσε σχολὴν ῥητορικῆς, δι' ἣς ἀντεπεξῆλθε τῷ Ἰσοκράτει. Τῷ 312 ἐκλήθη εἰς Μακεδονίκην ὑπὸ Φιλίππου ὡς διδάσκαλος τοῦ ἑρήσου Ἀλε-

(1) Περὶ Πλάτωνος καὶ τοῦ συστήματος αὐτοῦ ιδ. Zeller — Εὐαγγελιδῆν ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 107 — 140 καὶ Π. Βερίδης Ἀριένη. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος κατὰ Fouillée ἐν Κερκύρᾳ (τύποις Ἰονίας) 1873. — Ἐκδ. ὑπὸ Γ. Μιστριώτου τῆς Ἀπολογίας (ἐν Ἀθήναις τύποις Φιλοκαλίας 1876), τοῦ Πρωταγόρου (ἀντότῳ 1877), τοῦ Λάχητος (τύποις Παλιγγενεσίας 1884), τοῦ Γοργίου (θέτος τύποις Παλαμήδους 1883), τοῦ Κρίτωνος (τύποις Παλιγγενεσίας 1884). Ὅποι Η. Κουπιτώρη τοῦ Κρίτωνος (τύποις Φιλοκαλίας 1879).

ξάνδρου, παρ' ὧ ἔμεινε μέχρι τῆς εἰς Ἀσίαν στρατείας τοῦ βασιλέως, εἰς δὲ ἐγένετο ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκαλία πλείστης καὶ ποικιλωτάτης ὡφελεῖκας πρόξενος, δι' ὃ καὶ πασίγνωστος εἶναι ἡ πρὸς τὸν φιλόσοφον εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ Ἀλεξανδρού. Τῷ 334 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἥδρυσεν ἐν τῷ Λυκείῳ σχολὴν κληθεῖσαν περιπατητικήν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς περιπάτοις γινομένων διαλέξεων. Ὅτο δὲ καὶ φιλοσοφικὴ καὶ ῥητορικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐγένετο διὰ συνεχοῦς ἀπαγγελίας, μεθ' ἣς συνεδέετο καὶ ὁ διάλογος. Συναπετέλουν δ' οἱ μαθηταὶ του, ὅπως καὶ οἱ τοῦ Πλάτωνος, οἵοιει σύλλογον ἢ κύκλον ἐπιστημονικὸν φίλων ἔχόντων καὶ κοινὰ τεκτικὰ δεῖπνα. Καὶ εὔπορος δὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδροῦ ὑποστηριζόμενος ὁ Ἀριστοτέλης εἶχεν ἀφθονα τὰ μέσα ἵνα πορίζεται τὰ πρὸς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἐπιτήδεια καὶ ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐπιτευκτὰ, οὕτω δὲ πλὴν ἄλλων κατέρτισε καὶ μεγάλην συλλογὴν βιβλίων. Ἀπὸ τοῦ βιαίου θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Καλλισθένους ἔθολώθησαν τοῦ Ἀριστοτέλους αἱ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον σχέσεις, ἡ δὲ τοῦ βασιλέως ἔπειτα ἀπροσδόκητος τελευτὴ ἡγαγεναύτὸν εἰς κίνδυνον, διότι κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ὑπὸ τῶν Ἕγετῶν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου καὶ διὰ τοῦτο ἡνηγκάσθη νὰ καταρύγῃ εἰς τὴν Χαλκίδα, ἐνθα δὲ λίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου κατὰ τὸ θύρας τοῦ 322 π. Χ.

Οἱ χαρακτὴροὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐνωρὶς ἦδη σφοδρότατα ἐπὸ πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἀντιπάλων διεβλήθη, ἀλλ' ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ φαίνεται ὅλως εὐγενῆς καὶ οὐδὲν γεγονός ὑπάρχει, δινάμενον νὰ παράσγῃ ἡμῖν ἀφορμὴν δυσπιστίας πρὸς τὴν ἐντύπωσιν ταύτην. Τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ μεγαλεῖον ἴσταται ὑπερανω πάσης ἀμφιβολίας. Περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἰδὲ τὰ ἐν σελ. 18-19⁽¹⁾.

Τὴν σωζομένην συλλογὴν τῶν Ἀριστοτελικῶν βιβλίων γνησίων καὶ νόθων ἀποτελοῦσι τὰ ἐξῆς συγγράμματα.

(1) Περὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ ἱδ. Zeller—Εὐαγγελίδην ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 144—187.

Α'. Λογικὰ συγγράμματα (τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς μέσους ὑπὸ τὸ ὄνομα "Οργαρος περὶ ληφθέντα": Κατηγορίαι Περὶ ἐρμηνείας, 'Αραλυτικὰ πρότερα, 'Αραλυτικὰ ὕστερα, Τοπικὰ (ἀπερὶ ὑποκείμενον ἔχουσι τὴν διαλεκτικὴν καὶ ὡν τὸ τελευταῖον βιβλίον ἀναγράφεται συνήθως καὶ ὡς ἴδιαιτέρω πραγματεία Περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων).

Β'. Φυσικὰ συγγράμματα· Φυσικὴ ἀκρόασις (εἰς ὅκτὼ βιβλία), Περὶ οὐρανοῦ (εἰς τέσσαρα βιβλία), Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς (εἰς δύο βιβλία), Μετεωρολογικὰ (εἰς τέσσαρα βιβλία), τὸ βεβαίως νόθον βιβλίον Περὶ κόσμου — Περὶ ψυχῆς (εἰς τρία βιβλία), τὸ νόθον Περὶ πτερύματος, Περὶ τὰ ζῷα ιστοριαί (εἰς δέκα βιβλία, ὡν τὸ δέκατον νόθον), Περὶ ζῷων μορίων (εἰς τέσσαρα βιβλία), Περὶ ζῷων πορείας, Περὶ ζῷων γενέσεως (εἰς πέντε βιβλία), ὡν τὸ πέμπτον ἥτο αὐτοτελές) καὶ τὸ νόθον Περὶ ζῷων κινήσεως. Τὸ Περὶ φυτῶν, Περὶ χρωμάτων καὶ ἀλλα τοιαῦτα φυσικὰ εἰναι νόθαι. Ἐν δὲ τοῖς σωζομένοις βιβλίοις Προθ. Ιημάτων εἰναι ἐγκατεσπαρμένα τὰ λείψοντα τῶν γνησίων Ἀριστοτελικῶν Προθ. Ιημάτων μετὰ πλήθους μεταγενεστέρων προσθηκῶν.

Γ'. Μεταφυσικὰ συγγράμματα· Τὰ μετὰ τὰ φυσικά.

Δ'. Ἡθικὰ συγγράμματα· Τὴν ἡθικὴν δὲ Ἀριστοτέλης ἐξέθηκεν ἐν τοῖς δέκα βιβλίοις τῶν καλουμένων Ἡθικῶν Νικομαχείων⁽¹⁾, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς εἰσεχώρησαν μικραὶ καὶ μεγάλαι προσθήκαι εἰν τῶν Ἡθικῶν Εἰδῆμείων, ἀτινα εἰναι ἐπεξεργασία τῆς Ἡθικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ Εὐδήμου. Σύνοψις δὲ τῶν τε Ἡθικῶν Νικομαχείων καὶ τῶν Εὐδημείων εἰναι τὰ Ἡθικὰ Μεγάλα.

Ε'. Πολιτικὰ συγγράμματα· Πολιτικὰ (εἰς ὅκτὼ βιβλία). Τὰ Πολιτικὰ συνετάχθησαν ἐν τῶν ἀπολεσθεισῶν Πολιτειῶν, ἐν ᾧ δὲ Ἀριστοτέλης ἰστόρει τὰ πολιτεύματα ὑπερδιακοσίων, ὡς λέγεται, Ἐλληνικῶν πόλεων⁽²⁾.

Ϛ'. Τεχνολογικὰ συγγράμματα· Ρητορικὴ (εἰς τρία βιβλία),

(1) Ἐκδ. Κοραῆ ἐν Παρισίοις 1822.

(2) Ἐκδ. Κοραῆ ἐν Παρισίοις 1821.

Περὶ ποιητικῆς (τμῆμα περισωθὲν ἐξ ἀποδεσθέντος συγγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς δύο βιβλία).

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι Θεόφραστος ὁ Λέσβιος (370—288), ὃστις ὥνομαζετο πρότερον Τύρταμος καὶ διὰ τὸ θεσπέσιον τῆς φράσεως μετωνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. "Εχομεν τοὺς Ἡθικοὺς χαρακτῆράς του⁽¹⁾ τὸ Περὶ φυτῶν καὶ τὸ Περὶ φυτικῶν αἰτιῶν. Ἐπιφραγμένος μαθητής τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι μεταξὺ ἄλλων ὁ προμηνυμονευθεὶς Εὐδημος ὁ γρηγοριώτατος τοῦ διδασκάλου μαθητῆς καὶ ὁ Ταραντίνος Ἀριστόξενος ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀρμορικῶν στοιχείων.

"Αλλαχε φιλοσοφικὰ σχολαῖ.

"Αλλαχε φιλοσοφικὰ σχολαῖ ἢ αἱρέσεις ἔχομεν. Τὴν στωϊκὴν (ἀπὸ τῆς Ποικίλης Στοᾶς, ἐνθα συνεσχόλαζον οἱ εἰς αὐτὴν ἀνήκοντες), ιδρυθείσαν ὑπὸ Ζήρωνος τοῦ Κιτιέως (342—270 π.Χ.), ὃν διεδέχθη Κλεάρθης ὁ ἐξ "Ασσου τῆς Τροίας⁽²⁾ καὶ τοῦτον Χρύσιππος ὁ Σολεὺς σύγχρονος τοῦ Ἐρατοσθένους. Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ διεκρίθησαν καὶ ἔγραψαν ἐν τῇ αἱρέσει ταύτῃ, ητις ὥριζε τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἀρετῆς ἀσκησιν. Τῶν στωϊκῶν ἀποσπάσματα μόνον ἔχομεν (ἰδ. σελ. 24).

Τὴν Ἐπικούρειον, ὄνομασθείσαν οὕτως ἀπὸ Ἐπικούρου τοῦ Ἀθηναίου γεννηθέντος τῷ 342 καὶ διδαχαντος κατὰ πρῶτον ἐν Κολοφῶνι, Μυτιλήνῃ καὶ Λαμψάκῳ ἔπειτα δὲ (ἀπὸ τοῦ ἔτους 306) ἐν Ἀθήναις, ἐνθα ὁ κῆπος αὐτοῦ ἐγένετο τὸ ἐντευκτήριον συλλόγου ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες συνεδύαζον μετὰ τῶν φιλοσοφικῶν ζητήσεων φαιδρὰν φιλικὴν συναναστροφήν. Τὰ δόγματα αὐτοῦ κατέγραψεν δὲ Ἐπικουρός ἐν πολλαῖς καὶ κατὰ τὴν λέξιν ἡμελημέναις συγγραφχῖς, ἐξ ὧν ἔχομεν μόνον ἐπιτομὴν τῶν κυριωτάτων δοξῶν καὶ τρεῖς ἐπιστολάς. Τὴν ὑλικὴν δὲ αἰσθησιν ἐθεώρει

(1) Ἐκδ. ὑπὸ Κοραῆ μετὰ γαλ. μεταφράσεως ἐν Παρισίοις 1799.

(2) Περὶ Κλεάνθους ἰδ. Δ. Θερειανοῦ φιλολογικὰ ὑποτυπώσεις (ἐν Τεργέστῃ 1885) ἐν σελ. 135—173.

δέ Επίκουρος ως πηγὴν τῶν ἡμετέρων δοξῶν, ὑψιστον δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἔργον τὸ νὰ ἀσφαλίσῃ τὸν ἐχυτοῦ βίον ἀπὸ διαταράξεων. Έκ τῶν Επίκουρείων ὄνομαστοι πλὴν ἄλλων εἰναι: οἱ Κοιλώτης, οἱ Μητρούδωρος, οἱ Φιλόδημος, οἱ εὐρέθησαν ἐν Ἡρακλείῳ (Herculanum) συγγράμματα⁽¹⁾ καὶ οἱ Τρωμαῖος ποιητὴς Λουκρήτιος, τοῦ ὅποιού τὸ διδακτικὸν ποίημα *De rerum natura* λίαν συτελεῖ εἰς γνῶσιν τῆς ἐπίκουρείου φιλοσοφίας.

Τὴν τῷρ σκεπτικῷ ἥ Πυρρωτειῶν, ἣτις ἐκλήθη οὕτως ἀπὸ δρου. Εἰχει ἐπειτα ἴδυση σχολὴν ἐν τῇ ἴδιᾳ πατρίδι, ἔνθα ἔζησε περὶ τὰ ἐνεγκόντα ἐτη χωρὶς νὰ καταλίπῃ συγγράμματα. Τὰ δόγματα τῆς Πυρρωτείου σκέψεως ἐγίνωσκον μάλιστα ἐκ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Τίμωνος τοῦ Φιλιατοῦ οἱ παλαιοί. Περὶ τῆς βραδύτερον ἀναβιώσεως τῆς αἰρέσεως ταῦτης ιδὲ τὰ ἐν σελ. 32.

Εἰς τὸ φιλοσοφικὸν τῆς γραμματείκης γένος ἀνήκει καὶ η περὶ τῆς τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας πραγματείκη (ιδ. σελ. 33). Μεταξὺ δὲ τῶν πατέρων ἀναφέρομεν *Κλήμεντα* τὸν Ἀλεξανδρέα (σελ. 29), οὐ ἔχομεν τοὺς *Στρωματεῖς*⁽²⁾, τὸν ἥδη μνημονευθέντα Εὐσέβιον, τὸν Θεοδώρητον (κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα), τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν, τὸν ὄμώνυμον αὐτοῦ Γρηγόριον τὸν Νίσσον, τὸν *Ἐπιγάντιον*⁽³⁾, τὸν *Συνέσιον*, τὸν *Διορέσιον* τὸν Αρεοπαγίτην.

Εἰς τὸ αὐτὸν ἐπίσης γένος ἀνάγομεν καὶ πολλὰς εἰδικὰς ἐπιστή-

(1) Όλόκληρος βιβλιοθήκη Επίκουρείων συγγράμματων εύρεθη ἐν Ἡράκλειῳ, φαίνεται δὲ ὅτι εἶναι αὐτὴ τοῦ Φιλόδήμου ἡ βιβλιοθήκη, ὅστις κατώκει ἐν τῇ ἐκεῖ ἐπαύλει τοῦ Πείσωνος. Ιδ. περὶ τῆς ἐν τῷ Ἡρακλείῳ ἐν Παρνασσοῦ τόμου. Δ' (1880) σελ. 217—228.

(2) Διορθωτικὰ εἰς τὰ τοῦ Κλήμεντος ἔχει δημοσιεύσῃ ὁ Cobet ἐλληνι-

(3) Ιδ. Ασωπίου ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 312 καὶ ἔξης.

μας, οίον τὰ μαθηματικὰ, ἐν οίς διεκρίθησαν δὲ Εὐκλείδης περὶ τὸ 300 π. Χ. οὓς σώζονται μαθηματικὴ ἔργα, ὁ Ἀπολλώνιος δὲ Περγαῖος, ὁ Ἐρατοσθένης καὶ οὐκ ὄλιγοι ἄλλοι μέχρι τοῦ Βυζαντινοῦ Μιχαῆλ τοῦ Φελλοῦ, τὴν ἀστροογήταρ, ἐν ᾧ πλὴν πολλῶν ἄλλων διεκρίθησαν Εὐδόξος ὁ Κνίδιος⁽¹⁾, ὁ Ἐρατοσθένης, ὁ Ἰππαρχος ὁ Νικαίες, τὴν μηχανικὴν, ἐν ᾧ ἔχομεν τὸν πολὺν Ἀρχιμήδην, τὸν θανατωθέντα κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἐκ τῶν συγγράμματων τοῦ ὅποιου σώζονται πολλά, τὸν Ἡρωντα τὸν Ἀλεξανδρέα, τὸν Κτησίδιον καὶ ἄλλους, τὴν ιατρικὴν, ἐκ προσωπουμένην ὑπὸ πλείστων καὶ κατὰ σχολὰς διηρημένων ιατρῶν, ών ἐπιφανέστατοι εἶναι Ἰπποκράτης δὲ Κῆφος⁽²⁾, ἐπ' ὄντοματι τοῦ ὅποιου φέρονται εἰκόσι καὶ ἐπτάτη συγγράμματα⁽³⁾, ὁ Γαληνὸς⁽⁴⁾, ὁ Ὁρειβάσιος (ἐπὶ τοῦ Ιουλιανοῦ). Παραλείποντες δὲ τοὺς περὶ μουσικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς κτλ. γράψαντας καθὼς καὶ τοὺς περὶ φύματοῦ δικαιού, ών πλείστοι Βυζαντινοὶ, ἀναφέρομεν ἐν τέλει μόνον τὴν στρατηγικὴν, ἣν μετ' ἄλλων ἐκπροσωπεῖ καὶ ὁ Ὁρησαρδρος, γνωστὸς μάλιστα παρ' ἡμῖν διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Κοραῆ⁽⁵⁾

Περὶ ῥητορείας.

"Η ῥητορεία διέπρεψε παρὰ τοῖς: "Ἐλληνσιν ὅγι μόνον διὰ τὴν φυσικὴν αὔτῶν περὶ τὰ τοιωτά σπουδάσματα εὑρίσκων, ἀλλὰ καὶ διότι δὲ πολιτικὸς αὔτῶν βίος δὲ ἐλεύθερος πολλὴν εἰγεν ἀνάγκην τοῦ λόγου ἐν τε τοῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς δικαστηρίοις.

(1) Ήδ. σελ. 89 καὶ Ἀσώπιον ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 395 καὶ ἐξῆς.

(2) Γεωργίου Πρινάρη περὶ Ἰπποκράτους λόγος, Ἀθήνησι (τύποις Καραμπίνη) 1851.

(3) Ἐξ αὐτῶν τὸ περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων ἐξέδωκεν εἰς 2 τόμ. ἐν Παρισίοις τῷ 1800 μετὰ γαλ. μεταφρ. δι Κοραῆς.

(4) Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς (ύπὸ Κοραῆ) ἐν Παρισίοις 1814.

(5) Ἐν Παρισίοις 1822. Μετὰ τοῦ Στρατηγικοῦ τοῦ Ὁνησάνδρου συνεξέδωκεν δι Κοραῆς καὶ τὸ πρῶτον ἐλεγεῖον τοῦ Τυρταίου.

Θάν ύπηρξαν δὲ βεβαίως ἐκπλακι παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἀνδρες ἔχοντες ἐκ φύσεως τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, καὶ τῆς τοιαύτης φυσικῆς ῥητορείας οὐκ ὀλίγα παραδείγματα ἔχομεν ἐν τοῖς ὅμηριοις ἔπεσι.

Καὶ βραδύτερον δὲ ὅτε τὰ πολιτεύματα ἀνεπτύχθησαν ἡρχισεναὶ συναναπτύσσηται καὶ ἡ τοιαύτη ῥητορικὴ, τῆς δοποίας ὁ μέγιστος ἀντιπρόσωπος εἰναι αὐτὸς ὁ Περικλῆς. Καὶ δὲν ἐσώθησαν μὲν λόγοι τοῦ Περικλέους ἵνα ἔξ αὐτῶν κρίνωμεν περὶ τῆς ῥητορικῆς τοῦ ἀνδρὸς δεινότητος οὐδὲ εἰναι δυνατὸν νὰ λάθωμεν πρὸς τοῦτο πρὸς ὄφιαλημῶν τοὺς παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ λόγους αὐτοῦ, διότι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι εἶναι τοῦ ἱστορικοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ Περικλέους δημιουργήματα, ἀλλ' ἔχομεν λίαν ἀξιοπίστους παλαιάς μαρτυρίας περὶ τῆς δεινότητος τοῦ ἀνδρὸς καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θουκυδίδης δὲν θὰ ἐποιεῖ ἀγορεύοντα τὸν Περικλέα ως ἐποίησεν αὐτὸν ἢν τῷ σοντι δὲν ἦτο δεινός. Καὶ ὁ Κλέων δὲ γινώσκεται ως ῥήτωρ καὶ μάλιστα λίαν πιθανῶς λέγων, ἀλλ' οἱ λόγοι του οἱ ῥητορικοὶ ἀπετέλουν τὴν εἰκόνα τοῦ πολιτικοῦ του βίου, ὅστις τοσοῦτον ἦτο ἀλλότριος τῆς τοῦ Περικλέους σεμνότητος.

Κυρίως ὅμως ἀρχηγέται τῆς ἐντέχνου ῥητορικῆς εἶναι οἱ Συρακούσιοι Κόραες καὶ Τιτανοί, κοιτις δ' αὐτῆς ἢ Σικελία.

'Ἐν τῷ περὶ σοφιστῶν ἐδείχθη πῶς οἱ σοφισταὶ συνεδύσασαν πρὸς τὴν διαλεκτικὴν τὴν ῥητορικὴν καὶ οἷς ἡσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν καθόλου διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγχρόνων, ἢ ἐπίδρασις δ' αὕτη ὑπῆρξε τὰ μάλιστα ἐπαισθητὴ ως πρὸς τὴν ῥητορείαν, ητις ἔκτοτε εἰσῆλθεν εἰς μέγα καὶ εὑρὺ στάδιον ἐνεργείας.

Τρίτα δὲ εἴναι τὰ κύρια τοῦ ῥητορικοῦ λόγου γένη· τὸ συμβούλευτικὸν (εἰς ὃ ἀνήκουσιν οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου ἢ ἐν ταῖς βουλαῖς λόγοι, αἱ δημητριαῖ), τὸ ἐπιδιεικτικὸν (εἰς ὃ ἀνήκουσιν οἱ ἐπιτάφιοι λόγοι, οἱ πανηγυρικοὶ καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι) καὶ τὸ δικαιοικὸν (εἰς ὃ ἀνήκουσιν οἱ ἐπὶ δικαιστηρίου λόγοι, οἱ δικαινικοί, εἴτε δημόσιοι εἴτε ιδιωτικοί).

"Οπως δὲ τὸ δράμα ἔχει ωρισμένον χῶρον πρὸς διδασκαλίαν, τὸ θέατρον, καὶ ἀπαιτεῖ θεατὰς, οὕτω καὶ οἱ ῥητορικοὶ λόγοι, οἵτινες εἴναι τῆς πεζογραφίας τὸ ἀντίστοιχον πρὸς τὸ δράμα γένος,

ἔχουσι γάρους τινὰς ὡρισμένους, ἐν οἷς ἀπαγγέλλονται ἢ τούλα-
χιστον περιστάσεις τινὰς ὡρισμένας καὶ ἀπαιτοῦσιν ἀκροατάς.
"Οθεν ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς πλήρη καὶ ἐντελῆ κατάληψιν τῶν ἥ-
τορικῶν λόγων, οἵτινες δὲν εἶναι εἰς ψιλὴν μόνον ἀνάγνωσιν πρω-
ρισμένοι, νὰ γινώσκῃ τις τὰ κατὰ τοὺς χώρους τούτους καὶ τὰ
κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας, ἵτοι πρέπον εἶναι νὰ γινώσκῃ τὰ
περὶ τῶν τοῦ δῆμου ἐκκλησιῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, τὰ περὶ τῶν
δικαιστηρίων καὶ τὰ τούτοις ὅμοια (¹).

Πλὴν δὲ τῶν ἥτορων ἔχομεν καὶ τοὺς λογογράφους, περὶ ὧν
εἴπομεν τὰ δέοντα διαστέλλοντες αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἴστορικῶν λο-
γογράφων (ιδ. σελ. 182 καὶ σημ. 1.).

"Ηκμασε δὲ μάλιστα ἢ ἥτορείκις ὁζερός καὶ τὸ δράμα ἐν Ἀθή-
ναις, ἐνθι καὶ ὁ πολιτικὸς βίος κατ' ἔσοχὴν ἀνεπτύχθη, δι' ὃ καὶ
οἱ Ἀττικοὶ ἥτορες εἶναι οἱ πάντων ἐπιφανέστατοι.

Είναι δὲ τῶν Ἀττικῶν ἥτορων δέκα κυρίως οἱ διασημότατοι
(ιδ. σελ. 19—21), οἵτινες ἀποτελοῦσι καὶ τὸν κανόνα τῶν ἥτο-
ρων. Τούτων δὲ τῶν δέκα φέρονται ἐν τοῖς Ἡθικοῖς τοῦ Πλου-
τάρχου οἱ βίοι κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν: Ἀντιφῶντος, Ἀνδοκίδου, Λυ-
σιου, Ἰσοκράτους, Ἰσαίου, Αἰσχίνου, Λυκούργου, Δημοσθένους,
Ὑπερείδου, Δεινάρχου (²). Κατὰ ταύτην δὲ τὴν τάξιν θέλομεν καὶ
ἐντκῦθι διαλάβη περὶ αὐτῶν.

1. *Ἀρτιφῶν* ὁ Ραχμούσιος γεννηθεὶς τῷ 480 ἢ 479. Ἐδιδά-
χθη τὴν ἥτορικὴν ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ μετέσχε τῶν πολιτικῶν
πραγμάτων ὀλιγαρχικὸς ὄν, ὅθεν καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν
τετρακοσίων κατηγορθεῖς ἐπὶ προδοσίᾳ ὑπὸ Θηραμένους ἔθανα-
τώθη. Τὰ κατὰ τὴν ὀλιγαρχικὴν μεταρρύθμισιν, ἡς καὶ ὁ Ἀντι-
φῶν μετέσχε καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἴστοροῦνται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου.

(¹) Τὸ ἥτορικὸν βῆμα τῆς Πυνκὸς ἡμισεητήθη ἀν εἶναι τὸ νῦν σωζό-
μενον. Πρὸς τοὺς ταῦτα φρονοῦντας ἔγραψεν ὁ μακαρίτης Γ. Γ. Παππαδό-
πουλος τὸν περὶ Πυνκὸς λόγον Ἐν Ἀθήναις (τύποις Βιλλαρᾶ) 1867.

(²) Οἱ βίοι τῶν δέκα ἥτορων δὲν θεωροῦνται ὡς γνήσιον τοῦ Πλουτάρ-
χου ἔργον.—Βλ. καὶ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἥτορικῶν συγγραμμάτων τοῦ
Διογυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως τὰ περὶ τῶν ἥτορων.

"Εγομεν του Ἀντιφῶντος δέκα καὶ ἐπτά φορικοὺς λόγους, ὡν τρεῖς εἶναι πραγματικοὶ οἱ δὲ ἄλλοι πλαστοὶ πρὸς ἀσκησιν. Ἔγραψε καὶ τέλην ὁπορικήν ἀπολεσθεῖσαν. Η γλῶσσά του εἶναι ἡ χορχικὴ ἀττικὴ, οὐα περίπου ἢ τοῦ Θουκυδίδου. Ο Ἀντιφῶν ἦτο κυρίως λογογράφος.

2. Αἰδοκίδης ὁ Λεωγόρου, ωραίως ὀλιγάρχικός· ὑπῆρξε στρατηγὸς τοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν Κερκυραίων σταλέντος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στόλου, ὃς φάνεται ἐν τῷ Θουκυδίδῃ. Βραδύτερον συγκατηγορήθη μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ὡς Ἐρμοκοπίδης καὶ ἐφυγαδεύθη κηρυχθεὶς ἀτιμος. Ἀνεμίγθη καὶ παλιν εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ἐπὶ τῶν τετρακοσίων καὶ μετὰ τὴν καταλυσιν τῶν τριάκοντα καὶ ἐπέμφθη ὡς πρεσβευτὴς εἰς τὴν Σπάρτην. Ἔγομεν πλήρεις αὐτοῦ λόγους τὸν κατὰ Ἀλκιβιάδον (415), τὸν περὶ μυστηρίων, τὸν περὶ τῆς ἑαυτοῦ καθίδου (410) καὶ τὸν περὶ τῆς πρὸς τὸν Λακεδαιμονίους Εἰρήνης (393), οἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὰ πολιτικὰ συμβάντα, ὡν μετέσχεν. Η λέξις αὐτοῦ εἶναι ἀφελῆς καὶ ἀπλῆ φθάνουσα ἐνίστε μέχρι ταχύτητος.

3. Ανοτας ὁ Κεφάλου. Ο πατέρος του ἐκ Συρακουσῶν καταγόμενος εἶχεν ἔλθη ὡς μέτοικος εἰς Ἀθήνας κατὰ προτροπὴν τοῦ Περικλέους, αὐτὸς δὲ νέος ὅν εἶχε μεταβῆ ἐις Θουρίους, ἐνθα ἐπὲ δέκα καὶ ὅκτω ἔτη ἔδιοισε διδαχθεὶς ἐκεῖ καὶ τὴν ὁπορικὴν παρὰ Τισίρ. Ήτο δημοκρατικός, μετὰ δὲ τὴν ἐν Σικελίᾳ ἥτταν ἡναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τοὺς Θουρίους μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πολεμάρχου καὶ πολλῶν ὀπαδῶν καὶ κατὰ τὸ 411 ἔλθεν εἰς Ἀθήνας· ἐνθα ἔζη ὡς ισοτελῆς ἔχων ἀσπιδοπηγεῖον. Επὶ τῶν τριάκοντα καὶ ὁ ἀδελφός του ἔθαντωθη καὶ ἡ περιουσία τῶν δύο ἀδελφῶν ἐδημεύθη· δοεν κατέρρυγεν εἰς Μέγαρα ὁ Λυσίας καὶ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα, ὃν δὲ Ἐρατοσθένης ἦτο ὁ πρωταίτιος τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του. Δι' ὁ πρὸ τῆς ἀμνυστείας κατηγόρησε τὸν Ἐρατοσθένη διὰ τοῦ σωζομένου αὐτοῦ (κατὰ Ἐρατοσθένους) λόγου, διτις εἶναι μάλιστα θαυμάσιος δι' ὅσα ἀποκαλύπτει ἀναφορικῶς πρὸς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν τότε γρόνων. Ἔγραψε πλείστους λόγους, ὡς λογογράφος, ἔγομεν δὲ νῦν

τριάκοντα καὶ τέσσαρες, ὧν τινες νοθεύονται. Καὶ ἐν τῷ Φαιδρῷ δὲ τοῦ Πλάτωνος ὑπάρχει λόγος τοῦ Λυσίου Ἐρωτικὸς, ἀπόποις νοθευόμενος⁽¹⁾. Οἱ ἀξιολογώτεροι ἐκ τῶν σωζομένων λόγων του εἶναι: ὁ κατὰ Ἐρατοσθένους, ὁ κατὰ Ἀγοράτου, ἡ δῆμου καταλύσεως ἀπολογία, ἡ ἐν Βουλῇ Μαντιθέῳ δοκιμαζομένῳ ἀπολογία, ὁ κατὰ Φίλωνος δοκιμασίας, ὁ κατὰ Ἀλκιβιάδου λιποταξίου, ὁ κατὰ Ἀλκιβιάδου ἀστρατείας, ὁ κατὰ Νικομάχου, ὁ ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων, ὁ ἀρεοπαγιτικὸς περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογία, ὁ κατὰ σιτοπωλῶν καὶ ὁ κατὰ Θεομνήστου. Ἡ γλωσσά του εἶναι καθαρὰ. ἔκφρει τὰ νοούμενα διὰ τῶν κυρίων καὶ κοινῶν λέξεων καὶ δὲν μεταχειρίζεται τροπικὴν φράσιν, εἶναι σαφής καὶ ἐν τοῖς ὄνόμασι ἥτοι ταῖς λέξεσι καὶ ἐν τοῖς πρόγμασιν. ἡ λέξις αὐτοῦ συστρέψει τὰ νοήματα καὶ στρογγύλως ἐκφέρει αὐτά. Ἔγει δὲ πρὸς τούτοις ἐνάργειαν καὶ ἡθοποιίαν ἡ λέξις του καὶ εἶναι πιθανὴ καὶ φυσικὴ, τὸ δὲ γαρακτηριστικώτατον, κοσμεῖ αὐτὴν καὶ ἀνθίζει ἀνυπέρβλητος χαρὶς⁽²⁾.

6. Ἰσοκράτης (γεν. 436 π. Χ.), μαθητὴς τοῦ Γοργίου, τοῦ Προδίκου καὶ τοῦ Σωκράτους. Ἡτο μάλλον διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς, λόγους δὲ δὲν ἀπήγγελλεν ὁ ἴδιος ἐνεκα δειλίας καὶ σωματικῆς ἀδυναμίας. Μεγάλως ἡμείθετο μάλιστα ὑπὸ ξένων ἡγεμόνων διὰ τοὺς λόγους του ὁ Ἰσοκράτης καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, διότι διάτημας ἥτο παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἡ σχολὴ τοῦ Ἰσοκράτους. Ἐνεκα τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ὁ πατήρ τοῦ Ἰσοκράτους Θεόδωρος, πλούσιος ἐργοστασιάρχης είχε χάση τὴν περιουσίαν του, διόπερ ἡνάγκασε κυρίως τὸν Ἰσοκράτην νὰ ἐργάζηται ἐπὶ μισθῷ. Ἔγραψεν ἐν Ἀθήναις πολλούς δικανικούς λόγους καὶ ἐν Χίῳ

(1) Γ. Κωνσταντινίδου Περὶ τοῦ Ἐρωτικοῦ τοῦ Λυσίου ἐν Ἀθηναϊου τόμ. Δ'.

(2) Ἐκδ. Λυσίου ὑπὸ Π. Ἰασεμίδου (λόγοι κατ' ἐκλογὴν) Ἀθηνῆσι (τύποις Παππαλεξανδρῆ) 1877—ὑπὸ Ε. Γαλάνη (οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκόμενοι) Ἐν Ἀθήναις (τύποις 'Α. Κωνσταντινίδου) 1886—ὑπὸ Χρ. Σαμαρτσίδου ὁ κατὰ Ἐρατοσθένους Ἐν Ἀθήναις 1876. Πᾶται αὕτα: μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ σημειώσεων.

δὲ, εἰς ἣν τῷ 392 μετέβη κυρίως ὡς διδάσκαλος ἔγραψε συμβουλευτικούς καὶ ἐπιδεικτικούς λόγους. Ἀπέθανε τῷ 338 ὑπὸ τῆς λύπης του διὰ τὴν ὀλεθρίαν ἔκθασιν τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης. Ἐκ τῶν πολλῶν του λόγων ἔχομεν μόνον εἴκοσι καὶ ἕνα, ἐνοίς διαπρέπουσιν δὲ Πανηγυρικός καὶ δὲ Παναθηναϊκός. Αὐτὸς ἀπήγγειλεν ἔνα καὶ μόνον τὸν Περὶ ἀγτιδόσεως, οὐ τὸ κείμενον ἐσώζετο ἀτελέστατον μέχρι τοῦ 1812, ὅτε εὑρεν ἐν Μεδιολάνοις πολὺ τελειότερον τοῦ λόγου τούτου ἀντίγραφον δὲ Ἀνδρέας Μουστοξύδης. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ὅχι ὀλιγώτερον τῆς τοῦ Λυσίου καθαρὰ καὶ οὐδεμίαν λέξιν ἀπλᾶς καὶ ὡς ἔτυχε τοποθετοῦσα. Ἀποφεύγει δὲ τὴν ἀπειροκαλίαν τῶν ἀπηρχαιωμένων καὶ σημειωδῶν λέξεων καὶ εἶναι σαφῆς καὶ ἐναργῆς καὶ ἥθική (δεόντως ἥθιοποιοῦσα) καὶ πιθανή. Εἶναι δὲ ὡς ἡ τοῦ Λυσίου στρογγύλη καὶ συγκεκροτημένη καὶ εὕθετος πρὸς ἀγῶνας δικανικούς, ἀλλ' ὅμως εἶναι καὶ κατασκελῆς καὶ βραδυτέρα τοῦ μετρίου. Τὴν δὲ σύνθεσιν ἐπιδεικνύει ὅχι φυσικὴν καὶ ἀφελῆ καὶ ἐναγώνιον, ἀλλὰ πεποιημένην εἰς σεμνότητα πομπικὴν καὶ ποικίλην. Ἐπιδιώκει δὲ διὰ τὸν ἁγιότητα τὴν εὐέπειαν καὶ στοχάζεται μαλλὸν τοῦ γλωφυρῶς λέγειν ὃ τοῦ ἀφελῶς, ἀποφεύγει δὲ τὰς παραλλήλους θέσεις τῶν φωνηέντων, ὡς λυούσας τὰς ἀρμονίας τῶν ἥχων καὶ λυπαινομένας τὴν λειότητα τῶν φθόγγων. Πειράται δὲ νὰ περιλαμβάνῃ τὰ νοήματα ἐντὸς περιόδου καὶ κύκλου πολὺ ρυθμοειδοῦς καὶ ὀλίγον ἀπέχοντος τοῦ ποιητικοῦ μέτρου, ὥστε καὶ οἱ λόγοι εἶναι πρὸς ἀνάγνωσιν ἀρμοδιώτεροι ἢ πρὸς ῥῆσιν. Ἐπειδὴ δὲ καρπνεῖ φορτικὴν χρῆσιν τῶν σχημάτων γίνεται ἐνίστε καὶ ψυχρός⁽¹⁾.

5. Ἰσαῖος, γεννηθεὶς ἐν Χαλκίδι, ἀλλ' Αθηναῖος πολίτης ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου π. Χ. κιλόνος. Τῶν πολιτικῶν

(1) Ἀρίστην περὶ Ἰσοκράτους πραγματείαν προέταξεν ὁ Κυπριανὸς τῶν ἑαυτοῦ Ἀπορρήτων τοῦ Ἰσοκράτους ἦ λόγων ἐσχηματισμένων. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Ἐρμοῦ) 1871—'Id. καὶ τὰς ἑξῆς πραγματείας αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους ἐν Φιλίστορος τόμ. Α' σελ. 296—305. Ἰσοκράτους δὲ πρὸς Δημόνικον ἦ περὶ βραχυλογίας καὶ γνωμολογίας αὐτοῦ σελ. 441—456. Ἐπὶ δὲ τὴν Ἀ. Κωστοπούλου ἀπάντησιν περὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους αὐτόθι σελ. 498—514.—Ἐκδοσις Ἰσοκράτους ὄγων καὶ ἐπιτολῶν ὑπὲν Κορκῆῃ εἰς 2 τόμ. ἐν Παρίσιο; 1807.

πραγμάτων οὐδόλως μετέσχειν, ἐδιδάχθη δὲ παρὰ Λυσίῳ καὶ Ἰσοκράτει καὶ ἔδρυσεν ἔπειτα καὶ αὐτὸς ἡτορικὴν σχολὴν. Ἡτο δὲ λογογράφος. Ἐχομεν ἔνδεκα μόνον λόγους του ἀναφερομένους εἰς ζητήματα κληρονομικά. Ὁ Διονύσιος λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι «γένους λόγων ἐνὸς ἀσκητῆς ἐγένετο τοῦ δικανικοῦ καὶ περὶ τούτου μάλιστα ἐσπουδάσει. Χαρακτῆρα δὲ τὸν τοῦ Λυσίου κατὰ τὸ πλεῖστον ἐζήλωσε· καὶ εἰμή τις ἐμπειρος πάνυ τῶν ἀνδρῶν εἴη καὶ τριβάς ἀξιολόγους ἀμφοῖν ἔχων, οὐκ ἀν διαγνοίν ῥᾳδίως πολλοὺς τῶν λόγων, διποτέρου τῶν ἡτορῶν εἰσι... οὐ μὴν ἀπαρκλλακτός γέ ἐστιν ἡ τοῦ χαρακτῆρος δημοσίτης, ἀλλὰ ἔχουσα διαφοράς τινας οὐ μικρὰς οὐδὲ ὄλιγας καὶ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν καὶ κατὰ τὰ πράγματα.»

6. Αἰσχίνης ὁ Ἀτρομήτου, δεινὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους καὶ ἀσπονδος αὐτοῦ ἐχθρὸς κατάγετο ἐκ ταπεινοῦ γένους καὶ ἦτο κατὰ τὴν νεότητά του ὑποκριτής (τριταγωνιστής). Ως ἡτώρ παρῆλθε τρία ἔτη πρὸ τοῦ Δημοσθένους, ἤρχισε δὲ τὸ πολιτικὸν του στάδιον τῷ 346, ὅτε καὶ προσείλκυσεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Βραδύτερον ἔνεκα τῶν σχέσεων τούτων κατηγορήθη ὑπὸ Δημοσθένους καὶ Τιμάρχου ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ ἀπολογούμενος εἶπε τὸν κατὰ Τιμάρχου λόγον του. Τὸν Φίλιππον ὑπεστήριξε καὶ ὅτε ἐστάλη ὡς πυλαγορας ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ, οὗτον καὶ πάλιν κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους πρὸς ὃν ἀντεπεξέρχεται διὰ τοῦ ἐγγράφως μόνον ἐκδοθέντος λόγου του περὶ παραπρεσείας. Οκτὼ ἔτη μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἤττηθεὶς ἐν τῇ δίκῃ ἣν ἐκίνησε κατὰ τοῦ Κτησιφῶντος τοῦ προτείνοντος νὰ στεφανωθῇ ὁ Δημοσθένης ἡναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν. Τότε εἶπε τὸν σωζόμενον κατὰ Κτησιφῶντος λόγον, οὐ ἡ ἀνάγνωσις ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ἀντίθετον λόγον τοῦ Δημοσθένους περὶ τοῦ στεφάρου εἶναι κατὰ πολλὰ διδακτική(¹). Μόνος δὲ οἱ μνημονευθέντες τρεῖς λόγοι τοῦ Αἰσχίνου σώζονται ἐκ τῶν δώδεκα, οὓς ἔγραψε. Μετὰ τὴν φυγὴν του ἐξ Ἀθηνῶν ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρόδον, ἐνθα ἔδρυσε ἡτορικὴν σχολὴν, ἣς εἶναι ὁ χαρακτῆρ

(¹) Σημειώσεις εἰς τὸν κατὰ Κτησιφῶντος τοῦ Αἰσχίνου περιλαμβάνοντας ἐν ταῖς τοῦ N. Βάμβα σημειώσεσιν εἰς τὸν λόγους τοῦ Δημοσθένους.

μέσος μεταξύ του ἀττικοῦ καὶ τοῦ ἔπειτα ἀναπτυγχέντος ἀστικοῦ. Οἱ Αἰσχύλης είναι ἀτονώτερος τοῦ Δημοσθένους, ἀλλὰ πομπικὸς καὶ δεινός ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν λέξεων, δὲν είναι δὲ τόσον ἔντεχνος ὅσον ἔχει φυσικὴν εὐχέρειαν περὶ τὸ λέγειν.

7. *Λυκούργος* ὁ Λυκόφρονος ἐκ γένους τῆς Ἀττικῆς ἐπισημοτάτου, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ἐγενήθη περὶ τὸ ἔτος 390 π. Χ. Ἡτο περιφανῆς ἡτοι καὶ πολιτικὸς, δίκαιος, ἔντιμος, ἀφιλοκερδῆς. Ἀνῆκε μετὰ τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν ἀντιμακεδονικὴν μερίδαν. Τῷ 335 π. Χ. ἐσωσεν αὐτὸν ὁ Φωκίων ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραδόσεως. Ἐτελεύτηπε περὶ τὰ 325 ἐπὶ μακρὸν καὶ λαμπρῶς πολιτευθεὶς ὅθεν καὶ ζῶν ἐπιμήθη διὰ πλειστῶν τιμῶν καὶ ἀποθανὼν ἔτυχε δημοσίας ταφῆς. Εἴκοσι δὲ περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του ἐγένετο ψήφισμα πρὸς τιμὴν του ἐν φέρετρον νὰ στηθῇ χαλκῆ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν ἐκάστοτε πρεσβύτερον τῶν ἀπογόνων του νὰ διδηται σίτησις ἐν τῷ πρυτανείῳ. Τοῦτο τὸ ψήφισμα διέσωσεν δὲ Ψευδοπλούταρχος, ἀνευρέθησαν δὲ ἐν Ἀθήναις (τῷ 1860 καὶ 1862) δύο τεμάχια τῆς λιθίνης στήλης, ἐφ' ᾧς ἀνεγράφη⁽¹⁾. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Λυκούργου ἔχομεν μόνον τὸν κατὰ Λεωκράτους. Οἱ Λυκούργος, κατὰ τὸν Διονύσιον, ἥτο «διὰ παντὸς αὐξητικὸς καὶ διηρημένος καὶ σεμνὸς καὶ ὅλος κατηγορικὸς καὶ φιλαλήθης καὶ παρρησιαστικὸς οὐ μὴν ἀστεῖος οὐδὲ ἡδὺς, ἀλλ' ἀναγκαῖος».

8. Δημοσθένης ὁ Δημοσθένους Ηαικινεὺς, ἐγενήθη πιθανώτατος τῷ 381 π. Χ. ἐκ πατρὸς μαχαίρωποιοῦ. Ἐμεινεν ἐν μικρῷ ἡλικίᾳ ὄρφανὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν κηδεμόνων, οἵτινες ἐσπατάλησαν τὸ πλεῖστον τῆς πατρικῆς αὐτοῦ οὔσιας. Εἶχε δὲ πολὺ ἡ σωματικὴ

(3) Βλ. Τὴν Εἰσαγωγὴν ἦν προέταξε τῆς ἐκδ. τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου τοῦ Λυκούργου δ Γ. Ν. Σωτηρίου ἐν Ἀθήναις (τύποις Κορομηλᾶ) 1882. Ο αὐτὸς μεταξύ ἄλλων διορθώσεων ἔχει καὶ τινας εἰς τὸν Λυκούργον ἐν τῇ Ἐπιστολῇ φιλολογικῇ ἦτοι ἐρμηνευτικῆς καὶ κριτικῆς παραχωρηγήματα τῆς τυπωθείσῃ τῷ 1883 ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τυπογραφείῳ τῆς Σάμου.—Ο βίος τοῦ Λυκούργου ὑπὸ τοῦ Ψευδοπλούταρχου προετάχθη καὶ τῆς ὑπὸ Κοραῆς ἐκδ. τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου ἐν Ἀθήναις (τύποις Γκαζιμπόλᾶ) 1840.

έλαττώματα, τὰ δποῖα πολὺ ἐδυσχέραινον τὴν εἰς τὸ στάδιον, εἰς δὲ ήθελε νὰ ἐπιδοθῇ προκοπήν του καὶ εἰς τὰ δποῖα ἀναφέρονται τὰ γνωστὰ ἀνέκδοτα τὰ μαρτυροῦντα τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιμονήν. Τὴν ῥητορικὴν ἐδιδάχθη παρὰ τῷ Ἰστιφ καὶ κατὰ πρῶτον ἐν ἡλικίᾳ δέκα ὥκτων ἑτῶν ἡγωνίσατο δίκην κατὰ τῶν ἐπιτρόπων του καὶ εἶλε μὲν αὐτὸς, κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ Λιθένιον (τὸν σοφιστὴν τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰώνος), οὐ μὴν ἡδυνήθη πάντα ἀπολαβεῖν ὅσα ἀπολωλέκει. Λέγεται δ' ὅτι καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐφοίτησεν, ὄποθεν καὶ ἀπέκτησε πλείστας φιλοσοφικὰς γνώσεις, ὡν ἔκκλιμεν ἐν τοῖς λόγοις του εὔστοχον χρῆσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐστερεῖτο καὶ τοῦ ἀναγκαιοτάτου χαρίσματος τῆς ὑποκρίσεως, ἀπέστη τοῦ δημοσίου ἀγορεύειν ἐπὶ τινα ἀκόμη χρόνον ἵνα ἀσκηθῇ εἰς τὰς πρὸς μόρφωσιν αὐτοῦ μελέτας, ἔως οὐν ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἑτῶν ἀνέβη πάλιν ἐπὶ τὸ βῆμα εἰπών τὸν πρὸς Λεπτίγην λόγον. Πλεῖστοι καὶ ἐν σπουδαιοτάταις πολιτικαῖς ἡ δικανικαῖς ὑποθέσεις ἀγορεύθεντες είναι οἱ λόγοι του, ἔχοντες γεδόν παντες ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα.

Οχι δὲ μόνον δὲ Δημοσθένης ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος τῶν ῥητόρων (ιδ. σελ. 12 καὶ 20—21), ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν πλεῖστον ἐπέδρασεν ἀργυρὸς ὃν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338), ἡς ἦτο ὁ κύριος αἵτιος ἐξηκολούθει: νὰ ἀγαπᾶται ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, ἀλλὰ περιπλεγθεὶς εἰς τὴν δίκην τοῦ Ἀρπάλου καὶ κατηγορηθεὶς ἀδίκως, ὡς φαίνεται, ὅτι ἔλαβε χρήματα δὲ Δημοσθένης, ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ (322) εἰς Τροίζην, ὄποθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἀνακληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξανδρου. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ Λασιτικοῦ πολέμου (323—322) δὲ Ἀντίπαρος ἐζήτησε νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν μετὰ τοῦ Ὑπερειδού δὲ Δημοσθένης, τότε δὲ δὲ ὁ ῥήτωρ κατέψυγεν εἰς τὴν Καλαυρίαν (Πόρον), ἐνθα καὶ ἐπειρόνος δηλητήριον ἵνα μὴ πέσῃ εἰς τὰς χειρας τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν Μακεδόνων, ὑπερεξικοντούτης, κατὰ τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 322.

Τοῦ Δημοσθένους σώζονται λόγοι ἐξήκοντα καὶ εἰς, διαιρούμενοι ως ἐξῆς:

A'. Δέκα καὶ πέντε δημηγορίαι (ἐγγρεύεταις πρὸς τὸν δῆμον),

ἥτοι δώδεκα κατὰ Φιλίππου ἢ Φιλίππικοι, δὲ περὶ συμμοριῶν, δὲ περὶ Μεγαλοπολίτων καὶ δὲ περὶ τῆς τῶν Ροδίων ἐλευθερίας. Ἐκ δὲ τῶν δώδεκα Φιλίππικῶν τρεῖς μὲν ὄνομαζονται Ὁλυμπίας (ώς ἀναφερόμενοι εἰς τὰ τῆς πόλεως τοῦ Ὁλύμπου πράγματα), τέσσαρες ἴδια Φιλίππικοι, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε ἐπιγράφονται περὶ ειρήνης, περὶ Ἀλορρήσου, (ὅστις ὅμως φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦ ἡτορος Ἕγησίππου), περὶ τῶν ἐν Χερρορρήσῳ, πρὸς τὴν Φιλίππου ἐπιστολήν καὶ περὶ συντάξεως (τῶν δύο τελευταίων είναι πολὺ ἀμφίβολος ἡ γνωστότης).

Β'. Δέκα καὶ πέντε δημόσιοι δικαιικοὶ λόγοι ἐν οἷς διακρίνονται οἱ ἔξι ταῦτα Αρδροτιώροις, πρὸς Λεπτίνην (ὁ δεύτερος κατὰ τὴν ἀξίαν λόγος μετὰ τὸν περὶ τοῦ στεφάνου), κατὰ Τιμοχράτους, κατὰ Αριστοκράτους, κατὰ Μειδίου (μὴ ἀπαγγελθεῖτε), περὶ παραπρεσεβείας (ἀξιολογώτατος) καὶ περὶ τοῦ στεφάνου (τὸ ἀριστούργημα τοῦ Δημοσθένους).

Γ'. Τριάκοντα καὶ εἰς ιδιωτικοὶ δικαιικοὶ, ἐν οἷς πέντε ἐπιτροποίοι (κατὰ τῶν κηδεμόνων τοῦ) καὶ ὅπτῳ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς Ἀπολλοδώρου δίκας.

Ἐκ πάντων δὲ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους περὶ τοὺς δώδεκα νοθεύονται.

Οἱ Διονύσιες ὁ Ἄλικαρνασσεὺς πλείστον ἐν ταῖς ἥτορικαῖς αὐτοῦ συγγραφαῖς ἀσχολεῖται περὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν δεινότητα τοῦ Δημοσθένους καὶ τὴν λέξιν αὐτοῦ. Εἰχε δὲ πρὸ πάντων ὁ ἥτωρ δύναμιν λόγου καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ πάθος καὶ τόλμην καὶ φρόνημα. «Οἱ Δημοσθενικὸς λόγος (κατὰ Πλούταρχον συγκρίνοντα τὸν Δημοσθένην πρὸς τὸν Κικέρωνα) ἔξω παντὸς ὥραϊσμοῦ καὶ παιδιάς εἰς δεινότητα καὶ σπουδὴν συνηγμένος, οὐκ ἐλλυχίνιων ὅδωδεν, ὥςπερ ὁ Πυθέας ἐσκωπτεν, ἀλλ' ὑδροποσίας καὶ φροντίδων καὶ τῆς λεγομένης πικρίας τοῦ τρόπου καὶ στυγνότητος.» Λαμπρῶς δὲ περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Λογγῖνος ὅτι ἐπειδὴ ἀθρόας εἰς ἔκυτὸν ἐσπασε πλείστας ἀρετάς, ως θεόπεμπτά τινα δωρήματα, διὰ τοῦτο «οἵς ἔχει καλοὶς, διπαντας ἀεὶ νικᾷ καὶ ὑπὲρ ὧν οὐκ ἔχει, ώςπερεὶ καταθροντάς καὶ καταφέγγει τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἡτορας· καὶ

θάττον ᾧν τις κεραυνοῖς φερομένοις ἀνταγοῖξαι τὰ ὅμματα δύναιτο
ἢ ἀντοφθαλμῆσαι τοῖς ἐπαλλήλοις ἔκεινου πάθεσιν (¹).»

9. Τηρείδης μαχητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους
διαφροῶν δὲ πρὸς τὸν Δημοσθένην. Παρώντες καὶ αὐτὸς τοὺς
Ἀθηναίους εἰς τὸν Λαχισκὸν πόλεμον, μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν
τοῦ δποίου ἔφυγεν εἰς Αἴγιναν καὶ συλληφθεὶς ἐθνατώθη (332)
τῇ ἐντολῇ τοῦ Ἀντιπάτρου. Πεντάκοντα δύο λόγοι γνήσιοι ἀπε-
δίδοντο ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰς τὸν Τηρείδην, ἔξ αν δὲν εἶχομεν
εἰμὶ ἀποσπάσματα μεγρι τοῦ 1847, ὅτε ἀνευρέθησαν ἐν Αἰγύπτῳ
πάπυροι παλαιοὶ, δι' ὧν ἀπετελέσθησαν μετὰ καὶ ἄλλων ἐπειτα
ἀνκρανέντων ἐν μεγάλοις μὲν ἀποσπάσμασιν ἡ κατὰ Δημοσθέους
λόγος, πλήρεις δὲ ὁ ὑπὲρ Λακόφρονος, ὁ ὑπὲρ Εὐξείππου καὶ
ὁ ἐπιτάφιος (εἰς τοὺς πεσόντας ἐν τῷ Λαχισκῷ πολέμῳ).

10. Δείταρχος Κορίνθιος μαχητὴς τοῦ Θεοφράστου, ἐγεννήθη τῷ
361 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 291. Ἡτο φίλος Δημητρίου τοῦ Φα-
ληρέως σφόδρα δὲ μακεδονιζών. Ἔγραψεν ἐπὶ μισθῷ, σώζονται δ'
κύτου τρεῖς μόνον λόγοι κατὰ τοῦ Δημοσθέους ἀναφερόμενοι εἰς
τὴν δίκην τοῦ Ἀρπάλου (²). Επωνομάζετο δὲ ἀγροικος ἢ κριθί-

(¹) Βλ. τὸν Δημοσθέους βίον τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Αλικαρνασσέως.—"Ἐκδ. τῶν Φιλιππικῶν μετὰ πλείστων προλεγομένων καὶ σημειώσεων ὑπὸ Ἡρ. Βασιλίδου ἐν Κωνσταντινουπόλει 1848. Τῶν τριῶν Ολυμπίακων ὑπὸ Ν. Γ. Νικοκλέους Ἀθήνησις (τύποις Φιλοκαλίας) 1875. Τοῦ περὶ εἰρήνης, περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ καὶ περὶ Ἀλοννήσου ὑπὸ Ν. Γ. Νικοκλέους αὐτόθι: 1877. "Ετι δὲ τῶν τριῶν Ολυμπίακῶν ὑπὸ Κοκκινάκη (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870) καὶ τοῦ περὶ στεφάνου ὑπὸ Γαβριὴλ Σοφοκλέους (ἐν Κωνσταντινουπόλει). "Ἐχομεν ἔτι καὶ σημειώσεις εἰς τοὺς Δημοσθέους Ολυμ-
πίακους, Φιλιππικούς, τὸν περὶ τοῦ στεφάνου, τὸν περὶ παραπρεσθείας, τὸν
πρὸς Λεπτίνην, τὸν κατὰ Μειδίου καὶ εἰς τὸν κατὰ Κτησιφῶντος τοῦ Αἰ-
σχίνου μετὰ προλεγομένων ιστορικῶν κτλ. ὑπὸ Ν. Βέμβα. "Ἐν Ἀθήναις (τύ-
ποις Φιλαδελφέως) 1849.—"Ιδε καὶ τὸν Γ. Γ. Παπαδόπολου λόγον περὶ τοῦ
Δημοσθέους καὶ τῆς εἰκονογραφίας αὐτοῦ, ἐν φαντασίᾳ ἀνεκδότου κεφαλῆς αὐτοῦ
Βασιλικῷ κήπῳ (νῦν δὲ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ) ἀνεκδότου κεφαλῆς αὐτοῦ
(μετὰ καλοῦ λιθογραφήματος). "Ἐν Ἀθήναις (τύποις Φιλαδελφέως) 1853.

(²) Περὶ Δεινάρχου ἴδ. Ἀσωπ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 142 καὶ περὶ Δημητρίου
τοῦ Φαληρέως σελ. 148.

τος Δημοσθένης. Περὶ τοῦ Δεινάρχου πραγματεύεται ιδίᾳ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικρναπτεὺς, ἣν δὲ γνώμην καθόλου περὶ τοῦ ῥήτορος ἔχει, φαίνεται ἐκ τοῦ ἔξης. "Εστωσαν λόγοι τινὲς, λέγει, ἐπιγραφομενοὶ τοῦ Δεινάρχου, ἀλλ' ἔχοντες πολλὴν ὅμοιότητα πρὸς τοὺς Λυτισκούς. Οἱ θελῶν νὰ κάμη ἀκριβῆ διάγνωσιν πρῶτον μὲν πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὴν ιδιότητα ἑκείνου τοῦ ἀνδρός· ἐπειτα, ἐὰν ιδῇ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν χάριν ἐπανθοῦσαν εἰς τοὺς λόγους καὶ τὸ ζωντανὸν (τὸ μὴ ἄψυχον) τῶν λεγομένων, καὶ εἰπῇ μετὰ θάρρους ὅτι εἴναι τοῦ Λυτίου. Ἐάν δὲ μήτε τὸ χάριεν εὑρίσκῃ μήτε τὸ πιθανὸν μήτε τῶν λέξεων τὸ ἀκριβές μήτε τὸ ἀπτόμενον τῆς ἀληθείας, ας ἀφήσῃ τοὺς λόγους τούτους μεταξύ τῶν τοῦ Δεινάρχου. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περὶ τοῦ Δεινάρχου πραγματείᾳ λεγει ὁ Διονύσιος καὶ τὰ ἔξης ἀξιὰ νὰ ἐντυπωθῶσιν εἰς τὴν μνήμην λόγωις· «Πάσι μὲν τοις ἀρχετύποις αὐτοφυής τις ἐπιπρέπει χάρις καὶ ὥρα· τοῖς δ' ἀπὸ τούτων κατεσκευασμένοις καν ἐπ' ἄκρον μεμήσεως ἔλθωσι, πρόσεστιν ὅμως τὸ ἐπιτετηδευμένον καὶ οὐκ ἐκ φύσεως ὑπάρχον. Καὶ τούτῳ τῷ παραγγέλματι οὐ ῥήτορες μόνον ῥήτορας διακρίνουσιν, ἀλλὰ καὶ ζωγράφοι τὰ Ἀπελλοῦ καὶ τῶν ἑκείνων μιμησαμένων καὶ πλάσται τοῦ Πολυκλείτου καὶ γλυφεῖς τὰ Φειδίου.»

Πλὴν τῶν δέκα τούτων κανονικῶν ἔχομεν οὐκ ὄλιγους ἀλλούς περὶ τούτους τοὺς χρόνους ἀκμάσαντας· τὸν Φαίλακα, τὸν *Kallistoratos*, τὸν *Eisboulor*, τὸν εὐφύέστατον ἀλλὰ κακονηθέστατον *Δημάδην*, τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Δημοσθένους *Δημοχάρην* καὶ ἄλλους.

Πρὸς τὸν *Astiarōn* δὲ χαρακτῆρα, ὃν ίδρυσεν Ἡγησίας ὁ Μαγνητικός⁽¹⁾ ἀκμάσας περὶ τὸ 300 π. Χ. μετάθασιν ἀποτελεῖ *Δημήτριος* ὁ Φαληρεύς. Οἱ *Ἀσιανὸς* χαρακτὴρ διέφθειρε τὸ γνήσιον καὶ εἶλικρινὲς τοῦ ἀττικισμοῦ αἰσθημα καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἀτονούντα μαλθακὸν καὶ αὐτὸν τοῦτο μελτολικόν. Είναι δηλαδὴ ψευδῆς καὶ βεβίασμένη ὁ ζῆτος οὗτος τέχνη, μεταφυτευθεῖσα ἐπειτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ρώμην.

(1) Περὶ τοῦ Ἡγησίου ίδε *Φιλίστορος* τόμ. Α' σελ. 11.

Ηερὶ τῶν νεωτέρων σοφιστῶν.

Νεώτεροι σοφισταὶ λέγονται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιοτέρους (Ποργίαν, Πρωταγόραν κλ.) οἱ λόγιοι ἐκεῖνοι πλάνητες, οἱ ἡτορεὶ καὶ αὐτοσχεδιασταὶ, περὶ ὧν διελαχθομέν καθόλου μὲν ἀπὸ σελ. 28 καὶ ἔτης, ιδίᾳ δὲ περὶ πολλῶν ἐξ αὐτῶν καὶ τοῖς οἰκείοις τοῦ βιβλίου μέρεσι. Ἡσαν δὲ οἱ σοφισταὶ ἐκεῖνοι προίστανται τῶν διαφόρων τῆς Ἀσίας σχολῶν καθὼς καὶ τῆς σχολῆς τῆς Τρόδου. Εἶναι λοιπόν· ὁ Διωρ ὁ Χρυσόστομος, ὁ Λουκιανὸς, ὁ Μάξιμος ὁ Τύριος (σύγχρονος τοῦ Λουκιανοῦ Πλάτωνικὸς σοφιστὴς), ὁ Ἡράδης ὁ Ἀττικὸς (ὁ κτίσας τὸ ὅμωνυμον θέατρον ἢ μαλλον Ὁρδεῖον, ἀνακαίνισκε τὸ παναθηναϊκὸν στάδιον κτλ.), ὁ Αἰλιος Ἀριστείδης (ἐκ τῶν περιφημοτέρων σοφιστῶν τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ. μαθητὴς τοῦ Ἡρώδου), ὁ Λιβάριος (διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, τοῦ Ἀγ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἀγ. Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου), ὁ Ιουλιαρὸς ὁ παραβάτης, ὁ Θεμιστοῖος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τούτων δὲ τῶν σοφιστῶν οὐκ ὅλιγα συγγράμματα ἔχομεν τῶν δὲ μεταγενεστέρων κείνται καὶ τινα εἰς βιβλιοθήκας ἀνέκδοτα.

Ἐπιστολογράφοι.

Εἰς τὸ φυτορικὸν γένος ἀναγομεν καὶ τὴν ἐπιστολογραφίαν. Ἐπιστολαὶ εἰς πλείστους ἐκ τῶν διασήμων ἀνδρῶν ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῶν παλαιῶν, πολλαὶ δὲ σωζόμεναι (Θεμιστοκλέους, Πλάτωνος, Δημοσθένους κλ.) ἀπεδείχθησαν ἢ ὑποθολιμαῖαι ἢ τούλαχιστον ἀμφιβολοι. Ἐνταῦθα ὅμως δὲν ἐννοοῦμεν ταύτας τὰς ἐπιστολὰς, ἀλλὰ τὰς πλαττομένας, ἐν αἷς δηλαδὴ ἡ ἐπιστολικὴ μορφὴ ἔκλεγεται ὥπλως ἀντὶ ἄλλου τρόπου ἐκθέσεως. Τοιούτου εἴδους ἐπιστολογράφος (ἰδ. σελ. 30) εἶναι ὁ φίλος τοῦ Λιθανίου σοφιστῆς Ἀρισταίτετος (οὐ ἔχομεν τὰς ἐπιστολὰς), ὁ ἵσως σύγχρονος τοῦ Λουκιανοῦ Αἰλιγρρων καὶ ἐκ τῶν Φιλοστράτων ὁ λεγόμενος Φιλόστρατος ὁ Λήμνιος⁽¹⁾.

(1) Περὶ τῶν ἐπιστολογράφων τούτων ιδὲ ἐν τῇ Κ. Ι. Δραγούμη ιστορίᾳ τῆς μαθιστοριογραφίας σελ. 54 καὶ ἔτης.

Χρεστιανική ρητορεία.

Συντομώτατα προγραμματεύμεθα ένταῦθι περὶ τῆς χριστιανικῆς ρητορείας, ὅπερ θέμα ἡτο ἀξιον πλακτυτάτης προγραμματείας. Αναγκαιότατον ἀρχῆθεν ἐθεωρήθη τοῦτο τὸ γραμματεικὸν γένος εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τὴν ἀνάγκην, ἵν εἰχε τῆς τακτικῆς διδαχῆς, ἥτις προϋποθέτει τοῦ λόγου καὶ τῆς ρητορείας τὸ δώρημα. Δι' ὃ λίαν ἔγκαίρως οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες ἐνόησαν τὴν ὠφέλειαν, ἵν ἥθελον προσκτήσῃ διὰ τῆς μελέτης τῆς θύραθεν ρητορείας. Κορυφαῖοι δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν ρήτορων εἰναι: ὁ πολλάκις μνημονεύθεις Γρηγόριος ὁ Ναῦαρτζηρὸς, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (γεν. τῷ 354) ἔξοχος ρήτωρ τοῦ Ἀσικοῦ ὕψους, ὁ Βαντζειος ὁ μέγχες. Τῶν ρητόρων τούτων ἔχομεν πλείστους λόγους καθὼς καὶ ἄλλας ἔργα. Ἡχμαζε δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορεία κατὰ πάντας τοὺς αἰώνας ἔως καὶ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν (ιδ. σελ. 34).

Φεωρέα τῆς ρητορείας καὶ τῶν γραμμάτων καθ' ὅλου.

Εἰς τοὺς τεχνογράφους ἦτοι τοὺς ἀσχοληθέντας μὲ τὴν θεωρίαν τῆς ρητορικῆς ἀνάγεται πλὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Διορύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς καὶ ἄλλοι, ὃν οἱ πλείστοι συνεζεδόθησαν ὑπὸ Walz καὶ ὑπὸ Spengel. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων εἰναι καὶ ὁ Διορύσιος Λογγῆρος (τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ὅποιου εἰναι λίαν ἀμφιβολα καὶ συγκεχυμένα) ὁ γράψας περὶ ἔγουσος.

Ἐν δὲ τῇ λοιπῇ παιδείᾳ ἔχομεν πλήρη μικρῶν τινῶν προγενεστέρων ἔργασιῶν, κυρίως τῶν Ἀλεξανδρινῶν τὰς μελέτας (σελ. 21 — 22 καὶ 64). Περὶ τῶν πλείστων Ἀλεξανδρινῶν εἴχομεν ἥδη εἶπη ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, καταλέγομεν δ' ἀκόμη τὸν πολυμαθίστατον Διδυμον (ἐπὶ Καίσαρος καὶ Αὐγούστου) τὸν λεγόμενον Χαλκέτερον καὶ βιβλιολάθαρ μεγάλως ἔργασθέντα εἰς προαγωγὴν τῆς φιλολογίας ἦτοι τῆς ἀρχαιομαθείας, τὸν Διορύσιον τὸν Θρᾷκον

γράψαντα γραμματικήν, τὸν Ἡρωδιαρὸν οὐδὲ τοῦ ὡςαύτως μεγάλου φιλολόγου Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου, τὸν Ἀρχάδιον καὶ ἄλλους.

Εἰδικώτερον ἔπειτα ἐργασθέντας ἔχομεν τὸν Ἰούλιον Πολυδένκην συντάξαντα Ὁρομαστικὸν τὸν Μοῖριν τὸν ἀττικιστὴν γράψαντα λέξεις ἀττικὰς, τὸν Ἀμμώνιον (τετάρτου αἰῶνος) περὶ ὅμοιων καὶ διαφρωτῶν λέξεων, τὸν Ἡσύχιον συντάξαντα λεξικὸν, τὸν Σονίδαρ (ἄγνωστον πότε ἀκμάσαντα) ὡσαύτως λεξικὸν καὶ ἄλλους πολλοὺς· ἵδη καὶ σελ. 36. Ἡ τοιαύτη δὲ περὶ τὸν ἀρχαῖον προγονικὸν θησαυρὸν ἐργασία δὲν ἔπαυσε περὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τοσκῦτα ὅσον τὸ δυνατὸν συντόμως περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Πολλὰ ὄνόματα παρελείφθησαν ὅχι μόνον ἐκ τῶν συγγραφέων, ὃν οὐδὲν ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων, ὃν ἔχομεν συγγράμματα. Δὲν ἦτο δύος δυνατῶν ἀλλως νὰ γίνῃ· τόσον εἶναι ἀπέραντος ἡ πολύτιμος ἐκείνη προγονικὴ κληρονομία. "Ἄς ἔχωμεν δὲ πρὸ ὄφθαλμῶν ἵνα πλήρη λάθωμεν ἔννοιαν τῆς ἀκαταπονήτου καὶ ἀδιακόπου διεκνοητικῆς ἐργασίας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ὅτι πολλῶν συγγραφέων οὐδὲ τὰ ὄνόματα ἐσώθησαν οὐδὲ ἄλλο ἔγνος οὐδὲν καὶ συγνάκις οἱ ἀνασκαπτόμενοι ἐκ τῶν κόλπων τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἐνεπίγραφοι λίθοι γνωρίζουσιν εἰς ἡμᾶς καὶ νέα ποιητῶν ἡ συγγραφέων ὄνόματα. "Ἐστωσαν ὡς παράδειγμα πλὴν ἀλλων πολλῶν ὁ ἱστορικὸς Φιλίππος, τὸ πρῶτον γνωσθεὶς ἐξ ἐπιγραφῆς ἀναθηματικῆς, ἡ ἔπειται καὶ τὸ προσόμιον ἰωνιστὶ γεγραμμένον τῆς ἱστορίας του⁽¹⁾ καὶ ὁ ποιητής Ἰουλλος Σωκράτους Ἐπιδαύριος, οὗ πλήρης παιάνεις τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἀπὸ ἐνὸς περίπου ἔτους ἀνεσκάφθη ἐν τῇ Ἐπιδαύριᾳ⁽²⁾.

(1) Ἰδ. Ἀθηναίου τόμ. 3 σελ. 273 καὶ Revue de Philologie τόμ. 2 σελ. 217.

(2) Ἰδ. Ἀρχαιολ. Εφημ. τοῦ 1885 σελ. 74.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

- Ἐν σελίδι 33. Μάρκου Ἀντωνίου αὐτοκράτορος τῶν εἰς ἑαυτὸν βιόλια
δώδεκα ἔκδ. Α. Κοραή ἐν Παρισίοις 1816.
- » » 'Υπὸ Δ. Α. Κονδύλη ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν
Φιλομαθῶν περιόδ. δ' τόμ. δ' σελ. 138 ἐξ. διατριβὴ ὑπὸ^{τὴν ἐπιγραφὴν Τίνος Κέδητος δ} πίναξ.
- » » Κριτικαὶ τνες πχρατηρίσεις εἰς τοὺς ἀπολογητὰς Ἀθη-
ναγόραν καὶ Τατιανὸν ὑπὸ Γ. Βελλίου ἐν Ἀθήναις (τύ-
ποις Ἀγγελίδου) 1859.
- » 36. Διορθώσεις εἰς Μιχαὴλ Ψελλοῦ Χρονογραφίαν ὑπὸ^{Τιω.} Πανταζίδου (τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἐξεδόθη ἐν τῷ
Ἀθηναϊῳ καὶ ἐξετπώθη καὶ ἐν Ιδιαιτέρῳ τεύχει, τῷ
1879, τὸ δὲ δεύτερον ἐν φυλλαδίῳ τύποις Βλαστοῦ, τῷ
1883).
- » 58. Πλήν τῶν ἐκεῖ ἀναγραφομένων εἶναι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς
γλώσσῃ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, καὶ τὰ ἔξῆς περὶ^{Ομήρου} βιόλια Ἰω. Πανταζίδου Λεξικὸν Ὁμηρικὸν,
ἐν Ἀθήναις τύποις Κορομηλᾶ, πολλάκις ἀνατυπωθέν.
— Γ. Νικολαΐδου Ἰλιάδος στρατηγικὴ διασκευὴ καὶ το-
πογραφία, ἐν Ἀθήναις, τύποις Περρῆ, 1883. — Κλέω-
νος Ῥαγκαδῆ, δ καθ' Ὁμηρον οἰκιακὸς βίος, ἐν Λειψίᾳ,
τύποις Δρουγουλίνου 1883. — Γ. Μιστριώτου ἔκδο-
σις Ἰλιάδος Α — Κ, Ἀθήναις 1875 — 1880. — Γ.
Κωνσταντινίδου Ὁμηρικὴ θεολογία, ἐν Κωνσταντινου-
πόλει, τύποις Βουτύρα, 1876. — Εὐ. Κοφινώτου Ὁμη-
ρικὴ γεωγραφία, ἐν Ἀθήναις, τύποις Παλαμήδους.
1884. — Τοῦ αὐτοῦ Ὁμηρικὸν Λεξικόν, αὐτόθι, 1886.
— Τοῦ αὐτοῦ Γραμματικὴ τῆς Ὁμηρικῆς διαλέκτου μετά
παραρτημάτων, αὐτόθι, 1886. — Ἐμ. Φωτιάδου Σύντο-
μος πραγματεία περὶ ἐπικοῦ μέτρου καὶ ἐπικῆς διαλέ-
κτου (κατὰ Θίρσιον). Ἐν Ἀθήναις, τύποις Βλαστοῦ,

1854. — Κρυγέρου. Περὶ διαλέκτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ ιδίως τῆς ἑπτικῆς καὶ ιωνικῆς (μέρος ἑταμολογικὸν) μετάφρ. Α. Γ. Κωστοπούλου, ἐν Ἀθήναις, τύποις Φιλαδέλφεως, 1856. — Ἡ Ὁμηρικὴ Ἑλλὰς (ἐκ τῶν τοῦ Σχοινιάννου) μετάφρασις Γ. Ν. Τζερέπη, ἐν Ἀθήναις, τύποις Καναριώτου, 1867. — R. Hercher. Ὁ Ὁμηρος καὶ ἡ ἀληθῆς Ἰθάκη ἐξελλην. ὑπὸ Σ. Κ. Παπαγεωργίου ἐν Κερκύρᾳ, τύποις Ναχαϊούλη, 1883. — Περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὑπὸ Δὲ Φόρτια μετάφρ. II. Ἐξακουστοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει, 1859. — Ἐρρίκος Σχλίεμανν, Συνοπτικὴ ἀρχήγησις τῆς γενομένης ἀνακαλύψεως τοῦ Ὁμηρικοῦ Ἰλίου κτλ. Ἀθήνησι, τύποις Περρῆ, 1885. — Ἰω. Πρωτοδίκου, Περὶ τῆς καθ' Ὁμηρον οἰκίας, ἐν Λειψίᾳ, τύποις W. Wigand, 1877.

- Ἐν σελίδῃ 74 A. Δ. Καππώτα De Hesiodi carmine quod opera et dies inscribitur, ἐν Λειψίᾳ, τύποις Winter, 1856.
- » 101. σημ. Ἡ περὶ τῆς κόμης τῆς Βερενίκης ἐλεγεία τοῦ Κατούλλου ἐξελληνίσθη καὶ ὑπὸ Χρ. Φιλήτη (Πανδώρας τόμ. I⁵).
- » 108. Αυσάνδρου Χατζῆ Κώνσταντινοῦ persis nach Stesichorus. Ἐν Λειψίᾳ, τύποις Engelhardt, ἀευ χρονολογίας.
- » 112. Ἄ. Μουστοξύδου. Βίος Ἀνακρέοντος ἐν τῷ η' τόμῳ Πανδώρας. — Παναγιώτου Τζένου. Τὰ Ἀνακρέόντεια γλωσσικῶς ἐξεταζόμενα πόρρω τῆς τῶν δοκίμων συνθετικῶς ἀπέχουσιν. Ἐν Ιένα (τύποις Frommann) 1884.
- » 144. Οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου (ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Saint — Victor les deux masques) μετάφρ. Α. Μηλιαράκη. Ἐν Ἀθήναις (τύποις Ἐνώσεως) 1882.
- » 153. σημ. Περὶ τοῦ τύπου Κλυταιμήστρα ἔγγραψεν δ. Π. Ν. Παπαγεωργίου καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ Πλάτωνι (ἐν Ἀθήναις τόμ. ε'. σελ. 411—412).
- » 183. Βίοι τῶν ιστορικῶν Ἰροδότου, Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος μετ' ἀναλύσεως τῶν ἔργων των, ὃν προτέτακται βραχεῖα εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἐλληνικὴν ιστοριογραφίαν (ἐκ τοῦ γερμανικοῦ μετὰ διασκευῶν) ὑπὸ "Οθ. Ι. Ρέντζου" Ἀθήνησι τύποις "Εθνοφύλακος" 1875. — Ἡ-

ροδότου τοῦ Ἀλικαρνασσοῦ ιστοριῶν λόγοι θ' ἐπιγραφόμενοι μοῦσαι. Σὺν προδεγομένοις καὶ σημειώσεσιν ἐκδιδόντες καὶ διορθοῦντος Ἀλεξάνδρου Νέγρη εἰς τόμ. 2 ἐν Ἐδιμόσιῳ γραφῳ (Clarke) 1833.

- » 185. Πραγματείᾳ περὶ τῆς Θουκυδίδου ιστορίας μετάφρ. ἐκ τοῦ λατ. ὑπὸ Δ. Ζαχαροπούλου 'Ἐν Ἀθήναις (τύποις Φραγκλίνου) 1865. — A. Δ. Βορεάδου Διορθωτικά εἰς τὰ παλαιά εἰς τὸν Θουκυδίδην σχόλια ἐν Λειψίᾳ 1833. — Μανουὴλ Σ. Τενεδίου Διατριβή εἰς Θουκυδίδην καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ιστορίας ἐπιτομή. 'Ἐν Βιέννῃ 1799.
- *Ἐν σελίδῃ 202. 'Ἐκδ. τοῦ βίου τοῦ Φιλοποίμενος τοῦ Πλουτάρχου μετὰ σχολίων ὑπὸ I. K. Κοφινιώτου 'Ἐν Τριπόλει, τύποις Πετούνη, 1884.
- » 221. Θεοδώρου Καρούσου ἀναλύσεις ἐδημοσιεύθησαν τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος ἐν Πλανδώρας τόμ. 17, τοῦ Φαιδωνος ἐν τόμ. 18, τοῦ Φαιδρου ἐν τόμ. 18 καὶ 19 καὶ τοῦ Φιλήδου ἐν τόμ. 20 καὶ 21. "Ἐπι δὲ τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Πρωταγόρου ἐν τῇ Κλειστῷ. — 'Ἐν Ἀθηναίου τόμ. 3 σελ. 194 καὶ ἔξῆς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου πραγματείᾳ περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τοῦ Πλατωνικοῦ Φαιδρου. "Ἐπι δὲ 'I. K. Κοφινιώτου ἀναλύσεις τοῦ Θεαιτήτου καὶ τοῦ Ἰππιού μείζενος ἐν Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν περιόδ. 6' τόμ. 1., τοῦ δὲ Ἰππιού ἐλάσσονος καὶ τοῦ Ἰωνος ἐν τόμ. 2 καὶ τοῦ Ἀλκιδιάδου πρώτου ἐν τόμ. 4. — "Εχομεν ἔτι καὶ τὰς ἔξῆς πραγματείας. Συπιρίδωνος Μωραΐτου 'Η κατὰ Πλάτωνα τροφή καὶ παιδεία. 'Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἑρμοῦ, 1874. — Χαρισίου Παπαμάρκου Περὶ τῶν τριττῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς παρὰ Πλάτωνι. 'Ἐν Λειψίᾳ 1876. — Ἰγνατίου Γ. Μοσχάκη 'Ο Πλάτων καὶ οἱ θεοὶ τῆς πόλεως, ἐν Λειψίᾳ 1872.
- » 222. Περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους ὑπὸ M. Γ. Δήμητρα ἐν Ἀθηναίου τόμ. 5. σελ. 393 καὶ ἔξῆς.

Σημειούμεν ἐν τέλει ὅτι πλήρη σημείωσιν τῶν ἐκδόσεων τοῦ μακάριου N. Δούκα εύρισκει ὁ βουλόμενος ἐν σελ. 706 τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας τοῦ K. Σάθα — καὶ ὅτι περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Εύρι-

πίθου καὶ ἄλλων συγγραφέων, περὶ δὲ γίνεται λόγος ἐν σελ. 156 σημ.
2 τοῦ βιόλιου τούτου ικανά ἑδγμοσιεύθησαν κοι ἐν τῷ 3 καὶ 4 τόμ.
τῆς δέ περιόδο τῆς Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν.

Ἐν τῇ ὑποσημειώσει τοῦ Προλόγου δὲν ἀνεγράφησαν κατὰ λαθος ἡ
τοῦ Μυλλέρου Ἰστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας μεταφρ. ὑπὸ Κυ-
πριανοῦ καὶ ἡ συνέχεια αὐτῆς ὑπὸ Δοναλδέσωνος μεταφρ. ὑπὸ Βαλέττα
καὶ ἡ ἄλλη συνέχεια ὑπὸ Ηείτζ μεταφρ. ὑπὸ Χρ. Μανιζάκου.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀθαρίς σελ. 86. 88.
 Ἀγίας Τροιζήνιος 74.
 Ἀγαθίας 27. 35.
 Ἀγαθοκλῆς 114.
 Ἀγάθων 165.
 Ἀθηναῖος 29. 208.
 Ἀθηναγόρας 33.
 Ἀθανάσιος 33.
 Αἰαντίδης τραγικὸς 166.
 Αἴσχυλος 13. 100. 127. 128. 137. 138.
     142 καὶ ἔπης 149. 150. 154. 174.
 Αἰσχίνης 20. 233.
 Αἴγιμος 78.
 Αἴθιος Ἀριστείδης 29. 239.
 Αἴτιανής 29. 209.
 Αἴσωπος 10. 91. 92.
 Ἀλέξανδρος Αἰτωλὸς 166.
 Ἀλεξανδρίδας χωματικὸς 175.
 Ἀλεξίς χωματικὸς 14. 175.
 Ἀλκαῖος 5. 11. 27. 109. 117. 150.
 Ἀλκμάν 5. 11. 107.
 Ἀλκιβιάδης 20.
 Ἀλκιφρών 30. 239.
 Ἀμειψίας χωματικὸς 173.
 Ἀμυώνιος 244.
 Ἀντιφάνης χωματικὸς 14. 175.
 Ἀνακρέων Τήιος 5. 11. 27. 36. 100.
     111. 112. 117. 150.
 Ἀντιζῶν ὥρτων 15. 20. 149. 229.
 Ἀναξίμανδρος 213.
 Ἀναξιαγόρας 16. 213. 215.
 Ἀναξιμένης Λαμψακηνὸς 197. 213.
 Ἀντισθένης 17.
 Ἀνδοκίδης 20. 230.
 Ἀντίογος ὁ μέγας 25.
 Ἀννα Κομνηνή 37.
 Ἀντίμαχος Κολοφώνιος 63. 79. 80.
     97. 149.
- Ἀντίοχος ποιητὴς 79.
 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς 88.
 Ἀνταγόρας Ῥόδιος 444.
 Ἀντώνιος Διογένης 210.
 Ἀνύτη ἐκ Τεγέας 124.
 Ἀνδρέας ὁ Κρήτης 122.
 Ἀπόλλόδωρος μυθογράφος 23. 207.
 Ἀπόλλόδωρος ποιητῆς 114.
 Ἀπολλώνιος Περγαῖος 227.
 Ἀπολλώνιος Δύσκολος 244.
 Ἀπολλώνιος Ῥόδιος 22. 84. 178.
 Ἀπολλώνιος Τυακεὺς 30.
 Ἀππιανὸς Ἀλεξανδρεὺς 31.
 Ἀπολλινάριος Λασδίκειας 34.
 Ἀπολλινάριος Ἀλεξανδρεὺς 85. 86.
 Ἀργύριος Πάριος 10. 27. 94. 95.
     99. 100. 103 καὶ ἔπης 154.
 Ἀριστοφάνης Βυζάντιος 22. 64. 78.
     145. 149.
 Ἀριστοφάνης χωματικὸς 13. 14. 34.
     115. 120. 127. 159. 160. 165.
     171. καὶ ἔπης.
 Ἀριστοφάνους υἱοί 175.
 Ἀριστοτέλης 16. 19. 28. 32. 51.
     54. 55. 63. 67. 100. 104. 125.
     131. 143. 150. 154. 158. 222.
     καὶ ἔπης.
 Ἀρίων Μηθυμναῖος 11. 109. 118.
 Ἀριστιππος 17.
 Ἀρκάδιος 241.
 Ἀρκεσίλαος 18.
 Ἀρισταρχος κριτικὸς 22. 64. 65. 68.
 Ἀριστείδης Μιλήσιος 240.
 Ἀριστόκενος 225.
 Ἀρισταρχος τραγικὸς 165.
 Ἀρατος Σολεὺς 22. 88. 111. 178.
 Ἀρχιμήδης 23. 227.
 Ἀρχύτας 213.

- Αριστόφουλος 23. 197.
 Αρισταινετος 30. 239.
 Αρριανός 31. 32. 203.
 Αρχτίνος 74.
 Αριστέας Προκοννήσιος 87.
 Αριστίας τραγικός 140. 149.
 Ασκληπιάδης 178
 Αστυδάμας τραγικός 164.
 Αστυδάμας νεώτερος 165.
 Ατταλος ὁ α' 25.
 Αγιλλεύς Τάτιος 30. 210
 Βαθρίας 26. 92.
 Βαρνάθης 33.
 Βασιλειος 34. 85. 240.
 Βακχυλίδης 113. 114. 117.
 Βιτραχζουμουράγια 71.
 Βίας 99.
 Βίων βουκολικός 22. 179.
 Βίων τραγικός 164.
 Βοιώ 46.
 Βόλφιος 66. 67.
 Γαλήνης 25. 227.
 Γεώργιος Φραντζῆς 206.
 Γεώργιος Κεδρηνός 37. 206.
 Γεώργιος Σύγκελλος 206.
 Γεώργιος Πισιδῆς 91.
 Γλυκῆς Μιχαὴλ 37.
 Γοργίας 216 καὶ ἔτης
 Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς 34. 85. 91.
     101. 122. 226. 240.
 Γρηγόριος Νύσσης 34. 226.
 Γρηγορᾶς ἴδ. Νικηφόρος.
 Δεῖναρχος 20. 237.
 Δημάδης 238.
 Δημοχάρης 238.
 Δημόσκριτος 5. 243. 244.
 Δημοσθένης 12. 20. 21. 100. 150.
     234.
 Δημόδοκος 49.
 Δημήτριος Φαληρεὺς 92. 238.
 Διογένης Σινωπεὺς 47.
 Διογένης Λαέρτιος 30. 88. 150. 209.
 Διόδωρος Σικελιώτης 23. 199. καὶ
     ἔτης.
 Δικαιάρχος 154. 211.
 Διονύσιος Ἀλεξανδρεὺς 121.
 Διονύσιος Θρᾷξ 5. 240.
- Διονύσιος Ἄλικαρνασσεὺς 23. 25.
     113. 200. καὶ ἔτης.
 Διονύσιος περιηγητῆς 26. 90.
 Διονύσιος Λογγῖνος 30. 158. 240.
 Διονύσιος ὁ τύραννος 165.
 Διονυσιάδης τραγικός 166.
 Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης 226.
 Δίδυμος 240.
 Δίφιλος κωμικὸς 176.
 Δίων Κάσσιος 34. 204.
 Δίων Χρυσόστομος 7. 29. 155. 239.
 Εἰρηναῖος 33.
 Ἐκαταῖος Μιλήσιος 14. 72. 182.
 Ἐκφαντίδης κωμικὲς 170.
 Ἐλλάνικος 14. 109. 182.
 Ἐμπεδοκλῆς 10. 88. 89. 149. 243.
     214.
 Ἐννιος 197.
 Ἐπιγάρμος 5. 13. 132. 169.
 Ἐπίκουρος 24. 177. 225.
 Ἐπίκτητος 32.
 Ἐπιφάνιος 226.
 Ἐπαμεινάδας 75.
 Ἐπιμενίδης 86. 88.
 Ἐγμᾶς 33.
 Ἐρμείας ὁ φιλόσοφος 33.
 Ἐρμείας Σωζόμενος ἴδ. Σωζόμενος.
 Ἐρμογένης 29.
 Ἐρματοθένης 24. 81. 89. 211. 227.
 Ἐρμησιάναξ Κολοφώνιος 97. 102.
 Εἴδουλος 238
 Εἴδολος 9. 46.
 Εὔαιπιδης 13. 63. 86. 100. 127.
     140. 142. 145. 149. 150. 154.
     156. καὶ ἔτης. 174.
 Εὔριπιδης νεώτερος 163. 165.
 Εὔήμερος 197.
 Εὔπολης κωμικὸς 13. 170.
 Εὔχλειδης 17. 23. 227.
 Εὔμένης 25. 197.
 Εὐνάπιος 30.
 Εἴδουλος κωμικὸς 175.
 Εὐγάμμων Κυρηναῖος 74.
 Εἴδημος 225.
 Εἴδοξος 89. 227.
 Εύδοκια 86.
 Εὔγνοος Πάριος 99. 217.

- Εύημερος 31.
 Εύσεβιος 24. 207. 226.
 Εὐστάθιος Θεοσαλονίκης 36. 90.
 Εὐστάθιος μυηιστοριογράφος 210
 Εύφορίων τραγικός 164.
 Εύφορίων Χαλκιδεὺς 22. 25. 80. 156.
 *Εφόρος Κυριακὸς 16. 150. 196.
 Ζήνων Ἐλεάτης 214.
 Ζήνων Κιτιεύς 214. 225.
 Ζηνόδοτος 22. 64. 65. 72. 102.
 Ζώσιμος 205.
 Ζωναρχὸς 37. 206.
 *Ηγησίας Μάγγης 238.
 *Ηλιόδωρος 30. 214.
 *Ηράκλειτος Ἐφέσιος 5. 10. 213. 244.
 *Ηράκλειδης Πιντικός 197.
 *Ηριννα 41. 110.
 *Ηρόδοτος 4. 5. 7. 12. 14. 15. 24.
     45. 58. 59. 60. 70. 76. 87. 118.
     141. 150. 183. καὶ ἔτης 193. 203.
 *Ηρώδης Ἀττικὸς 29. 239.
 *Ηρωδιανὸς γραμματικὸς 244.
 *Ηρωδιανὸς Ἀλεξανδρεὺς 34. 205.
 *Ηρώα 227.
 *Ησιόδος 9. 44. 59. 70. 71. 74. καὶ
     ἔτης 80. 84. 90. 91. 99. 150.
 *Ησύχιος 36. 206. 244.
 Θαλῆς 211. 213.
 Θαλῆτας Κρήτης 107.
 Θάμυρος 9. 48.
 Θεοράνης 206.
 Θεοδώρος Πρόδρομος ίδ. Πτωχοπρό-
     δρομος.
 Θεόγυνις Μεγαρεὺς 40. 89. 96. 98. 101.
 Θεόγυνις τραγικός 165.
 Θεομιστογένης Συρακούσιος 194.
 Θεομίστιος 29. 239.
 Θεοδώρητος 34. 207. 226.
 Θεοδώριτος Βουκολικὸς 22. 88. 102.
     121. 177.
 Θεόπουλος 16. 150. 186. 196.
 Θουκυδίδης 15. 16. 20. 23. 28. 70.
     149. 157. 186 καὶ ἔτης 203.
 Θέσπις 43. 140.
 Θεοφραστος 24. 409. 477. 225.
 Θεοφύλαχτος 37.
 Θεστορίδης Φωκαεύς 73.
- Θρασύμαχος 217.
 Υίδυκος 11. 111.
 *Ιγνάτιος Ἀντιοχείας 33.
 Ιεζεκιὴλ 167.
 Ιέρων 13.
 Ιάμβλιχος 18. 210.
 Ιμέριος 29.
 Ιούλιος Πολυδεύκης 241.
 Ιοφῶν 147. 149. 161. 165.
 *Ιπποκράτης 5. 60. 70. 227.
 Ιππωνᾶς 10. 104. 105.
 Ιππίας Ἡλεῖος 217.
 *Ιππαρχος 24. 211. 227.
 Ιουλιανὸς παραβίτης 30. 33. 85. 239.
 Ιουστῖνος 33.
 Ισαῖος 20. 232.
 Ισοκράτης 15. 20. 150. 231.
 *Ισυλλος Ἐπιδαύριος 241.
 *Ιστρος 148. 149.
 Ιωάννης Στοβαῖος 29. 200.
 Ιωάννης Ἀντιοχείας 206.
 Ιωάννης Δαμασκηνὸς 122.
 Ιωάννης Χρυσόστομος 7. 34. 210.
 Ιωάννης Καντακουζηνὸς 37.
 *Ιων Χῖος 42. 50. 99. 164. 165.
 Ιωσήφ ὑμνογράφος 122.
 Ιώσηπος 33. 201.
 Καλλίμαχος Κυρηναῖος 22. 81. 92.
     101. 121. 178.
 Καλλισθένης 23. 197.
 Καλλίνος 10. 74. 93. 95. 96. 103.
 Καλλιστρατος 117.
 Καλλιστρατος ἥρτωρ 238.
 Καρκίνος τραγικός 165.
 Καρκίνος νεώτερος 165.
 Καρνεάδης 18.
 Καρύστιος 147. 149.
 Καστιανὴ 122.
 Κάτιλος 101.
 Κεφαλᾶς Κωνσταντῖνος 27.
 Κικέρων 24. 89.
 Κέθης Θηραῖος 33.
 Κινείθων 37.
 Κλεάνθης 225.
 Κλείταρχος 23.
 Κλαύδιος Πτολεμαῖος 34. 214.
 Κλαύδιος Αἰλιανὸς ίδ. Αἴλιανός.

- Κλέων 20. 228.
 Κλήμης 'Αλεξανδρεὺς 29. 121. 226.
 Κόιντος Σμυρναῖος 26. 82. καὶ ἔξῆς.
 Κόλοθος 26. 82. καὶ ἔξῆς.
 Κολώτης 226.
 Κορνήλιος Γάλλος 102.
 Κόρης 215. 228.
 Κόριννα 5. 144.
 Κοσμᾶς 122.
 Κράτης Μαλλάτης 24.
 Κράτης κωμικὸς 170.
 Κρατῖνος κωμικὸς 13. 170. 173.
 Κρεωψυλος Χῖος 73.
 Κοτίας ὁ ἐκ τῶν τριάκοντα 99. 165.
 Κτυσίας 16. 196.
 Κτητσίος 227.
 Κύρος 98.
 Λᾶςσος Ἐφισιονέψ 143. 114. 119.
 Λεύκων κωμικὸς 473.
 Λέσχης 9. 74. 109.
 Λεύκιππος 214.
 Λιθίνιος 29. 85. 239.
 Λίθος 9. 44.
 Λόγγος 30. 210.
 Λουκιανὸς 31. 208. 239.
 Λυσίας 15. 20. 230.
 Λυκοῦργος ὥρτωρ 20. 132. 234.
 Λύστανδρος 79.
 Λυκόφων 22. 166.
 Λυκούρης 46.
 Μασσός 47.
 Μανουὴλ Φιλῆς 35.
 Μαργίτης 71.
 Μαναστῆς 210.
 Μάγνης κωμικὸς 170.
 Μάξιμος Τύρος 29. 239.
 Μάρκος Αύρηλος 33.
 Μέννιππος 22.
 Μένανδρος 86. 160. 176. 177.
 Μελανιππίδης 119.
 Μελινών 121.
 Μετομήδης 121.
 Μελέαγρος 27.
 Μητρόδωρος 225.
 Μίμνερμος 10. 96. 97. 99.
 Μοῖρις 241.
 Μουσαῖος 9. 46.
- Μουσαῖος νεώτερος 29. 81.
 Μόσχος 22. 179.
 Μόρτιμος τραγικὸς 164.
 Μυρὼ 121.
 Νεζυθῆς 448. 449.
 Νικόλαος Δαμασκηνὸς 201.
 Νικανδρος 22. 89. 178.
 Νικήτας Χωνιάτης 37. 206.
 Νικήτας Εὐγενειανὸς 210.
 Νικήρατος 80.
 Νικόμαχος τραγικὸς 165.
 Νόννος Πανοπολίτης 26. 27. 81. καὶ
 ἔξῆς. 86. 90.
 Νικηφόρος Γρηγορᾶς 206.
 Σάνθος Λυδὸς 182.
 Σενουσῶν 15. 16. 29. 42. 99. 492.
 καὶ ἔξῆς. 203.
 Σενοφῶν Ἐφέσιος 210.
 Σενοκράτης 18.
 Σενοφάνης 88. 96. 99. 214.
 Σενοκλῆς τραγικὸς 162. 163.
 Οδίδιος 89. 101.
 Ολυμπος 47.
 Ομήρος 9. 22. 24. 42. 43. 44. 45.
 48. 49. 50. 52. 53. 54. 58. καὶ
 ἔξῆς. 73. 76. 82. 83. 90. 99.
 103. 115. 151.
 Ομηρος 'Αλεξανδρινὸς τραγικὸς 166.
 Ονήσιανδρος 227.
 Ονομάκριτος 87.
 Οππιανὸς 26. 90.
 Ορειβάσιος 227.
 Οσφεὺς 9. 46.
 Οὐάρρων 81. 89.
 Οὐεργίλιος 81. 102. 178.
 Παρμενίδης 10. 88. 89. 214.
 Παυσανίας 31. 45. 77. 114. 207.
 Παλλάδιος 34.
 Παδλος 33.
 Πάμφω 46.
 Πανύασις 79. 185.
 Παρθένιος 102. 241.
 Πεισίστρατος 20. 63. 67. 78. 87.
 Πέρσης 75.
 Πεισανδρος 78.
 Περικλῆς 13. 20. 228.
 Περίανδρος 96.

- Πέτρος 33.
 Πίνδαρος 11. 20. 45. 46. 50. 71. 75.
 93. 100. 113. 114. καὶ ἔξης. 117.
 118. 149.
 Πιττακός 99. 109.
 Πλάτων 15. 46. 47. 18. 28. 32. 44.
 50. 80. 88. 100. 150. 171. 219.
 καὶ ἔξης.
 Πλάτων χωμικὸς 170. 174.
 Πλανούδης 27.
 Πλούταρχος 28. 29. 79. 89. 103.
 159. 202. καὶ ἔξης.
 Πλαῦτος 176.
 Πλωτῖνος 48.
 Πλειάς τραγικὴ 166.
 Πλειάς λυρικὴ 121.
 Πολέμων 18. 150.
 Πολέμων περιηγητής 197.
 Πολύαινος Μακεδών 204.
 Πολύαινος Σαρδιανὸς 204.
 Πολύδιος 6. 23. 25. 29. 198 ἔξ.
 Πολυδεύκης ίδ. Ἰούλιος.
 Πορφύριος 18. 209.
 Ποσειδώνιος 24. 214.
 Ποσειδίππος χωμικὸς 176.
 Πολυκράτης 111.
 Πρωταγόρας 16. 157. 217.
 Προκόπιος 35. 36. 205
 Πρόκλος ὁ φιλόσοφος 36.
 Πρόκλος ὁ συγγραφεὺς τῆς Χρηστο-
 μαθείας 59.
 Προπέρτιος 101.
 Πρατίνας 140. 143.
 Πρόδικος 157. 217.
 Πτολεμαῖος Κλαύδιος ίδ. Κλαύδιος.
 Πτολεμαῖος Δάγου 22. 197.
 Πτωχοπέδρομος 84. 145. 210.
 Πυθαγόρας 87. 213.
 Πυθέας 211.
 Πύρρων 226.
 'Ριανὸς 80.
 'Ρίνθων Ταραντῖνος 5.
 Σαπφώ 5. 11. 27. 100. 107. 110.
 150.
 Σάτυρος 148. 149.
 Σέργιος 122.
 Σέξτος Ἐμπειρικὸς 32.
- Σιμωνίδης Ἀμοργῖνος 10. 71. 105.
 Σιμωνίδης Κεῖος 11. 27. 71. 100.
 113. 117. 150.
 Σιμπλίκιος 33.
 Σκίρας Ταραντῖνος 5.
 Σκύλαξ 211.
 Σδλων 10. 29. 96. 97. καὶ ἔξης. 99.
 101.
 Σοροκλῆς 13. 100. 127. 137. 138.
 142. 144. 145. 146 καὶ ἔξης. 158.
 160.
 Σοροκλῆς νεώτερος 165.
 Σοφοκλῆς οὐδὲ τοῦ νεωτέρου 166.
 Σουσαρίων 169.
 Σουΐδας 36. 241.
 Σπεύσιππος 18.
 Στράβων 6. 24. 211.
 Στασῖνος 9. 73.
 Στέφανος Βυζάντιος 211.
 Στοθαῖος. ίδ. Ἰωάννης Στοθαῖος.
 Στηγίγορος 11. 91. 108. 111. 150.
 162.
 Συμεών μεταρραστῆς 206.
 Συνέσιος 34. 122. 226.
 Σύφρων 5. 169.
 Σωκράτες 16. 47. 31. 157. 217.
 καὶ ἔξης.
 Σωκράτης σχολαστικὸς 34. 207.
 Σωζόμενος (Ἐρμείας) 34. 207 «
 Σωσιφάνης τραγικὸς 166.
 Σωσίθεος τραγικὸς 166.
 Τατιανὸς 33.
 Τέρπανδρος 10. 106. 107. 109.
 117.
 Τερέντιος 176.
 Τζέτζης Ἰωάννης 35. 83 καὶ ἔξης.
 Τηρεὺς 48.
 Τίμαιος Λοχρός 213
 Τίμαιος Ταυρομενίτης 16. 197.
 Τίμων Φλιώτιος 22. 226.
 Τιμόθεος 120.
 Τιμοκλῆς χωμικὸς 175.
 Τιτίας 215. 228.
 Τυρταῖος 10. 95. 96. 99. 103. 107.
 Τσυφιδώρης 26. 82.
 "Υάγνις 47.
 'Υπερείδης 20. 237.

Φαιαξ 238.	Φιλόστρατος Λάμπνιος 208, 239.
Φανοκλῆς 102.	Φιλόλαος 213.
Φερεκύδης Λέριος 44, 72..182.	Φιλόδημος 226.
Φερεκύδης Σύριος 87.	Φλᾶκκος Οὐαλέριος 81.
Φερεκράτης κωμικὸς 170.	Φρύνιχος τραγικὸς 43, 141, 189.
Φήμιος 48.	Φρύνιχος κωμικὸς 141, 175, 174.
Φήμιονόν 51.	Φωκυλίδης 10, 96, 99.
Φιλόλαος 12.	Φωτιος 36, 209.
Φίλιστος 16, 159 193, 196.	Χαρίτων 210.
Φίλιππος Θεσσαλονικεύς 27.	Χάρων Λαμψακηγὸς 182.
Φίλιππος ιστοριογράφος 241.	Χαιρήμων τραγικὸς 165.
Φιλων 33, 201.	Χαλκοκονδύλης Νικόλαος ἡ Λαόνικος 37, 206.
Φιλάμμων 46.	Χειλων 99.
Φιλητᾶς Κῶος 22, 102, 178.	Χιωνίδης κωμικὸς 170.
Φιλόξενος Κυθήριος 120.	Χοιρίλος Σάμιος 79.
Φιλοκλῆς 154, 164.	Χοισίλος Ἀθηναῖος 140, 142, 149.
Φιλοκλῆς νεώτερος 165.	Χεύσιππος 225.
Φιλόκμων 160, 176.	Χριστὸς πάσχων 86, 167.
Φιλίσκος Κερκυραῖος 166.	Χρυσόθεμις Κρής 48.
Φιλωνίδης κωμικὸς 173.	Χωνιάτης ίδ. Νικήτας.
Φιλιππίδης κωμικὸς 176.	Ψελλὸς Μιγαὴλ 36, 227.
Φιλόστρατος ὁ πρεσβύτερος 166, 208.	Ωλὴν 45, 46, 51.
Φιλόστρατος υἱὸς 30, 32, 208.	Ωριγένης 33.

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

Πρόλογος	1
Εισαγωγή	1
ΜΕΡΟΣ ΙΗΩΤΟΝ	
A'. Περὶ τῆς ἑλλ. γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς ...	3
B'. Ἰστορικὴ ἔποψις τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας	8
A'. ἡ κυρίως παιδικὴ περίοδος	8
B'. ἡ ἀττικὴ περίοδος	11
Γ'. ἡ ἀλεξανδρινὴ περίοδος	21
Δ'. ἡ ἑλληνορωμαϊκὴ περίοδος	26
Ε'. ἡ βυζαντινὴ περίοδος	35
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
A'. Ποιησις	37
Περὶ τῆς προομητείου ποιήσεως	43
α'. Περὶ ἐπους	52
Περὶ Ὁμήρου	58
Περὶ τοῦ Ἐπικοῦ Κύκλου	72
Περὶ Ἡσιόδου	74
Τὸ ἥρωικὸν ἔπος ἀπὸ Παισιστράτου μέχρι τῆς Χριστοῦ γεννήσεως	78
Ἡ ἐπικὴ ποίησις μετὰ Χριστού	81
Χριστιανικὸν ἔπος	85
Τὸ διδακτικὸν ἔπος μετὰ τὸν Ἡσιόδον	86
Μυθογραφία	91
β'. Περὶ λυρικῆς ποιήσεως	92
γ. Η ἐλεγεία	93

α'. οἱ ἀρχαιότεροι ἐλεγειοποιοί.....	96
β'. οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐλεγειοποιοί.....	101
2. Περὶ ιαμβικῆς ποιήσεως.....	102
3. Περὶ μελικῆς ποιήσεως.....	105
α'. ἡ δωρικὴ (ἢ χορικὴ) λυρική.....	106
β'. ἡ αἰολικὴ λυρική.....	108
γ'. ἡ καθολικὴ λυρική.....	112
Σκόλια καὶ διθύραμβοι.....	117
Ἡ λυρικὴ ποίησις παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις.....	121
Ἡ χριστιανικὴ λυρική.....	»
γ'. Περὶ δράματος.....	122
Ορισμὸς τῆς τραγῳδίας, μέρη αὐτῆς καὶ διατίτροις.....	124
Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς μετρικῆς μορφῆς τοῦ δράματος.	131
Περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου.....	132
Διδασκαλία τῶν δραμάτων. Χορός. Υποκριταί.....	136
Περὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος.....	140
Τιστορία τῆς τραγῳδίας μέχρι τοῦ Αἰσχύλου.....	140
Περὶ Αἰσχύλου.....	142
» Σοφοκλέους.....	146
» Εύριπίδου.....	156
» τῶν ἄλλων τραγῳδοποιῶν.....	164
Ἡ τραγῳδία παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ τοῖς μεταγενεστέροις	166
Χριστιανικὸν καὶ ιουδαιϊκὸν δράμα.....	167
Περὶ κωμῳδίας.....	»
Σικελικὴ κωμῳδία.....	169
Ἄττικὴ κωμῳδία.....	»
α'. ἀρχαία ἄττικὴ κωμῳδία.....	»
Περὶ Ἀριστοφάνους...».....	171
β'. Μέση ἄττικὴ κωμῳδία.....	175
γ'. Νέα ἄττικὴ κωμῳδία.....	»
Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως.....	177
Β'. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ.....	179

α'. Περὶ ἱστοριογράφων.....	181
Περὶ λογογράφων.....	182
» Ἡροδότου	183
Περὶ Θουκυδίδου.....	186
» Σενοφῶντος	192
"Ἄλλοι ἱστορικοί.....	196
Πραγματικὴ ἱστορία ἐπὶ Ρωμαῖων.....	197
Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι.....	205
Ἐπιληπτικὴ ἱστορία.....	207
Συλλογῆς, βιογράφοι, μυθογράφοι, τεχνοκρίται, κλπ....	207
Μυθιστοριογράφοι ἢ πλαστῶν ἱστοριῶν συγγραφεῖς.....	210
Γεωγράφοι.....	211
β'. Περὶ Φιλοσοφίας.....	212
Περὶ Σοφιστῶν.....	215
Περὶ Σωκράτους.....	217
Περὶ Πλάτωνος.....	219
Περὶ Ἀριστοτέλους.....	222
"Ἄλλαι φιλοσοφικαὶ σχολαὶ.....	235
Περὶ ῥητορείας.....	237
Περὶ τῶν νεωτέρων σοφιστῶν.....	239
Ἐπιστολογράφοι.....	»
Χριστιανικὴ ῥητορεία.....	240
Θεωρία τῆς ῥητορικῆς καὶ τῶν γραμμάτων καθ' ὅλου..	»
Βιβλιογραφικαὶ προσθήκαι.....	243
"Αλφαριθμητικὸς πίνακς τῶν ὄνομάτων.....	247

— 383 —

EN AΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

KATA MHNA IANOUAPION TOY 1890

ΑΡΙΘ. 19836

